

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZİ**

EDEBİYAT VE HUKUK İLİŞKİSİ

SABAHATTİN GÜLTEKİN

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI**

ŞUBAT 2015

EDEBİYAT ve HUKUK İLİŞKİSİ

Sabahattin GÜLTEKİN

DOKTORA TEZİ

TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ŞUBAT 2015

Sabahattin GÜLTEKİN tarafından hazırlanan “EDEBİYAT ve HUKUK İLİŞKİSİ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY ÇOKLUĞU ile Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı’nda DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Mehmet ÖNAL

Türk Dili ve Edebiyatı, Yeni Türk Edebiyatı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

Başkan: Prof. Dr. Nurullah ÇETİN

Türk Dili ve Edebiyatı, Yeni Türk Edebiyatı, Ankara Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylamıyorum.

Üye: Doç. Dr. Ayfer YILMAZ

Türk Dili ve Edebiyatı, Yeni Türk Edebiyatı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye: Doç. Dr. Fatih SAKALLI

Türk Dili ve Edebiyatı, Yeni Türk Edebiyatı, Gazi Üniversitesi

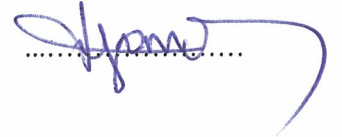
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye: Prof. Dr. Ertuğrul YAMAN

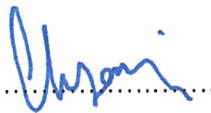
Türk Dili ve Edebiyatı, Yeni Türk Dili, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi: 18/02/2015

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Hikmet KAVRUK

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Sabahattin GÜLTEKİN

18.02.2015

EDEBİYAT VE HUKUK İLİŞKİSİ
(Doktora Tezi)

Sabahattin GÜLTEKİN

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Şubat 2015

ÖZET

Edebiyat ve hukuk ilişkisi çalışmaları temelde üç ana başlık altında yapılmıştır. Bunlar; edebiyatta hukuk, hukukta edebiyat ve edebiyat olarak hukuktur. ‘Edebiyat ve Hukuk İlişkisi’ başlığını taşıyan bu çalışmanın birinci bölümünde, edebiyat ve hukukun tanımı, edebi ve hukuki metin, hukukun kaynakları, edebiyat biliminin dalları ile edebiyat ve hukukun sosyal hayat ile ilişkisi incelenmiştir. Bu bölümde edebiyat ve hukuk ilişkisinin tarihi gelişimi tespit edilerek Türkiye’de yapılmış edebiyat ve hukuk ilişkisi çalışmaları yöntem bilgisi açısından incelenmiştir. Ayrıca edebiyatta hukuk, hukukta edebiyat ve edebiyat olarak hukuk ana başlıkları hakkında teorik bilgi verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde edebiyat ile hukukun ortak yönleri; ‘Dil ve Anlatım’, ‘Yorum’ ve ‘Kurgu’ temelinde oluşturulmaya çalışılmıştır. Edebi dil, hukuk dili; edebiyatta ve hukukta yorum teorileri ve kurgunun yeri incelenmiştir. Üçüncü bölümü ‘Edebiyat Hukuk’ ile ‘Hukukta Edebiyat’ üst başlıkları oluşturmuştur. ‘Edebiyat Hukuk’ bölümünde Türk edebiyatından konusu hukuk olan hikâye, roman ve tiyatro türünde seçilmiş metinler incelenmiştir. Bu bölümde hukukçulara yönelik eleştiriler, edebi metinlerin hukukun benimsenmesinde üstlendiği roller ve hukuk sisteminin edebi eserler aracılığı ile eleştirilmesi konusu incelenmiştir. Ayrıca hukukun benimsenmesinde edebi eserlerin üstlendiği roller örnek metinler aracılığı ile tespit edilmiştir. ‘Hukukta Edebiyat’ bölümünde; hukuk eğitiminde edebiyat, hukuk mesleğinde edebiyat, hukukun edebiyatı sınırlandırması/yönlendirmesi ile hukukun edebi eseri ve eser sahibinin haklarını koruması konuları ele alınmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümü, edebiyat ve hukuk ilişkisi hakkında belirlenmiş teorik bilgilerin pratiğe aktarılma alanı olmuştur. Bu bölümde Yeni Türk Edebiyatı sınırları içerisinde meydana getirilmiş edebi metinlerden örnekler tematik olarak incelenirken eserlerde geçen hukuk terminolojisi tespit edilmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde ise her iki disiplinin insan, hayat ve varlık üzerinde durduğu göz önünde bulundurularak değerlendirmeler yapılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Bilim Kodu : 302

Anahtar Kelimeler : Edebiyat, hukuk, edebiyatta hukuk, hukukta edebiyat, dil, kurgu, yorum.

Sayfa Adedi : 280

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mehmet ÖNAL

THE RELATIONSHIP BETWEEN LITERATURE AND LAW
(Ph. D. Thesis)

Sabahattin GÜLTEKİN

GAZİ UNIVERSITY
SOCIAL SCIENCES INSTITUTE
February 2015

ABSTRACT

The studies on the relationship between literature and law were done under three headings. The following are those: Law in Literature, Literature in Law and Law as Literature. In the first part of this study named as “The Relationship between Literature and Law”, the definition of law and literature were given and literary and legal passages, the sources of law, the branches of literature as a science and the connection between social life and law and literature were investigated. In this section, the historical background of literature and law was determined and some scientific articles produced in Turkey were analyzed to find out about the methodology of them as far as the relationship between literature and law is concerned. Moreover, some theoretical information was given about the three headings mentioned above. In the second part of this study, the mutual points of law and literature were tried to be shown on the basis of “language and expression”, “comment” and “fiction”. Literary language, the language of law, the theories of interpretation in law and literature and the place of fiction was delved into. The headings “Law in Literature” and “Literature in Law” form the third section. In the part “Law in literature”, some selected passages from Turkish literature such as story, novel and theatrical works with the topic of law were investigated. In this section, the criticism about legists, the roles of the literary works about internalizing law in the society and the criticism of legal system through literary works were looked through. When this study focused on how the society internalized law, the roles of literary works were determined through sample passages. In the section “Literature in Law”, literature in the education of law, literature in the legal occupations, law’s limiting and directing literature and law’s protection of literary work and its owner were handled. In the third section named as “The Relationship between Literature and Law”, the theoretical information was put into practice. In this section, some samples in Turkish Literature were determined to investigate so as to find the terminology of law in them and they were classified thematically. In the conclusion part, some assessments were done and some suggestions were made taking the fact that both of these disciplines deal with human, life and being into consideration.

Scientific Code : 302
Key Words : Literature, Law, Law in Literature, Literature in Law,
Language, Fiction, Interpretation
Number of Pages : 280
Advisor : Prof. Dr. Mehmet ÖNAL

TEŞEKKÜR

Her çalışmanın zihinde başlayan, zaman içinde ete kemiğe bürünen bir gelişim süreci vardır. Konu önce hayal edilir, aklın kabul etmesi çok önemlidir. Akıl ikna olduktan sonra sebep sonuç ilişkisi içerisinde konunun olgunlaşması sağlanır. Tez konumun hem zihni gelişim safhasında, hem kaynakların tasnifinde hem de kelimeler ile ifade edilerek ortaya çıkmasında bilgi ve tecrübesini zaman ve mekân sınırı koymaksızın benimle paylaşan değerli arkadaşlarıma teşekkür ederim. Çalışmamın başlangıcından son safhasına kadar engin bilgi ve tecrübeleri ile beni destekleyen Değerli Hocam Prof. Dr. Mehmet ÖNAL Beyefendi'ye teşekkür ederim. Tezin olgunlaşma safhasında çok büyük emeği olan Değerli Hocam Doç. Dr. Zekeriya BAŞKAL'a teşekkürü bir borç bilirim. Bilgilerinden istifade ettiğim Prof. Dr. Nurullah ÇETİN, Prof. Dr. İbrahim DİLEK, Doç. Dr. Ayfer YILMAZ ve Doç. Dr. Fatih SAKALLI hocalarıma ayrıca teşekkür ederim. Son olarak çalışmanın sancısını benimle çeken, ihmal ettiğim aileme teşekkürlerimi sunarım.

Sabahattin GÜLTEKİN

Ankara- 2015

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

EDEBİYAT ile HUKUKUN TANIMI ve İLİŞKİSİ

1.1. Edebiyat	11
1.1.1. Kavram Olarak Edebiyat	11
1.1.2. Edebi Metin	13
1.1.3. Edebiyat Biliminin Dalları	15
1.1.3.1. Edebiyat Teorisi	16
1.1.3.2. Edebiyat Tarihi	16
1.1.3.3. Edebi Tenkit	18
1.1.3.4. Edebiyat Sosyolojisi	18
1.1.3.5. Mukayeseli Edebiyat	19
1.1.3.6. Edebiyat Eğitimi	20
1.1.4. Edebiyat ve Sosyal Hayat	22
1.2. Hukuk	25
1.2.1. Temel Hukuk Bilgileri	25
1.2.2. Hukuk Sistemleri	28
1.2.3. Hukukun Kaynakları	30

Sayfa

1.2.3.1. Hukukun Yazılı Kaynakları (Bağlayıcı Kaynaklar)	31
1.2.3.2. Yazılı Olmayan Kaynaklar	32
1.2.3.3. Yardımcı Kaynaklar	33
1.2.4. Hukukun Dalları	33
1.2.5. Hukuk ve Sosyal Hayat	36
1.3. Edebiyat ve Hukuk İlişkisinin Tarihi Gelişimi	39
1.4. Türkiye’de Edebiyat ve Hukuk İlişkisi Çalışmaları	45
1.5. Teorik Bakımından Edebiyat ve Hukuk İlişkisi	63
1.5.1. Edebiyatta Hukuk	63
1.5.1.1. Edebiyatta Hukuk ve Hukukçu	66
1.5.2. Hukukta Edebiyat	68
1.5.3. Edebiyat Olarak Hukuk	70
1.5.3.1. Hukuk Metinlerinin Özellikleri	72

2. BÖLÜM**EDEBİYAT ve HUKUKUN ORTAK YÖNLERİ**

2.1. Ortak Yönler	77
2.1.1. Dil ve Anlatım	81
2.1.1.1. Edebi Dil ve Anlatım	81
2.1.1.2. Hukuk Dili ve Anlatım	84
2.1.1.2.1. Adli Yazışmalar ve Sözleşmeler Adli Yazışmaların Genel Özellikleri	87
2.1.1.2.2. Tebligat Belgeleri	92
2.1.1.2.3. Sözleşmeler	92
2.1.2. Yorum	95
2.1.2.1. Yorum Bilimi, Edebiyat ve Hukukta Yorum	95
2.1.2.2. Edebiyatta Yorum	97

Sayfa

2.1.2.2.1. Yansıtma Teorileri.....	98
2.1.2.2.2. Tarihi Eleştiri	99
2.1.2.2.3. Sosyolojik Eleştiri	100
2.1.2.2.4. Marksist Eleştiri.....	100
2.1.2.2.5. Psikanaliz.....	101
2.1.2.2.6. İzlenimci Eleştiri	102
2.1.2.2.7. Yapısalcılık	103
2.1.2.2.8. Yeni Eleştiri	103
2.1.2.2.9. Postmodernizm	104
2.1.2.3. Hukukta Yorum	105
2.1.2.3.1. Hukukta Yorum Türleri	109
2.1.2.3.2. Hukukta Yorum Yöntemleri	111
2.1.3. Kurgu.....	119
2.1.3.1. Kurgu Kavramı	119
2.1.3.2. Edebiyatta Kurgu.....	120
2.1.3.2.1. Olay Örgüsü ve Kurgu	123
2.1.3.2.2. Anlatıcı ve Kurgu.....	124
2.1.3.2.3. Şahıs Kadrosu ve Kurgu	125
2.1.3.2.4. Zaman ve Kurgu	127
2.1.3.2.5. Mekân ve Kurgu	128
2.1.3.3. Hukukta Kurgu	129
2.1.3.3.1. Hukukun Öznesi ve Kurgu	131
2.1.3.3.2. Dava Dilekçeleri ve Kurgu.....	132
2.1.3.3.3. Hukuk Eğitiminde Kurgu	134

3. BÖLÜM

EDEBİYATTA HUKUK, HUKUKTA EDEBİYAT

3.1. Edebiyatta Hukuk	137
3.1.1. Hukukun Edebi Metinlerde İzlenmesi	137
3.1.1.1. Hukuk Konulu Hikâyeler	137
3.1.1.2. Hukuk Konulu Romanlar	143
3.1.1.3. Hukuk Konulu Tiyatro Metinleri	158
3.1.2. Hukukun Edebiyat Tarafından Eleştirilmesi	169
3.1.2.1. Hukukçulara Yönelik Eleştiriler	171
3.1.2.1.1. Hikâyeler	172
3.1.2.1.2. Romanlar	175
3.1.2.1.3. Tiyatro Metinleri	184
3.1.2.2. Mevcut Sisteme Yönelik Eleştiriler	191
3.1.2.2.1. Hikâyeler	191
3.1.2.2.2. Romanlar	193
3.1.2.2.3. Tiyatro Metinleri	207
3.1.3. Hukuk Kurallarının Benimsenmesinde Edebiyatın Rolü	213
3.1.3.1. Romanlar	213
3.1.3.2. Tiyatro Metinleri.....	221
3.2. Hukukta Edebiyat	229
3.2.1. Hukuk Eğitiminde Edebiyat	229
3.2.2. Hukuk Mesleğinde Edebiyat	233
3.2.3. Hukukun Edebiyatı Sınırlandırması/Yönlendirmesi	236
3.2.4. Hukukun Edebiyat Eserlerini ve Eser Sahibinin Haklarını Koruması	244
3.2.4.1. İntihal ve Eser Sahibinin Hakları	249

	Sayfa
SONUÇ ve ÖNERİLER	255
KAYNAKLAR	263
EKLER.....	275
EK-1. Tezde incelenen örnek edebi metinler	276
ÖZGEÇMİŞ	278

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
age	Adı geçen eser
agm	Adı geçen makale
bk.	Bakınız
C.	Cilt
Çev	Çeviren
FSEK	Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu
HFSA	Hukuk Felsefesi ve Sosyoloji Arkivi
Md.	Madde
no.	Numara
s.	Sayfa
S.	Sayı
TCK	Türk Ceza Kanunu
TDK	Türk Dil Kurumu
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TMK	Terörle Mücadele Kanunu
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
vs.	Vesaire
Yay.	Yayımları

Yazarlar metin, okuyucular mana üretir.

Lan Ward

GİRİŞ

Edebiyat ve hukuk ilişkisi çalışmaları, hukukun sadece kurallar bütünü, edebiyatın da roman, hikâye, şiir, tiyatro vb. türleri ortaya koymak olmadığını belirtmek ve her iki disiplinin ortak ve farklı yönlerini tespit etmek, insanı anlamak, insanın sorunlarını çözmek ve ortak bakış açıları geliştirmek amacıyla yapılmaktadır. 1900'lü yıllarda başlayan edebiyat ve hukuk ilişkisi çalışmaları, günümüze kadar birçok bilim adamı ve yazar tarafından yapılmıştır.

İki disiplinin birbirinin özüne müdahale etmeden anlamlı bir şekilde birbirine katkıda bulunacağı düşüncesi ile çalışmalar yapılmıştır/yapılmaktadır.¹ Bu ilişkide hukuk; hukuk sisteminin tamamını, uygulamaları, meslekleri, kavram ve belgeleri; edebiyat ise edebi metinleri, edebiyat teorilerini ve edebiyat araştırmalarını kapsamıştır/kapsamaktadır. Edebiyat ve hukuk ilişkisi genel manada; 'Edebiyatta Hukuk', 'Hukukta Edebiyat' ve 'Edebiyat Olarak Hukuk'² başlıkları altında incelenmektedir.

Edebiyatta hukuk; edebiyatın, hukuku ve hukuki sorunları, hukukçuları, davaları, duruşmaları, hukuksuzlukları vb. durumları nasıl tasvir ettiğine ve nasıl sunduğuna odaklanır. Edebiyat, hukuk bilgilerinin, uygulayıcıların gözden geçirilmesinin, aynı zamanda toplumda bu konular ile ilgili kamuoyu oluşturulmasının etkilerini gösterir. Hukuk disiplinine ayna tutar.

Hukukta edebiyat ise; hukukun edebiyatı sınırlandırması/yönlendirmesi, hukuk eğitiminde edebiyatın üstlendiği roller ve hukuk birikimi için gerekli olan edebiyat bilgisi konusuna değinilir. 'Edebiyatta Hukuk' başlığı altında edebi kavramlar ve teknikler kullanılarak hukuk metinlerinin çözümlenmesi, edebi metinler ile hukuk

¹ Thompson, N. (2012). *Follow the Reader: Literature's Influence on The Law And Legal Actors*. University of Otago Press, s.2.

² 'Edebiyatta Hukuk' ve 'Hukukta Edebiyat' ana başlıkları, yapılan çalışmalarda daha sık kullanılırken 'Edebiyat Olarak Hukuk' başlığı diğer iki başlığın içerisinde zikredilmiştir. Law as Literature, Türkçe literatüre 'Edebiyata Benzerliği Yönü ile Hukuk' olarak da geçmiştir. 'Edebiyat Olarak Hukuk' konusu ile ilgili daha fazla bilgi için bk.: Thompson, N. (2012). *Follow the Reader: Literature's Influence on the Law and Legal Actors*. University of Otago Press, s.2-3; Cardozo, B. (2010). *Law and Literature A Companion to Philosophy to Law and Legal Theory*. Wiley-Blackwell Publication. s.447.; Ward, L. (1995). *Law and Literature*. Cambridge University Press, s.15-22.; Dolin, K. (2007). *A Critical Introduction to Law and Literature*. Cambridge University Press, s.25-26.

metinleri arasındaki benzerlik ve farklar ile hukuk dilinin anlaşılabilirliğini kapsamaktadır (Thompson, 2012: 2).

Yukarıda kısaca değinilen üç başlık, geliştirilerek edebiyat ve hukuk için yeni bağlar kurulmakta, yeni araştırma alanları oluşturulmaktadır. Burada hukuk disiplininin edebiyat disiplininin öğreneceği şeyler, edebiyatın hukuk sisteminin olumsuzluklarını dillendirerek hukuku idealize etmeye çalışması ve hukuk aktörlerine yeni bakış açıları kazandırması söz konusudur.

Bir disiplinin geliştirilmesi için yakın disiplinlerin bilgi birikimine her dönemde başvurulmuştur ve ihtiyaç duyulmuştur. Edebiyat ve hukuk ilişkisinde, hukukun analitik yönünün ön plana çıktığı, edebiyatın ise duygu dünyasını yansıttığı vurgulanmıştır/vurgulanmaktadır. İnsanın iç dünyasını, madde ile münasebetini, varlığını, hayattaki amacını sorgulayan/tasvir eden/yansıtan edebiyat ile hukukun teknik bilgisinin birlikte yorumlanması, kurallar/kanunlar oluşturulurken insanın robot gibi düşünülmemesi gerektiği ifade edilebilir. Bu nedenle edebiyat ve hukuk ilişkisi çalışmaları önem kazanmaktadır.

Hukukun -tek başına kendisine yeten bir disiplin olmadığı için- edebiyatın bir parçası olduğu görüşünü ileri süren yazarlar vardır. “Hukuk edebiyatın işlediği bir kumaş parçasıdır.” (Thompson, 2012: 6) şeklinde ileri sürülen fikirler de bu iki disiplinin ilişkisini belirtmek açısından dikkate değerdir. Aynı durum, edebiyat disiplini için de geçerlidir.

Bir disiplinin özelliklerini başka bir disiplinin özellikleri ile karşılaştırmak, özellikler arasında bağlar kurmak, her iki disiplinin geliştirilmesi için başvuru yöntemlerdendir. Çünkü bir disiplinin biçim ve içeriğinin kendi başına oluşamayacağı ancak etkileşime bakılarak görüleceği/tespit edileceği bilinmektedir.

Bir disiplinin anlaşılabilmesi için başvuru yöntemler; inceleme, karşılaştırma, çelişkileri dikkate alma ve bilgi transferidir. Burada edebiyat ve hukuk disiplinlerinin sınırlarına da değinmek gerekir. Her iki disiplinin sınırları zamana ve zemine göre

değişiklik gösterir. Bu nedenle disiplinlerin sınırlarının değişmesi kaçınılmaz bir durumdur.

Edebiyat ve hukukun oluşum sürecinde bazı farklar vardır. Edebiyat, duygu ile evreni kurmaya ve akla etki etmeye çalışırken, hukuk akıl ve mantıkla aynı şeyi yapmaya çalışır (Thompson, 2012: 9). Aslında duygu ile akıl ve mantık birbirilerini tamamlar. Her iki disiplin, öznesinin insan ve malzemesinin dil olması hususunda birleşir.

Edebiyat ve hukuk ilişkisinin, edebiyat ve hukuk eğitiminde önemli roller üstlendiği bilinmektedir. Okuma, yazma, değerlendirme ve yorumlama hususunda her iki disiplin de gelişmeye açıktır. Edebiyatın üstlendiği görevlerden sadece birisi estetik zevkin yanında okuyucunun bilgi birikimini sağlamaktır.

Disiplinlerarası çalışmalar kapsamında edebiyat ve hukuk ilişkisinin her iki disiplinin araştırmacılarına ve uzmanlarına sunduğu/sunabileceği imkânları şu şekilde ifade etmek mümkündür:

1. Dilin her iki disiplinde kullanım şeklinin, iletişimdeki rolünün, bilgi veya duygu aktarımında takındığı üslubun araştırılması,
2. Toplumsal faktörlerin her iki disiplindeki yansımaları, edebiyatın estetik bir dille üstlendiği eğitime görevini, hukukun emredici bir üslupla nasıl yaptığının araştırılması,
3. Her iki disiplinin metinlerine yansıyan insan ve eşyanın durumunun tespiti,
4. Eğitimde öğrencilerin soyutlama kabiliyetlerinin geliştirilmesi,
5. Hukukun ve hukukçuların edebiyattaki, edebiyatın ve edebi eser sahibinin hukuktaki konumunun tespiti,
6. Yasaların edebiyat tarafından kurgunun imkânları çerçevesinde olumlu veya olumsuz olarak sunulmasının tespiti,
7. Kanunların kabul edilmesi ve uygulanması noktasında edebiyatın kamuoyu oluşturma gücünün araştırılması,
8. Eleştirel düşünce bilincinin her iki disiplinin imkânları ile geliştirilmesi,
9. Hukukun edebiyatı nasıl sınırlandırdığı veya yönlendirdiğinin tespiti,

10. Edebiyat eserlerinin hukukun sunduğu yeni bakış açıları ile yeniden incelenmesi.

Edebiyat ve hukuk disiplininin ortak çalışmaları sonucu ortaya çıkacak metinler, toplumun hukuk kurallarına yönelik önyargılardan uzaklaşması aşamasında kullanılabilir. Edebiyatın adil olmayan durumlara karşı eleştiri getirmesi ve bunu estetik bir dille sunması, belki de edebiyatta hukuk konusunu en güzel şekilde özetleyen ifadedir. Sosyal hayatta bu iki disiplinin kesişim ve birleşim alanlarının belirlenmesi, özünde insan olan her iki disipline de yeni bakış açıları kazandıracaktır.

Edebiyat, toplum tarafından daha bilinir bir alan olmasına nispetle, insanlar günlük hayatta, hukukla daha fazla iç içedir. Yazılı bir metnin kanunlar karşısında suç oluşturup oluşturmaması, kanunen yasaklanmış kitaplar, yazar ya da şairin eseri meydana getirirken kanunları göz ardı etmemesi gibi pek çok konu, edebiyat ve hukukun iç içe olduğuna örnek gösterilebilir.

Türkiye’de edebiyat ve hukuk ilişkisi çalışmaları, çok yeni bir alan olmasına karşı, Avrupa’da ve özellikle Amerika’da, konu ile ilgili önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu alanda ulaşabildiğimiz ilk akademik çalışmayı Amerika Birleşik Devletleri’nde Hukukçu John Henry Wigmore yapmıştır. Wigmore, “A List of Hundred Legal Novels”³ isimli bir roman listesi oluşturmuştur. Romanları dört ana başlık altında tasnif eden Wigmore, duruşma salonlarını anlatan eserler, hukukçuların tipik özelliklerinden bahseden eserler, hukuk metotlarının davalarda kullanılmasını anlatan eserler ve eserlerde hukukun haklar ya da kişiliği etkilediği romanlar olarak tasnif etmiş ve listenin günümüzde Amerikan Hukuk Fakültelerinde edebiyat ve hukuk derslerinde okutulmasına zemin hazırlamıştır (Powell; 2012: 9). 1925 yılında ise Benjamin N. Cardozo, "Law and Literature", *Yale Law Journal*⁴ isimli çalışma ile tanınmıştır. Benjamin Cardozo, edebiyatta yorumlama ve ikna etme yöntemlerinin olduğunu belirterek, her hukukçunun yorum yeteneğini ve ikna etme

³ Wigmore, J. H. (1908). A List of Hundred Legal Novels, *Illinois Law Review*, Volume 2, America.

⁴ Cardozo’nun bu çalışması Amerika’da edebiyat ve hukuk ilişkisinin hareket (movement) olarak başlangıcı kabul edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk.: Hursh, J. (2013). A Historical Reassessment of the Law and Literature Movement in the United States. Web: www.graat.fr/1hursh.pdf adresinden 28 Ocak 2013’te alınmıştır.

kabiliyetini geliştirmesinin faydalı olacağını ifade etmiştir. Bu alışma ile Wigmore'un roman listesi de güncellenmiştir.

1960'lardan sonra edebiyat ve hukuk ilişkisi üzerine yapılan çalışmalar hızlanmıştır. 1973 yılında James Boyd White'in *The Legal Imagination*⁵ isimli bir kitabı yayımlanmıştır. James Boyd White, yazarların güzel bir dünyanın hayalini kurdurabileceğine vurgu yaparak edebiyatın önemini dikkatlere sunmuştur. Edebiyat ve hukuk ilişkisi hem edebiyat hem de hukuk açısından kazanımları olan bir alan olarak kabul grmştir.

nceki alışmaları, Richard Weisberg'in Wigmore and *Law and Literature Movement*⁶ isimli makalesi takip etmiştir ve geliştirmiştir. Weisberg eserde, hukuk ğretiminde edebiyat disiplininden yararlanılabileceğini ifade etmiştir. Richard Posner'in, *Law and Literature*⁷ isimli eseri ise bu alanda hazırlanmış önemli kaynaklardan biridir. Bu çalışmalarda iki disiplin karşılaştırılarak eğitim konusu gündeme getirilmiş ve konusu doğrudan hukuk olan edebi eserler üzerinden örnekler verilmiştir. Edebiyat ve hukuk ilişkisini metin üzerinden açıklayan diğer bir eser de *Law and Literature: Text and Theory*⁸'dir. Bu eser, edebiyat ve hukuk ilişkisinin teorik bilgisini vermenin yanında eser incelemelerine de yer vermiştir.

Edebiyat ve hukuk ifadesi, Türk edebiyatında ilk defa 16 Ekim 1901 tarihinde Servet-i Fünun dergisinde yayımlanan Hüseyin Cahit Yalçın'ın Fransızcadan tercüme ettiği bir yazıda⁹ kullanılmıştır. Bu makaleden 2000'li yıllara kadar ülkemizde iki disiplinin ilişkisini konu alan çalışmalara rastlamak oldukça zordur. Son yıllarda ise üniversitelerde edebiyat ve hukuk panelleri düzenlenmiş, dosyalar hazırlanmış ve bu alandaki yayımlarda artış olmuştur. Özellikle hukuk fakültelerine, edebiyat ve hukuk, sanat ve edebiyatta hukuk gibi derslerin konması bu iki disiplinin ortak ve farklı yönlerini, alanını, sınırlarını belirlemeyi gerektirmiştir. Bu alışmalar ülkemizde edebiyat ve hukuk ilişkisi ile ilgili önemli bir boşluğun doldurulması gerektiğini göstermiştir.

⁵ White, J. B. (1985). *The Legal Imagination*. University of Chicago Press, London.

⁶ Weisberg, R. H. (2009). Wigmore and the Law and Literature Movement. *Cardozo Studies in Law and Literature*, 21(1), 129-145, New York.

⁷ Posner, R. A. (2009). *Law and Literature*. Third Edition, Harward University Press, London.

⁸ Ledwon, L. (1996). *Law and Literature: Text and Theory*. Garland Publishing, New York.

⁹ Enginün, İ. (2011). *Yeni Türk Edebiyatı Metinleri 3, Nesir 2*. Dergah Yay., İstanbul.

Ulusal Tez Merkezi, ULAKBİM, Makaleler Bibliyografyası, yazılı kaynaklar ve diğer araştırmalarımız sonucunda edebiyat ve hukuk ilişkisi ile ilgili az sayıda kaynak bulunduğunu tespit ettik. Hüseyin Cahit Yalçın'ın makalesinden sonra ulaşabildiğimiz akademik manada yapılmış ilk çalışma¹⁰; Hüseyin Öntaş'ın “Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Alanında Alternatif Eğitim Metotları Öneren Bir Disiplin: Hukuk ve Edebiyat (ve Tiyatro)”¹¹ isimli yüksek lisans tezidir. Ulusal Tez Merkezinde kaydı bulunmayan ancak Doğu Akdeniz Üniversitesi'nde hazırlanmış bu tez, edebiyat ve hukuk ilişkisi alanında yapılmış önemli bir çalışmadır. Tezde, hukuk eğitiminde edebiyatın rolü tiyatro üzerinden incelenmiştir.

Edebiyat ve hukuk ile ilgili bir diğer çalışma ise Varlık dergisinin 2006 yılında hazırlamış olduğu dosyadır. Dosyada, “Edebiyat ve Hukuk Davası”, “Edebiyat ve Hukukun Yakınlığı/Uzaklığı”, “Edebiyat ve Hukuk” başlıkları ile yazarlar, bu iki disiplin ile ilgili görüşlerini ifade etmiş ve bazı yazarların hukukçu kimliğini ön plana çıkarmışlardır. Varlık dergisinin Aralık 2012 sayısında da “Hukukun Edebi Misafirligi” başlığı altında edebiyat ve hukuk ilişkisi üzerine yeni bir dosya hazırlanmıştır. Bu kaynakta da *edebiyatta hukuk* üzerinde durulmuştur. Yukarıda adı geçen yazılar, tezimizin ‘Türkiye’de Edebiyat ve Hukuk İlişkisi Çalışmaları’ başlığı altında ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Şimdiye kadar edebiyat ve hukuk ilişkisinin teorik alt yapısını oluşturarak roman, hikâye, tiyatro gibi edebi türlerde örneklerini Türk edebiyatından almış bir çalışma ulaşabildiğimiz kadarıyla yapılmamıştır. Elinizdeki çalışma ile birlikte, Batılı kaynaklar incelenerek edebiyat ve hukuk ilişkisinin teorisi hakkında malumat edinilmiştir, Türk edebiyatından örnek eserler seçilerek teorik bilgiler pratiğe aktarılmıştır.

“Edebiyat ve Hukuk İlişkisi” konusunu, tez olarak seçmemizin sebebi, hem bu alanda ülkemizde akademik manada bir çalışma yapılmamış olması hem de edebi eserlerin hukukun sunduğu imkânlar ile yeniden gündeme getirilmesi düşüncesidir.

¹⁰ Edebiyat ve hukukun ortak yönlerini belirli bir zeminde belirleyen, geliştiren, fikirler ileri süren yazıların artış gösterdiği dönem oldukça yakın bir zamana rastlamaktadır.

¹¹ Öntaş, H. (2005). *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Alanında Alternatif Eğitim Metotları Öneren Bir Disiplin: Hukuk ve Edebiyat (ve Tiyatro)*. Doğu Akdeniz Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, KKTC.

Bu çalışma, edebiyatın bir disiplin olarak diğer disiplinler ile münasebet kurmada önemli bakış açıları kazandıracağı düşüncesi ile yapılmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümünde, edebiyat ve hukuk, birer disiplin olarak incelenmiş, kavramsal çerçeveleri içerisinde her iki disiplinin alan, kaynak ve sınırları hakkında bilgi verilerek çalışmanın zemini oluşturulmuştur. Bu bölümde ayrıca her iki disiplinin sosyal hayat ile ilişkisi hakkında bilgiler de verilmiştir.

Birinci bölümde özellikle edebiyat ve hukuk ilişkisinin tarihi gelişim süreci dikkatlere sunulmuş ve bu çalışmaların dünyada ve Türkiye'deki künyesi hazırlanarak eserler hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Türkiye'de bu alanda yapılmış tez, makale ve dosyalar incelenmiştir. Aynı zamanda bu bölümde teorik bakımdan edebiyat ve hukuk ilişkisinin 'edebiyatta hukuk', 'hukukta edebiyat' ve 'edebiyat olarak hukuk' başlığı altında incelendiği tespit edilmiştir. Bu üç ana başlığın alan ve sınırları, ana hatlarıyla tanımlanarak çalışmamızın ilerleyen bölümlerine giriş niteliğinde bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde, edebiyat ve hukuk ilişkisinin ortak yönleri; 'dil ve anlatım', 'yorum' ve 'kurgu' şeklinde üç başlık altında incelenmiştir. Ortak yönlerden dil ve anlatım başlığı altında edebi dil ve hukuk dili üzerinde durulmuştur. Burada her iki disiplinin dili nasıl kullandığının tespiti yapılarak, malzemesi dil olan iki disiplinin dilin imkânlarını ne ölçüde kullandığı araştırılmıştır. Yorum bölümünde ise, her edebiyat teorisi, edebi metni anlamada kullanılan bir yorum metodu olarak düşünülmüştür. Bu bölümde, edebi eserlerin anlaşılmasında kullanılan teoriler ile hukuk metinlerinin daha iyi anlaşılması için kullanılan yorum metotlarının benzerlik gösterdikleri, hatta her iki disiplinin aynı metotları kullandıkları tespit edilmiştir.

İkinci bölümün son konusunu 'kurgu' oluşturmuştur. Edebiyatta kurgu; olay örgüsü, anlatıcı, şahıs kadrosu, zaman ve mekân üzerinden açıklanırken, hukukta kurgu; hukukun öznesi, dava dilekçelerinde ve hukuk eğitiminde kurgu başlıkları ile incelenmiştir. Edebi kurgunun hukukta, hukuki kurgunun edebiyatta nasıl kullanıldığı örnekler üzerinden açıklanmıştır.

Çalışmamızın üçüncü ve son bölümünde edebiyat ve hukuk ilişkisinin teorik bilgileri pratiğe aktarılmıştır. Bu bölümde edebiyatta hukuk başlığı altında edebi eserlere yansıyan hukuk sorunları, kanun adamları, hak, adalet ve hukuksuzluklar belirlenmiştir. Teorik bilginin anlaşılabilirliğini sağlamak için belirli sayıda konusu hukuk olan roman, hikâye ve tiyatro metni¹² tespit edilerek bu türlerde hukukun yansımaları incelenmiştir. Edebi eserlerin diğer disiplinlerin sunduğu imkanlar ile yeniden incelenmesi edebiyat disiplinin gelişimini sağlayan önemli faktörlerden birisidir.

“Hukukun Edebi Eserler Tarafından Eleştirilmesi” başlığı altında eserlere yansıyan hukukçulara, mevcut hukuk sistemine yönelik eleştiriler tespit edilmiş ve eserler incelenmiştir. Ayrıca hukuk kurallarının benimsenmesinde edebi eserlerin üstlendiği rol üzerinde durulmuş ve edebiyatın/edebi eserlerin kamuoyu oluşturmada nasıl bir güce sahip olduğu incelenen eserler üzerinden değerlendirilmiştir. Hukukta Edebiyat başlığı altında ise; hukuk eğitiminde edebiyat, hukuk mesleğinde edebiyat, hukukun edebiyatı sınırlandırması ve hukukun edebi eseri ve eser sahibini koruması konusu incelenmiştir.

Eser incelemelerinde, başlangıçta eserin ilk defa yayımlandığı yıl parantez içerisinde verilmiş ve elimizdeki metnin baskı tarihi alıntılarda esas alınmıştır. Eser tespitinde kronolojik bir sıra takip edilmekle birlikte, Yeni Türk Edebiyatının sınırları içerisinde kalınmaya özen gösterilmiştir. Hukuk konusunun edebi eserlerin kurgusunu nasıl etkilediği, hukuk terminolojisinin edebi eserler aracılığı ile nasıl aktarıldığı, mahkemede hâkim önünde sanığın kendisini nasıl savunduğu ve hâkimin zor durumda kaldığı durumlarda nasıl bir üslubun ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise; edebiyat ve hukuk ilişkisinin genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Edebiyat disiplinin başka bir disiplin ile dil, kurgu ve yorum çerçevesinde ilişkilendirilmesi düşüncesi, çalışma alanını genişletmiş ve yeni inceleme alanlarının oluşturulabileceğinin işaretini vermiştir. Disiplinlerarası bilgi transferi ve ortak çalışma alanlarının günümüzde disiplinlerin gelişiminde

¹² İncelenen eserler YeniTürk edebiyatından seçilmiştir. Eserlerin tespit edilmesine belirli bir dönem veya yazar sınırlaması getirilmemiştir. İncelenecek eser sayısı, Tanzimat döneminden günümüze kadar belirli aralıklarla 10 roman, 10 hikâye ve 10 tiyatro metni ile sınırlandırılmıştır.

elzem olduğu bir kez daha anlaşılmış ve çalışmamız boyunca tespit edilen bilgiler öneriler ile birlikte sonuç bölümünde sunulmuştur.

1. BÖLÜM

EDEBİYAT ile HUKUKUN TANIMI ve İLİŞKİSİ

1.1. Edebiyat

1.1.1. Kavram Olarak Edebiyat

“Edebiyat” kelimesi Arapça “edeb” kökünden türetilmiştir. “İyi terbiye, naziklik, usluluk, zariflik” (Devellioğlu, 2008: 203) olarak tarif edilen edeb sözcüğünün çoğulu âdâbdır. “Âdâb-ı asr, âdâb-ı münazara, âdâb-ı muaşeret, âdab ve erkân” gibi tamlamalarla kullanılan âdâb sözcüğü, daha çok “yol, kaide veya usul” manasında kullanılmıştır. Edeb sözcüğü ise “ilmü’l-edeb, edeb-i kalam, edeb-i sanat, edeb-ül-bahs” gibi tamlamalarla kullanılmıştır/kullanılmaktadır. Tekil olarak da, çoğul olarak da tamlama kurarken edeb sözcüğünün “yol, yöntem, usul, kaide” manası ile kullanıldığı dikkati çekmektedir.

“Edeb” sözcüğünün türetilerek nasıl “edebiyat” olduğu şu şekilde açıklanabilir: Arapçada “ât” şeklinde bir çokluk eki vardır. Bu ek hissiyat, fiiliyat gibi, eklendikleri kelimeleri çoğul yapar. Arapçada “ât” çokluk eki iken Osmanlıcanın son devirlerinde “-iyât” şekliyle “Türkçede geniş ölçüde ilim isimleri yapılmış, böylece bu çokluk eki bir çeşit yapım eki durumuna da geçmiştir.” (Ergin, 2002: 60). Edebiyat, kavram olarak 1860’lardan sonra yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Edebiyatın sözlüklerde sözcük/kelime ve kavram olarak nasıl tanımlandığını şu şekilde belirtebiliriz: Lûgat-ı Naci’de “Şiir ve inşâdan ma’dûd âsâr: belîğ sözler için tutulan usul” (Muallim Naci, 1995: 39), Devellioğlu’nun Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat’inde; “1. Nazımlı nesirli güzel sözler, 2. Bu sözlerden bahseden ilim” (Devellioğlu, 2008: 203), Türk Dil Kurumu’nun yayımlamış olduğu Türkçe Sözlük’te “1. Olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığı ile sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı; yazın, 2. Bir bilim kolunun türlü konuları üzerine yazılmış yazı ve eserlerin hepsi; literatür, 3. İçten olmayan, gereksiz boş sözler.” (Türkçe Sözlük, 2009: 600) şeklinde ifade edilmiştir.

Edebiyat, D. Mehmet Doğan'ın sözlüğünde; “1. Düşünce duygu ve hayallerin, yazı veya sözle, dil vasıtası ile güzel bir şekilde ifade edilmesi sanatı, 2. Yazma ve söz sanatı ile ilgili kaidelerin tamamı ve bu kaidelere uygun eserleri içine alan disiplin, ilm-i edeb, 3. Bir milletin, bir ülkenin bir devrin edebi eserlerinin tamamı, 4. Bir ilmin, bir sanatın kaideleri, çeşitli kolları ile ilgili eserlerin tamamı, literatür.” (Doğan, 2011: 449-450) şeklinde karşılık bulmuştur.

Edebiyat Terimleri Sözlüğü'nde ise “Edeb, lügat, sarf, nahiv, iştikak, meani, beyan, aruz, kafiye, şiir ve inşa gibi ilimlerin hepsini içine alan, sınırları oldukça geniş bir ilmin adıdır ki sonraları edebiyat kelimesi ile karşılanır olmuştur.” (Karataş, 2004: 128) şeklinde ifade edilmiştir. Bunlar dil ile ilgili ilimlerdir.

İngilizcede edebiyat kelimesine karşılık olarak ‘literature’ sözcüğü kullanılmaktadır. Almancada ‘wortkunst’, Rusçada ‘slovesnost’, edebiyat kelimesini karşılayan sözcüklerdir. Literature, Latince “litera” yani harf veya yazı kelimesinden geldiği için akla yazılı ve basılı eserleri getirmiştir. Bununla birlikte yazının bilinmediği dönemlerde de edebiyat ile ilgili eserlerin varlığını göz ardı etmemek gerekir.

M. Kaya Bilgegil, Türkçede edebiyat kelimesinin şu manaları ifade etmek için kullanıldığını belirtmiştir: “1. Ahlakî bir mânâ, 2. Dile ait ilimler, 3. Güzel yazma sanatı ve onun öğretimi, 4. Edebî yazılar, 5. Bir mevzu ile ilgili neşriyat, 6. Lüzumsuz yere sözü uzatmak, edâda tasannua düşmek.” (Bilgegil, 1989: 19).

Günümüze kadar edebiyat ile ilgili pek çok tanım yapılmıştır. Edebiyat, soyut bir kavram olduğu için tanımlar arasında farklılıklar oluşmuştur. Farklı edebiyat tanımlarının vurguladıkları ortak nokta şu şekilde ifade edilebilir:

İnsanları duygu, düşünce ve hayal bakımından yükselten, ondaki estetik duyguyu heyecana/harekete getirecek değerde şiir, roman, hikâye, tiyatro vd. nazım ve nesir halindeki sanat eserlerinin tümüne; bu eserleri inceleyen bilime; bu bilimi konu olarak ele alan kitaplar manzumesine edebiyat denir (Karaalioğlu, 1983: 190).

Edebiyat hakkında bu tanımlardan yola çıkarak malzemesi dil olan bir sanat dalı, edebi eserleri kendi metotları ile inceleyen bir bilim dalı denebilir. Bunun yanında insanların duygu düşünce ve hayallerini, soyut ve somut varlıkları anlatmak üzere

oluşturulması tanımına dikkat etmek gerekir. Çünkü edebiyatın amacı sadece olanı anlatmak, tanımlamak ve tasvir etmek değildir.

1.1.2. Edebi Metin

Kavram olarak edebiyat hakkında bilgi verdikten sonra edebiyatın çalışma alanı olan edebi metni/eseri tanımak/anlamak yerinde olur. Burada, “Edebiyat ile ilgili her türlü etkinliğin merkezinde edebi metin bulun[duğundan]” (Aktaş, 2009: 13) edebi metnin özellikleri üzerinde durulacaktır. Daha sonra edebi metin/eser üzerinde çalışma yapan edebiyat biliminin dallarına değinilecektir.

Edebiyatta şekle dayanan iki temel yapıdan söz edilebilir. Bu yapılar nazım ve nesirdir. Batı edebiyatında klasik devir, Türk edebiyatında ise Tanzimat öncesi devirlerde değişik türlerde verilmiş edebi eserlerin çoğu, nazım şeklinde olmuştur. Din, kültür, ahlak, felsefe ve toplum ile ilgili konuların farklı şekillerde ifade edilmeye ihtiyaç duyulması türlerin ortaya çıkmasını ve gelişmesini sağlamıştır. Özellikle Türk edebiyatında Batılı manada türlerin ortaya çıkması ve gelişmesi Tanzimat’tan sonraya rastlamıştır.

Edebi eserler roman, hikâye, şiir, deneme, destan, dram, seyahatname, hatıra vb. türler şeklinde ortaya çıkar ve varlığını sürdürür. Edebi eserler okuyucuda veya dinleyicide uyandırdığı estetik duygular ile onları heyecanlandıran, duygu hallerinin her çeşidini yaşatan, zekâ parıltıları içerisine çeken, sanat kaygısı ile yazılmış eserlerdir. Edebi eserlerin asıl amacı kendi varoluş gayesidir. Edebi metin, “Dil malzemesi ile örülür, dokunur ve sağlam bir biçimde kurulur.” (Aktaş, 2009: 14).

Metinlerde bir araya getirilen kelimeler, cümleler ve paragraflar bir düzen ve kural dâhilinde seçilir. Metnin amacına uygun kelime seçilirken, cümleler, anlatım biçimlerinden biri içerisinde oluşturulur. Birer gösterge niteliğinde olan metinler, dilbilgisi ve mantık kuralları içerisinde meydana getirilir. Yazılma amacı, okuyucu ve dinleyici kitlesi ve anlatma biçimleri ile metinleri sınıflamak mümkündür.

İnsan, dünyada kendi türünün dışındaki varlıkları da anlamak ve tanımak eğilimindedir. Neden, nasıl ve niçinlerle uğraşan insan, bu sorulara cevap

bulabilmek için fizik, kimya, biyoloji gibi pek çok bilim dalı oluşturmuştur. Ancak bu bilim dalları dış dünyayı tanımak için belirli oranda çözüm sunabilmiştir. İnsanın duygu, düşünce ve hayallerini, dış dünyanın etkisi ile ortaya çıkan zihni tavrını, semboller kullanarak metin haline getirmesi, anlatmak istediğini sezdirmesi, hissettirmesi, hatırlatması, düşündürmesi ile sanat eseri ortaya çıkar. Edebi eser, duygu, düşünce ve hayallerin dil ile ifade edilmesi ve bunun yazıya geçirilmesi, soyut olanın bir anlamda somutlaştırılması sonucu meydana gelir. Edebi metnin belli başlı özellikleri şu şekilde sıralanmıştır:

1. Kelimelerle oluşan orijinal bir kompozisyonudur. 2. Estetik terkiye dayalıdır; tesirli bir söz söyleme yoluyla meydana getirilmiştir. 3. Sosyal hayat; somut ve soyut dünya, belli bir seçmeye ve ayıklanmaya tâbi tutulmuştur. Esere yansıyan objeler, sübjektif bir tercihle seçilmiştir. 4. Kendi içinde bütünlük taşıyan edebi eserde; parçalar ve her türlü ayrıntı, bütün içinde bir anlam taşır. 5. Edebî eserde ele alınan unsurlar, gerçek olan veya gerçek olmayan olaylar veya objeler itibarî bir yapı içerisinde anlatılır. 6. Edebî eserde sanatçı, çağrışım yoluyla veya doğrudan doğruya, hem kendi nesline hem de gelecek nesillere mesajlar verir; diğer sanat eserlerinde olduğu gibi, malzemesi dile dayanan edebî eserlerin de bir kültür taşıyıcısı olduğu kabul edilir. 7. Edebî eserler, içinde doğduğu kültür ve yazıldığı dil açısından mahallî, dinî veya millî özellikler taşır; insan tabiatını yakaladığı ve bütün kültürler için geçerli olan mesajlara ulaştığı vakit, evrensel bir hususiyet arz eder. 8. Edebî eserin temel konusu insandır. 9. Edebî eser, -genellikle- bir şey öğretmek için yazılmaz. Edebî eserde ele alınan konunun, heyecan uyandıracak tarzda, estetik bir biçimde ve tesirli bir biçimde anlatılması önemlidir. 10. Edebî eserin değeri, sanatçının ve okuyucunun estetik tercihlerine bağlıdır (Önal, 2008: 48).

Sesin belli kalıplarla şekillendirilmesi, diğer insanların zihninde anlam bulması, duygu ve düşüncelerin sembolleştirilerek metin haline getirilmesi, anlatılanların estetik değerde olması, insanın sadece somut varlıklarla değil soyut varlıklarla da münasebetinin lüzumunu gösterir.

Edebi eserlere yansıyan gerçekliğin yoruma açık olduğu herkesçe bilinir. Eserler sosyal hayattan, yazıldığı dönemin zihniyetinden ve anlayışından izler taşır. Edebi eser gerçeklikten hareket eder. Önemli olan bir edebi eserin gerçekliği ne ölçüde yansıttığıdır. Edebiyatta anlatılanların gerçekliğin dışına ne kadar çıkabileceği her devirde tartışılmış ve bundan sonra da tartışılmaya devam edecektir. Somut olanın tasvirinde gerçekliğin derecelerinden bahsedilebilir. Bunun yanında bir de soyutun gerçek ya da gerçeklikle ilgisi, soyutun ete kemiğe bürünmesi söz konusudur.

“Bunun için edebiyat, her türlü bilimden ve bilgi alanlarından gerçekliği sanata özgü duyarlılıkla kullanmaktadır.” (Aktaş, 2009: 23).

Edebi metin, gündelik gerçekliğin sanatsal ifade ile kurgulanarak sunulması sonucunda meydana gelir/getirilir. Gündelik gerçeklerden tamamen uzak veya gündelik gerçekliğin tamamen dışında bir edebi metnin var olabilmesi söz konusu değildir. “Sanatçı gündelik gerçekliği hiçbir müdahalede bulunmaksızın ele alamaz.” (Gürler, 2014: 3). Sanatçı, soyut ve somut varlığı hissettirerek gösterme yolunu izler. Bu gösterme yöntemini de hikayelendirerek yapar. Edebi metinlerde ele alınan konu, gündelik gerçeklerin çok farklı açılardan kurgulanması ile yeniden oluşturulmuştur.

Sanat eseri bazen insan ruhunun gerçeği değiştirme arzusunu dile getirir. (...) Edebî eserlerde kelimelerle kurulan normal ve normal dışı davranışların çerçevelediği bu yapı, gerçek dünyanın yeni bir yorumu olabileceği gibi, hayal dünyasının, daha evvel hiç karşılaşılmamış objelerin tasvir ve tavsifi ile çevrelenmiş olabilir (Önal, 2008: 275).

Edebi metinler hukuki olayları da hayalin sınırları içerisinde çok yönlü olarak gösterdiği için anlamayı kolaylaştırır. Her edebi metnin lafzi görüntüsünün ötesinde bir manası vardır ve bu mana her okuyucu tarafından farklı şekillerde yorumlanır. Okuyucular metinlerden yeni mana adacıkları üretir.

1.1.3. Edebiyat Biliminin Dalları

Edebiyat bilimi; pozitif bilimler gibi olmadığından; yani fizik, kimya ve biyoloji gibi sonuçları deneye dayanılarak açıklanamadığından, bilim olamayacağı, olsa olsa edebiyat araştırması olabileceği yolunda fikirler ileri sürülmüştür. Ancak “Edebiyat Bilimi, klasik tasnife göre âlet ilimleri, modern sınıflamaya göre sosyal bilimler içinde yer alır.” (Önal, 2008: 63). Edebiyat bilimi, fen bilimlerin ve sosyal bilimlerin metotlarından uygun olanı kullanabilir. Aynı zamanda, zamana ve şartlara göre kendisine yeni teknikler oluşturur.

Sadık Tural, edebiyat biliminin amacını şu şekilde açıklamıştır:

Edebiyat bilimi, edebiyat eserini, en yüksek seviyede anlama, onları yorumlama; anlayıp yorumladıktan sonra eseri değerlendirme, benzerleri arasındaki yerini de belirterek, çağının içindeki yerine oturtma işlemleridir (Tural,1993: 160).

Edebiyat biliminde, edebi eserler değerlendirilirken edebiyat teorisi, edebiyat tarihi, edebi eleştiri/tenkit, edebi çözümleme, edebi yorum, edebiyat sosyolojisi, karşılaştırmalı edebiyat ve edebiyat eğitimi, edebiyat eserleri üzerine düşünce üretme etkinliği olarak karşımıza çıkar. Yukarıda ifade edilen edebiyat teorisi, edebiyat tarihi, edebi eleştiri/tenkit, edebi çözümleme, edebi yorum, edebiyat sosyolojisi, karşılaştırmalı edebiyat ve edebiyat eğitimi gibi başlıklar hukuk disiplinin de başvurduğu unsurlardır. Burada konu edilen edebiyat biliminin dalları, edebiyat ve hukuk ilişkisinin ortak yönlerinden birisi olarak çalışmamızın ‘Yorum’ bölümünde incelenmiş ve teorilerin her iki disiplinde de kullanıldığı ifade edilmiştir.

1.1.3.1. Edebiyat Teorisi

Edebiyat teorisi, edebiyatın neden, niçin ve nasılları ile ilgilenir. Edebiyatın prensiplerini belirler. “Edebiyat teorisi, edebiyatın tanımını, konusunu, alanını, sınırlarını; orijinal bir tanıma ulaşmış her edebi terimi ve onun kavramsal boyutunu; edebiyat sanatı ve edebiyat bilimi içinde kullanılan bütün metotları; edebiyat sahasının başka sahalar ile olan ilgilerini; edebiyatın hayata transfer edilebilecek bütün zeminlerini; edebî bilgileri; tür ve şekil konularını; edebî sanatları; bunlara ait her türlü terim, tanım ve bakış açılarını; edebiyata ait her türlü niçin ve nasıl sorularını inceler.” (Önal, 2009: 75). Kısacası, edebiyat teorisi edebiyat disiplini ile ilgili olan her konuyla ilgilenir. Buna edebiyatın hukuk ile olan ilişkisi de dâhildir.

1.1.3.2. Edebiyat Tarihi

Edebiyat tarihi, edebi eserleri ve edebi şahsiyetleri, onların ortaya çıktıkları dönemi, tarihi metotla inceleyen bilim dalıdır. Edebiyat tarihi incelediği devrin edebi çehresini bir bütün olarak tespit eder. Ama bu tespit, ifade edildiği kadar kolay bir konu değildir. Edebiyat tarihi yazımında önem sırasına göre ilk başta edebi metin yer alır. Edebi metnin eksiksiz olması, farklı nüshalar varsa bu nüshalar arasında

fark olup olmadığının tespiti, metnin yazar tarafından bazı değişikliklere tâbi tutulması gibi konular edebiyat tarihinin inceleme alanına girer.

Edebiyat tarihine konu olacak metnin doğumuna zemin hazırlayan diğer unsurların tespiti de gereklidir. Metnin ortaya çıkması aşamasında yer alan edebiyat cereyanları ve fikir hareketlerinde, sosyal ve kültürel çevrenin etkisi vardır. Bütün bunların tespiti, tahlili oldukça zor bir iştir. Edebi eserden hareket edilirken diğer unsurları göz ardı etmemek, edebiyat tarihinin vaz geçilmez unsurlarındandır. Bu unsurların hepsini aynı potada eritmeye çalışmak edebiyat tarihi yazarı için oldukça zor bir iştir. Çünkü “Edebî eseri tek tek inceleyen araştırmacı, edebiyat tarihini yazarken, başta tarih olmak üzere, sosyoloji, antropoloji, dilbilimi, kültür tarihi, psikoloji, ilahiyat, istatistik, felsefe, sanat tarihi, arkeoloji, estetik gibi pek çok bilim dalı ve bilgi alanlarıyla ilgilenir.” (Önal, 2009: 81).

Yukarıda bahsedilen bilim dallarından her biri ile ayrı ayrı ilgilenmek ve aynı zamanda edebi metni nesnel olarak değerlendirmek oldukça zor bir uğraştır. Edebiyat tarihi yazıcılığı, ancak alanında uzman kişilerden oluşan bir komisyon tarafından üstlenilirse orijinalitesi artacaktır. Çünkü günümüzde bir yılda yayımlanan eser sayısı çok fazladır. Edebiyat tarihi yazarının sadece bir yılda basılmış eserleri okuması bile mümkün gözükmemektedir. İyi bir edebiyat tarihi, insanlığın ortak birikimini yansıtarak gelecek nesillere bir yol haritası olma hükmündedir.

Fransız edebiyat tarihçisi Gustave Lanson (1857-1934), edebiyat tarihçiliğini sistemli bir şekle getirmek için çalışmalar yapmıştır. Edebiyat tarihini medeniyet tarihinin bir parçası olarak ifade eden Gustave Lanson, edebiyat tarihçiliğinde Türk edebiyatı tarihçiliğine de örneklik etmiştir. M. Fuat Köprülü edebiyat tarihçiliğinde usul hakkında çalışmalar yapmıştır. Edebiyat tarihi hukukta tarihsellik metodu ile benzerlik göstermektedir.

1.1.3.3. Edebi Tenkit

Edebi tenkit/eleştiri, bir edebi metnin iyi veya kötü yönleriyle değerlendirilmesi anlamında kullanılır. Günümüzde tenkit ile eş anlamda eleştiri kelimesi kullanılmaktadır. Bu sözcük, eski edebiyatta ilm-i nakd şeklinde ifade edilmiştir.

Mehmet Önal, edebi tenkitin şu çalışmaları akla getirdiğini vurgulamaktadır: “Metin tenkidi, devir tenkidi, tür tenkidi, edebî topluluk tenkidi.” (Önal, 2009: 84). Edebi tenkit, diğer tenkitlerden farklı şekillerde ifade edilmektedir. Edebi tenkide tahlil de denmektedir. Arapça asıllı olan ‘tahlil’ Fransızca ‘analyse’ kelimesi ile birlikte dilimizde kullanılmaktadır. Tenkit, analiz, kritik, tahlil ve eleştiri kelimeleri birbirinin yerine kullanılsa da kısmen anlam farkları olduğu belirtilmelidir.

Edebi tenkit, edebi eserlerin okunması, yorumlanması, fazlalık ve eksikliklerinin belirtilmesi şeklinde ifade edilebilir. Mehmet Önal’ın edebi tenkitte belirttiği gibi, metin tenkidi, devir tenkidi ve edebi topluluk tenkidi hukukta, hukuk metninin dil ve yorumlama yönünden tenkidi, hukuk metninin ya da yasanın devre uygunluğu, kanun yapanların tenkidi şeklinde düşünülebilir.

1.1.3.4. Edebiyat Sosyolojisi

Edebiyat biliminin bir dalı olan edebiyat sosyolojisini anlamak/anlatmak/ifade edebilmek, konu üzerinde fikir yürütebilmek yoğun çalışma gerektirmektedir. Edebiyat sosyolojisinin temel unsurları “yazar”, “eser”, “okuyucu”, “yayın ve dağıtım” şeklinde belirlense de bu unsurların uygulanması oldukça zor bir konudur. Edebiyat sosyoloji hakkında örnek araştırma metinlerinin azlığı bu konuda araştırma yapacakların disiplinli çalışma yapmasını zorlaştırmaktadır.

Edebiyat sosyolojisinde, yazarın doğduğu coğrafya, aile çevresi, bilgi birikiminin kaynağı, mesleği, hayat hikâyesi ve ruh hali eserin meydana getirilmesinde görünmeyen unsurlar olacağından bunların bilinmesi eserin çözümlenmesinde oldukça önemlidir. Eser hakkında doğru hükümler verilebilmesi için yazar hakkında bilgi sahibi olunmasını edebiyat sosyolojisi elzem kılar.

Sanatçının ortaya koyduğu eser, edebiyat sosyolojisi açısından önemli bir kaynaktır. Zaten asıl amaç, eseri anlamaya çalışmaktır. Eserin gizli yerlerini açığa çıkarmaktır. Yazarın hayatına da eseri çözebilmek için gidilmektedir. Yazarın duygu ve düşüncelerini okura ulaştıran yegâne kaynak eserdir.

Okuyucuyu eserin varlık sebebi olarak değerlendirmek mümkündür. Burada okuyucu türleri, yıllara göre okunan kitap oranları, popüler okuyucu, okumanın gerekliliğini bilen okuyucu, yaş oranlarına göre okuyucu kitlesi dikkate alınmaktadır. Yazarın okuyucu kitlelerinin istek ve yönelimlerini dikkate alarak eser meydana getirmesi de edebiyat sosyolojisinin önemli inceleme alanlarından.

Edebiyat sosyolojisi, bir eserin, sanatçının elinden çıkarak okuyucu kitlelerine ulaşmasında reklam, kitabın albenisi, telif, eserin fiyatı, yayım-dağıtım süreci ile doğrudan ilgilenir.

Matbaadan önce, kitabın basılması, çoğaltılması, okuyucu ile buluşturulması ile günümüzde bir kitabın basılması, çoğaltılması, okuyucuya basılı ya da elektronik olarak ulaştırılması arasında mukayese edilemeyecek kadar ilerleme vardır. Edebiyat sosyolojisi eserlerin basım, yayım ve dağıtım işini de incelemeye tâbi tutmuştur.

Yazar, eser, okuyucu ve basım-dağıtım konularını araştırma konusu yapan edebiyat sosyolojisi, “Bir tarafıyla psikolojiye, bir yönüyle ekonomiye, bir yanıyla da iletişim tekniklerinden sayılan basın, yayım, pazarlama gibi unsurlara bağlıdır.” (Önal, 2009: 91). Sosyal ilimlerde diğer disiplinlerin araştırma metotlarından istifade edilmesinin yararlı olacağı düşüncesi çoğunlukla kabul görmüştür (Topçuoğlu, 1969: 258). Edebiyat sosyolojisinde eser ve eserin ortaya çıktığı toplum somut kaynak olarak ne kadar önemi ise hukuk sosyolojisinde de toplum, somut kaynak olarak o derece önemlidir.

1.1.3.5. Mukayeseli Edebiyat

Milletlerarası ilişkilerin gelişmesi sürecinde dil, kültür ve edebiyatın rolünü küçümsemek lazımdır. İletişim ve haberleşmenin hızla geliştiği günümüzde

milletlerin başka milletler hakkında bilgi sahibi olması, farklı milletleri tanınması o milletlerin edebiyatları sayesinde de olmaktadır. Her milletin kendi edebiyatı dışında etkilendiği, yazılan eserleri takip ettiği başka milletlerin edebiyatı da vardır. İlişki içerisinde girmiş kültürler edebi alanda çalışmaları da beraberinde getirir.

“Bir yazar sadece içinde yaşadığı toplumdan ve yakın çevresinden tesir almaz, o kültüre çok yabancı kültürlerden de beslenir.” (Enginün, 1999: 11). Dünya edebiyatında farklı kültürlerden faydalanma, onları örnek alma söz konusudur. En az iki kültür ürünlerinin birbirini etkilemesi sonucu gelişen, edebi eserlerinin karşılıklı incelenmesi ile oluşan bir bilim dalıdır. İki kültürün edebi ürünlerini belli kriterler ile birlikte karşılaştırmak için iki dili de çok iyi bilmek gerekir.

Mukayeseli edebiyat iki farklı kültürün edebi ürünlerini karşılaştırmalı olarak inceleme imkânı sunarken, sadece bir kültürün eserlerini de karşılaştırmalı olarak inceleyebilir. Metinlerarası ilişkiler kapsamında inceleme yapılabilir. Orhun Abideleri ile Gençliğe Hitabe arasında ne tür ilişkilerin olduğu bu şekilde incelenebilir. Mukayeseli edebiyat diğer edebiyat bilim dallarından ayrı olarak düşünülemez. Edebiyat teorisinden de edebi tenkitten de yararlanmalıdır.

1.1.3.6. Edebiyat Eğitimi

Edebiyat eğitimi geçmişten günümüze bütün dönemleri kapsayan bir konudur. Edebiyat eğitiminde temel bilgilerin kazanılması/kazandırılması, klasik eserlerle münasebet kurulması, sanat zevkinin oluşması amaçlanır. Bununla birlikte üstün zekâların ürünlerinden istifade edilerek yeni eserler ortaya çıkarılabilir. Bir duvar ustası üzerinden örnek vererek edebiyat eğitimi ile ilgili düşüncelerimizi somut ve anlaşılır hale getirmek mümkündür.

Yerleşik hayata geçen ilk toplumlar barınmak için taşı ve toprağı kullanmıştır. Taşın ve toprağın kullanılarak bir ya da iki oda yapılması, yapılan odaların tavanının değişik malzemeler kullanılarak kapatılması bu işi ilk defa yapmaya girişenler için yine yerleşik hayata geçmeden önceki bilgi ve birikimi kullanmayı gerektirmiştir. Taştan, kerpiçten, birketten, tuğladan, hazır betondan evlerin yapılması, coğrafi şartlara göre malzeme kullanılması, hep bilgi ve birikimin

kullanılması sonucudur. Günümüzde belki taş ve toprak kullanılmadan, gökdelenlerin yapılması, varlığını yerleşik hayata ilk geçen toplumların bilgi ve birikimlerinin kullanılmasından kaynaklanmaktadır.

Somut varlıklar insanoğlunun bilgi, birikim ve zekâsının birleşmesiyle değişip gelişebilmektedir. Bunların yanında insanoğlunun duygu ve düşüncelerinin gelişimi gibi soyut faaliyetleri de eserler üzerinden anlamak ve anlatmak mümkündür. Duvar ustasının diğer ustaların bilgi ve birikiminden faydalanması gibi edebiyat eğitimi alan kimseler de bu konuda bilgi ve birikim kaynağı olan edebi eserlerden yararlanarak hayal dünyasını genişletmekte, hayalini kurduğu şeyleri zamanla gerçekleştirmektedir.

Edebiyat eğitimi, edebiyat ile ilgili birtakım bilgilerin edinilmesi, okuma ile hayal dünyasını genişletme özelliği kazanılmasının yanında sanat değeri yüksek olan eserler ortaya koymayı amaçlar. Bu eğitim, okuma ve yazmayı kapsayan bir anlama sürecidir. Aynı zamanda edebiyat eğitimi en etkili iletişim aracı olan dili ustalıkla kullanma, ser-levha eserleri anlama ve yeniden yorumlama kabiliyeti geliştirir.

Edebiyat eğitiminin öncelikli amacının sanat eğitimi olduğu bilinmektedir. “Edebiyatın temel işlevlerinden biri, eğitme, insan kişiliğini değiştirme ve geliştirmedir. Bu işlevine duyguları geliştirme, duygu ve düşünce arasında sağlıklı bir denge kurma da denebilir. Çünkü insanoğluna sevmeyi, acımayı, güzellikler karşısında heyecanlanmayı öğretmede edebiyat önemli bir görev üstlenir.” (Kavcar, 1999: 5). Bunun yanında edebiyat eğitimi, edebiyat ile ilgili bilgilerin kazandırılması/kazanılması, temel eser ile karşılaşılması ve önceki bilgilerden hareketle yeni bilgiler üretilmesini amaçlar. Dilin iyi kullanılması, insanın iç dünyasını çözmede kolaylıklar sağlar. Acılar, sevinçler hissedilir. Bu eğitim, insanın sanat anlayışını geliştirir ve duygularını inceltir. Ayrıca edebiyat eğitiminin kazanımları ile birlikte sosyal hayatta karşılaşılan hukuk kurallarının benimsenmesi ve içselleştirilmesinde önemli bir görevi de yerine getirmiş olur.

Edebi eserler, insanın iç dünyasını yansıtmaya özelliğine sahiptir. Bu özelliği, toplumsal yaşamın şartları ve çağın gerektirdikleri düşünüldüğünde bazı değerlerin

benimsenmesinde iyiye, doğruya ya da başka bir ifade ile olması gerekene yönelme hususunda insanı eğitir ve telkinlerde bulunur.

Türkiye’de eğitim sisteminde ilköğretimden üniversiteye kadar edebiyat derslerinin önemli bir yeri vardır. Bu dersin amacı öğrencilerin sadece biyografi öğrenmesi veya genel kültür bilgilerine sahip olması değildir. Bu ders ile birlikte öğrenci hayal dünyasını geliştirir. Kelime dağarcığını zenginleştirerek yazılı ve sözlü ifade konusunda ilerleme sağlar. Kültürel olarak belirli düzeyde donanım elde eder. Fikir dünyası, şekillenmeye başlar. Aidiyet, vatan sevgisi, özgürlük, adalet gibi konuları eserler üzerinden öğrenebilir. En önemlisi edebiyat insana insanı tanımayı öğretir.

Ülkemizde bir kişinin eğitim-öğrenim hayatının uzun yıllara yayılmasından dolayı gerçek hayatla münasebet kurması 20’li yaşlardan sonraya rastlamaktadır. 20’li yaşlara kadar öğrenilen soyut bilgiler, edebi eserler aracılığı ile somutlaşabilir. Bu yönü ile edebiyat, hukuku insanla birleştirir ve kurgu yolu ile şekillendirerek insana sunar.

1.1.4. Edebiyat ve Sosyal Hayat

Edebiyatı sosyal hayat içerisinde tasvir etmek mümkündür. Sosyal hayatın oluşması ve düzenli bir şekilde devam edebilmesi için dil denen malzemeye ihtiyaç vardır. İnsanların dil denen anlaşıma, anlatma, isteme, tasvir etme, öğretme, gösterme, açıklama, yorumlama, estetik haz yaşatma aracını kullanması, hayat içerisinde belli iş bölümleri oluşturması, onları diğer canlılardan ayrılan en önemli ve vaz geçilmez özelliğidir. Düşünen, öğrenen, öğreten, hayal eden, hayallerini gerçekleştirmek için çalışan, teorik olarak düşündüğünü pratiğe aktaran, somut malzemeyi soyut düşünce ile biçimlendiren insan, bütün bu davranışları aslında kendisini anlamak, hayatı anlamak ve varlığı kavramak için sergiler. İnsan etkinlikleri içerisinde belki de düşünceyi somutlaştırma adına yapılan en mucizevi şey dili kullanarak eser ortaya koymaktır. Önce belli kodlar oluşturan, sonra o kodlarla hece kelime, cümle, paragraf ve metin oluşturan insanın, varlığı anlamaya ihtiyacı vardır.

Musikin malzemesi ses; resmin malzemesi renk; heykelin malzemesi taş ve toprak; edebiyatın malzemesi ise dildir. Musiki, resim, heykel de insan eserdir; ama insan eserleri arasında şekilsiz sestten semboller üretmesi, dili sembolleştirmesi son derece önemlidir. Sembolleştirmenin en önemli ürünü dildir. İnsanın içgüdülerinin duygu ve düşünce haline dönüşmesi, hayatta anlam bulması dil sayesinde. Zamana bütünlük kazandıran, insana kimlik kazandıran da dildir. Dil dış dünyamızı şekillendirirken iç dünyamıza da yön veren bir varlıktır. Bu varlık sadece iletişim aracı olarak ifade edilemez. Dilin belli başlı fonksiyonları vardır: “1- Göndergesel fonksiyon (Dış dünyadaki varlığı), 2- Heyecana bağlı fonksiyon (Olay karşısındaki hal), 3- Alıcıyı harekete geçiren fonksiyon (Emir, istek), 4- Kanal kontrol etme fonksiyonu (İletin algılanıp algılanmadığı kontrol edilir), 5- Dilbilgisinde kullanılan fonksiyon, 6- Dilin poetik fonksiyonu.”¹³ Poetik fonksiyon terim olarak edebiyatı karşılamaktadır.

Edebiyat ile hayat arasındaki ilişkiye, tarihi dönemlere ait destanlar, hikâyeler, menkıbeler vb. örnekler verilebilir. Destanlar ortaya çıkmış olduğu milletin kahramanlıklarını anlatır. Yeni nesillerde milli şuurun oluşmasında olumlu yönde katkı sağlar. Olağanüstülükler anlatılır. Destanlar manzum ya da nesir olarak anlatılan eserlerdir. Anlatılanların tamamını gerçek saymak doğru değildir. Hem toplumun hayatından kesitler sunar hem de olağanüstülükler yer alır. Semavi dinler dönemi metinlerinde ise din hayatın tamamını kapsar. Bu dönem metinlerinde her şey yaratılmış ve insanoğlunun emrine sunulmuştur düşüncesi vardır. İnsan yaratıcının emirleri doğrultusunda hareket etmektedir. Bu anlayış değişik şekillerde edebi metinlere yansımıştır.

Batı medeniyeti Doğu medeniyetinin kaynaklarını kullanıp onları dönüştürerek insan aklı ve iradesini ön plana çıkarmıştır. Dünyayı kendince yorumlamıştır. Bu iki medeniyetin kaynaklarının kullanılması bir birikimin sonucudur. İnsanlık geçtiği her topraktan bazı mineraller alarak ilerleyen bir akarsu gibidir. Geçmişin bilgi ve birikimlerinden faydalananak geleceğe ışık tutmayı hedeflemiştir. Kelimelerle transfer edilmiş birikimler vardır.

¹³ Dilin fonksiyonları ile ilgili bu bilgiler, Şerif Aktaş'ın doktora ders döneminde yazdırdığı notlara dayanılarak hazırlanmıştır.

Edebiyatın hayata iyi veya kötü yönde etkileri vardır. Edebiyat bir toplumun tarihini, tarihi konularını güncel olarak işleyebilme gücüne sahiptir. Bir inanç hakkında olumlu ya da olumsuz tavır takınarak toplumun nabzını ölçebilir. Toplumun yönlendirilmesi, eğitimi, ahlakı ve tarihi gibi konularda edebiyat dönem dönem kendisine görev üstlenebilmektedir/üstlenmiştir.

Tanzimat döneminde yazarlar, özellikle estetik gayeden ziyade sosyal faydayı edebi eserlerde ifade etmişler ve hukukun görevi olan sosyal düzen ve sosyal faydayı edebiyat aracılığı ile gündemde tutmuşlardır. Tanzimat devri yazarları, “İmparatorluğu sarsmakta olan iç ve dış meselelerle uğraş[maktadır]” (Kaplan, 2008: 18). Namık Kemal’in hak, adalet ve eşitlik kavramlarını bütün edebi eserlerinin merkezine koyması da sosyal hayatın edebi eserlere yansıyan örneklerindendir. Bu nedenle Mehmet Kaplan, Namık Kemal’in edebiyat anlayışını ve dönemini “sosyal fikirler edebiyatı” (Kaplan, 2008: 18) olarak isimlendirmiştir.

Yazının süreklilik özelliği vardır. Bu süreklilik özelliği, toplumun gelenek ve göreneklerini gelecek nesillere ulaştırmak şeklinde gerçekleşebilir. Çünkü “Edebiyat geleneği korur.” (Gadamer, 2002: 42) ve “kültür değerlerinden” (Önal, 2011: 4) beslenir. İnsan hafızasını diri tutar.

Kemal H. Karpat’ın şu cümleleri edebiyatın etki gücünü göstermek açısından önemlidir:

Benim düşünce, duygu bakımından gelişmemde, insanları ve toplumları anlamamda edebiyatın birinci derecede etkisi olmuştur. Hatta bir adım daha ileri giderek şunu belirtmek isterim: Küçüklüğümde okuduğum sayısız edebi eser bende insanları ve sosyal ortamı anlamak uyandırdığı gibi, bana bu anlamayı kolaylaştıracak bir yaklaşım ve anlayış vermiştir. (Karpat, 2009: 8).

“Edebî metin, geçmiş dönemlerin olduğu kadar bu günün sosyal hayatına ve bu sosyal hayat içinde yaşayan insanların zihniyetine tutulan bir aynadır.” (Önal, 2011: 7). Edebi eserin inşasına başlamak için sosyal hayatta olan bitenin insan zihninde bir karşılık bulması gerekir. Sanatkâr ruhlu insanların zihninde karşılık bulan hayat, insan ve kâinat dil denen mucize ile ölümsüzleştirilir. Edebi eserlerde işlenen olaylar, mekânlar, sosyal hayatın konularındandır. Fikirler, duygu ve düşünceler bu dünyada yaşayan insanların fikir ve düşünceleridir. Eserlerde

işlenen tipler, gerçek hayattan alınan tiplerdir. Edebi eserlerdeki gerçeklik başka bir bölümün konusudur. Mademki edebiyatın tanımlarının birinde “Duygu, düşünce ve hayalleri, kelimeler kullanarak ortaya koyan bir ifade sanatıdır.” (Önal, 2011: 14) deniyor; duygu düşünce ve hayallerin karşılık bulması için hayat-edebiyat ilişkisi üzerinde dikkatle durulması gerekir.

“Susamazdım, gördüklerimi, bildiklerimi kedime saklayamazdım. İnsan toplumlarının asırlardır kanayan ve bir türlü dinmeyen yaraları söz konusuydu. Görmezlikten gelmek, susmak hakkımız değil. Aksine bitmeyen dramın üstüne gitmek, toplumun acılarına son vermek yazar olarak görevimiz bizim.” (Korcan, 2005: 273) şeklindeki ifadeler yazarın toplum hayatını ne kadar dikkate aldığını göstermesi açısından önemlidir.

1.2. Hukuk

1.2.1. Temel Hukuk Bilgileri

Hukukun ne olduğu ile ilgili günümüze kadar çeşitli tanımlar yapılmıştır. Etimolojik kökeni bakımından Arapça olan hukuk, Türkçeye Arapçadan geçmiş olan “hak” kelimesinin çoğuludur. Hukuk sözcüğü Ferit Devellioğlu’nun sözlüğünde dört madde ile açıklanmıştır: “1. Haklar, 2. Hakikatler, 3. Kanunların verdiği haklar, 4. Hâkim ve avukat yetiştiren mektep” (Devellioğlu, 2009: 379). İlk iki maddede hukuk sözcüğünün Türkçedeki çoğulu verilirken, ikinci maddede kullanılan “hakikatler” karşılığı “gerçek, doğru, sahih” manalarını da içermektedir.

Türk Dil Kurumu’nun yayımlamış olduğu Türkçe Sözlük’te hak sözcüğü için; “adalet, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, davada veya iddiada gerçeğe uygunluk, geçmiş ve harcanmış emek, pay, emek karşılığı ücret, doğru, gerçek” şeklinde yedi maddelik açıklama yapılmıştır (Türkçe Sözlük, 2009: 829). Aynı sözlükte hukuk sözcüğü/kavramı için: “1. Toplum düzenleyen ve devletin yaptırım gücünü belirleyen yasaların bütünü, 2. Yasaları konu alan bilim, 3. Yasaların ceza ile ilgili olmayıp alacak-verecek vb. davaları ilgilendiren bölümü, 4. Haklar.” (Türkçe Sözlük, 2009: 903) şeklinde tanım yapılmıştır.

D. Mehmet Doğan'ın Büyük Türkçe Sözlük'ünde hukuk sözcüğü, “Bir toplumun yaşama tarzını tanzim eden ve devlet müeyyidesiyle desteklenen kaideler bütünü, topluluk hayatını tanzim eden kaideler ilmi.” (Doğan, 2008: 719) şeklinde ifade edilmiştir.

Esat Şenel'in Hukuk Sözlüğü adlı eserinde hukukun iki hali olduğu belirtilmiştir: “1. Hukukullah: kamunun yararına olup herkese tanınan hak ve imkân, 2. Hukuk u ibad: bazı kişilere yarar sağlamak amacıyla tanınmış hususi (özel) hak, bugünkü hukuk sistemine göre hukuk, kanun ile korunan menfaat” şeklinde ifade edilmiştir (Şenel, 2001: 296). Esat Şenel'in hukuk sözcüğüne getirdiği tanım, hukuk felsefesi mantığına daha yakın bir açıklamadır.

Hak ve hukuk sözcükleri Türkçe dışında diğer dillerde farklı kelimelerle karşılık bulmuştur. İngilizcede -sözlük anlamıyla- hak kelimesinin yerine “right”, hukuk kelimesinin yerine ise “law” kullanılmaktadır. Almancada hak ve hukuk, “recht” şeklinde karşılanmıştır. Fransızcada “droit”, İtalyancada “diritto” hak ve hukuk sözcüklerinin karşılığında kullanılan kelime veya kavramlardır.

Hukuk için; birlikte yaşayan insanların, toplumların birbirilerine ve çevrelerine karşı davranışlarını düzenleyen, gerektiğinde emir ve yasaklar koyan sosyal düzeni sağlamak için oluşturulmuş kurallar toplamıdır denebilir (Şafak, 2006: 1). Sosyal düzeni sağlamak için oluşturulan kurallar, kaynağını din, ahlak, âdet, örf ve hayat şartlarının gerektirdiği şeylerden alır. Devlet olmanın gereği olan hukuk kuralları, kişiler arası ilişkileri düzenler, güçlünün güçsüze, zenginin fakire, kadının erkeğe ya da erkeğin kadına karşı sorumlu olduğu kuralları belirler. Bu yönüyle hukuk, hayatın her alanını kapsamaktadır/kapsamıştır.

Birlikte yaşayan insanlar çatışma ve anlaşmazlık çıkmaması için belli başlı kurallara ihtiyaç duyup o kurallara uyarak yaşamlarını idame ettirdikleri gibi, diğer canlılar da yaratılışları gereği bir düzen içerisinde yaşar ve belli başlı kurallara uyarlar. İnsanoğlu, düşünebilen, düşündüğünü yapabilen bir varlık olarak, sistemli bir şekilde yaşamaya ve sistem üretmeye uygun bir yapıya sahiptir. İnsanın topluluk halinde yaşaması ve bunu istemesi içgüdüden ziyade akla sahip olmasından ileri gelmektedir (Şafak, 2006: 1). İnsan, sahip olduğu akılla

denemeler yapar, tecrübelerini gözden geçirir, geçmişten ders alır, geleceğe yönelik planlar yapar ve bu planları gerçekleştirmek için gerekli şartları oluşturmaya/olgunlaştırmaya çalışır.

İnsan kendi başına, başıboş bir varlık olmadığı için ve bunun bilincinde olduğu için diğer insanlarla etkileşim ve iletişim halindedir. Bu etkileşim, sınırsız hürriyetin olmadığı sonucunu ortaya çıkarır. Bu yüzden insanlar toplumu düzenleyen, toplumun birlikte yaşamasını sağlayan bazı kurallara uymak durumundadır. Sosyal hatta dinin hâkim olduğu toplumlarda din kurallarına, geleneksel kuralların ağırlıkta olduğu toplumlarda geleneğe ait kurallara, hukukun ağırlıkta olduğu toplumlarda hukuk kurallarına uyulması söz konusudur.

İlk insandan şimdiye kadar yaşamış her toplumda din kurallarına rastlamak mümkündür. Din duygusunun insanlarda doğuştan olduğu ifade edilmektedir (Şafak, 2006: 3). Toplum düzenini sağlayan kurallardan olan din kuralları ya; Budizm, Hinduizm, vb. gibi beşeridir, ya da Yahudilik, Hristiyanlık ve Müslümanlık gibi semavidir.

Semavi dinler, Allah tarafından melekler aracılığıyla peygamberlere bildirilmiş, onlar da insanlığa bu dinlerin emir ve yasaklarını duyurmuştur (Şafak, 2006: 3). Bu dinlerin emir ve yasaklarına uymayanlar, mensup oldukları dinin kurallarına göre belli başlı yaptırımlarla karşılaşmıştır; ancak “Günümüz laik hukuk düzeninde din kurallarına uymayanlar için uygulanan hiçbir maddî yaptırım yoktur.” (Şafak, 2006: 3).

Toplumu düzenleyen kurallardan bir diğeri de ahlak kurallarıdır. Ahlak kuralları bireyin bireye, bireyin aile fertlerine ve bireyin topluma karşı uymak durumunda olduğu kurallar bütünüdür. Ahlak kuralları da toplumun inançlarıyla doğrudan ilişkilidir. Ahlak kurallarına uyulup uyulmamama konusu, geçmişe oranla daha karmaşıktır. İletişimin günümüzdeki kadar gelişmediği dönemlerde ahlak kurallarının daha düzenleyici ve derli toplu olduğu söylenebilir. Ahlak kurallarına uymama durumunda kişi manevi olarak cezalandırılır. Bunun maddi bir yaptırımı söz konusu değildir. Bazı ahlak kuralları aynı zamanda şartların değişmesiyle değişikliğe uğrar.

Toplumsal düzenine örf ve adet gibi kurallar da hizmet eder. İnsanların alışkanlık haline getirdikleri söz ve davranışlar o insanların hayatlarına bir düzen getirebilir. Bunun yanında geçmişte uygulanmış bazı örf ve adetlerin zamanla yanlış olduğu anlaşılmış ve bu örf ve adetleri uygulayanlara çeşitli hukuk kuralları ile yaptırımlar uygulanmıştır/uygulanmaktadır. 18 yaşına gelmeden bir kız çocuğunun evlendirilmesi, kanunen yasak olduğu halde geçmişte bu tür durumlara sıkça rastlanmıştır.

Toplum düzeni için en önemli kurallar, hukuk kurallarıdır. Hukuk kuralları kişilerin diğer insanlarla olan ilişkilerini düzenler. Hukuk kuralları; "Toplum hayatında şahısla ile şahıslar, şahıslar ile toplum, toplum ile toplumlar arasındaki ilişkileri düzenleyen, maddî yaptırımlı, uyulması zorunlu kurallar bütünüdür." (Şafak, 2006: 5). Bu yüzden toplumun düzeni için hazırlanmış kurallar yaptırımlarla desteklenmektedir. Din kuralları, ahlak ve görgü kurallarının yaptırımları manevi iken, hukuk kurallarının yaptırımları maddidir.

Hukukun yaptırım kurallarını maddi ve manevi yaptırım kuralları çerçevesinde çeşitli alt başlıklara ayırmak mümkündür. Bu yaptırımlardan birisi cezadır. Hukuk kurallarına uymayan, bu kuralları yok sayan kimselere uygulanan yaptırım türü cezadır. Hapis cezası, para cezası, uyarma, kınama, eğitim öğretim hakkının elinden alınması, ya da memuriyetine son verilmesi bu cezalardan sadece birkaçıdır (Şafak, 2006: 8).

Cebri İcra denen yaptırım kuralında, hukuk kurallarının aksine hareket eden bir kimseyi kurallar çerçevesinde hareket etmeye zorlama vardır. Yine tazminat da hukuka aykırı davranan kimseye ya da gruba uygulanan bir ceza türüdür. Hükümsüzlük ve iptal de yaptırımlar içerisinde yer alır. Hukuk kurallarına uymayan kişiler, gruplar, toplumlar toplumun düzeni için bazı yaptırımlarla karşı karşıya bırakılır. Bu yaptırımlar özgürlüğün sınırlarını belirler.

1.2.2. Hukuk Sistemleri

Hukuk kuralları birden bire ortaya çıkmamıştır/çıkamaz. Toplumun ihtiyaçları bu kuralları ve sistemleri doğurmuştur. Sistemlerinden bir tanesi Yahudi Hukuk

Sistemi'dir.¹⁴ Yahudi Hukuk Sistemi kaynağını Tevrat ve onun din adamlarından almıştır. Yahudi milleti tarafından geçmişten beri uygulanan bir sistem olduğu belirtilir.

Roma Hukuku ise Roma imparatorluğunda oluşturulan ve geliştirilen hukuk sistemidir. Roma hukuku, Avrupa hukuk sistemlerine kaynaklık etmiştir. Bu hukuk sistemi, "Yunan akılcılığı, Roma maddeciliği ve disiplini ile Hristiyan ahlakı üzerine kurulmuştur." (Şafak, 2006: 11). Başlangıçta köle ve efendi üzerine kurulan hukuk sistemi, daha sonra kamu ve özel hukuk dallarına ayrılmıştır. Roma hukuku hem kendi döneminde hem de günümüze kadar pek çok toplumu etkisi altına almıştır.

Hukuk sistemleri içerisinde çok geniş bir alanı etkileyen diğer bir sistem İslam Hukuk Sistemi'dir. Bu hukuk sisteminin kaynağını Kur'an ve Peygamberin sünnetleri oluşturmuştur. Bunun yanında kaynağa ters düşmeyen gelenekler, fikir yürütmeler, yani beşeri uygulamalar bu sistemin ikinci dereceden kaynağını oluşturmuştur (Şafak, 2006: 12). Hukuk kurallarının tamamını içine alan kitaplara "Fıkıh Kitapları" denmiştir. İslam'ın değişik coğrafyalarda yaşama tatbik edilmesiyle ayrıntılı fıkıh kitapları hazırlanmıştır.

Fıkıh; "1. Bir şeyi gereği gibi, iyice anlayıp bilme. 2. İslam hukukunda din ve dünya işleri ile ilgili ana kaynaklardan yararlanarak konulmuş olan kuralların bütünü." (Türkçe Sözlük, 1998: 777) şeklinde ifade edilmiştir. İslam'ın ilk dönemlerinde fıkıh, yukarıdaki sözlük anlamında kullanılmıştır. Kur'an, hadis ve sünnetin temel bilgi kaynağı olması ile birlikte, anlam genişlemesine uğramıştır. Sekizinci yüzyıl itibari ile İslam'ın birey hayatı ve sosyal hayat ile ilgili konuları inceleyen bir terimi halini almıştır (Bardakoğlu, 1996: 1).

Fıkıh, insanların hayatını ve hayata ait hükümlerini geniş manada kapsayarak; hukuk, hukuk metodolojisi, siyaset, ekonomi ve idari bilimleri de inceleyen bir kavram olmuştur. Fıkıhın bütünü içerisinde kalan konulardan bazıları müstakil kitaplarda yer almış, anayasa, devletler hukuku, vergi, miras hukuku, senetler ve hukuki yazışmalar kitaplara konu olmuştur (Bardakoğlu, 1996: 2).

¹⁴ Bu konu ile ilgili daha geniş bilgi için bk.: Şafak, A. ve Bilgiç, V. K. (2006). *Hukuka Giriş*, Selim Kitabevi. s.11-23, Ankara.

Batı'nın etkisi ile 19. yüzyıldan itibaren fıkıh ilminin alt dalları ve kolları yeni adlarla ifade edilmeye başlamıştır. Aile hukuku, kişi ve aile hukuku, borçlar hukuku, ceza hukuku, anayasa hukuku şeklinde oluşturularak klasik fıkıh anlayışı Batı'nın etkisiyle "İslam Hukuku" şeklinde ifade edilmiştir.

Hukuk sistemleri içerisinde sayılması gereken bir diğer sistem Anglo-Sakson Hukuk Sistemi'dir. İngiliz ve Amerikan toplumları için kullanılan hukuk sistemi miladi 11. yüzyıldan sonra gelişmeye başlamıştır. Kuralların temel kaynağı geleneklerdir. Hâkimlerin gelenekleri dikkate alarak oluşturduğu bu sistem, 19. yüzyılın sonları itibariyle yazılı hukuk kuralları şeklinde oluşturulmuştur.

Alman Hukuk Sistemi, Roma hukuku ile temaslar sonucu kilise hukuk sisteminin de etkisiyle oluşturulmuştur. "Halen kıta Avrupası'nda en yaygın ve en etkili hukuk sistemi Germen (Alman) Hukuk Sistemi'dir (Şafak, 2006: 13).

Sosyalist Hukuk Sistemi belli bir zaman ve sürede yürürlükte olan hukuk sistemidir. Şartlara göre değiştirilebilme imkânı vardır. Bu hukuk sistemine göre mülkiyet hakkında belli sınırlamalar vardır. Bu sistemde özel hukuk ve kamu hukuku diye bir ayırmadan söz edilemez (Şafak, 2006: 14).

1.2.3. Hukukun Kaynakları

Hukuk kurallarının nasıl oluşturulduğu ve nelerden beslendiği üzerinde durmak gerekir. Hukukun bilgi kaynağı, organik kaynağı ve şekli kaynağının olduğu bilinmektedir (Şafak, 2006: 45). Hukukun kaynağı tabirinden hukuk kurallarının kaynağını nereden ve nasıl aldığı anlaşılır. Hukuk kuralların hangi koşullarda nasıl oluştuğunu ve bu kuralların kimler tarafından hazırlandığını/yapıldığını gösteren kaynaklara bakıldığında hukuk kurallarının insan ihtiyacının sonucu olarak ortaya çıktığını görmek mümkündür. Bir toplumda hukuk kurallarının ortaya çıkması için o toplumun kültürel, sosyal ve ekonomik durumlarına bakılır. Bunlar o toplumda oluşturulmuş hukuk kurallarının sosyolojik kaynaklarıdır (Sümer, 1997: 27). Sosyolojik kaynaklar hukukun kaynaklarının bir bölümüdür.

Hukuk kurallarının kaynağını bilmek, bir birey için kendi sorumluluğunu bilmek demektir. Bir öğrencinin sınavda kopya çekmesinin suç sayılabilmesi için öncelikle öğrencinin, onu kopya muamelesi ile cezalandırmak isteyen hocanın ve okul idaresinin böyle bir davranışta bulunmanın suç olduğunu bilmesi gerekir. Kopya çekmenin suç olduğu ve çeken kişiye bazı yaptırımlar uygulanacağı önceden açıklanmış olmalıdır. Bu açıdan hukuk kurallarının kaynağını bilmek, bireyin ya da toplumun kendi sorumluluklarını bilmesi anlamına gelir. Kaynağın öneminden kısaca bahsettikten sonra hukuk kurallarının kaynaklarını şu şekilde sıralayabiliriz: Pozitif hukukun kaynakları, yazılı kaynaklar, yazılı olmayan (örf ve âdetler) kaynaklar ve yardımcı kaynaklar olmak üzere üç bölümde ifade edilebilir. Ayrıca bu üç kaynak kendi içerisinde bazı alt başlıklara ayrılır.

1.2.3.1. Hukukun Yazılı Kaynakları (Bağlayıcı Kaynaklar)

Yazılı kaynaklar; anayasa, kanun, milletler arası anlaşmalar, kanun hükmünde kararname, tüzükler ve yönetmelikler olmak üzere altı başlıkta incelenebilir (Sümer, 1997: 11). Yazılı kaynaklar devlet tarafından hazırlanarak yürürlüğe konan ve hükmünü yitirene kadar herkesi bağlayan kurallardan oluşur. Yazılı olarak hazırlanmış metinler Resmi Gazete’de yayımlanarak halka duyurulur.

Yazılı kaynaklardan birisi olan kanunlar; “millet adına ve milletten aldığı temsil yetkisi ile” (Battal, 2011: 40) meclis tarafından kabul edilen ve yürürlüğe konan yazılı hukuk kurallarıdır. Bu yazılı metinle yürürlükte olan bir kanun kısmen değiştirilebilir ya da yürürlükten kaldırılabilir.

Pozitif hukukun kaynaklarından ilki anayasadır. Anayasa hukukun yazılı kaynakları içerisinde hiyerarşik bakımdan en üst sırada yer alır. “Devletin mahiyetini, yapısını, hükümet şeklini, devlet organlarını ve bu organlar (yasama, yürütme, yargı) arasındaki ilişkileri ve kişilerin temel hak ve hürriyetlerini düzenleyen en soyut ve en genel kurallar bütününe anayasa adı verilir.” (Sümer, 1997: 28). Anayasalar ayrıntılı olabileceği gibi çerçeve niteliğinde de olabilir. Anayasa hazırlamak ve mevcut anayasayı değiştirmek oldukça zordur. Anayasaların sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel şartların değişmesi sonucu değiştirilmesi gerekebilir. “Yapımları ve değiştirilmelerindeki usul ve şekil kuralları bakımından anayasalar, yumuşak ve

sert anayasalar olarak ikiye ayrılır.” (Sümer, 1997: 29). Anayasanın hazırlanmasında farklı yöntemler kullanılabilmektedir. Anayasanın hazırlanmasında ve kabulünde ülkenin rejimi ve iktidarın kim olduğu önem arz eder.

Milletlerarası anlaşmalar da hukukun yazılı kaynakları arasındadır. Milletlerarası anlaşmalar hazırlandıktan sonra kanunla onaylanır ve bağlayıcı bir kaynak haline gelir. Milletlerarası anlaşmalar; ticari, ekonomik veya jeopolitik olabilir. Bunun yanında vatandaşlık hakları ile ilgili olması da söz konusudur.

Yazılı, yani bağlayıcı kaynaklar arasında kanun hükmünde kararnameler de vardır. Bu kararnameler, “Meclisin bazı konularda yetkisini hükümete devretmesi niteliğindedir.” (Battal, 2011: 43). Bu metinler de kanun kadar bağlayıcıdır. Anayasa mahkemesi tarafından denetlenen kararname temel hak ve hürriyetler ile ilgili konuları kapsamaz.

Tüzük, Yönetmelik ve Tebliğler ise bakanlar kurulu tarafından hazırlanan metinlerdir. Hazırlanan tüzük, yönetmelik ve tebliğler Cumhurbaşkanı tarafından onaylandıktan sonra Resmi Gazete’de yayımlanır. Tüzüklerin, yönetmeliklerin, idari metinlerin ve tebliğlerin anayasaya aykırı olmaması şartı vardır. Bunları Danıştay’ın denetleme yetkisi vardır.

1.2.3.2. Yazılı Olmayan Kaynaklar

Örf, âdet, gelenek ve görenekler yazılı hukuk kuralları gibi uygulanır. Bazıları devlet tarafından destek görür. Yazılı hukuk kuralları yukarıda da ifade ettiğimiz gibi toplumun kültürel, ekonomik durumundan ve geleneklerinden etkilenir ve böylece şekillenir.

Geleneğin oluşturduğu hukuk ile ilgili maddi ve manevi unsurlardan bahsedilebilir. Maddi unsur denen kaynak, herhangi bir konuda geleneğin oluşması için devamlılık ve tekrarın olmasıdır. Bu konu ile ilgili olarak gelenekselleşmiş konunun başlangıç tarihi belli değildir. Geleneğin devamlılığı şartı vardır.

Manevi unsur ise toplumda devamlı tekrarlanan ve bireylerin kendiliğinden benimsedikleri, kanun olmadığı halde uymak zorunda hissettikleri durumlardır. Yazılı olmayan kurallar yazılı hukuk kurallarının boşluğunu doldurması açısından önemlidir.

1.2.3.3. Yardımcı Kaynaklar

Hukukun yazılı kaynakları, yazılı olmayan kaynakları yanında bir de yardımcı kaynakları vardır. Bu kaynaklardan önem sırasında birinci derecede yazılı kaynaklar, ikinci derecede yazısız kaynaklar, üçüncü derecede ise yardımcı kaynaklar yer alır.

Yardımcı kaynaklardan biri ilmî içtihatlardır (Şafak, 2006: 50). Hukukçuların bu konularla ilgili ileri sürdükleri fikir ve kanaatlerini içerir. Diğer yardımcı kaynak ise yargı içtihatlarıdır. Yüksek mahkemelerin herhangi bir konu hakkında verdikleri karar o meseleye benzer bütün kararlar için bağlayıcı olabilir.

1.2.4. Hukukun Dalları

Hukukun toplum hayatındaki yeri ve önemi tartışma götürmez bir gerçektir. Hukuk kuralları -daha önce de belirtildiği gibi- kişiler arası ilişkileri, kişiler ile devlet arasındaki ilişkileri ve devletlerarası ilişkileri düzenleyen bir yapıdır. Hukuk denince hep ilişkiden söz edilir. Bu ilişkiler -yani kişiler arası ilişkiler ya da devletlerarası ilişkiler- arasında ve uygulanacak hükümler arasında mahiyet farkı vardır. Bu farktan dolayı hukuk kuralları temel manada “kamu hukuku ve özel hukuk” (Sümer, 1997: 91) olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Hukukun kamu ve özel olmak üzere ikiye ayrılması geçmişten beri insan ihtiyaçlarını karşılamak amacıyladır. Bununla birlikte toplumların ilerlemesi ve gelişmesiyle kamu hukuku ve özel hukukun karşılayamadığı ihtiyaçları için karma hukuk kuralları oluşturulmuştur. Kısaca bu üç hukuk dalından bahsedelim:

Kamu hukuku, devletin ve devlete bağlı diğer kamu kurumlarının kuruluş, örgütlenme, işleyiş gibi durumlarını düzenleyen bir sistemdir (Sümer, 1997: 92). Kamu hukuku belirlenirken menfaat kıstasına bakılır. Yapılan işin kamunun

yararına mı zararına mı olacağına dikkat edilir. Devletin sağlıklı bir şekilde işleyişini sürdürmesi için suçlulara ceza verilmesi kamu hukukunu korumaya yöneliktir. Hukuk açısından eşit iki kişinin arasındaki ilişkileri düzenleyen kurallara özel hukuk kuralları denirken; şahısla devlet ya da devlet ile başka bir devlet arasındaki ilişkileri düzenleyen kurallara kamu hukuku dendiğini bir daha yineleyelim.

İrade özgürlüğü kıstası da kamunun ihyası için emredici ve tanımlayıcı özelliği ile kamu hukukunun belirleyiciliğini gösterir. Kamu hukukunun bir diğer kıstası ise egemenlik kıstasıdır. “Devletin ve kamu tüzel kişilerinin hukuki ilişkilerde sahip olduğu egemenlik haklarını kullanmalarıdır.” (Sümer, 1997: 94).

Kamu hukuku; anayasa hukuku, idari hukuk, ceza hukuku, devletler umumi hukuku, vergi hukuku, mali hukuk, sosyal güvenlik hukuku, uzay hukuku, maden hukuku, çevre hukuku ve yargılama hukuku olmak üzere bölümlere ayrılır (Sümer, 1997: 13-14).

Özel hukuk, kamu hukukunun zıddına eşit şartlardaki kişiler arasındaki hukuk ile ilgili ilişkileri düzenler. Özel hukukun en belirgin özelliği kişilerin eşit statüde bulunmalarıdır. Özel hukukun kamu hukukunda olduğu gibi bazı özellikleri vardır: Örneğin bir satış sözleşmesindeki hükümler kişilerin çıkarlarını korumaya yönelik olduğundan dolayı özel hukuka ait bir düzenlemedir. Kamu hukukunda bahsedildiği gibi menfaat özgürlüğü ve egemenlik kıstası da özel hukuk için geçerlidir.

Özel hukukun alt dalları; medeni hukuk -kişiler hukuku, aile hukuku, miras hukuku, eşya hukuku- (Gözler, 2009: 15-17) ticaret hukuku, borçlar hukuku, devletler özel hukuku ve fikrî hukuktur (Sümer, 1997: 13).

Toplumsal bireyleri arasındaki ilişkilerin düzenlenmesini sağlayan özel hukukun uygulama aşamasında devletin yaptırım gücü vardır. Kişiyi hukuk düzeninin sağladığı bir hak vardır. Kişi kurallara ve kanunlar çerçevesinde bu hakkını rahatlıkla kullanabilir.

Hukukun tanımından, tarihteki yerinden, alanından, sınırından, dallarından ve toplum hayatındaki yerinden bahsederken hukuk felsefesinden de bahsetmek yerinde olur: Hukuk felsefesi genel manada bir bütün olarak, hukukun özünü, amaçlarını, doğasını, içeriğini ve kapsamını inceleyen, hukukun kaynağını ve dayanaklarını temellendiren felsefenin bir dalıdır. Hukuk felsefesi yasa, adalet ve hak gibi hukuk kavramlarını açıklar. Adaletli bir hukuk sisteminin nasıl olması gerektiğini belirlemeye çalışan, hukukun insan hayatındaki yerini ele alan felsefe dalıdır hukuk (Güçlü, 2003: 688). Hukukun yasa, iyi, kötü, değer, adalet gibi kavramları, aynı zamanda felsefenin de tartıştığı kavramlardır. Batı felsefesinin başlangıç olarak kabul ettiği eski Yunan döneminden daha gerilere gittiği belirtilmektedir. Bu açıdan hukukun kaynak araştırmasında doğa ve tanrı merkez kabul edilmiştir. Hukuk felsefesinin kavramsal temellerinin M.Ö. V. yüzyılda para karşılığı ders anlatan sofistler tarafından atıldığı ifade edilmiştir (Güçlü, 2003: 689).

Günümüzde geçerliğini koruyan insanın insan olmasının getirdiği, insan olmanın doğasından kaynaklanan doğal hukuk ile kendisinin oluşturduğu hakları kapsayan pozitif hukuk ayrımının sofistler tarafından oluşturulduğu bilinmektedir. Bu suretle hukuk felsefesi çalışmalarının doğal hukuk ile pozitif hukuk üzerine yoğunlaştığı söylenebilir.

Pozitif hukukun doğruluğunu belirlemede ölçütlerin neler olması gerektiği üzerinde durulur. Bunun yanında diğer bir konu doğal hukukun temellendirilmesinde başvurulacak ölçütlerin olmadığıdır. Aydınlanma dönemi ile birlikte Tanrı'nın tek yetkili olmaktan çıkarılması ve yerini akla bırakması, doğal hukuk anlayışında çok büyük değişimler oluşturmuştur. Doğal hukuk anlayışı başkalaşım geçirmiştir. Evrenin yaratılması, insanın evrende birer kukla olması anlayışı batı aydınlanması ile birlikte başkalaşım geçirmiştir. İnsan aklı ile harekete geçmiştir.

Hukuk felsefesinde pozitif hukuk ile doğal hukukun dışında bir de "toplumbilimsel yaklaşım" (Güçlü, 2003: 690) oluşturulmuştur. Toplumbilimsel yaklaşımda bir tarafta iktidar konusu incelenirken; diğer yandan toplumsal ve ekonomik etkenlerin hukuk düzeni üzerindeki etkisi incelenir.

Hukuk felsefesinin en çok tartışılan konularından birisi, birey ile hukuk arasındaki ilişkidir. Kaynağı dünya içinde ya da semavi bir güç tarafından konmuş hukuk kurallarının karşısından bireyin özgürlüğünün ve sınırlarının nasıl çizileceğidir. Bu konu ile ilgili iki zıt görüş mevcuttur. Bu görüşlerden birisi bireyin özgürlüğünün şu ya da bu gerekçeyle sınırlandırılmayacağıdır. Diğer görüş ise bireyin var olan hukuk düzenine boyun eğmesi, düzenin belirlediği yasalara uymasındır.

1.2.5. Hukuk ve Sosyal Hayat

İnsanlar, mutlu ve huzurlu bir şekilde yaşayabilmek için birtakım kurallara uymak zorundadır. İnsanın ruhen ve bedenen rahat yaşaması, gelecek nesillerin sağlıklı olması, ideal insan ve ideal yaşam için gerekli bilgi ve birikimin sağlanması için ilk insandan günümüze kadar çeşitli çalışmalar yapılmış, ütopya hazırlanmıştır. İnsanın bu dünyada huzurlu yaşayabilmesi için emir ve yasaklara uyması gerektiği ile ilgili Hz. Âdem'in yasağa uymayıp cennetten kovulması örnek verilebilir. İnsanın kendisini ifade edebilmesi, haksızlık karşısında hakkını arayabilmesi, içinde yaşadığı toplumun belirlemiş olduğu kurallara karşı hassas davranması, insan hayatının hukuk kuralları tarafından örüldüğünü göstermektedir (Önal, 2011: 145).

Sosyal düzen kurallarını oluşturan kaynaklardan yukarıda bahsedilmişti. Bu kuralların tamamı insan ilişkilerini düzenlemek, bireyler veya toplumlar arasında çıkan anlaşmazlıkları önlemek için oluşturulmuştur. En küçük aile yapısından söz ederken anne, baba ve çocuklar akla gelir. Üç ya da dört fertten oluşmuş bir aile içinde sosyal düzen kuralları çerçevesinde aile bireylerinin birbirine karşı sorumlulukları ne derece önemli ise toplumu oluşturan bireyler arasında da sorumluluk sahibi olmak o derece önemlidir. Hiçbir insan, varlığa ve hayata karşı sorumsuz ve başıboş değildir. Bunun yanında sosyal hayatta hukukun dâhil olmadığı hiçbir alan yoktur.

Bir timsah ile bir ördeğin aynı havuzda yaşamını sürdürebilmesi için ikisinin de kendileri için çizilmiş kuralların dışına çıkmaması gerekir. Aynı havuzda yaşayan bu iki tür hayvanın sınırsız bir özgürlüğe sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü birisinin özgürlüğünün sınırlarının kalktığı yerde diğerrinin özgürlüğü bitmiş olur.

Sosyal hayat içerisinde insanların birbirleriyle eşitliği söz konusu değildir. Zengin, fakir, çocuk, genç, yetişkin, ihtiyar, sağlam, özürlü, güçlü, güçsüz, ahlaklı, ahlaksız, bilgili, bilgisiz olmak üzere farklı özelliklere sahip insanların aynı toplum içerisinde maddi ve manevi olarak birbirini incitmeden yaşayabilmesi için hukuk kurallarına uyulması, uymayanlara müeyyide uygulanması söz konusu olur.

Bir çocuk üzerinden örnek verecek olursak insan hayatının kurallar yumağı içerisinde nerede olduğunu daha iyi anlayabiliriz. Çocuk dünyaya geldiği ilk anda doktorun çocuğun sağlığı için koyduğu kurallara uyulmak durumundadır. Anne sütü verilmesi gereken yeni doğmuş çocuğa et yedirilmeye çalışılırsa hayatı tehlikeye atılır. Biraz büyüyünce aile şuuru oluşması için gerekli bilgiler verilir. Okula başlayınca önce harfler öğretilir. Harfler öğretilmeden çocuğun okuma ve yazmaya geçmesi düşünülemez. İlkokulda okulun kurallarına uyması beklenir ve ona göre gerekli eğitim verilir. İlkokul eğitimi almadan yükseköğretim programına kaydolması mümkün değildir. Okul hayatı boyunca okulun kurallarına uymak durumundadır. Erkeklerin -20 yaşını dolduranlar- askerlik vazifesini yerine getirmesi beklenir. Askerlik vazifesini yerine getirmek istemeyenlere hem devletin koyduğu kanunlar çerçevesinde yaptırımlar uygulanır hem de toplum tarafından manevi baskı yapılır. Kız verilmez ya da kamu alanında işe alınmaz.

Askerlik vazifesi için nizamiye kapısından girdiği ilk gün baştan aşağı fiziksel manada değişime uğrar. Saçları kısaltılır, elbiseleri değiştirilir, sağlık kontrolünden geçirilir. Uyuma ve uyanma saatleri değişir. Burada sosyal olarak yepyeni bir çevrenin içine girilir. Sosyal çevresi değiştiği için uyması gereken kurallar ve uygulanacak yaptırımlar değişir. Maddi ve manevi olarak asker ocağının uygulamaya koymuş olduğu bütün kurallara uymak durumundadır.

Askerlik görevini yerine getiren bir erkek, şartlar uygun olunca içinde yaşadığı toplumun gelenek, görenek ve adetleri çerçevesinde evlenir. Sosyal olarak sorumluluk alanı yine değişmiştir. Anne, baba ve sosyal çevreye karşı sorumluluğun yanında aileye karşı, eşe karşı ayrı bir sorumluluk başlar. Belli konularda yönetilen konumunda iken yöneten konumuna geçilir.

İş hayatında insan önce çalıştığı kurum ve alanın belirlemiş olduğu kurallara uymak durumundadır. Bu kuralların bir bölümü kanunlar tarafından belirlenmiştir. İşveren kurum çalışanına maddi ve manevi haklar verir. Kişi, kurallara uymazsa bazı haklardan mahrum edilir. İlkokul, askerlik ve evlilik hayatında değişen sosyal çevre, iş hayatında da değişmiştir. İçinde bulunulan sosyal çevrenin yazılı veya sözlü olarak belirlemiş olduğu kurallara uymak durumundadır. Kısacası insan hayatının her alanında hukuk kurallarıyla, örf, adet ve geleneklerle karşı karşıyadır, iç içedir. Hukukun sosyal hayatın her alanında olduğunu, insanın bazen farkında olmadan bu kurallar tarafından belirlenen sınır içerisinde hareket ettiğini ifade etmek gerekir. Bir kişi üzerinden verilen bu örnek toplumun bütün fertleri için geçerlidir.

Hukuk kuralları toplum hayatının düzenli bir şekilde devam edebilmesi için olmazsa olmaz kurallardır. Bu kurallara uymanın sağladığı yararlarından da bahsetmek gerekir: Hukuk düzeni insanların bir arada barış içerisinde yaşaması için gerekli olan şartları garanti altına alır. Bireyin birey ile ya da toplumun toplum ile ortak noktasını hukuk düzeni kurar. İnsan ihtiyaçları ortak olduğu için, ihtiyaçlar insanlar arasında zaman zaman çatışmaya sebep olur. Hukuk düzeni bu tür durumlarda çıkması muhtemel çatışmaların önlenmesini sağlar ve tecrübelerden faydalanarak aynı tür çatışmaların tekrarlanmaması için önlemler alır.

Hukuk düzeni, aynı zamanda “Güçlüler karşısında zayıfın ezilmesini önler (Şafak, 2006: 31). Hırsızlık ve gasp gibi durumlarda suçlu karşısında mağdurun mağduriyetini giderir. Can ve mal güvenliği konusunda hukukun gerektirdiği şartlar yürürlüğe konur ve hukuk kuralları suç ölçüsünce ceza verir. Kanunlar, işlenen suç oranınca ceza uygulamazsa toplumda kanunlara güven azalır ve kan davaları gibi bireysel cezalandırmalar ön plana çıkabilir. Kanunlar oluşturulurken bütün bu tür durumlar dikkate alınır. “Hukukun beklenen güveni sağlayabilmesinin bir diğer yolu ve şartı da hukukun sürekli ve değişmez olmasıdır.” (Şafak, 2006: 32). Güvenliğin eksiksiz bir şekilde sağlanabilmesi için kuralların yoruma açık olmaması, sınırları ve ölçüleri belli olması ve toplum vicdanında şüpheye ver vermemesi de önem önemlidir.

Hukuk düzeni içerisinde insanlar dinleri, dilleri, renkleri, cinsiyetleri sebebiyle imtiyaz hakkına sahip olmaz. Yani herkes aynı haklara sahip olur. Devlet kurumları, idare amirleri herkese kanun önünde eşit bir şekilde davranılmasını sağlamakla yükümlüdür.

Hukuk kuralları bireyin ihtiyaçlarından toplumun ihtiyaçlarına kadar bütün ihtiyaçlara cevap verecek şekilde tasarlanır/tasarlanabilir. Aynı zamanda, hukuk kuralları gelecekteki ihtiyaçlara da cevap vermesi/verebilmesi açısından soyuttur.

Bütün fertlerine eşit davranan, vatandaşının haklarını kanunlarla güvence altına alan devletin önemi ve gerekliliğini bir örnekle açıklamakta fayda vardır: Ticaretten iyi anlayan bir kişi ciddi yatırımlar yaparak ülke içerisinde on tane alışveriş merkezi açsa, yüzlerce kişiye iş imkânı sağlasa, her yıl gelirini kat kat artırsa, sonra kim olduğunu bilmediği bir grup insan, bütün mal varlığına el koysa, kendisini de tutuklasa, mağdur olan kişinin haklarını arayacağı sisteme ne kadar ihtiyaç duyduğu daha çok anlaşılmış olur. Bir insan mağdur duruma düştüğünde haklarını arayacak, hukuk kurallarının yaptırımını uygulayacak gücün önemi ortaya çıkar.

Hukukun sosyal hayat içerisinde manevi manada insanlara sunduğu güven duygusu da vardır. Güven duygusu, kurumları ve devletin bütün organlarını sahiplenebilme ve aidiyet hissi ile ilgilidir. Bu nedenle kanunlar, sert yüzü ile değil de dengeli bir şekilde uygulandığında, zalim ile mazlumun ayırt edilmesi ve mazlumun haklarının güvence altına alınması aidiyet hissini geliştirecek ve güven ortamı oluşacaktır. Kanunlar caydırıcı özelliği ile toplum hayatını düzenleyecektir.

1.3. Edebiyat ve Hukuk İlişkisinin Tarihi Gelişimi

Edebiyat ve hukuk gibi temelde iki farklı disiplinin birlikte zikredilmesi, her iki disiplinin birbirini desteklemesi düşüncesi ile birlikte vücut bulmuştur. Bu iki disiplinin birbirinin özüne müdahale etmeden farklı bakış açıları geliştirmek amacı ile bir arada zikredilmesi yeni bir durum değildir. Hukukun edebiyatı hangi açılardan etkisi altına alacağı veya edebiyatın hukuka ne ölçüde etki edeceği, edebiyat ve hukuk eğitiminde bu disiplinlerin hangi ortak noktalarda birleşebileceği

ancak edebiyat ve hukuk ilişkisinin sağlam bir zeminde alan ve sınırlarının belirlenmesi ile mümkündür.

Edebiyat, hukuk disiplinine hangi alanlarda ne ölçüde imkân sunabilir ya da hukuk, edebiyat disiplinine ne ölçüde yeni bakış açıları sağlayabilir? Bu sorulara cevap vermeye çalışmak, iki disiplin için de önemlidir. Edebiyat ve hukuk disiplinlerini birlikte zikretmek, edebiyatın da hukukun da alanlarını geliştirmeye yöneliktir. Disiplinlerarası çalışmaların özünde olduğu gibi, bir disiplini geliştirmek için başka bir disiplinin imkânlarına başvurmak esastır.

“Edebiyat ile içinde üretildiği toplum arasında kopmaz, yadsınamaz, reddedilemez bağlar mevcuttur. Buna göre ne toplum edebiyattan ne de edebiyat toplumdan bağımsız algılanabilmektedir.” (Alver, 2004: 14). Edebiyatın toplum ile olan bağı gibi hukukun da bağının olması, bu iki disiplinin özelde insanı, genelde ise toplumu anlama isteği, aynı amaçta birleştirmiştir.

Edebiyat ve hukuk ilişkisi, edebiyat ve hukukun işlevi konusunu dikkatlere sunmuştur. Disiplinlerarası çalışmaların özünde olduğu gibi, her iki disiplinin de kendisini sorgulaması, yeniden anlamlandırması, alan ve sınırlarının yeniden belirlenmesi söz konusudur.

Edebiyatın amacı sadece duygu, düşünce ve heyecan gibi hususları ifade etmek ya da okuyucuda estetik haz uyandırmak olmadığı gibi, hukukun amacı da sadece kanun koymak, kurallara uymayanları cezalandırmak değildir. Her iki disiplinin de pek çok amacı olduğu gibi bu amaçların bir bölümü ortaktır.

Edebiyat ve hukuk ilişkisi çalışmaları ilk defa nerede, ne zaman ortaya çıktı? Tarihi gelişim seyri nasıl oldu? Hangi amaçlarda birleşirken hangilerinde yeni metotlar denendi? Edebiyat ve hukuk ilişkisinin dünyada ve Türkiye’de ortaya çıkış ve gelişim seyrinin tespit edilmesi, edebiyatımızda yeni ufuklar açması açısından önem arz etmektedir.

Edebiyat ve hukuk ilişkisi, akademik olarak Amerika Birleşik Devletleri’nde Hukuk Fakültelerinde ortaya çıkmıştır. John Henry Wigmore 1908 yılında edebiyat ve

hukuk ilişkisini akademik olarak gündeme getirmiştir. Edebiyat ve hukuk ilişkisi ile ilgili akademik çalışmalar bu şekilde başlamıştır.

Wigmore, hukukçuların insanın doğasını çok iyi bilmesi gerektiği yönündeki düşüncelerini çalışmaları ile pratiğe dökmüştür. Bu nedenle 1908'den 1922 yılına kadar yapmış olduğu çalışmalarla hukukçuların eğitimlerinin bir safhasında mutlaka okunması gereken yüz eserin listesini hazırlamıştır (Powell, 2010: 9). Bu hareketin ortaya çıkışında hukuk eğitiminde edebiyatın imkânlarından yararlanma düşüncesi etkili olmuştur. Hareketin başlangıç döneminde böyle bir hedefin olduğu söylenebilir.

Wigmore hazırlamış olduğu kitap listesini dört bölüme ayırmıştır: “Duruşma salonlarını resmeden romanlar; bir hukukçu veya hâkimin tipik özelliklerini ya da mesleki hayatını anlatan romanlar; hukuk metotlarının davalarda ve cezalandırmalarda nasıl kullanıldığını anlatan romanlar ve hukukun bazı noktalarının insan haklarını ya da kişiliği etkilediği romanlar.” (Powell, 2010: 9). Wigmore tarafından oluşturulan kitap listesi sonraki dönemlerde gözden geçirilmiş, yenilenerek günümüzde Amerika Birleşik Devletlerinde edebiyat ve hukuk sınıflarında okutulmaktadır.

Wigmore'nin çalışmalarını 1925'li yıllarda Benjamin Cardozo devam ettirmiştir. Cardozo, edebiyat ve hukukun alanını “Edebiyat Olarak Hukuk” görüşü ile geliştirmiştir (Powell, 2010: 10). Hukuk öğrencilerinin ve hukukçuların edebiyatın nasıl anlaşılır ve ikna edici olduğunu öğrenebileceğini düşünen Cardozo, hukukçuların iyi birer okuyucu olmalarının yanında çok iyi yazmaları için neler yapılması gerektiğini vurgulamıştır. İnsanların, olayların ve metinlerin yorumlanabilmesi ve anlaşılması için bu tür çalışmalara ihtiyaç duyulmuştur.

Edebiyat ve hukuk ile ilgili çalışmalar 1925'lerden 1960'lara kadar çok büyük gelişmeler gösterememiştir. Edebiyat ve hukuk ilişkisi üzerine 1960'lara kadar yapılmış çalışmaların özünde, hukuk disiplininin nasıl daha iyi anlaşılacağı söz konusu olmuştur. Bu konu günümüzde de geçerliliğini sürdürmekle birlikte edebiyatın da diğer disiplinlerle ilişki kurmasının gerekliliği anlaşılmıştır.

1960'lara kadar "Hukuk ve ..." şeklinde yapılan çalışmalar, bir yönü ile edebi çalışmaların yolunu da açmıştır. Bolligner'e göre: "1960'larda özellikle hukuk akademilerinde diğer disiplinlerin bilgi ve bakış açılarından faydalanarak kendisine sağlam bir zemin oluştur[muştur]" (Bolligner, 2007: 1387). Hukuk, bu dönemde ekonomi, psikoloji, sosyoloji, siyasal bilgiler, antropoloji de diğer bilimlerin çalışmalarını kendisine entegre etmiştir (Powell, 2010: 10). Bütün bunların yanında hukukun dile, dikkate, manaya ve toplum tarafından doğru anlaşılması için edebiyata başvurması zorunlu kılınmıştır.

Edebiyat ve hukuk ilişkisi ile ilgili çalışmalar James Boyd White'nin 1973 yılında çıkan *The Legal Imagination* isimli eseri ile devam etmiştir. White, adaletin sağlanması için kurgu, şiir ve dramaya ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiştir. Ahlak öğretiminde edebiyat ile başarı sağlanabileceğini vurgulayan White, toplumla bağlantı kurabilmenin yolunun edebiyat ile daha etkili olabileceğinden geçtiğini belirtmiştir (Powell, 2010: 11).

İnsanı tanımak ve iletişimin nasıl kurulduğunu öğrenmek için hukukçular edebiyata başvurmuşlardır. Hukuk fakültelerinin öğrencilere iyi bir eğitim veremediğini belirten White, eleştirel düşünen ve empati kuran hukukçuların yetişmesi için iyi bir eğitim sisteminin oluşturulması gerektiğini savunmuştur. Bu nedenle hukuk eğitiminde edebiyattan yardım alınması, bu disiplinin tecrübelerine başvurulması, etik ve vicdani kararlar alınmasında etkili olacağı fikri güç kazanmıştır. Hukuk uzmanları, edebiyat ile birlikte yargılama hususunda da büyük kabiliyetler kazanacak, bu sayede edebi eserler yeni bakış açıları ile incelenecektir. Bu konu edebiyatın kurgulama gücüne duyulan ihtiyacı da ortaya çıkarılmıştır.

James Boyd White ile birlikte 1970'li yıllarda Richard Weisberg de edebiyat ve hukuk ilişkisi üzerine çalışmalar yapmıştır. Weisberg, edebiyat ve hukuk ilişkisinin yeni bakış açıları geliştirdiğini/geliştireceğini belirtmiştir: "Edebiyatın (kurguya dayalı metinlerin) hukukçulara yeni bakış açıları kazandıracağını, çünkü teknik bilgilerin sorunları çözmede yeterli olamayacağı[nı]" (Weisberg, 2009: 136) ifade etmiştir.

Weisberg, kendisinden önce hazırlanmış kitap listesini gözden geçirmiş, edebiyat ve hukuk ilişkisi çalışmalarına canlılık kazandırmıştır. 1976-1987 arasında bu çalışmaların doğası gereği teorisi oluşmuş ve "Edebiyat ve Hukuk Hareketi" olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde sadece bibliyografyalar hazırlanmamış, aynı zamanda kitaplar ve makaleler de yayımlanarak hareket, güç kazanmıştır (Weisberg, 2009: 32).

Weisberg ayrıca Wigmore'nin kitap tasnifini¹⁵ yenilemiş ve gruplamasında ilk sırada büyük mahkeme salonlarını resmeden metinlere, ikinci grupta başkahramanı hukukçu olan metinlere, üçüncü grupta konusu yasalar olan eserlere ve son olarak 20. yüzyılda hukuka özel önem veren yazarlara (Weisberg, 2009: 132) yer vermiştir.

1985 yılında edebiyat ve hukuk çalışmalarına katılan bir diğer isim Robin West olmuştur. Bu yıllarda, edebiyat ve hukuk üzerine yapılan çalışmalarda ciddi bir artış gözlemlenmiştir. Anlatım olarak hukuk görüşü ile ön plana çıkan West, hukukun nasıl bir anlatım şekli benimseyeceği üzerine çalışmıştır. Edebiyatta hukuk ve edebiyat olarak hukuk fikri, West'in çalışmaları ile sağlam bir zemine oturtulmuştur (Powell, 2010: 16).

West, edebiyat ve hukuk arasındaki bağı anlatmak için her iki disiplinin de benzer anlatım teorilerini kullandığını ileri sürmüştür. Edebiyatın aslında hukukun yapmak istediği şeyi kendi kuralları içerisinde yaptığını belirterek okunacak eserlerin bize bunu sağladığını/sağlayacağını vurgulamıştır.

West, edebiyat ve hukuk çalışmaları ile ilgili bir sınıflandırma yapmıştır: "Edebi eleştiri ve hukuk eleştirisi arasındaki bağların incelenmesi, edebi eserlerde hukuki temaların incelenmesi ve edebi metinlerden hukuk metinlerine kaynak sağlanması." (Powell, 2010: 17). Robin West'in sınıflandırmasına kadar edebiyat ve hukuk ilişkisi ile ilgili çalışmalarda bazı sınıflandırmalar yapılmıştır. Fakat bu sınıflandırmalar daha çok eser incelemeleri şeklinde olmuştur.

¹⁵ John Hengry Wigmore'un kitap tasnifine ayrıntılı olarak ulaşabilmek için bk.: <http://www.blupete.com/Library/Law/Wigmore.htm> adresinden 23 Haziran 2013'te alınmıştır.

Martha Nussbaum'un *Poetic Justice: The Literary Imagination and Public Life*¹⁶ isimli eseri edebiyat ve hukuk ilişkisi çerçevesinde yapılmış önemli çalışmalardan bir diğeridir. Nussbaum, avukatların edebiyat eğitimi almasını önemseyen ve bu görüşü destekleyen bir bilim adamıdır. İnsan davranışlarını teknik yollarla öğrenmenin yanında, insanın duygusal yönünün öğrenilmesinin sorunların çözümünde daha iyi bir yol olduğu fikrini benimseyen bir yazardır.

İnsanların davranışlarını ve sosyal durumunu etkili bir şekilde sunan edebi eserlerin hukuk için başvurulması gereken bir alan olduğu bilinmektedir. Çünkü edebiyatta kurgu, anlaşmazlıkların çözümünde pratik çözümler sunar. Bir kişinin tam olarak anlaşılabilmesi için pek çok şeyin dikkate alınması gerektiğini savunan Nussbaum, edebiyat ve hukukun ilişkilendirilmesi veya hukuk çalışmalarında edebiyatın bir yerinin olmasının gerekliliği (Powell, 2010: 25) üzerinde durmuş ve edebiyatın hukuk eğitime pozitif etki ettiğini vurgulamıştır.

Edebiyat ve hukuk ilişkisi ile ilgili isminin zikredilmesi gereken önemli kişilerden birisi de Richard A. Posner'dir. Yargıç Posner, hukuk ve ekonomi alanında önemli bir isim olarak bilinmektedir. Edebiyat ve hukuk alanında da edebi teorilerin, kanunların yorumlanmasında kullanılacağını ileri sürmüştür. Hukuk metnlerinin kanun koyucuların niyetine göre yorumlandığını ve bunun yanlış sonuçlar doğurduğunu ileri süren Posner, metin merkezli çalışmaları önemsemiş ve önermiştir (Posner, 2009: 261).

Posner, 2009 yılında üçüncü baskısı çıkan *Hukuk ve Edebiyat* kitabında, düşüncelerini dört bölümde ifade etmiştir. İlk bölümde "Hukuk Metinleri Olarak Edebî Metinler", ikinci bölümde "Edebî Metinler Olarak Hukuk Metinleri"; üçüncü bölümde "Edebiyatın Hukuka Nasıl Yardım Edebileceği"; dördüncü bölümde ise "Edebiyatın Hukuk Tarafından Düzenlenmesi" konuları hakkında düşüncelerini yazmıştır. Bunun yanında dünya edebiyatından örnek metinler incelenmiştir.¹⁷ Her iki disiplinde de metin önemli bir yere sahiptir. Edebi metinler merak uyandırmanın yanında üslubu ile de dikkat çekmiş ve eğitim amacı ile diğer disiplinlerin ilgi odağı olmuştur.

¹⁶ Nussbaum, M. (1995). *Poetic justice: The literary imagination and public life*. Beacon Press, Boston.

¹⁷ Posner, R. A. (2009). *Law and Literature*. (Third Edition), Harvard University Press, London.

1.4. Türkiye’de Edebiyat ve Hukuk İlişkisi Çalışmaları

Edebiyat ve hukuk ilişkisi çalışmalarının Avrupa’da özellikle de Amerika’da yüz yıldan fazla bir geçmişe dayandığı daha önce belirtilmişti. Türkiye’de bu çalışmaların başlangıç ve gelişim seyri incelendiğinde, bu tür çalışmaların Hüseyin Cahit Yalçın’ın Fransızcadan tercüme ettiği makalesi dışarıda tutulursa on beş, yirmi yıllık bir geçmişe sahip olduğu söylenebilir.¹⁸

Bu bölümde ülkemizde edebiyat ve hukuk ilişkisi çalışmalarının tespiti yapılarak bu çalışmaların işaret ettiği konular üzerinde durulacak ve bu çalışmaların yöntem bilgisi tespit edilecektir.

Edebiyat ve hukuk ilişkisi çalışmalarının ilki olan ve adından sıkça bahsedilen ama içeriği hakkında pek bilgi sahibi olunmayan Hüseyin Cahit Yalçın’ın makalesinden başlayalım: Hüseyin Cahit Yalçın tarafından Fransızcadan tercüme edilerek *Servet-i Fünun* dergisinde yayımlanan “Edebiyat ve Hukuk” başlıklı makalede edebiyat ve hukuk ilişkisi üzerinde durulmuştur. Makalenin dilimize tercüme edildiği dönemde tartışmalara sebep olduğu, hatta bu nedenle derginin yayım hayatına son verildiği bilinmektedir.¹⁹

Makalede, edebiyat ile hukukun aynı olgunlaşma safhalarından geçtikleri belirtilmiştir. Her iki disiplinin aynı dönemde gerçeklik (hakikatperestlik, realizm)

¹⁸ Tespit edebildiğimiz kadarıyla, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu’nun 1941 yılında yayımlanmış olduğu “Türk Hukuk Tarihinde Namık Kemal” isimli bir çalışması vardır. Bu çalışma, edebiyat ve hukuk ilişkisini incelemeye yönelik olarak hazırlanmamak ile birlikte, oldukça ufuk açıcudur:

Namık Kemal’in doğumunun 100. yıl dönümü münasebeti ile hazırlanan makalede; “Hukuk Tarihimizde Tanzimat ve Namık Kemal”, “Namık Kemal ve Hukukta Mücadelecilik”, “Namık Kemal’in Hukukçu Şahsiyeti”, “Hukuki Neşriyatına Toplu Bir Bakış”, “Hukukun Tarifi”, “Ferd ve Devlet Münasebet”i, “Hukuk Tarihimizde Namık Kemal Mektebi” ve son olarak “Dünkü ve Bugünkü Türkiye Karşısında Namık Kemal” başlıkları altında Namık Kemal’in edebi kişiliğinin yanında hukuki kişiliği de tespit edilmiştir. Namık Kemal, Türk hukuk tarihinin 1870’lerden sonraki gelişim seyrinde edebiyat alanında olduğu gibi hukuk alanında da neşriyatta bulunmuş, fikirler ileri sürmüş, Kanuni Esasi’nin hazırlanması için oluşturulan komisyonda yer almış, Şura-yı Devlet’te (Şura-yı Devlet, 1868-1922 yılları arasında hizmet vermiş yargı kurumudur. Günümüzde Danıştay’a karşılık gelmektedir.), Matbuat Nizamnamesinin (1864) hazırlanmasında görev almış ve hukuk ile ilgili konularda oldukça fazla eser vermiş edip ve aynı zamanda hukukçudur. Namık Kemal, siyasi hukuk, ceza hukuku ve idare hukuku, hukuk felsefesi ve sosyolojisi alanlarında oldukça fazla yazı kaleme almış ve hukuk alanındaki düşüncelerini edebi eserleri aracılığı ile de aktarma yolunu tutmuştur. Daha fazla bilgi için bk.: Fındıkoğlu, Z. F. (1941). Türk Hukuk Tarihinde Namık Kemal. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C.7, S.1, s.177-223, İstanbul.

¹⁹ Edebi tenkitleri ile tanınan Hüseyin Cahit’in bir yazısı nedeni ile derginin bir süreliğine kapatıldığı Ülken tarafından belirtilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk.: Ülken, H. Z. (2005), *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*. Ülken Yay., s.140, İstanbul.

akımının etkisinde kaldığı ifade edilmiştir. Fransa'da 1850-1885 yılları arasında hukukun gayesinin aklı ön planda tutarak sorunlara çözüm getirmesi üzerinde durulmuştur. Bu hususa her şeyin çatışma içerisinde ve savaş halinde olduğu belirtilerek insanın diğer varlıklardan farklı olarak, ancak aklını kullanarak çatışmayı durdurabileceği dile getirilmiştir. Çünkü insan akıl ile şereflendirilmiştir. Yazar, çatışmanın ancak akılla önlenebileceğini belirttikten sonra, edebiyat ve hukuk ilişkisi hakkında düşüncelerini şu satırlarla aktarırken her iki disiplinin birbirini tadile çalıştığını ifade etmiştir:

“Edebiyat ile hukuk yalnız aynı tedrisat altında, aynı rengi iktisab etmekle kalmaz, birbirileri üzerinde de tedrisat-ı mütekabilede bulunur. Bazen hukuk edebiyata mevzu ihzar eder, edebiyat da buna mukabil bazı mevadd-ı kanuniyeyi tadile çalışır.” (Enginün, 2011: 645).

İdam cezasının lüzumundan bahsedilmesi, edipleri harekete geçirmiştir. Romanlar, hikâyeler ve diğer edebi türler idamın fitne tohumu çıkaracağını iddia etmiştir. O dönemde idam aleyhinde çok sayıda eser verilmiştir. Bu kanun sonucunda edebiyat, vicdan ve adalet duygusunu ön plana çıkararak idamı ve idamın ortaya çıkarabileceği sorunları gündeme taşımıştır. Makalede idam cezası etrafında pek çok edebi eserin yazıldığı belirtilmiştir.

Ceza konusunda olduğu gibi, medeni kanun ile de edebiyatın ilişkisi görmezden gelinmeyecek kadar fazladır. Konu ile ilgili Fransa'da yaşanan boşanma olayları üzerinden örnekler verilmiştir. Ahlak ve adaletin daima kanunların ilerisinde, edebiyatın ise hepsinin ilerisinde olması gerektiği nazara verilerek edebiyatın hukuka yönelik olumlu eleştiri alanı olduğu vurgulanmıştır.

“Alexandre Dumas-zade gibi bazı muharrirler yalnız ahlak ve âdât-ı muasirîni değil, kavanîni bile tadil ve tashih etmeği kendilerine bir vazife bilmişlerdi.” (Enginün, 2011: 647) ifadesinden de anlaşılacağı üzere, edebiyat ve hukuk arasında pek çok münasebetin mevcut olduğu/olacağı söylenebilir. Makalenin son kısmında ise edebiyat tarihi ile hukuk tarihi arasında sıkı bir münasebetin varlığı ifade edilmiştir.

Hüseyin Cahit Yalçın'ın makalesinden 2000'li yıllara kadar ülkemizde edebiyat ve hukuk ilişkisi hakkında yapılmış çalışmalardan bahsetmek zordur. 2004 yılında

Hüseyin Öntaş'ın İstanbul Barosu Dergisinde yayımlanmış 'Edebiyat ve Hukuk' makalesi, yayımlanmış ilk makalelerdendir.²⁰ Öntaş, edebiyat ve hukuk isimli makalesinde iki disiplinin bağlantı noktalarını tespit etmeye çalışmıştır. Edebiyat ve hukukun bağlantı noktalarından birisi dildir. Edebiyat ve hukuk ilişkisi toplumsal kültür ile birlikte dil aracılığı ile belirlenir. Edebiyat ve hukuk hem toplumsal yapıyı yansıtır hem de bu kültürün değişim ve gelişimine katkı sağlar (Öntaş, 2004: 58).

Edebiyat ve hukuk, toplumdan ve toplum yapısından ayrı düşünülemez. İnsanlar arasındaki ilişki her iki disiplinin konusudur. İlişki, iki disiplinin de gelişmesini sağlar. Her iki disiplinde de bildirim dil aracılığı ile olur. Kanun koyucu da yazar da dil ile anlamlandırma ve yorumlama işini gerçekleştirir. Her iki disiplinin de alanı hem soyut hem de somut varlığı kapsamaktadır.

Öntaş, edebiyatın hukuk kurallarının meşrulaştırılmasında önemli görevler üstlendiğini belirtmiştir (Öntaş, 2004: 61). Burada bilgi paylaşımı söz konusudur. Bir edebi eser, bilgi paylaşımında bulunduğu gibi hukuk metni de aynı görevi yapabilir. Bilginin kaynağı ve boyutu farklı olsa da her iki disiplinin metinlerinin ortak yönlerinden birisi bilgi paylaşımıdır.

Hüseyin Öntaş, edebiyat ve hukuk ilişkisini, edebiyat olarak hukuk ve edebiyatta hukuk başlıkları altında incelemiştir. Edebiyat olarak hukuk konusunu açıklarken hukuk metinlerinin yorumlanması ve iyi anlaşılmasında gerekli bilgilerin edebiyat aracılığı ile sağlanabileceğini ifade etmiştir. Edebiyat hukuk başlığı altında ise edebiyatın hukuka etkisi üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda kutsal kitaplar hukuk kuralları olarak düşünüldüğünde bu kaynaklar referans alınarak yeni metinlerin ortaya çıkışı, bunların da toplumu yönlendirme etkisi ile yazıldığı belirtilmiştir. Özellikle davranış kurallarının edebi eserler aracılığı ile sunulması dikkate değer bir konudur.

Öntaş, edebiyatta hukuk konusunu edebiyatın toplumu yönlendirebilme kabiliyeti yönü ile dikkatlere sunmuştur. Toplumun hukuka ve hukukçulara yönelik bakış açısının veya algısının değiştirilmesinde edebiyatın devreye girmesi söz konusudur. Edebiyat, her devirde farklı roller üstlenmektedir/üstlenmiştir.

²⁰ Öntaş, H. (2004). Edebiyat ve Hukuk. *HFSA*, İstanbul Barosu Yay., (10. Kitap), s.55-71, İstanbul.

Bunlardan bir tanesi de yasaların ve yasa yapanların ve yasayı uygulayanların insanlar nazarında yerini belirlemektir.

Her iki disiplinin birbirini yıpratmadan, alan birikimlerini paylaşması, disiplinlerin gelişimi açısından önemlidir. Öntaş, edebiyat ve hukuk ilişkisini konu ettiği bu makalesinde bu alan için çok önemli bir başlık olan ‘Hukukta Edebiyat’ı bahis konusu yapmamıştır.

Hüseyin Öntaş’a ait 2005 yılında edebiyat ve hukuk ile ilgili yeni bir makale yayımlanmıştır. Disiplinlerarası çalışmalara önem veren İstanbul Barosunun 13. kitabında “Katharina Blum’un Çığnänen Onuru Ekseninde Edebiyatın Hukuk Bilincine Etkilerinin İncelenmesi” başlığı ile yer alan yazıda “Edebiyatın belli bir dava hakkında kamusal alan yaratmak sureti ile hukuku etkileme özelliği” (Öntaş, 2005: 29) üzerinde durmuş ve eser üzerinden değerlendirmeler yapmıştır.

İnsan davranışlarını etkilemenin pek çok yolu vardır. Bunlardan birisi ikna yöntemini kullanmaktır. İkna yöntemi güç sahibi tarafından belli başlı araçlar kullanılarak yapılır. Bu da kanunların edebiyat üzerinde edebiyatın da kanunlar üzerindeki etkisini gösterir. Yazılı ve sözlü edebiyat ürünleri hukuk bilincinin oluşması için belki farkında olmadan çalışır.

Edebiyat, iki zıt yönde hukuk bilinci oluşturma gücüne sahiptir. Bunlardan birincisi mevcut hukuk düzenin benimsenmesi yönünde makul örnekler üzerinden ikna yöntemini kullanabilmesidir. İkincisi ise mevcut hukuk düzenin karşısında yer alarak benimsenmemesi yönde propaganda dilini kullanmasıdır. Makalede edebiyatın hukuk bilinci oluşturma gücü üzerinde durulmuştur.

Hüseyin Öntaş’ın Hukuk Felsefesi ve Sosyoloji Arkivi’nde yayımladığı bir diğer makalesi “Hukuk ve Edebiyat Çalışmaları Çerçevesinde İncelenebilecek Bir Geçmişle Hesaplaşma Çabası Olarak Şili’den Bir Örnek: Ölüm ve Kız” (Öntaş, 2006: 255-272) başlığını taşımaktadır. Toplum içerisinde bir birey olarak yaşayan yazar, eserini oluştururken mutlaka toplumun sahip olduğu değer yargıları eserine yansıtacaktır. Böylece edebiyat toplumsal hafızayı canlı tutacak ve geçmişten ders çıkarılmasını sağlayabilecektir. Bu nedenle kamuoyunu şekillendirme hususunda

edebiyat belirli bir güce sahiptir (Öntaş, 2006: 261). Yazar, bu makalesinde yukarıda da belirtildiği gibi edebiyatın toplumun hafızasını canlı tuttuğunu ve bazı konularda insanları bilinçlendirdiğini belirtmiştir.

Öntaş, geçmişle hesaplaşma hususunda Şili'den bir örnek üzerinde durarak Ölüm ve Kız²¹ isimli eseri incelemiştir. Hukuka aykırı davranışlar ve sonuçlarının anlatıldığı ya da hukuk tanımazların toplumda, insanlar üzerindeki baskılarını geçmişle hesaplaşma yorumu ile anlatmıştır. Bu konu ile birlikte toplumsal hafızanın canlı tutulması hedeflenmiştir. Hukuka ve hukuksuzluğa ait meseleler edebi bir tür aracılığı ile aktarılmış veya kurguda yer verilmiştir. Öntaş, bu makalesi ile edebiyatta hukuk konusundan ders çıkarılmasını amaçlamış demek mümkündür.

Varlık dergisinin Ocak 2006 sayısı, edebiyatın diğer disiplinlerle münasebetine yer verilmiştir. İstanbul Barosu Yayınları ve Varlık dergisinin aynı yıl içerisinde disiplinlerarası çalışmalar olarak edebiyat ve hukuka yer vermesi tesadüfi değildir.

Derginin ilk yazısı “Edebiyat ile Hukuk Davası” başlığı ile Tahir Abacı'ya aittir. Abacı, günümüzde şairler ve yazarlar sözlüğüne bakıldığında bu sanatçıların yaklaşık beşte birinin hukuk eğitimi ile ya da hukuk mesleği ile ilgili olduğunu belirterek yazısını “Edebiyattaki Hukuk”, “Hukuktaki Edebiyat” ve “Hukukla Kesişen Edebiyat” başlıkları altında toplamıştır.

Hukuktaki edebiyat başlığı altında uzun bir liste oluşturmuş ve edebiyat ile hukuk ilişkisinin sınırlarını genişletmiştir. “Ceza hukuku açısından edebiyat eserleri ile ilgili sınırlar ve yaptırımlar, metnin kanunlar karşısındaki konumu, metnin kanunlarda suç olarak tanımlanmış öğelere taşıyıp taşıyamaması, (...) eser sahipliğinin sağladığı haklar, (...) hukukçuluk mesleği yapan şair ve yazarlar, hukukçuluk mesleğinin edebiyatçılık üzerindeki ve edebi türlere yayılma düzeyi,

²¹ Ölüm ve Kız, Ariel Dorfman'ın Şili'de ülkedeki aydınlara, öğrencilere vb. insanlara yapılan hukuksuzlukları anlattığı bir oyundur. Muhalefete yönelik bütün unsurların sindirildiği ülkede oyunun başkahramanının yaşadıkları sergilenmektedir. İsmi Paulina olan genç kız, diktatörlük döneminde işkenceye uğramıştır. Diktatörlük dönemi sona erince kendisine işkence eden doktorla karşılaşma anı ve sonrası anlatılmıştır. Eser ülkemiz tiyatrolarında oynanmış ve oynanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk.: Dorfman, A. (1990). *Ölüm ve Kız*. (Çev: Nesrin Kazankaya), Mitos Boyut, İstanbul.

edebiyatın bir konu alanı olarak hukuka bakışı” (Abacı, 2006: 4) gibi başlıkların sıralandığı yazıda bu ilişkinin daha çok araştırılması gerektiğini göstermektedir.

Yazının eleştirilebilecek yönlerinden bir tanesi edebiyatta hukuk ile hukukta edebiyatın ayrı başlıklar halinde incelenmesine rağmen alan ve sınırlarının belirlenmemesi, aynı zamanda birbirine karıştırılmış olmasıdır. Abacı, özellikle hukuktaki edebiyat bölümünü edebiyattaki hukuk bilgisi ile tamamlamıştır.

Edebiyattaki hukuk alt başlığında yazar, sanatçının mesleki tecrübelerinin esere yansıtılmasını tartışmış ve meslek-eğitim üzerinden verilen örneklerle edebiyatta hukuk konusu incelenmiştir. Bu bölümde özellikle Cumhuriyet dönemi hukukçu yazar ve şairlerimizin uzunca bir listesi de oluşturulmuştur. Hukuk mesleğinin edebi eserleri konu olarak fazlaca etkilediği gözlemlenmiştir. Burada edebiyatın ve sanatçının hukuk tarafından sınırlandırılması/yönlendirilmesi gündeme getirilmiştir.

Derginin diğer bir yazısı da “Hukuk ve Edebiyatın Yakınlığı/Uzaklığı” başlığı ile Behcet Çelik’e aittir (s.8-10). Edebiyat ile hukuku ‘söz’ üzerinden açıklama yolunu seçen Çelik, her iki disiplinin de insanı anlamaya çalışmada sözcüklerden başka malzemesinin olmadığını vurgulamıştır. Edebiyat insanı anlatmaya çalışırken hukuk, onun yargılanmasından yanadır denebilir. Hukuk insanın insanla ya da insanın devletle ilişkilerini düzenlemek için var edilmişken edebiyat insanın kendisi ile diğer insanlarla veya sistemle ilişkisini konu alır.

Çelik, çok dikkatli davranarak edebiyat eleştirisinin kısmen hukuka yakınlığından söz etmiştir. Eleştirinin eserin yargılanması olarak düşünülebileceğini ifade eden yazar, aynı zamanda eleştirinin hukuk kuralları gibi ölçütünün olmaması, edebiyatın yaratıcılığını sağladığını belirtmiştir.

Hapishanelerde yazı hayatlarına devam eden yazar ve şairlerin varlığı, edebiyat ve hukuk ilişkisinde söylenecek çok şey olduğunu göstermektedir. Bu konu da belki hapishane edebiyatı başlığı altında incelenmesi gereken çok geniş ve önemli bir konudur.

Behcet Çelik, “Edebiyatçı hiçbir zaman toplumsal hayat şöyle düzenlenmeli, hukuk normları bu biçimde oluşturulmalı demeyecektir. Ama edebi yapıtlar nelerin insanı insanlıktan çıkardığını görmek isteyenlere her zaman kılavuz olacaktır.” (s.10) diyerek edebiyatın hukuk ve toplum düzeni için önemini vurgulamıştır.

Varlık dergisinde yer alan diğer bir yazı da bu alanda yüksek lisans yapmış Hüseyin Öntaş’a²² aittir. Öntaş, edebiyat ve hukuk çalışmalarının temelde iki alt başlıkta incelendiğini ifade etmiştir. Bunlar; a) Edebiyatla Benzerlikleri Bakımından Hukuk(Law as Literature), b) Edebiyatta Hukuk’tur (s.11). Öntaş’ın edebiyat ve hukuk çalışmalarının alt başlıklarından birisi olan ‘Hukukta Edebiyat’ı neden zikretmediği bilinmemektedir.

“Edebiyat Olarak Hukuk” ya da “Edebiyata Benzerlikleri Bakımından Hukuk” konusunda hukuk kurallarının yorumlanmasında edebi yorum tekniklerinin kullanılması gündeme getirilmiştir. Hukuk metinlerinin anlam ve yorumunda edebi türlerin yorum tekniklerinin önemi vurgulanmıştır.

“Edebiyatta Hukuk” başlığı altında ise edebi eserlerin oluşumunda hukuki temaların seçilmesi ön plana çıkarılmıştır. Bu tema içerisinde de edebiyatın hukuka ayna olması, hukuk kuralları ve bazı düzenlemelerin toplum üzerindeki etkisinin anlaşılması sağlanmıştır. Öntaş, bu yazısında hukuk eğitiminde edebiyata yüklenen görevlere de değinmiştir. Hukukta edebiyatın konusu olan ya da bu alt başlık içerisinde incelenmesi gereken hukuk eğitiminde edebiyat, Öntaş tarafından edebiyatta hukuk başlığı altında incelenmiştir.

Varlık dergisinin 2006 sayısında yer alan diğer bir yazı da “Hukuk Edebiyatın İçinde mi, Üstünde mi?” başlığı ile Sabri Kuşkonmaz’a aittir (s.14-15). Kuşkonmaz, hayatın ve insanın konu olarak seçildiği edebi eserlerle hukukun doğrudan ilişkisinin olduğunu vurgulanmıştır. Hukuk hayatın her alanında kendisini hissettirmektedir.

²² Öntaş, H. (2005). *Hukuk Felsefesi ve Sosyoloji Alanında Alternatif Eğitim Metotları Öneren Bir Disiplin: Hukuk ve Edebiyat (ve Tiyatro)*, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. KKTC.

Yazıda özellikle vurgulanan diğer bir konu da mevcut iktidarın anayasal metinlerden edebi metinlere kadar her metnin içerisinde kendisini hissettirmesi hususudur. Günlük hayatın her alanında hukukla yüzleşmenin mümkün olduğu bilinmekle birlikte edebiyatın konusu hukukun da dâhil olduğu kâinat ve hayattır.

Kuşkonmaz, bu yazısında birkaç konuyu birden ve iç içe dile getirmiştir. Bunlardan birisi de hukukçu yazarların edebi kurguda dile etkisidir. Hukuk eğitimi almış yazar ve şairler, yazmış oldukları edebi eserlerin dilini de etkilemişler ve hukuk terminolojisini edebi esere taşımışlardır.

Dergide yer alan yazılardan biri de “Edebiyat ile Hukuk Üvey Kardeş Sayılabilir mi?” (s.16) başlığı ile Teoman Ergül’e aittir. Yazıda her iki disiplinin dile egemen olması ve dil üzerinden biçimlenmesi üzerinde durulmuştur. Ergül, ayrıca hukukçu yazarların edebiyatımızdaki çokluğundan bahsetmiş ve yakın ilişkiyi bu konu üzerinden belirlemeye çalışmıştır. Varlık dergisinin bu sayısında Kafka’nın Dava adlı eseri de incelenmiştir. Dava, konusunu hukuktan alan dünya edebiyatının tanınmış eserlerinden birisidir.

HFSA’nın 19. kitabında Gökhan Yavuz Demir, “Edebi Bir Tür Olarak Hukuk” başlığı ile edebiyat ve hukuk ilişkisi hakkındaki düşüncelerini dile getirmiştir. Bu yazıda tür kavramı üzerinde durulmuş ve türlerin net çizgilerle birbirinden ayıramayacağı belirtilmiştir.

Demir’e göre edebiyat, hukuki yorumlama ve anlama gücünü geliştirir (Demir, 2010: 232). Yazarın edebi bir tür olarak hukuktan kastı, edebiyat olarak hukuktur. Edebiyat olarak hukuk ise; “Yazılı veya sözlü dil olarak hukukun anlamı hakkında refleksiyona yol açar. Edebiyat Olarak Hukuk; hukuki akıl yürütme, hukuki dili, hukukun yapısı ve işleyişi, hukuki argümanın retoriğini anlamamıza önemli katkılar yapar. (...) Hukukun tahkiye yapılarıyla, retorik stratejileriyle ve linguistik konvansiyonlarla ilişkisini ortaya koyar!” (Demir, 2010: 233).

Demir, edebiyat olarak hukuktan ne anlaşılması gerektiğini dilin imkânları ve tahkiye üzerinden anlatmıştır. Davalının hikâyesi, avukatın yorumu, savcının

iddia(hikaye)namesi, yargıcın hikayeye son şeklini vermesi (s.235) hukukun edebiyatın yöntemini kullandığını göstermektedir.

‘Her duruma uygun’ bir yasa metninin olmaması olayın hikâyenin ışığında çözülmesini gerekli kılar. Demir, hukukun dallarını da kurgulanmış hukuk hikâyesi olarak gördüğünden hikâyenin üzerinde oldukça fazla durmuştur. Bu nedenle makale, edebiyat ve hukuk çalışmalarına kaynaklık eden verimli bir çalışmadır.

İbrahim Hakan Dönmez’in “Köy Romanlarında Yargısal İşleyiş” (2010) isimli makalesinde Necati Cumalı, İlhan Tarus, Orhan Hançerlioğlu, Bekir Fikri Emek, Kerim Korcan ve Yaşar Kemal’in birer romanında yargısal işleyişin tespiti yapılmıştır. Makalede yargının işleyişinde karşılaşılan problemler örnekler ile anlatılmış gelenek-hukuk çatışmasının yoğun bir şekilde eserlere konu edildiği belirtilmiştir.

Varlık dergisinin Ocak 2006 sayısından sonra Ocak 2011 tarihinde yine sayfalarını edebiyat ve hukuka açtığı görülmektedir. “Üst Başlık Suç, Alt Başlık Ceza: Edebiyatın Adaleti” başlığı ile bu disiplinler hakkında bilgiler yer almıştır.

Derginin ilk yazısı Altay Ömer Erdoğan’a aittir. Erdoğan, edebiyat ve suç konusuna değinmiş ve dünya edebiyatında önde gelen eserlerin suçtan beslendiğini vurgulamıştır. Aynı zamanda konusu doğrudan suç olan eserler örnek olarak verilmiştir. Bu eserler Dünya ve Türk edebiyatından seçilmiştir. Yazar konuyu suç olarak sınırlandırmıştır; ancak yine hukuki meseleler bu eserlerin doğrudan veya dolaylı konusu olmuştur.

Derginin ikinci yazısı “Kim Suçlu?” başlığı ile Figen Abacı’ya aittir (s.9-10). Hukukun psikiyatri ile ilişkisine değinen Abacı suçu anlamaya çalışan bir anlayış ortaya koymanın edebiyat aracılığı ile gerçekleşebileceğini ileri sürmüştür. Yazıda suçun ve şiddetin anlatım aracı olarak edebiyat görülmüştür.

Varlık dergisinin bu sayısındaki edebiyat ve hukuk ile ilgili en kapsamlı yazı Öykü Didem Aydın’a aittir. Aydın, edebiyat ve hukuk ilişkisinin kısaca gelişim sürecine değindikten sonra bu disiplinin alt başlıklarından bahsetmiştir. “Edebiyatta Hukuk,

Edebiyatın Hukuksal Olarak Düzenlenmesi, Hukukun Aynası Olarak Edebiyat ve Kültürel Bir Yapıt Olarak Hukuk,” gibi başlıklar ile disiplini anlaşılır kılmaya çalışmıştır. Dağınık ve genel bilgilerin yer aldığı bu yazı ufuk açıcı olmakla birlikte derinlemesine hazırlanmış bir inceleme ve araştıra ürünü olmadığını literatür taramasının iyi yapılmadığına dayanarak söylemek mümkündür. Başlıklar çok iddialı olmakla birlikte içerik beklenen seviyede değildir. Dergide yer alan diğer bir yazı da Emile Zola’nın Therese Raquin isimli romanının suç ve ceza açısından incelemesidir. Öykü Didem Aydın’ın yazısı dışındaki yazılar suç üzerine yoğunlaşmıştır. Edebiyat ve suç konusu tartışılmıştır.

Asuman Susam’ın aynı dergide yer alan “Suç ve Edebiyat İlişkisi Bağlamında Nesne ya da Özne Olarak Kadının Temsili” başlıklı yazısında da kadının edebi eserlerdeki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Edebiyat eserlerinde hukuki meseleler veya hukukçuların durumu hakkında bilgi veren bir çalışma da İbrahim Hakan Dönmez’e aittir. Dönmez’in doktora tezinin bir bölümü olarak yayımlanan makalede, “Erken Cumhuriyet Dönemi Tiyatro Yapıtlarında İdeolojik İşlev” başlığı ile üç tiyatro eseri incelenmiştir. Bu eserler Aynaroz Kadısı (Müsahipzade 1868-1959), Şeriye Mahkemesinde (İbnürefik Ahmet Nuri Sekizinci 1874-1934) ve Şeriatçısı (Ertuğrul Şevket Avarlıoğlu -1909) isimli tiyatro eserleridir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında yazılmış ve Osmanlı hukuk sistemini eleştirdiği belirtilen eserler (Dönmez, 2011: 5) incelenerek inkılapların yerleştirilmesinde edebiyata verilen rol anlatılmaya çalışılmıştır. Yeni hukuk düzenin benimsenmesi için medya ve yayın organlarının çok az olduğu bir dönemde tiyatro eserlerinin görevleri önem kazanmıştır. Aynı zamanda yeni olanın kabulü için eskinin hicvedilmesi gündeme getirilmiştir.

Eserlere yansıyan kadı figüründen yargı düzeninin işleyişine, adalet mekanizmasını tıkayan unsurlardan edebi eserlerin ideolojik olmasına kadar pek çok konu eserler üzerinden işlenmiştir. Ayrıca bu çalışmada ısmarlama eserlerle bir ruhun canlandırılması üzerinde durularak bu durumun da eleştirisi yapılmıştır.

2011 yılında basılmış olan “Rasim Özdenören Kitabı” adlı eserde de kısmen edebiyat ve hukuk çalışmaları içerisinde sayabileceğimiz bir yazı mevcuttur. “Rasim Özdenören’in ‘Düşünsel Duruş’unda²³ Hukukun Yeri Üzerine Bir Deneme” başlığını taşıyan yazıda hukuk fakültesi mezunu (1958-1967) olan Özdenören’in düşünce dünyasındaki hukuk konusu incelenmiştir.

Çalışma, Özdenören’in eserlerinin hukuk açısından taranması şeklinde değildir. Özdenören yazılarından hukuku doğrudan konu olarak seçtiği gibi hukuka ait medlul, tezkiye, müncer, ihdas, tertip gibi hukuk diline ait olan kelimeleri kullanmaktan geri durmamıştır (Konyalı, 2011: 326).

Özdenören hukuk eğitiminin birikimlerini özellikle dil ve üslup hususunda eserlerine taşımıştır. Hukuk hakkındaki görüşleri ise hukukun tepeden inmece değil, toplumun milli ve manevi değerleri dikkate alınarak oluşturulmuş bir hukuk düzeni şeklindedir.

Özgür Edebiyat’ın Kasım-Aralık 2011 tarihli 30. sayısında Mehmet Akif Tutumlu’nun “Edebiyat ve Hukuk”²⁴ başlıklı yazısı bu iki disiplinin farklılıklarını poetikalarının olup olmayacağının ve edebiyatın hukuk üzerindeki etkileri üzerinde durulmuştur. Edebiyatın insan davranışlarına etki etme, onu bilinçlendirme, hayata anlam verebilme hususunda hukukun önünde yer aldığı bilinmektedir. Zorla kendisini benimsetmeye çalışan bir edebiyat yanında, kendisini zorla benimsetmeye çalışan bir hukukun mevcudiyeti tartışılmıştır. Hukukçuların iyi birer edebiyat okuru olmasının da (Tutumlu, 2011: 106) katkılarından bahsedilmiştir.

²³ Bu eserde özellikle “Düşünsel Bir Sorun Olarak Zorbalık ve Hukuk”, “Barut”, “Cadı Kazanında Hukuk”, “Rejimin Adı mı, Hukuk mu?”, “Yasayı mı Değiştirmeli, Kafayı mı?”, “Hukuk ve Despotluk” ve “Sorumluluğu Sisteme Yükleme” başlıklı yazılar hukukun ve hukuk kurallarının toplumun yapısına kültürüne uygun bir şekilde hazırlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Aksi halde hukuk zorbalığa dönüşeceğinden hukuksuzluk etrafta kol gezecektir. Yazar kanun koyucuların bu hususu dikkate alarak çalışmalarını yapması gerektiği anlatmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Özdenören, R. (2010). *Düşünsel Duruş*. İz Yay., İstanbul.

²⁴ Bu makale, *Hukuk Gündemi* isimli dergide 2007 yılında yayımlanmış bir söyleşi metninin yeniden düzenlenerek yayımlanmış şeklidir. “Muktedir Hukuk-Muhelif Edebiyat” başlığı ile yayımlanmış söyleşide hukuk ve edebiyat arasındaki ilişki, edebi eserlerin yasama yürütme ve yargı aktörleri üzerindeki etkisi veya etkisizliği, kişilerin hukuki manada vicdanına edebi eserlerin etki edip edemeyeceği, hukuku bir meslek olarak yapanların edebiyatla uğraşmasının katlıları, hukuk metinlerindeki hataların azaltılmasında edebiyat eğitiminin rolü, hukuki meselelerin anlamlandırılması ve yorumlanmasında edebiyatın ne gibi katkılar sağlayabileceği, edebiyatın hukuka fayda sağlayacağının bilinmesinin yanında zararının olup olmayacağı, hukukta hükmün gerekçesi yazılırken metafor, ironi, alegori, deyim, atasözü gibi edebi kaynaklara başvurulup vurulamayacağı hakkında bilgiler soru cevap şeklinde yer almaktadır.

Ayrıntılı bilgi için bk.: Öntaş, H. ve Bayrak, B. (2011). Muktedir Hukuk-Muhelif Edebiyat, Mehmet Akif Tutumlu ile Hukuk ve Edebiyat Üzerine Söyleşi. *Hukuk Gündemi*, S.8, s.212-215, İstanbul.

Edebiyatı bir arınma aracı olarak gören yazar, hukukun edebiyattan hangi yönleri ile yararlanabileceği üzerinde durmuştur ve bu gözle iki disiplin arasındaki ilişkiye yön vermeye çalışmıştır. Makaleye edebiyat ve hukuk disiplininin teorisi açısından bakıldığında edebiyatın hukuk bilinci oluşturma gücünün vurgulandığı görülecektir.

Cemal Bali Akal'ın *Burası Tanzanya mı Karanfil?* (2011) isimli eserinde yer alan "Edebiyat ve Hukuk Dersi Ahlaktan Değil Buluttan Yana Olmalıdır" başlıklı makalesinde edebiyat ve hukuk derslerinin üniversitelerde seçimlik ders olarak yer aldığını ve bu dersin yönteminin iyi belirlenmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Akal'ın "Hukuki sorunlara eğilen edebi metinleri, hukuk içinde kalmaya gayret ederek seçip ayıran ders" (Akal, 2012: 46) olması gerektiğini ifade etmiştir. Akal, Salah Birsal'ın 28 Şubat 1942 yılında *Gençlik* dergisinde yayımlanmış olan 'Bulut Geçti'²⁵ isimli şiirine gönderme yaparak yazının başlığını oluşturmuştur. Bu şiir yayımlandığı dönemde hem edebi hem de hukuki polemiklere sebep olmuştur. Makalede özellikle vurgulanmak istenen -bir hukukçu gözüyle- edebiyatın hukukçulara kendilerini sorgulama gücü verebileceği düşüncesidir. Akal'ın şu cümleleri disiplinler arasında etkileşime ihtiyaç duyulduğunu da göstermektedir:

"Hukukçu tehlikeli olabilecek biridir. Bilirkişi raporu yazar, iddianame sunar, karar verir, savunur; derse de girer bu arada. Yani insanların geleceğini biçimlendirir. Ve bu oyunu da, sayısız örnekte görülebileceği gibi, acınacak kadar dar bir çerçevede oynayabilir. Hiç ufku olmayacak ya da bulutların hiç farkına varamayacak kadar kör ve cahil olabilir. Şaşmaz sandığı doğruların, değerlerin, hukuk ve adalet anlayışının yitirilebileceğini, hatta gülünçleşebileceğini ve onu traji-komik bir konuma düşürebileceğini, ama daha önemlisi başkalarına ne kadar zarar verebileceğini sezemeyebilir. Yalnızca "Edebiyat ve Hukuk" dersi değil, başka dersler de bu nedenle insanları bazı hukukçuların ufuksuzluğuna karşı koruyacak önlemlerin alındığı dersler olmalıdır." (Akal, 2012: 49)

İsmet Emre'nin "Edebiyat Bilimi" (2012) isimli eserinde 'Edebiyat ve Hukuk' başlığı ile bu disiplin hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Emre, 'Edebiyat Biliminin Muhtemel

²⁵ Salah Birsal'ın Bulut Geçti isimli şiirinin sözleri şu şekildedir: Sen şimdi kocanın evinde oturursun / Ve saçların artık eski gibi değil / Geceleri yemekten sonra / Çorap söküşü dikersin / Belki de ellerin soğan kokar / Senin kocan bir suratı çirkin adam / Ağzı açık uyur / Ve senin vücudun bozulur çocuk doğurdukça." Şiir, yazıldığı dönemde edebi ve hukuki olarak polemiklere sebep olmuştur. Bu polemige Refik Halit Karay da katılmış ve şiir hakkında şu fikirleri ileri sürmüştür: "Bence bu şiir, yalnız evlenmeyi kötülermemektedir; genç kızları, evli olmaktan şiddetle tiksindirdikten başka, onları sadece bir eğlence ve nefis köreltme vasıtası olarak tanıdığını da anlatıyor, oynaslığa, sürtüklüğe heveslendiriyor." (s.47). Ayrıntılı bilgi için bk.: Akal. C. B. (2012). *Burası Tanzanya mı Karanfil?*. Dost Kitabevi, s.43-50, Ankara.

Çalışa Alanları' başlığı altında edebiyat ve hukuka yer vermiştir. Kısaca dil, yorum ve telif hakları konusuna değinilmiştir.

Varlık dergisinin Aralık 2012 sayısı, "Hukukun Edebi Misafirliği" üst başlığı ile edebiyat ve hukuk ilişkisi hakkında yazılan yazılardandır. Türkiye'de edebiyat ve hukuk çalışmalarına ev sahipliği yapan *Varlık* dergisi bu alanda önemli bir görevi yerine getirmiştir.

Derginin ilk yazısı "Hukuk ve Edebiyatın Güncelliği" ile Ahmet Haluk Atalay tarafından kaleme alınmıştır. Atalay "Belirli bir bağlamda mantıklı ve saygın görünenin hakikatte hiç de öyle olmayabileceğini" (Atalay, 2012: 3) ifade ederek hakikatlerin anlaşılmasında edebiyatın rolünün olduğu belirtmiştir. Bu şekilde edebiyat ve hukuk fikrini temellendirmiştir.

Edebiyat ve hukuk çalışmalarının 'eğilim'ini iki maddede açıklayan Atalay birinci maddede hukukun hem bilim hem de sanat olduğunun anlaşılmasının sağlanmaya çalışıldığını ifade etmiştir. İkinci maddede ise edebi eserler aracılığı ile hukuki düşüncenin gelişimini sağlamanın amaçlandığı belirtilmiştir. Hukuki ve edebi bilincin birbirinden etkilenmesi ve düşünce dünyasını geliştirmesi söz konusudur.

Dergideki ikinci yazı ise "Edebiyatın İlham Ettiği Zayıf Düşünce: Hukuku Adil Kılmak" (s.4) başlığı ile Gökhan Yavuz Demir'e aittir. Her iki disiplinin sınırlarını belirlemenin ve bu alanda söz söylemenin oldukça zor olduğunu ve böyle bir çalışmanın bir zayıf düşünce olarak kalacağı belirtilir.

Hukuk ile adalet hakkında "madem hukuk metodik ve objektif, adalet ise tecrübi ve sübjektiftir" (Demir, 2012: 5) ifadesini kullanan Demir, hakikatin çok boyutluluğunun kavranmasında edebiyatın rolünü anlatmıştır. Bu yazıda ayrıca hukukun tam manada vakıf olamayacağı konularda edebiyatın vukufiyeti üzerinde durulmuştur. Olayların çok boyutluluğu anlaşılabilirliğini zorlaştırmaktadır. Edebiyat ise bunları anlaşılır kılmaktadır.

Varlık dergisinin bu sayısında diğer bir yazı da "Anahtar Deliği: Özel, Somut, Sübjektif" başlığını taşır. Melike Belkıs Aydın'ın yazmış olduğu bu yazıda hukuk

öyküleri üzerinde durulmuştur. Hukuk öykülerini, görmeyi umduğumuz şeyleri görmek için anahtar deliğine bakmaya benzeten yazar, hukukta her olayın bir öyküsünün olduğunu vurgular. Yazılı dilekçe ve sözlü ifade hukuki öyküleme biçimidir (Aydın, 2012: 8). Hukuk öyküleri, merak uyandırıcı olması, bu öykülerde ikna gücünün devreye girmiş olması yönü ile dikkate alınması gereken bir konudur.

Dergide Gökçe Çataloluk'un "Hukuk Hikâyesi vs. Hukukun Hikâyesi" isimli yazısı da edebiyatın hukuki konuları seçmesi önemsenerek hazırlanmış bir yazıdır. Aynı zamanda edebiyatın kurgusu keyfiliklerin ürünü ise hukukun da keyfilikler üzerine kurulabileceği vurgulanmıştır (s.11). Hukukun yetenekli yazarlara çok fazla kaynak sunacağı dikkate alınarak edebi eserlerin çatışma unsuru üzerine kurulduğu için hukuk, bereketli bir kapı olarak görülmüştür. Çataloluk, çok önemli bir konuyu da gündeme getirmiş ve "Mahkeme salonlarında anlatılanların; sanığın, tanığın hatta yargıcın hikâyesinin her birinin kurgu olduğu"[nu] (Çataloluk, 2012: 13) aktarmıştır. Olayın yaşandığı zamana dönmek mümkün olmadığından bu kurgu olayın sonuçlandırılmasında kullanılır. Hukuk dili ile kodlanan bu hikâyeler ya hukuka uygun ya da aykırıdır. Hukuka uygun ya da aykırı hikâyeler edebiyat aracılığıyla/gözlemiyle ortaya konabilir. Yazar bu yazıda hukukun, kendisini objektif bir şekilde gözlemleyemeyeceğini, bunun ancak edebiyat ile mümkün olabileceğini vurgulamıştır.

Varlık dergisinin Aralık 2012 sayısındaki diğer bir yazı da Kasım Akbaş'ın "Hukukçunun Edebiyatçı Olarak Portresi" başlıklı yazısıdır. Yazıda, Amerikalı bir şair ve avukat olan Archibold Machleish'in edebiyat ve hukuk alanındaki serüvenine vurgu yapılmıştır.

Derginin edebiyat ve hukuk ile ilgili son yazısı ise Ertuğrul Uzun'un "Düzenin Kollayıcısı Olarak Yargıç: Reis Bey Yaşıyor mu?" başlıklı yazısıdır. Uzun'un bu yazısında Reis Bey'in gerçek hayatla ilişkisini tartışmıştır. Necip Fazıl Kısakürek'in eseri Reis Bey, çok katı, acımasız bir düzeni koruyan hassas bir ağır ceza hâkiminin yaşadıklarını anlatmaktadır. Kurguya dayalı yazılmış bu tiyatro eserinin konusu ve eserin kahramanlarının gerçek hayatla münasebeti incelenmiştir. Yazıda yargıçların rejimin bekçiliğini yaptığı çeşitli örneklerle anlatılmıştır.

Anayasa Mahkemesinin 765 sayılı Türk Ceza Kanunu ile ilgili yaklaşık 80 yıl yürürlükte kalmış bir kanun örneği üzerinden kanun koyucu ve uygulayıcıların portresi çizilmiştir (Uzun, 2012: 19). Burada zina ile ilgili erkek ve kadının zinasının çok farklı tanımlandığı belirtilmiştir. Hukuk anlayışında günümüz yargıçları ile Reis Bey arasında bir fark olmadığı, yazar tarafından gözlemlenmiştir. Reis Bey'in "Gözyaşı suçun rengini soldurmaz." ifadesinin bugünkü yargıçlar için de düşünülebileceği ve Reis Bey'in zihniyetinin gerçek hayatta karşılaşılabılır bir vaka olduğu yazıda dile getirilmiştir.

Nurullah Ulutaş'ın "Roman ve Hukuk" (2012) isimli kitabı, Türkiye'de edebiyat ve hukuk ilişkisi bağlamında özellikle 'edebiyatta hukuk' bağlamında yapılmış önemli çalışmalardan birisidir. Bu eser, Türkiye'de edebiyat ve hukuk ilişkisi yönü ile ne kadar bakir bir alan olduğunu göstermesi açısından da önem arz etmektedir.

Ulutaş, çalışmasını önce 'Roman ve Hukuk' ile sınırlandırmış, daha sonra 'Hukukçu Yazarların Romanlarında Suç ve Ceza' başlığı ile konuyu daha da daraltmıştır. Cumhuriyet öncesi ve sonrası yayımlanmış elli eser, roman ve hukuk bağlamında incelenmiştir. Eseri incelenen yazarların, hukuk fakültesi mezunu olmaları esas alınmıştır.

İki bölümden oluşan eserin birinci bölümünde romanlarda yer alan yargı mensupları (yargıç, savcı, savcı yardımcısı, adliye müfettişi, avukat ve başkâtip) tespit edilmiştir. İkinci bölümde ise romanlara yansıyan suçlar (cinayet, şiddet, kavga, yaralanma, tecavüz, soygun, gasp ve tefecilik) ve cezalar (hapis cezası, idam ve ölüm cezası, sürgün ve para cezaları) değerlendirilmiştir.

Kitabın ana başlığı olan "Roman ve Hukuk" ilk bakışta çok geniş bir mana yüklenmiştir. Okurun ya da araştırmacının beklentileri arasında roman ve hukuki mücadele düşünülebilir. Ancak alt başlık olan 'Hukukçu Yazarların Romanlarında Suç ve Ceza' konuyu netleştirmiştir. Eser teorik bilgiden ziyade romanda hukuki meselelerin tespiti çalışmalarıdır. Edebiyat ve suçun roman örneği ile yapılmış çalışmalardan birisidir.

Ulutaş'ın "Hukukçu Yazarların Romanlarında İnsan Hakları ve Demokrasi" (2012) başlıklı makalesinde ise romanlarda insan haklarına ve demokrasiye aykırı davranan hukuk uygulayıcıları ve adalet temsilcilerinin tespiti yapılmıştır. Yargı sistemine yönelik eleştiriler, işkenceler ve insan haklarına aykırı uygulamaların belirlenmesi amaçlanmıştır. Hukukçu yazarların insan hakları ve demokrasiye karşı bakış açılarının eserler üzerinden tespiti yapılmıştır.

Edebiyat ve hukuk ile ilgili 2013 yılının Aralık ayında Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi'nde Orhan Kemal, Yaşar Kemal ve Kemal Tahir'in eserlerinde hukuki konuların incelendiği bir sempozyum gerçekleştirilmiştir. Bu sempozyumda, lisans ve yüksek lisans öğrencilerinin bildirimleri kabul edilmiştir. Lisans ve yüksek lisans öğrencileri otuz beş bildiri²⁶ sunmuştur. Bildiriler, hukukun adaleti sağlayabilmesi için edebiyatın kurgusundan ve sağlayacağı geniş hayal dünyasından yararlanmak durumunda olduğunu göstermiştir.

Edebiyat ve hukuk ilişkisinin alt dallarından biri olan 'Edebiyatta Hukuk' konusuna göre eser incelemesinin yapıldığı sempozyumda teoriden pratiğe geçilmiş ve edebi eserler hukuk öğrencileri gözü ile incelenmiştir. Bu çalışma, edebi eserlerin

²⁶ 28-29 Kasım 2013 tarihinde yapılmış olan sempozyumda sunulan bildiri başlıkları: Eylem Kılıç, "Anadolu'dan Eşitlikçi Bir bakış"; Özge Demir, "Orhan Kemal'in Eserlerinde Adalet ve Hukuk"; Orhun Bekâr, "Fırsat Eşitliği Bağlamında Orhan Kemal'in Eserlerindeki Çocuk İşçilerden İzler"; Ezgi Çırak, "Orhan Kemal'in Sosyal Adalet Perspektifinden Kadın ve Çocuk"; Aybek Canbek, "Orhan Kemal'in Hukuk ve Adalet Anlayışının Marksizm Işığında İncelenmesi"; Özge Altan, "Sosyal Adalet ve Kadın Açısından Orhan Kemal"; Tuğçe Gündüz, "Hiyerarşiden Dengeye"; Deniz Hacıosmanoğlu, "Aynı Yer Farklı Bakış"; Maide İncesoy, "Gerçekten Devlet Kuşu mu?"; Murat Burak Aydın, "Orhan Kemal'in Eserlerindeki Hukukun Hukuksuzluğu ve Hukukî Pozitivizm Eleştirisi"; Ülkü Şahin, "Önce Ekmek ve Sosyal Adalet"; Rasime Eşelioğlu, "Mackinnon'un Görüşleri Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve El Kızı"; Nigar Musa, "Orhan Kemal'in El Kızı Romanından Hareketle Kadının Toplumdaki Yerinin Değerlendirilmesi"; Sabri Sönmez, "Kadın Sorunu, Toplumsal Adalet Anlayışı ve Hanımın Çiftliği"; Buse Özeren, "Toplumsal Cinsiyete Bir Bakış: Kötü Yol"; Mücaittin Demir, "Orhan Kemal'in Oyuncu Kadın Adlı Eserinde Kadın Erkek Eşitsizliği ve Kadına Karşı Şiddetin İncelenmesi"; Naz Yılancıoğlu, "Üç Kadın Üç Hayat", Hakan Büyük, "Orhan Kemal'den Otoriteyle Doğruluk Arası Toplum Yanılgısı: Murtaza Örneği"; Sena Hatipoğlu, "Hukuka Edebi Bakışlar"; Melike Orçin, "Orhan Kemal'in Suçlu ve Sokakların Çocuğu Romanlarındaki Suça Sürüklenen Çocuk Modelinin İncelenmesi"; Melis Budak, "Orhan Kemal Üçlemesinde Toplumsal Eşitsizlik"; Sibel Yılmaz, "Yüreğin Sınırlarından Ulus Devletin Sınırlarına: Bir Ada Hikayesi"; Işıl Kurnaz, "Edebi Adaletin Mümkünü: Yaşar Kemal Romanlarında Sınırlandırıcı Hukukun Kurtarıcı Edebi Adalet Arayışı"; Hasan Aydın, "Feodal Düzendeki Abdi Ağalar ve Hukuk"; Gültennur Batmaz ve Bilge Şeker, "İnce Memet ve Sivil İtaatsizlik"; Burcu Özcan, "Türk Edebiyatının Bir Klasiğinde Adalet Düşüncesi Üzerine: İnce Memet"; Nilay Geylanlı Yorgancıoğlu, "Dünya Düzenine Karılar Koğuşunun Penceresinden Bakmak"; Fatmanur Akyol, "Körduman'da Yaren Hukuku"; İdil Yıldırım, "Kemal Tahir'in Romanlarında Yansıtılan Hukuk Anlayışı"; T. Seçkin Serpil, "Kemal Tahirin Eserlerinde İktidarın Kurumsallaşması ve Meşruluğu"; Halil İbrahim Gürel, "İnce Memet, Vukuat Var ve Rahmet Yolları Kesti Romanlarında Türkiye'nin Toplumsal Yapısını Okumak"; Nisan Görgülü, "60 Öncesi ve Sonrası Üç Kemallerde Hukuk ve Adalet Kavramlarının İşleniş"; Hayrettin Yıldız, "İnce Memet, Göl İnsanları ve Yağmur Yüklü Bulutlarda Hukuk Devleti Teması"; Dinçer Fidan, "Kemal Tahir ve Yaşar Kemal Gözünde Adalet: Hukuk İlişkisi"; Faruk Türinay, "Cezai Adaletin Estetiği: Üç Özne, Üç Adaş, Üç Roman".

anlaşılabilirliğini artırmıştır. Özünde insan olan edebiyat ve hukuk disiplinleri hayat tecrübelerini mercek altına almıştır.

Gökçe Çataloluk'un "Kasvetli İlişkiler: Edebiyat, Sınıf ve Hukuk" (2013) isimli makalesinde Charles Dickens'ın *Kasvetli Ev* isimli eseri edebiyat ve hukuk bağlamında incelenmiştir. Çataloluk makalede, hukukçuların belki de profesyonel körlükten dolayı göremedikleri/göremeyecekleri ayrıntıları, edebiyatın iletişim gücünden de yararlanarak belirleyebileceği üzerinde durmuştur. Esere yansıyan hukuk sistemi, dönemin sınıf farkları, yargıçlar, avukatlar, kâtipler, icra memurları ve mahkemelerin etrafında mesken tutmuş hukuk yazıcıları, devrin problemlerini dikkatlere sunularak bir yönü ile eser tahlili yapılmıştır.

Cemal Bâli Akal'ın Hukuk ya da Kukla Tiyatrosu, 'Edebiyat ve Hukuk' Yazıları (2014) isimli deneme ²⁷ kitabında edebiyatsız bir hukuk anlayışının olanaksızlığından bahsedilmiştir. Eserde edebi eserlere yansımış hukuk konuları/problemleri incelenmiştir. Sofokles, Euripides, Shakespeare, Cervantes, Swift, Sade, Büchner, Stendhal, Dostoyevski, Melville, Kafka, Conrad, Barrie, Musil, Camus, Faulkner, Koestler gibi yazarların hukuk konulu eserleri üzerine düşünceler dile getirilmiştir. Denemeler okuma deneyimlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Akal, hukukun bazen varlığını kabul ettiği şeylerin toplum hayatında bulunmadığını düşünmüş ve bu düşüncelerini denemeler aracılığı ile aktarmıştır (Akal, 2014: 80). Herkesin kanun önünde eşit kabul edilmesinin toplumun hayatında bir manasının olmadığını vurgulayan Akal, her olayın ve suçun bütünü ile özel olduğunu vurgulayarak insanların da birey olarak ayrı ayrı özelliklere sahip olduğunu vurgulamıştır. Akal, incelediği eserler hakkında düşüncelerini aktarırken konunun felsefi boyutunu göz ardı etmemiştir.

Hukukun hayatın her alanını kapsadığı düşünüldüğünde edebiyat ve hukukun iç içeliğini anlamak da kolaylaşacaktır. Yazar, hayatın her alanındaki varlığını şu

²⁷ Cemal Bali Akal'ın *Hukuk ya da Kukla Tiyatrosu* isimli eserinde yer alan "Dava Bir Hukuk Kitabı Değildir" başlıklı yazısı *Güncel Hukuk* dergisinin Şubat 2014 sayısında çıkmıştır. Bu denemede yazar her şeyden önce Dava'nın bir edebi eser olduğunu vurgulamıştır. Ayrıntılı bilgi için bk.: *Güncel Hukuk*, Şubat 2014, s.44-47.

şekilde aktarmıştır: “İnsan yasalardan ve ilişkilerden oluşma dev bir aygıtın denge içerisindeki kollarına değmeden, onları harekete geçirmeden ya da varoluşunun dinginliği içerisinde onlar tarafından ayakta tutulmaksızın ne sokağa çıkabilir, ne bir bardak su içebilir, ne de tramvaya binebilir; insan içinin ta derinliklerine kadar uzanan bu kolların ancak pek azını tanır.” (Akal, 2014: 79). İnsanların çok büyük bir kısmı yasalardan habersiz yaşar. Suç işlediğinde ise yasaları bilmemesi suçsuzluğunu kanıtlamaz/göstermez. Suçlular hakkında yasaları bildiği kabul edilerek işlem yapılır. Hukuku da edebiyatı da insanın ortaya koyduğunu düşündüren/söyleyen Akal, yazarların hukuk bilgisini de sorgular ve ona göre mesajın niteliğini belirlemeye çalışır.

Sonuç olarak edebiyat ve hukuk disiplini hakkında Türk edebiyatındaki çalışmalara bakıldığında yöntem sorunu ile karşılaşılmaktadır. Araştırmacılar çok geniş bir yelpazeye sahip olan edebiyat ve hukuk ilişkisini yöntem bilgisinden yoksun bir şekilde savruk yazılarla gündeme getirmişlerdir. Son zamanlarda gündemde geniş yer tutan çalışmaların birbirinin tekrarı olması da yöntem bilgisinden yoksunluğun göstergesidir.

Bunun yanında edebiyat ve hukuk ilişkisine yönelik çalışmaların artması ve kabul görmesi zamanla bu alanda orijinal çalışmaların yapılacağına belirtisi olarak kabul edilebilir. Türkiye’deki çalışmaların son yıllarda yoğunluk kazanması özellikle edebiyatta hukuk bakımından pek çok eserin yeni bakış açısı ile yeniden gündeme getirileceğini göstermektedir.

Edebiyat ve hukuk ilişkisinin Türkiye’de akademik manada çalışma zemini olarak kabul görmesi, yukarıda ifade edilen çalışmalardan da anlaşılacağı üzere oldukça verimli çalışmaların ortaya çıkacağını göstermektedir. Şimdiye kadar yapılmış çalışmalar, yapılacak çalışmalara ışık tutacak ve daha dar alanda ve daha ayrıntılı çalışmalara vesile olacaktır. Türk edebiyatı üzerine yapılacak çalışmalara disiplinlerarası olarak yaklaşmak, her konuda hem edebiyatımızın hem de edebi ürünlerimizin değerini araştırma adına faydalı olacaktır.

1.5. Teorik Bakımından Edebiyat ve Hukuk İlişkisi

1.5.1. Edebiyatta Hukuk

Edebiyat, yaşayan hukuku besleyen ve etkileyen bir özelliğe sahiptir. İnsanların uyması gereken davranış kurallarının edebi eserlerde yer alması, estetik bir şekilde sunulması konusu, edebiyatta hukuk kapsamında incelenebilir/incelenmektedir. Edebiyatta hukuk kapsamında edebi eserlerde hukuk konusu, hukuk kuralları, kanun uygulayıcıları, kanun uygulayıcılarına yönelik eleştiriler, hukuk kurallarının toplumdaki akisleri ve edebiyatın hukuk disiplini hakkında kamuoyu oluşturmaları üzerinde durulmaktadır.

Edebiyatın hukuk kurallarını estetik bir bakış açısı ile bildirmesi, her dönemde söz konusu olmuştur. Edebiyat, dilin imkânlarını kullanarak uyulması gereken kuralları bazen açıkça, bazen de edebi sanatları kullanarak ifade etme gücüne sahiptir. Uyulması gereken davranış kuralları edebi eserler içerisinde atasözleri ve deyimler kullanılarak da sunulabilmektedir.

Edebiyatta hukuk başlığı altında edebi eserlere yansıyan hukukun her yönüne bakılabilir. Edebi eserlerin oluşumunda çatışma söz konusudur. Bu nedenle hukuki meselelerin edebi eserlerin olay örgüsünde büyük bir rolü vardır. Her eserin bir ideolojisinin olduğu düşünüldüğünde edebiyat bazen hukuk kurallarını ve sistemi rahatlatacak roller üstlenebilmektedir. Edebiyat okuyucularda hukuk bilinci oluşturabilmekte, hayatın gerçekleri hakkında fazla bilgi sahibi olmayanlara gerekli olan bilgiyi sağlayabilmektedir.

Küçük yaşlarda dinlenen efsaneler, masallar, kıssadan hisseler ve cönkler insan zihninde hukuk bilincini şekillendirmektedir. İyilerin mükâfatlandırılırken kötülerin cezalandırılması, zalim ve mazlumların akıbeti edebiyat aracılığı ile dillendirilir. Edebiyatta hukuk bu şekilde tezahür eder. Yazarın niyetine göre bu ve benzeri durumların yansıtılması hususunda farklılıklar olabilir.

Edebiyatta hukuk şu şekillerde incelenebilir: Birincisi, yukarıda da ifade edildiği gibi hukukun ve hukuk sisteminin edebi eserlere nasıl yansıdığına tespiti, ikincisi

pozitif hukuk kurallarının uygulanması aşamasında, edebiyatın kamuoyu oluşturma gücü, üçüncüsü ise edebiyat aracılığı ile hukukun her yönünün olumlu ve olumsuz şekilde eleştirilmesidir. Bir diğer husus ise hukuk kurallarının vicdanlarda karşılık bulmasının sağlanmasıdır.

Edebiyat, her dönemde toplumu dönüştürme/yönlendirme çabası gütmüştür/güder. Bu nedenle her dönemde toplumun içinde bulunduğu durum dikkate alınarak hukukun görevi edebiyat yolu ile hatırlatılmıştır. Tanzimat dönemi edebiyatından günümüz edebiyat anlayışına kadar bütün devirler ve bu devirlerin edebi mahsulleri ayrı ayrı incelense hukuk kurallarının ve bu kurallar karşısında toplumun algısının ne olduğu tespit edilmiş olacaktır (Moran, 2004: 9-25).

“İyiyle kötünün siyahla beyaz kadar ayrı durduğu, değer yargılarının sorgulanamaz bir mutlaklık taşıdığı bir dünya görüşüne sahip yazarlar, bu görüşü yansıtacak metinler üretirler. (...) Yazarlar her şeyi bileceklerdir; örneğin yarattıkları kişilerin tüm düşünceleri, duygu ve istekleri alabildiğine saydamdır onlar için ve aynı saydamlıkla yansıtılır. Evet, her şeyi öğreteceklerdir; hem de sık sık olay örgüsüne müdahale edip okurun doğru öğrendiğinden emin olana dek. Evet, yargılayacaklardır, hatta diyebiliriz ki roman yazmalarındaki temel amaç “kalb-i insaniyet”; “tabiat-ı beşer”; “ahlak-ı beşer”; “ahlak-ı cemiyet”; havass-ı beşer” diye kategorize ettikleri genellemeleri üzerine yargılarını iletmeştir.” (Parla, 2010: 51-52).

Edebiyat, insanların hayat ve olaylarla ilgili bilgilerinin sınırlı olduğu dönemlerde de hukuk ve adalet bilincini masallarla, destanlarla, efsanelerle ve menkıbelerle oluşturmaya çalışmıştır. İyi-kötü; doğru-yanlış; faydalı-zararlı zengin-fakir; işçi-patron; pozitif hukuk-doğal hukuk; yönetici-halk gibi kavramların öğretilmesinde/öğrenilmesinde önemli roller üstlenmiştir. Bir masalı konunun daha iyi anlaşılması için burada incelemekte fayda vardır: Bacı Bacı, Can Bacı²⁸ adlı masalda anne, baba ve çocuklardan oluşan bir aile mevcuttur. Annenin ölümü ve üvey annenin gelmesiyle çocuklar kötü bir durumla karşılaşır. Üvey annenin çocukları istememesi, çocukların canlarını kurtarmak için kaçması ve kaçarken olağan üstü durumlarla karşılaşmaları anlatılmıştır.

Masaldaki olay örgüsü annenin ölümü ve üvey annenin çocuklara zulmetmesi, çocukların kaçıışı ve olağan üstü durumlar, erkek çocuğun su içerek geyik olması,

²⁸ Boratav, P. N. (2007). *Zaman Zaman İçinde*. İmge Yay., s.103-108, İstanbul.

kız ile şehzade arasındaki ilişkiler, Arap halayığın kıza hile yapması, hilenin anlaşılması ve masalın mutlu sonla bitmesi. Masalı iyi ile kötü, güzel ile çirkin, güçlü ile zayıf arasındaki mücadelenin anlatıldığı bir metin olarak incelemek mümkündür. Masallar aracılığı ile çocuklara öğretilen doğal hukuk kuralları, hukuki meselelere duyarlı bir toplum meydana getirmede edebiyatın üstlendiği görevi görmek mümkündür.

Edebi eserlerin içerikleri, okuyucularda karşılık bulması, eserlerde işlenen kuralların toplumda karşılık bulması, davranış kuralları olarak kabul görmesi mümkündür. Toplumun benimsemiş olduğu ahlak kuralları, davranış kurallarının edebi eserlerde işlenmesi, bu kuralların güncelliğini yitirmemesi açısından dikkate değerdir.

Edebi eser, yazarlarının doğal hukuk kurallarını hatırlatarak toplumun yapısını değiştirmeye çalışmasından söz edilebileceği gibi “Pozitif hukuk kurallarına uyulmasının sağlanmasına yönelik olarak, siyasal iktidarın benimsetmeye çalıştığı hukuk ideolojisinin edebiyat aracılığı ile topluma empoze edilmeye çalışıldığı durumlarda da söz konusu olabilir.” (Öntaş, 2011: 56). Edebiyatın hukuki reformlara imkân sağlaması da edebiyatta hukuk başlığı altında incelenmektedir. “Mevcut siyasal iktidardan ve hukuk düzeninden yana olan yazarların eserleri de hukuk anlayışının değişmesine yol açmıştır/açmaktadır.” (Öntaş, 2005: 58).

Edebi eserlerde yer alan kanun adamları ve hukukçular dikkatle incelendiğinde, hukukçu tiplerin esere olumlu veya olumsuz yönde yansıdığı görülür. Bu durum hukukçuların yazarlar tarafından, daha doğrusu başka bir disiplinin sanatçıları tarafından izlendiğini gösterir. Hukuk kuralları ve hukukçuların eserdeki yansımaları toplumun kanun adamlarından beklentilerinin tespiti için dikkatlere sunulur (Morawetz, 2010, 450-453). Bu konuda Necip Fazıl Kısakürek’in *Reis Bey* isimli eseri önemli bir örnektir. Vicdanın yer almadığı hiçbir sistemin insana huzur vermeyeceği, kurulan sistemler ne kadar mükemmel olursa olsun insanı mutluluğa götürmeyeceği konusu ile toplumun her alanda ilerleyebilmesi için en alt tabakadan başlanarak eğitilmesi gündeme getirilmiştir.

Hukuk eğitiminde edebi eserlere başvurulması, insani yönü gelişmiş hukukçuların yetişmesini sağlayacaktır. Hukukçunun kelimelerin ve cümlelerin gücünü kavraması, mesleki başarının yanında doğru kararlar almasında etkili olacaktır/olmuştur. Hukuk eğitimi de edebi eserler aracılığı ile eleştiriye tabi tutulmaktadır.

Son olarak, edebiyatın hukuktan yararlanması üzerinde durmakta fayda vardır. Mahkeme tutanakları dikkate alınarak oluşturulmuş edebi eserler, ceza davalarının aktörlerince yazılmış edebi eserler, mahkûmların yazdığı edebi eserler (Öntaş, 2004: 64) duruşma salonlarında geçen olayların yazar tarafından kurgulanması sonucu oluşmuş eserler ve konusunu gerçek yargılamalardan alarak kurgulanmış edebi eserler de edebiyatta hukuk başlığı altında incelenebilir.

1.5.1.1. Edebiyatta Hukuk ve Hukukçu

Edebiyat, toplumun kanun koyucularına ve koymuş oldukları kanunlara nasıl yaklaştığını gösterebilir. Kanun koyucuların ve kanunların hem olumlu hem olumsuz bir açıyla edebiyat eserine yansıtılması, toplumun hukuktan ve hukukçulardan beklentilerini de gösterir. Bu konuyu İlhan Tarus'un *Yeşilkaya Savcısı* adlı eserinden hareketle açıklayabiliriz:

İlhan Tarus'un *Yeşilkaya Savcısı* adlı eseri 1954 yılında yazılmış ve 1955 yılında basılmıştır. Eserde 21 yaşında Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuş ve diplomayı alır almaz Cumhuriyet Savcısı olarak Yeşilkaya'ya görevli olarak gönderilmiş bir savcının görev süresi boyunca yaptıkları, yaşadıkları, olumlu ve olumsuz durumlar anlatılmıştır.

Eserin bir bölümünde, Atalay Berkan adında bir yargıç yardımcısının Yeşilkaya'ya atandığından bahsedilir. Yargıç yardımcısı, İstanbul Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuş, yurtdışında doktora yapmış, -eserdeki tabirle- Türkiye'yi unutmuş, tam bir Avrupalı olmuş birisidir. Herkese tepeden bakar. Okuduğu eserlerden dem vurur. Cezalıların modern adalet usulleri ile ruhen terbiye edilmesini ister. Yargıç yardımcısı kendisini her fırsatta ön plana çıkarır:

“- Siz benim ihtisasımdan, spesiyalitemden müftesit olmadıktan sonra, ne diye devlet beni Garp memleketlerinde okuttu, para sarf etti? Ne diye yüksek hukuk felsefesinden doktora yaptım? Ne diye infaz müesseselerinin modern usullerle ıslahı üzerine tam sekiz yüz seksen sekiz sayfa tez yazdım? Ne diye yüksek Adliye Vekili ayağa kalkıp benim elimi sıkmak tenezzülünde bulundu?” (Tarus, 1950: 168)

Normal hukuk kurallarının bile uygulanmasının mümkün olmadığı bir ortamda, modern hukuk kurallarından söz eden yargıç yardımcısı sözlerini şu şekilde sürdürür:

“-Kanunlara bu derece sıkı sıkıya sarılmak ne demek, beyefendi? Yargıç, ruhî esaslara göre hüküm vermelidir. Sırasında göre bir katili beraat kararıyla koruyuverebilmelidir. Sırasında, bir simit çalanı otuz yıl hapse mahkûm edebilmelidir. Suç yoktur efendim, suçlu vardır. En son hukuk nazariyeleri bunu ispat ediyorlar beyefendiler. Büyük Fransız hukukçularından Andre Marlo diyor ki "Suç ile ceza arasındaki bağı yalnız yargıç kurabilir..." (Tarus, 1955: 168-169).

Eserde Cumhuriyet Savcısı, yargıç yardımcısını halkı tanımamakla, Batılı birkaç hukukçunun eserlerinden ezberlenmiş bilgileri uygulamaya kalkmakla suçlar. Bu tür hukukçuları şu sözlerle eleştirir: “Birkaç arkadaşımız şimdi Avrupa yolundalar. Aksi gibi pek iyilerine nasip olmadı bu devlet. Çoğu ezberci, basmakalıp zekâlı, zayıf şahsiyetli arkadaşlar. İnşallah Batı medeniyeti onlara yeni bir zihin kuvveti, yeni bir benlik bağışlar.” (Tarus, 1955: 7).

Edebi eserlerde hukuku ve hukukçuları pek çok yönü ile tasnif etmek ve değerlendirmek mümkündür. Hukukçuların halkı iyi tanımayıp şehirde yaşayan hukukçuların sadece staj için taşraya gönderilmeleri, devlet adına hukuk bekçiliği yapanların oradaki zalimlerle birlik olup halkı zor durumda bırakması, devletin her türlü imkânı sağlayarak yurtdışına eğitim için gönderdiği hukukçuların ülkeye döndükten sonra kendi ülkesine ve vatandaşlara tepeden bakması, hukukçuların geçim derdi, devletin gücünün yeterince hissedilmediği yerlerde parmakla sayılacak kadar az olan adalet dağıtıcılarının, halkı bir meta gibi gören ağalarla işbirliği yapması gibi pek çok husus edebi eserlere yansiyarak hukuk ve hukukçular hakkında toplumda kamuoyu oluşturulabilmektedir.

Kanıtların çokluğu ve sağlamlığı bazen suçlu olarak doğru kişiyi belirlemede yetersiz kalabilir. Böyle bir durumda toplumun hukuka ve hukukçuya olan güveni zedelenir.

Edebi eserlere yansıyan hukuk ve kanun adamları, anlatıcının kabiliyetine göre bazen sıradan bir vatandaş, bazen bir memur, bazen de bir hâkim veya savcı gözü ile aktarılır. Her sorunun farklı çözüm yolları olduğu fikri edebi eserlerde sorunların çözümünde kullanılan yöntemleri de gündeme getirir.

1.5.2. Hukukta Edebiyat

Hukukta edebiyat; hukuk eğitiminde edebiyat, hukuk mesleğinde edebiyat, hukukun edebiyatı sınırlandırması/yönlendirmesi ve hukukun eseri ve eser sahibini koruması başlıkları içerisinde incelenmektedir.

Edebiyat ve hukuk disiplinleri, dilin biçimsel ve anlatım kurallarına bağlı olarak gelişimini sürdürür. Bu nedenle dilin edebi yönü hukukta kullanılır. Klasik niteliğe sahip pek çok edebi eser hukuk sistemini anlatım ve yorum gücünü kullanarak günümüze taşımıştır. Hukuk eğitiminde, edebiyatın hem estetik anlatım gücünden hem de hukuk sistemini yansıtırma biçiminden yararlanır.

Yargısal problemlerin anlatıldığı edebi eserler, hukuk eğitimine devam eden öğrencilerin hukuk sorunlarına yaklaşımında ve alanı tanımasında yardımcı olur. Hukuk eğitiminde, edebiyat teorilerinden, edebi anlatım biçiminden edebi kurgudan ve edebi yorum bilgisinden yararlanma hususu söz konusudur.

Hukuk fakültesi öğrencilerinin hukuk sisteminin yansıdığı bir alan olarak edebi eserlerin birikiminden yararlanması, hayata, olaylara ve hukuki meselelere bakış açısında büyük değişimler olacağı düşünülmektedir.

Edebiyat - toplum ilişkisi ve edebiyat - sosyal hayat ilişkisi dikkate alındığında edebiyatın pozitif hukuk kuralları yanında özellikle doğal hukuk kurallarını yansıtan, değişimini sağlayan, eleştiren bir yapıya sahip olduğu görülecektir. Edebiyatın doğal hukuk kurallarını kurgulayarak anlatması ve bu şekilde oluşturulmuş metinlerin hukuk eğitiminde kullanılması öğrencilerin doğal hukuk

kurallarından haberdar olmalarını sağlar. Böylece edebiyatın estetik bir üslupla sunduğu konular hukuk bilgisinin toplum tarafından bilinmesini gerekli kılar ve toplumda hukuk şuuru oluşturur. Bu durum gerçek hayatta kanun uygulayıcılarının uygulamalarını kolaylaştırır. Adalet ve eşitlik gibi soyut kavramlar edebi kurgu yolu ile somut ve mantıklı bir şekilde verilebilir.

Hukuk mesleğinde edebiyatın üstlendiği rol veya edebiyatın etkisi/gerekliliği söz konusudur. Hukukçunun toplum bireylerini ve toplum değerlerini anlamak ve sorunları çözmek için dilin ruhuna hâkim olması gerekmektedir. Hukukçunun bu konuya hâkim olması için de edebiyattan yardım alması söz konusu olmaktadır.

Öğretim üyeliğinde, hâkimlikte, savcılıkta ve avukatlıkta estetik kurgu ve ifadeye önem verilmektedir. Yazarların eserlerinde hukuki meseleleri ve tartışmaları estetik bir ifade içerisinde aktardıkları ve bu yazarların bir kısmının hukuk eğitimi almış olduğu düşünüldüğünde bu tecrübelerin göz ardı edilmemesi gerektiği bilinmektedir.

Başarılı bir öğretim üyesinin, hâkimin, savcının ve avukatın aynı zamanda iyi bir hatip olduğu, olması gerektiği unutulmamalıdır. Sorunların çözümünde bilgi ve tecrübenin yanında üslubun da çok önemli bir yeri vardır.

Hukukta edebiyat başlığı altında ifade edilmesi gereken bir diğer husus da hukukun edebiyatı sınırlandırması/yönlendirmesi konusudur. Mevcut hukuk düzeninin korunması ve geliştirilmesi için kanun koyucular yazarların sığındıkları kurguya müdahale etmektedir/eder. Düşünce ve ifade özgürlüğü adı altında toplumun (dini, ahlaki, geleneksel vb.) değerlerine hakarete bulunan veya bu değerleri hafife alan eserler hakkında hukukun sınırlayıcı özelliğe sahip olduğu bilinmektedir. Bunun yanında toplumun ahlakını bozacağı, toplumu mevcut rejime karşı kışkırtacağı düşüncesi ile eserler ve yazarlar hakkında hukuki işlemler yapılmıştır/yapılmaktadır.

Edebiyat, telif hakları, intihal ve yayıncılık ilkeleri konusunda da hukuk ile bir ilişki içerisine girmektedir. Telif hakları kanununa göre yazarın hakları kanun önünde korunmakta, intihal hususunda suçlu bulunanlara gerekli cezalar verilmektedir.

Hukukun edebiyatı bazı konularda sınırladığı/yönlendirdiği gerektiğinde sanatçıyı yargıladığı konusunda Türk edebiyatında örneklere rastlamak mümkündür.

Hukukta edebiyat, yukarıda ifade edilen başlıklar altında incelenmektedir. Burada ana hatlarını belirtmeye çalıştığımız konu, üçüncü bölümde ayrıntı ve örnekleri ile tekrar gündeme getirilecektir.

1.5.3. Edebiyat Olarak Hukuk

Edebiyat ve hukuk ilişkisinde, edebiyatı sadece hikâye anlatan bir alet olarak görmemek gerekir. Edebiyat, sadece olayları, karakterleri, kurumları seyretme aracı değildir (Morawetz, 2010: 446). Metinler bir sistem dâhilinde oluşturulduğundan metnin anlamı da bu sistem içerisinde meydana gelir.

Hukuka edebiyat olarak bakmak, edebi yönelimler ile hukuk metinlerini çözmeye çalışmaktır. Hukuk metnlerinin yorumlanmasında kullanılacak yöntemlerin edebi metin incelemelerinde kullanılan yöntemlerle aynı/benzer olması edebiyat olarak hukuk konusunu ortaya çıkarmıştır. Hukuk metnlerinin üslup ve retorik özelliklerini bulmak için edebiyat teorilerine başvurulmuştur. Hukuk metnlerinin daha iyi anlaşılması için edebiyat teorileri pek çok teorisyen tarafından benimsenmiştir.

Edebiyat olarak hukuk, hukuki yorum bilimin konusu olmuştur. Yazarın ve okuyucunun rolü metnin doğru anlaşılmasında başvuru kaynakları olmuştur. Ahlak dersleri için kaynak olan edebiyat, başlangıçta eleştiri ve yorum metotlarını kullanmıştır (Morawetz, 2010: 448). Edebiyatın yararlandığı söz dizimi, anlambilim, mantık gibi disiplinler hukuk metnlerinin çözümünde de kullanılmaktadır.

Eleştiri ve yorum metotlarına metinlerin anlamını kavramada başvurulmaktadır. Edebiyat olarak hukukun özünde edebiyat teorilerini ve analiz yöntemlerini hukuk disiplinine uygulamak vardır (Ward, 1995: 16). Bu nedenle yorum bilime de bu başlık altında yer verilmiştir. Yorum bilim edebi metinleri çözümlemeye kullanıldığı gibi hukuk metnlerinin çözümünde de kullanılmaktadır. Teorisyenler edebi metinlerde olduğu gibi hukuki metinlerin çözümünde de yorum bilim ve göstergebilimden faydalanmışlardır.

Metinlerin anlamında belirsizlik problemi vardır. Bu belirsizliği tamamen gidermek mümkün değildir; ancak belirsizlik belirli bir seviyeye kadar giderilebilir. Özellikle hukuk metnilerindeki -mana yönünden- belirsizlik, toplum içinde yaşayan bireylerin metnilerdeki maddeleri manalandırırken farklılıklar meydana gelmesi, bazı problemleri beraberinde getirecektir. Çünkü metin tek olmasına rağmen mana birden fazladır. Bu durum hem kanun uygulayıcılarını hem de kanuna uyması gereken bireyleri zor durumda bırakacaktır. Edebiyat olarak hukukta amaçlanan hukuktaki anlam boşluklarının en aza indirilmesidir. Çünkü hukuki metnilerde anlatılmak istenen ile anlaşılan arasında büyük farklar oluşmakta ve bu farklar sorunu çözmeı zorlaştırmaktadır.

Edebi metnilerde de durum böyledir. Ahlakı konularda, toplumu etkileyebilecek edebi metnilerde ortaya çıkacak çok büyük yorum ve mana farkları, toplum bireylerinin kafasını karıştıracak ve düzen bozulacaktır. Çünkü “Yazarlar metin, okuyucular mana üretir.” (Ward, 1995: 19). Edebi metnilerde olduğu gibi hukuk metnilerinde de mesaj açık olmayabilir.

Hukuk eğitiminde, kurallardan ziyade kültür eğitimi üzerinde durulmaktadır. Kültür eğitimi için de edebi metnilerde başvurulmalıdır. Çünkü edebi metnilerde hayat tecrübeleri yer alır. Toplumun kültürü dikkate alınmadan hukukçu yetiştirmek, hukuk kurallarını uygulamaya çalışmak son derce yanlış sonuçlar doğuracaktır. Bu konu ile ilgili edebi metnilerde hukuk eğitimi için yurt dışına gönderilmiş, toplumun gelenek göreneklerinden uzaklaşmış, toplumu küçümseyen hâkimler, savcılar, avukatlar ve kanun adamlarına rastlanmaktadır. Bu nedenle kanun adamları edebi metnilerde eleştiriye tabi tutulmuştur. Edebiyat, insanlara her kültürün kendi zemininin yer aldığı bir dünyada nasıl yaşanması gerektiğini öğretir.

Hukuk veya edebi metni okumak, esere yeniden mana verme işidir. Posner bu konuda hukukçuların teorik bilgilerinin az olduğunu, bu tür çalışmaların onların ifade gücünü geliştireceğini belirtir (Ward, 1995: 21). Edebiyatta daima bir kişinin iyi bir hukukçu/yargıç olması için gerekli altyapı vardır.

Edebiyat olarak hukuk konusu, kanunlarını başka ülkelerden almış ülkelerde daha çok önem kazanmaktadır. Ülkemiz bu duruma verilebilecek örnekler arasındadır.

Ülkemiz, Medeni Kanunu (17 Şubat 1926) ve Borçlar Kanununu (18 Mayıs 1928) İsviçre'den; Ticaret Kanunu (10 Mayıs 1928) Almanya'dan, Ceza Kanununu (1 Temmuz 1928) İtalya'dan almıştır. Bu kanunların ülkemiz şartlarına uyarlanmasında -adı edebiyat olarak hukuk olmasa da- bu yönetime başvurulmuştur/başvurulmaktadır. Kanunlar, yazar ve şairler tarafından da eserler aracılığı ile gündemdeki yerini korur.

Kanunların uyarlanması ve yorumlanması ve hatta uygulanması konusu bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu konuya örnek verilecek olunursa; 26.09.2004 tarihinde son değişikliklerin yapıldığı Türk Ceza Kanunu'nun 2. Maddesinde yer alan “(3) Kanunların suç ve ceza içeren hükümlerinin uygulamasında kıyas yapılamaz. Suç ve ceza içeren hükümler, kıyasa yol açacak biçimde geniş yorumlanamaz.” cümlelerinden yorum kavramına gerektiği yerde başvurulduğu düşünülebilir.

1.5.3.1. Hukuk Metinlerinin Özellikleri

Edebi metinlerden daha önce kısmen bahsetmiştik. Burada hukuk metnlerinin özellikleri üzerinde durulacaktır. Hukuk metinleri arasında bir ayrıma gitmek gerekirse, temelde iki ayrımdan söz edilebilir. Bunlardan bir tanesi bilimsel anlamda hukuku irdeleyen doktrinel, bir başka deyişle bilimsel metinlerdir. Bu metinler, kanunları açıklayıcı ders kitaplarında görüldüğü gibi uygulamada yol gösteren kılavuz kitaplarda da görülmektedir. Bu metinler öğretici metinlerin yanında, uygulamayı öne alan hukuki metinler adı altında neşredilmektedir.

İkinci ve asıl önemli olan hukuki metinler ise ilk derece mahkemelerinin yargılama sonunda verdiği kararların gerekçeli layihalarıdır. Eski adı ile esbab-ı mucibe adı verilen bu metinler varılan hükümlerin niçinini ve nedenini ortaya koyan açıklayıcı anlatımlardır.

Burada üzerinde durulacak asıl metinler -ders kitaplarının dışında- gerekçeli yargı kararı metinleri olacaktır. Mahkemelere verilen gerekçeli karar örnekleri üzerinde tahlil yapması esas alınmıştır.

Ceza hukuku alanındaki gerekçeli kararlara bakıldığında;

Giriş cümlesinin “Yapılan yargılama sonucunda” şeklinde bir ibare ile başlayıp sonlandığı ve hemen akabinde savcılık tarafından yazılan iddianameye birkaç cümle ile değinildiği göze çarpmaktadır. Örnek vermek gerekirse “... şüphelinin olay tarihinde müştekinin dükkanının camını kırarak içeride bulunan bir kısım malzemeyi çaldığından bahisle Türk Ceza Kanununun... maddeleri gereğince tecziyesi talep olunmuştur.” şeklinde bir giriş cümlesine birçok karar örneğinde tesadüf etmek mümkündür. Burada dikkati çeken husus halk tarafından fazla kullanılmayan bazı kelimelerin hukuk dilinde özel anlamlarıyla yer almış olmasıdır. “Müşteki”, “şüpheli”, “bahisle”, “tecziye” gibi kelimelerin kullanılmış olması hukuk dilinin kendine özgü karakteristik yapısını da ifade eder.

Ceza mahkemesi kararlarının ikinci paragrafı ise “Sanık, savunmasında” şeklinde bir başlıkla kendini belli eder. Bu bölümde sanığın kendisine yükletilen suçlamalara karşı ortaya koyduğu birtakım anlatımları görmek mümkündür. Burada sanık konuşuyor olmasına rağmen yine birtakım hukuksal deyimlerle anlatımın örgülendiği fark edilir. “Müsnet suçlamayı kabul etmiyorum.”, “Suçlamalar asılsız ve yersizdir.” “Subuta ermeyen iddialardan beraatimi istiyorum.” gibi cümleler karar örneğinde göze çarpmaktadır. Burada dikkati çeken önemli bir husus bulunmaktadır. Yukarıda verilen cümleler sanık tarafından söylenmiş gözükmeyle birlikte sanığın cümleleri değildir. Burada halk dili ile konuşan mahkeme muhataplarının anlatımları hâkimler tarafından özetlendiği için **hukuk dili** kılıfı geçirilerek gerekçeli karar satırlarına yansıtıldığı anlaşılmaktadır. Bir başka deyişle, mahkemede yapılan konuşmalar aynıyla kayıtlara geçmemektedir. Hâkimin algı süzgecinden geçerek ve yargı lisanı kılıfına bürünerek tutanaklara yazılmaktadır. Burada dikkati çeken bir diğer konu ise sanıkların olayı bütün gerçek boyutları ile değil de suçlamayı bertaraf etmek için kendi pencerelerinden ortaya koyuyor olmalarıdır.

Gerekçeli kararlarda üçüncü paragrafa bakıldığında “müşteki beyanından” biçiminde bir başlıkla devam eden anlatım, suçtan zarar görenin şikâyetini içeren cümlelerle örülü olduğu görülmektedir. Burada da diğer adı ile yakınıcının

meydana gelen suça konu olan olayı içsel acılarına büründürerek ortaya koymaya çalıştığı gözden ırak değildir.

Kararın takip eden paragraflarında ise tanık, anlatımlara yer verildiği ve anlatımların uzayarak gittiği izlenmektedir. Şöyle ki bu uzun paragraflarda nokta kullanılmamakta; "... aldığı, vurduğu, kırdığı, söylediği, yaptığı, ettiği" gibi uzayıp giden sonu gelmeyecekmiş gibi hissettiren uzun cümleler kendini göstermektedir.

Tanık paragraflarından sonra bazı ceza gerekçeli kararlarında "deliller" başlığına tesadüf edilir. Bazılarında ise hiçbir başlık olmaksızın dosya içerisinde bulunan birtakım belgelerin ve raporların sıralandığı görülmektedir. Deliller paragrafında şayet mahkeme olay yerinde inceleme yapmışsa "Keşif" adı altında bu araştırmayı anlattığı veyahut bilirkişiden rapor almışsa bilirkişi raporlarının içeriğinden kısmen bahsedildiği doktor raporlarına değinildiği anlaşılabilmektedir. Ancak bu değinmelerin sistematik olmadığı, karmaşık bir sıralamaya göre rastgele konduğu izlenimi oluşturmaktadır.

Cezanın belirlendiği hüküm paragrafından önceki son paragraf ise delillerin tartışıldığı, hangi gerekçeye dayanılarak sonuca varıldığının ortaya konduğu en önemli paragraf olarak kendisini gösterir. Ancak birçok mahkeme kararında delillerin tartışılması ve "kanaat" adı altında kurgulanan bu paragrafın tartışılmak ve açıklanmaktan uzak birtakım delillerin yanyana sıralandığı ve bu delillerin diğerlerine neden tercih edildiğinin ortaya konmadığı, yalın anlatımlar olduğu dikkatten kaçmamaktadır. Ceza mahkemesi kararlarının hüküm fıkrasından önceki cümlesine baktığımızda "Bütün bu hususlar dikkate alınarak aşağıdaki şekilde hüküm kurulmuştur." şeklinde bir sonuç satırı yazıldığı görülmektedir.

Hüküm paragrafında ise varılan sonuca göre bazen, "Sanığın suçu işlediğine dair her türlü şüpheden uzak cezalandırmaya yeterli ve inandırıcı delil elde edilmediği"nden dem vurularak beraat kararı verildiği görülmektedir.

Hüküm paragrafı mahkemelerin eski ifadesiyle hükümler duruşlarını ortaya koyan kesin ve ürktücü ifadelerle benzediği ve yargısal metinlerin en belirgin şekilde ortaya çıktığı ifadelerle dolu olduğu her yönüyle anlaşılmaktadır.

Bir hukuk öğrencisinin dahi anlamakta zorluk çektiği ceza mahkemesi karar formatlarının daha anlaşılır bir eda ile kaleme alınması gerektiğini söylemek yanlış olmaz. Ceza mahkemesi kararlarının bütün paragrafları okunduğunda mahkemenin gerekçesinin anlaşılacağı durumlar olabilmektedir.

Hukuk Mahkemesi kararına bakıldığında ise;

“Toplanan delillere aşağıdaki gerekçeye istinaden karar verilmiştir.” cümlesine istinaden mahkemeye başvuranın talebini gösteren “dava” başlığı altında dilekçe özetinin yapıldığı başlangıç paragrafında görülür.

İkinci paragrafta genellikle davalının cevapları yer alır. Üçüncü paragrafta yapılan araştırmalar, alınan bilirkişi raporları özetlenmekte, gerekçe paragrafında ise olaya ilişkin kanun maddelerine gönderme yapılarak hangi tarafın talebinin daha çok kabule değer olduğu açıklamaya çalışılmaktadır.

Hukuk mahkemesi kararlarında ceza mahkemesinden farklı olarak birtakım yazılara, varsayımlara yer verildiği görülmektedir. Ceza mahkemesinden aha çok hâkim kanaatinden ne çıktığı daha geniş bir hareket alanı buluşu dikkati çeker. Ancak hukuk mahkemesi kararlarında da sistematik bir yapı yoktur. Akla geldikçe bazı bölümler yazılmış izlenimi vermektedir. Bilimsel yazılardaki metodoloji yargı metinlerinde kullanılmamakta, her yargı çalışanının kendine özgü karar stili geliştirdiği görülebilmektedir. Hukuk kararlarının metinlerinde de çok az nokta kullanılmakta, bazen yarım sayfayı bulan virgüllü cümleler görülmektedir. Bu format, metni okurken konuyu anlamayı zorlaştırmakta, cümlenin yarısına gelindiğinde yukarıdaki anlatımla bağ kurmakta, zihinsel zorluklar yaşanabilmektedir.

Yargıtay kararlarındaki mahsus yazım özelliklerine bakıldığında; karşımıza daha özetimsi bir metin yapısı çıkmaktadır. Yargıtay ilk derece mahkemelerinin aksine uzun anlatımlar ve nitelemeler yerine, kısa, özlü kelime ve cümlelerin tercih edildiği görülmektedir. Bir başka deyişle, “Uzun lafın kısıası.” demeye getirmektedir. Asıl inşaatı yapan ilk derece mahkemesi olduğuna göre yüksek yargı bir nevi yapı denetim uzmanlığı yapmaktadır. Yani binanın eksik ve hatalarını aramaktadır. İlk

derece mahkemesinin gerçekçi kararı üzerinden gidildiği için Yargıtay atıflarla daha kısa metinler oluşturabilmektedir. Ancak bu her zaman böyle olmayabilir. Yüksek yargı bazen de içtihat oluşturabilmek için oldukça uzun anlatımlara başvurabilir. Akabinde karara ilişkin hükmü verebilir.

Yargıtay kararlarında ilk derece mahkemesi kararlarına benzeyen en belirgin özellik bir paragrafı bulan uzun cümlelerdir. Ceza dairesi kararlarının hepsi hemen hemen şu cümlelerle başlamaktadır: “Toplanan deliller karar yerinde incelenip, sanık Sabahattin’in kasten öldürmeye teşebbüs suçunun sübuta kabul, oluşan ve soruşturma sonuçlarına uygun bir şekilde suç niteliği tayin, cezayı azaltıcı sebeplerin nitelikleri ve düzeyi takdir kılınmış, savunması inandırıcı gerekçelerle reddedilmiş, incelenen dosyaya göre verilen hükümde bozma sebebi dışında isabetsizlik görülmemiş olduğundan, sanık Sabahattin müdafinin vasfa gönüllü vazgeçme hükümlerinin uygulanması gerektiğine yönelen ve yerinde görülmeyen sair temyiz itiraflarının reddine; ancak...” şeklinde bir değerlendirmeden sonra olayla ilgili yargı ortaya konmaktadır.

Sonuç olarak; yargı kararlarının her okunan tarafından anlaşılamadığı, meslek mensuplarınca izaha muhtaç metinler olduğunu söylemek yerinde olur. Hâlbuki belirli bir kültür birikimine sahip her kişinin yargı kararlarını okuduğunda anlamış olması gerekirdi.

Karar, muhataplarına yazıldığına göre okuyan herkesin anlayabileceği, inandırıcı ve güvenilir bir şekilde kaleme alınmış olması lazım gelir. Anlaşılan o ki yargı çalışanları kararları toplumun değil, birbirilerinin anlaması bağlamında yazmaktadırlar. Bu özelliğin zamanla giderilmesi gerekmektedir.

2. BÖLÜM

EDEBİYAT ve HUKUKUN ORTAK YÖNLERİ

2.1. Ortak Yönler

Edebiyat ve hukuk, iki farklı disiplin olarak birey ve toplum üzerinde araştırma alanı oluşturmuştur. Her iki disiplinin merkezinde insan vardır. Edebiyat, doğal hukuktan pozitif hukuka kadar her türlü konuyu eserler aracılığı ile dillendirebilmektedir. Hukuk, edebiyatta estetik bir üslup içerisinde yer almıştır.

Edebiyat ile insan hayatı arasındaki ilişki kadar, hukuk ile insan hayatı da ilişkilidir. Hukuk birey ve toplum hayatına düzen getirirken dilin imkânlarını kullanır. Bu yönü ile dil hukukun varlık sebebidir. Edebiyatın da varlık sebebi olan dil, edebiyat ve hukuk tarafından işlenmektedir.

Her iki disiplin de insan ve toplum için ideal olanı isterken, dilin gücüne başvurur. Edebiyat ve hukuk, dil üzerine inşa edilir. Daha sonra dil, bu disiplinlerin imkânları doğrultusunda edebi dil ve hukuk dili olarak ortaya çıkar. Edebiyat, dile estetik bir özellik yükler. Dile yüklenen bu estetik özellik, edebi eser kavramını ortaya çıkarır. Hukuk ise dili kendi disiplini içerisinde geliştirir. Edebiyat kendi terminolojisini oluştururken, hukuk da kendi terminolojisini oluşturur. Ortak terminolojiden söz etmek de mümkündür. Burada, her iki disiplinin çalışma metotlarındaki benzerlik ortaya çıkar.

Her iki bilim dalının da malzemesi dil olduğundan, bilgilerin dil aracılığı ile oluşturulduğu dikkate alınmalıdır. Edebiyat ve hukukun bağlantı noktası olan dil, eski zamanlardan beri üzerinde düşünülen bir konu olmuştur.

Hayal etmek, tasarlamak, kurgulamak, kurgulananlar arasında bağ kurmak, amaçlar ve hedefler oluşturmak dili değişik yönleri ile kullanmayı gerektirir. “Söz ola kese savaşı, söz ola kestire başı.” ifadesi de sözün/dilin doğal hayatta ya da kritik durumlarda üstlendiği görevin önemini vurgular. Konfüçyüs’ün “Bir ülkenin yönetimi sana bırakılsa ilk ne yapardın?” sorusuna verdiği “Dilini düzeltirdim.”

cevabı üzerinde önemle durmak gerekir. Çünkü bu durum dil ile yönetim arasındaki ilişkiyi vurgular. Dil düzgün olmayınca söylenen ile söylenmek istenen farklılıklar gösterir. Dilin yapılması gerekenleri ifade edememesi toplumun ilerleyişini sekteye uğratır. Adalet gerektiği gibi uygulanamaz (Uygur, 2008: 23). Dilin, adaletin gerçekleştirilmesi aşamasında üstlendiği görevi daha pek çok örnekle açıklamak mümkündür.

Edebiyat ve hukuk, dilin oluşturduğu toplumsal kültür tarafından belirlendiğinden toplumun yapısını yansıtır. Burada, hukuk; toplumun düzenini sağlamak için o topluma uygun düzenlemeler getirirken edebiyat; olanın yanında olması gerekeni dilin sunduğu imkânla kurgu yoluyla ifade eder. Edebiyat, bazı hukuk kurallarının meşru hale getirilmesi sürecinde görev üstlenebilmektedir. Aynı zamanda edebiyat, edebi türlerin yardımıyla toplumun genel durumu hakkında bilgi verebilmekte; hukuksuzlukları dillendirebilmektedir. Buna örnek olarak Mısır medeniyetinin yıkılması sürecinde bir şairin şu dizeleri dikkate değerdir:

“Kimlere dert yansam bugün
Kötülüğe düşen
İyilere gülüp geçiyor herkes
Kimlere dert yansam bugün
Ne bir bakış ne bir ses.
Hırsızlar kol geziyor.
Ve komşu malını çalan çalana
Bugün kimlere dert yansam
En vefalı dostlarımız oldu deliler.
....
Keşke insanlık yok olup gitse
Rahimlere tohum düşmese,
Analar doğurmasa.
Ah yeryüzü huzura kavuşsa
Ayaklanmalar bitse.” (Yalçın,2008: 104, 107).

Edebiyat ve hukukun dil merkezli varlık sebebi, bu bilim dallarının metinlerinin de bilgi paylaşımı sağlaması açısından önemlidir. Hukuk metinleri de edebi metinler de varlıklarını iletişim ve insan ilişkilerine borçludur.

Edebiyat ve hukukun ortak yönlerinden birisi de yorum biliminden faydalanmalarıdır. “Edebiyat teorileri edebî eserlerin farklı şekillerde yorumlanmasını açar ve eserler etrafında düşünce üretir. Bunun yanında edebiyat

eleştirisi, eseri tanımlayıp değerlendirir. Edebiyat tarihi ise devirlerin edebî çehresini belirler (Yıldız, 2010: 1455). Bütün bunlar, estetik bir anlayış çizgisinde yapılır. Yorum yöntemini hukuk da kullanır. Bu nedenle her iki disiplinin çalışma alanı içerisinde aynı yöntemleri kullandığı söylenebilir.

Edebiyat ve hukuk disiplinleri, kendilerine ait eserlerin anlaşılması için yoruma ihtiyaç duymuştur. Dilin sınırları içerisinde her iki disiplin de gelişimini sürdürmekte, aynı yorum metotlarını kullanmaktadır.

Edebiyat ve hukuk disiplinleri, kurgu yöntemini de kullanmaktadır. Anayasadaki her madde özünde kurguya dayanır. Edebi eserlerdeki her konu, kurgu ürünüdür. Bunların gerçekliği ve gerçek dünya ile ilişkisi başka bir çalışmanın konusudur. Her iki disiplin de pek çok ortak noktada birleşir. Amaç, yöntem, varlık sebebi, insan ve eşya ile münasebet her iki disiplinin ortak noktalarındandır.

2.1.1. Dil ve Anlatım

2.1.1.1. Edebi Dil ve Anlatım

Edebi dil, konuşma dili ve yazı dilinin yeterli derecede olgunluğa ulaştıktan sonra somut ve soyut değerlerin sanatsal bir söyleyişle ifade edilmesidir. Edebi dilin sözlü ve yazılı edebiyat çerçevesinde ifade edildiğini belirtmek yanlış olmasa gerektir. Çünkü edebi dil deyince akla ilk gelen yazılı edebiyat olmaktadır. Tıp biliminin kendi terminolojisini oluşturması, hukuk dilinin kendi anlatım tekniklerini geliştirmesini örnek olarak almak, edebi dili anlamada zihinde farklı pencereler açabilecektir (Önal, 2011: 40).

Edebi dil, sadece anlatmakla yetinmez; anlatmanın yanında okuyucuyu ya da dinleyiciyi etkiler ve ona estetik haz verir (Karataş, 2004: 128). Edebi dil, şiirde kelimelerin, seslerin, mısraların; nesirde cümlelerin, paragrafların özenle oluşturulduğu/kullanıldığı üst bir dildir.

Edebi dilde “Kelimeler, çoğu zaman lügat veya temel (denotation) anlamının dışında kullanılabilir. O sebeple edebî dil, önemli ölçüde yan anlam (connotation) üzerine kurulmuş bir ifade biçimidir. Teşbih, mecaz, istiare, tevriye, mübalağa türünden sanatların kullanıldığı bir dildir. Bu noktada, edebi dili, bir anlamda tabii dilden bir sapma olarak da değerlendirmek mümkündür.” (Çetişli, 2001: 18). Edebi dilde kelimelerin cümle ve metin içerisinde hatta türe göre (şiir-tiyatro) yüklenmiş olduğu manası, sesi, ses ve çağrışım birlikleri de dikkate alınması gerekli hususlardandır.

Edebi dili anlayabilmek/anlatabilmek için onun günlük dil, bilim dili, tıp dili, hukuk dili gibi diğer alanlarda kullanılan dil ile karşılaştırmaya ihtiyaç duyulmuştur. Şiir dili nasıldır? Dil, romanda, hikâyede ve tiyatro metinlerinde nasıl kullanılmaktadır? Dilin edebiyatta kullanımı ve “edebî dil” ifadesinin oluşması ve bunun anlatılması oldukça zor bir konudur. Dil insanın inşa ettiği soyut bir varlık olduğu için diğer somut varlıklar gibi rahatlıkla anlaşılamamaktadır/ifade edilememektedir.

“Edebî dil müphemliklerle doludur; kökü eskiye giden bir dilde olduğu gibi edebî dilde de eş anlamlı kelimeler ile gramerde hiçbir mantık ölçüsüne uyulmadan,

tamamen keyfî olarak bazıları erkek bazıları dişi sayılan kelimeler çoktur; edebî dil tarihî unsurlar, hatıralar ve çağrışımlarla doludur. Kısacası edebî dil fazla connotative (ima edilen), yani mana yükleri fazla olan kelimelere çok yer veren bir dildir. Ayrıca edebiyatta kullanılan dilde kelimeler yalnız dış âlemdeki eşyayı göstermekle yetinmezler. Onların yazarın yahut konuşanın ruhunu ve iç âlemini yansıtırma özelliği de vardır. Edebî dil yalnız bir beyanda bulunmaz, aynı zamanda okuyucuyu da etkileyerek onu ikna eder ve onda değişiklikler meydana getirir.” (Wellek-Warren, 1983: 24).

Edebi dili ifade ederken günlük dili basite almak basit olarak ifade etmek yanlış bir tutum olacaktır. Günlük dilin konuşma dili, resmi dil, ticaret dili, din dili gibi türleri vardır ve bu türler günlük dilde çok önemlidir.

Edebi dil, günlük dildeki kelimeleri kullanabilir/kullanmaktadır; ancak anlam göndermeleri, mecazlar, benzetmeler ile dili farklı bir boyuta taşır. Edebiyatımızda Orhan Veli Kanık'ın “Kitabe-i Seng-i Mezar” şiiri günlük dil ile yazılmış bir şiirdir.

“Tüfeğini depoya koydular,
Esvabını başkasına verdiler.
Artık ne torbasında ekmek kırıntısı,
Ne matarasında dudaklarının izi;
Öyle bir rüzgâr ki,
Kendi gitti,
İsmi bile kalmadı yadigâr. (Kanık, 1951: 54)

şeklinde yazılmış olan şiirde, derin bir mana yüklüdür. Şiir duygusal yönden insanı etkisi altına almaktadır. Edebi dilde kullanılan kelimelerin günlük dilden alınmış ve mana yüklenmiş olduğunu görmek mümkündür.

Edebi dil, “Soyuta, müphemiyete, birden fazla anlam ilişkisine, kurguya, muhatabına göre değişen çağrışım dokusuna, genellikle duygusal ve hayali iklimlere ve estetik bir dünyaya açılan yorumlara sahiptir.” (Önal, 2011: 41). Edebi dil ile ilgili bilgiler verirken kurmacaya da değinmek yerinde olacaktır. Edebi eserde gerçek dünyadan bahsedilse de bu gerçeklik bilinen somut gerçeklik değildir. Gerçek dünyanın kurgu yolu ile ifadesidir.

Gerçek ve gerçeklik edebi dil kullanılarak belirli bir üslupla ifade edilir. Edebi eserde ifade edilen olay gerçek izlenimi verir; ama kurmacadır. Sanatkârın kurmaca dünyası estetik bir takdim şekli ile edebi dili oluşturur (Önal, 2011: 42).

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Her Şey Yerli Yerinde" başlıklı şiirinde geçen "Her şey yerli yerinde; havuz başında servi/ Bir dolap gıcırıyor uzaklarda durmadan" dizeleri edebi dil kuralları içerisinde söylenmiştir. Dizelerde geçen bütün kelimeler günlük dilde kullandığımız kelimelerdir; ama dizelerin çağrışım zenginliği insan zihninde farklı hayal zenginlikleri oluşturur. Çağrışım zenginliği edebi dilin kullanımından kaynaklanır.

Edebi dilin malzemesi olan kelimeler sınırsız anlam dairelerine gebedir. Sanatkârın ustalığı ölçüsünde anlam zenginliği oluşur. Kimi zaman ateş denizinden mumdan gemilerle geçmek hayalini canlandırır; kimi zaman "Günah kadar beyaz, tövbe kadar kara" ifadesindeki bilmece içerisinde okuyucunun ya da dinleyicinin zihnini yorar.

Edebi eserlerdeki karakterlere değinecek olursak bu karakterler tarihi veya gerçek hayattaki karakterlerden farklıdır. Bu karakterlerin geçmişi, bugünü ya da geleceği yoktur. O, yazar veya şairin oluşturduğu edebi dil ile somutlaştırmaya çalıştığı bir karakter hüviyetindedir (Wellek-Warren, 1983: 26).

Sanat, edebiyat, sosyoloji, hukuk gibi kültür ilimleri dil alanında vücut bulmuşlardır (Aktaş, 2011: 622). Bu ilimler içerisinde edebiyatın dili, edebi metnin dili, doğal dilden farklılık gösterir. Edebi dilde kişinin üslubu ön plana çıkar. Bu durum her duvar ustasının kullandığı tuğla ile ya da her ressamın kullandığı boya ile yepyeni ve kendine özgü bir eser ortaya koymaya benzer.

Edebi dilde, "Dil, göstergeleri yalnız anlamları ile değil; sesleri, söyleyişleri çağrıştırdıkları, hissettirdikleri ve düşündürdükleriyle metinde yer alırlar. Bunun için de dil göstergelerinin sözlük anlamlarında değil, kullanıldıkları yerde kazandıkları değerlerden söz etmek yerinde olur" (Aktaş, 2011: 624).

Edebi dili ifade etmeye çalışmak aslında edebiyatın hangi kültürlerin etkisi altında kaldığını da öğrenmemize yardımcı olur. Edebi eserlerin dili incelendiğinde hangi kültürlerin hangi devirlerde dili etkisi altına aldığını görmememiz kolaylaşacaktır.

2.1.1.2. Hukuk Dili ve Anlatım

Dilin toplum hayatındaki pek çok sorunla ve sorunların çözümü ile ilişkisi vardır. Dil, hem çatışmayı doğurur hem de çatışmanın sonlandırılması için ondan faydalanılır. İnsanlar arasında hak, adalet ve hukukun uygulanması ve öğretilmesinde dilin geniş bir görev yelpazesi vardır.

Dilin bir bilim dalına özgü kullanılması, terimlerinin oluşturulması da söz konusudur. Yargı organları, hukukun uygulanmasında görev üstlenmiş kimseler ve hukuk bilimine katkıda bulunan düşünürler bu bilim dalına özgü dilin oluşumunda etkili olurlar. Bu etkinin derecesi tartışılabilir.

Dil, düşüncenin ortaya çıkması ve yayılmasında son derece önemli roller üstlenmiştir. Bu nedenle hukuk biliminde dilin yeri ve önemi hakkında düşünmek, incelemeler yapmak yerinde olacaktır.

İnsanlar ancak belirli kurallar çerçevesinde düzenli bir yaşam sürebilir. Trafiğin akışını düzenleyen bir trafik dili olduğu gibi insanların sosyal-kültürel her türlü yaşamını etkileyen bir dil vardır. Milyonlarca insanın bir arada yaşadığı günümüzde geçmiş devirlere nazaran toplum yaşamını güvence altına alan kurallara daha çok ihtiyaç vardır. Bu kuralların günlük dilin olanaklarını kullanarak oluşturulması mümkün değildir. Çatışmaların kaçınılmaz olduğu insan ilişkilerinde kuralların dil aracılığı ile ifade edilebilmesi hukuka özgü bir dilin oluşmasında etkili olmuştur.

Kurallar, zamana mekâna ve yaşam şartlarına göre değiştiğinden genel yasa anlayışı ile oluşturulur ve kalıplaşmış ifadeler haline gelir. Kuralların hukukçular arasında olduğu kadar vatandaşlar arasında da anlaşılır olması gerekir. Dilin anlaşılabilirliği olayı çözüme yaklaştırır.

Hukuk dilinin nasıl olması gerektiği ile ilgili herkesin hemfikir olduğu bir husus vardır. Hiçbir vatandaş, kanun koyucu ya da kanun uygulayıcısı hukuk dilinin anlaşılmaz, soyut, bulanık olması gerektiğini savunmaz/savunamaz. Peki, nasıl

olur da herkes hukuk dili hakkında olumlu tavır takındığı halde hukuk metinlerinde, anayasada tartışmaya açık maddeler mevcut olur?

“Yasa, bir hukuk düzeni yaratma çabasının ürünüdür ve yasayla kendisine yönelinen, insandır. Yasaların kolaylıkla anlaşılabilir olması ve endişe duyulan sorunların doğumunun engellenmesi, bu yasaların halkın yabancı olmadığı bir dille yazılmasına bağlıdır.” (Erdin, 2008: 213).

Yasa dilinin toplumun fertleri tarafından anlaşılır olması gerekir. Bu konu ile ilgili 2012 yılı içerisinde yeni bir anayasa hazırlanması sürecinde çalışmalar yapılmıştır. Anayasanın Dili Sempozyumu düzenlenerek ülkenin üst düzey yöneticileri, hukukçuları ve edebiyatçıları anayasanın dili konusuna değinmişlerdir.

Yasalar halkın anlayabileceği bir dil ile yazılırsa halkın yasalar doğrultusunda hareket edeceği düşünülür. İnsanlar özgürlüklerinin sınırını bilmeden eylemlerinin sonucunu kestiremezler. Aynı havuzda timsahın da ördeğin de yaşayabilmesi için özgürlüklerin sınırının ve bu sınırı anlatan ifadenin net ve açık olması gerekir. Her okuyucunun farklı şekilde yorumlayabileceği hukuk metinleri hakların korunması hususunda çeşitli problemlere sebep olabilir. Cümlelerin gereksiz yere bağlaçlarla uzatılması, günlük dilde karşılığı varken kullanımdan düşmüş sözcüklerin tercih edilmesi ve gereksiz ayrıntılar metni anlamayı zorlaştıracak ya da yanlış anlamaya kapı aralayacaktır.

Herkesin rahatlıkla anlayabileceği metinler ancak yaşayan dil ile yazılmış metinlerdir. Son iki asırda millet olarak sosyal-kültürel ve ekonomik açıdan çok büyük değişimler yaşanmıştır. Değil anayasanın ya da hukuk metnlerinin dili, edebi metinlerin dilinde dahi çok büyük değişimler olmuştur. Halid Ziya Uşaklıgil²⁹ yazmış olduğu romanları bir süre sonra dil açısından sadeleştirmek durumunda kalmıştır. On beş yıl önce yazmış olduğu bir roman anlaşılmaz hale geldiğinden yazarı tarafından sadeleştirilmiştir. Bu nedenle “Yasa koyucuların görevi, yaşayan halk dilinden seçilerek oluşturulmuş, hukuk uygulamasında ve öğretilerinde istikrar kazanmış yaşayan hukuk dilinin tespiti ve uygulaması olmalıdır.”(Erdin, 2008: 215)

²⁹ Halit Ziya Uşaklıgil, *Kırık Hayatlar* isimli eserinin sunuş bölümünde eserlerinin birkaç kez sadeleştirildiğini hatta kendisinin sadeleştirdiğini ifade etmektedir. Daha fazla bilgi için bk.: Uşaklıgil, H. Z. (2010). *Kırık Hayatlar*, s.5-6, İstanbul.

İletişimin hızla gelişmesi, yeniliklerin insan hayatına etkisi gün geçtikçe artmaktadır. Bu yenilikler ve değişimler yeni kanunları da beraberinde getirmektedir. Bir cümle içinde birden çok konudan bahsetmek, konuyu anlaşılabilir hale getirmek, kanunların yoruma açık olması gibi durumlar dili doğru kullanmakla çözülebilir.

Hukuk dilinin daha anlaşılır olması için yapılan çalışmaların yanında özellikle Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelerde yazı dili ile birlikte sözlü dil karşılaştırmaları yapılarak dilin her iki kullanım biçimi incelemeleri yapılmıştır. Sanıkların önce yazılı ifadesi alınmış, daha sonra ise sözlü ifadesi kaydedilerek karşılaştırmalar yapılmış ve tutarsızlıklar belirlenmiştir (Crystal, 1987: 69). Bu tür çalışmalar bizlere kanun koyucudan kanun uygulayıcıya, sanıktan tanığa kadar adaletin icrasında rol alan herkesin dil eksenli çalışma yürüttüğünü kanıtlamaktadır.

Türk hukuk dili ile ilgili çalışmaların seyrini belirtmek gerekirse, Mecelle ile birlikte Mecelle öncesi hukuk dili özellikleri devam ettirilmiştir. Cumhuriyet öncesi hukuk kaynakları hukuk eğitimi almamış kişiler tarafından zor anlaşılacak bir biçimde yazılmıştır (Erdin, 2088: 222). Özellikle hukuk kaynaklarının ve eğitiminin Arapça olması hukuk dili ve terimlerinin Arapça olmasını gerekli kılmıştır. İsviçre Medeni Kanunu'nun kabulü ile de hukuk dili Arapçanın etkisinden kurtulamamıştır. Mevcut hukuk dili uzun süre korunmuştur.

Hukuk dilini sadeleştirme çalışmaları şu şekildedir: 20.04.1924 tarih ve 491 sayılı "Teşkilat-ı Esasiye Kanunu", 10.01.1945 tarih ve 2695 sayılı yasa ile "Anayasa" olarak değiştirilmiş; yabancı dilbilgisi kurallarıyla kurulan terkipler metinden çıkarılmış ve bunlar birçok terim gibi Türkçeleştirilmiştir. Fakat 1945'te Türkçeleştirilen Anayasa 24.12.1952 tarih ve 5997 sayılı yasayla Anayasanın metni tekrar eski haline getirilmiştir (Velidedeoğlu, 1972: 11-13).

Osmanlı Devletinde kanunlar, İslam hukukuna dayandığı için Arapça hukuk terimleri Türkiye Cumhuriyeti anayasasında da özellikle ilk dönem anayasasında sıklıkla kullanılmıştır. Anayasanın Arapça terim ve kelimelerin etkisinden yavaş

yavaş sıyrılması iki türlü olmuştur: “(a) Hukuk Terimlerinin Türkçeleşmesi,³⁰ (b) Genel kavramları belirtmek için kullanılan sözcük ve cümlelerin Türkçeleşmesi”³¹ (Aksoy, 1964: 42).

Anayasanın dilinde köklü değişim 22.11.2001 tarih ve 4721 sayılı kanun ile olmuştur. Burada dil oldukça sadeleştirilmiş ve bu zamana kadar dile gösterilmeyen özen gösterilmiştir (Sav, 2005:233-236). Metin anlaşılır hale getirilmiştir. Terminolojide birlik sağlamaya çalışılmıştır.

2.1.1.2.1. Adli Yazışmalar ve Sözleşmeler Adli Yazışmaların Genel Özellikleri

Kamu kurum ve kuruluşlarının adli yazışmalarda uymak durumunda olduğu kurallar vardır. Bu kurallar Resmi Yazışmalarda Uygulanacak Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik³² tarafından belirlenmiştir. Adli yazışmalarda uygulanan kuralların temel amacı belge alışverişlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesini sağlamaktır (Gürsoy, 2011: 43). Resmi yazışma kurallarının amacı yazıların belirli kurallara uygun bir şekilde yazılmasıdır. Yazışma Yönetmeliği, yazıların hazırlanmasında uyulması gereken kuralları belirler. Yönetmelikte resmi belge,

³⁰ Ömer Asım Aksoy, Anayasanın Dili başlığı ile bir çalışma yapmış ve burada hukuk dilindeki Türkçeleşmeyi iki bölümde incelemiştir. Terimlerin Türkçeleşmesine örnek olarak ‘Anayasa’dan başlamıştır. Aksoy, celse: oturum, inikat: birleşim, muhakeme etmek: yargılamak, şûrayı devlet: danıştay, mahkeme-i temyiz: yargıtay, hacretmek: kısıtlamak, layiha: tasarı vb. 59 terimi örnek olarak seçmiş ve hukuk terimlerinin nasıl Türkçeleşmiş olduğunu açıklamıştır.

³¹ Aksoy, genel kavramları belirten sözcük ve cümlelerin Türkçeleşmesine Teşkilatı Esasiye Kanunun 17. Maddesi ile Anayasanın 79. Maddelerini örnek olarak vermiş ve sözcük ve cümleleri karşılaştırmıştır. Ayrıca Teşkilatı Esasiye Kanunun dilinin %25, 1961 Anayasasının dilinin %70 Türkçe olduğu tespitini yapmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk.: Aksoy, Ö. A. (1964). *Anayasanın Dili*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara. Burada 1924 Teşkilatı Esasiye Kanunun, 1961 Anayasasını ve 1981 Anayasasının Görüşmelerin Açıklığı maddesini sadece sözcük ve cümlelerdeki değişikliği görmek açısından faydalı olacağını düşünerek örnek olarak buraya aktarıyoruz.

1924 Teşkilatı Esasiye Kanunu: “Madde 20.- Meclis müzakeratı alenidir ve harfiyen neşrolunur. Fakat Nizamnaei dâhilide münderiç şeraite tevfi kanun Meclis hafi celseler dahi akdedebilir ve hafi celseler müzakeratının neşri Meclisin kararına menuttur.”

1961 Anayasası: “e) Görüşmelerin açıklığı ve yayımlanması

Madde 87- Meclis görüşmeleri açıktır ve ilgili Meclisin tutanak dergisinde tam olarak yayımlanır. Meclisler, içtüzük hükümlerine uygun olarak kapalı oturumlar yapabilir; bu oturumlardaki görüşmelerin yayımı ilgili Meclisin kararına bağlıdır. Meclislerdeki açık görüşmelerin her türlü vasıta ile yayımı önlenemez.”

1981 Anayasası: “E. Görüşmelerin açıklığı ve yayımlanması

Madde 97- Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulundaki görüşmeler açıktır ve tutanak dergisinde tam olarak yayımlanır. Türkiye Büyük Millet Meclisi içtüzük hükümlerine göre kapalı oturumlar yapabilir, bu oturumlardaki görüşmelerin yayımı Türkiye Büyük Millet Meclisi kararına bağlıdır. Meclisteki açık görüşmelerin, o oturumdaki Başkanlık Divanının teklifi üzerine Meclisce başkaca bir karar alınmadıkça, her türlü vasıta ile yayımı serbesttir.”

³² Yönetmeliğe, http://mevzuat.meb.gov.tr/html/25658_0.html adresinden 22. Ekim 2014’te alınmıştır.

resmi bilgi, elektronik ortam, elektronik belge, dosya planı, yazı alanı, güvenli elektronik ortam kavramlarını açıklanır (Gürsoy, 2011: 43-44).

İletişim olanaklarının gelişmesi ve değişmesi yazışmalarda kullanılan malzemeyi de değiştirmiştir. Bilgisayar ve daktilonun olmadığı dönemlerde elle yapılan yazışmalar bilgisayar ve daktilo ile birlikte sanal ortama aktarılmıştır. İnternetin yaygın halde kullanımı ile birlikte ise güvenlik ile ilgili şartların sağlanması amaçlanarak hızlı bir şekilde işlemler uygulanmaya konmuştur. Resmi elektronik posta adresleri açılarak işlemin masrafsız ve hızlı biçimde yürütülmesi sağlanmaktadır. Zamanın teknolojisine uygun hükümler kabul görmektedir.

Yazışmaların elektronik ortamda yürütülmesi gibi durumlar edebi eserlerde de elektronik haberleşme araçlarının kullanımını yaygınlaştırmıştır. Bir romanın belirli bölümlerinde konu bütünlüğü içerisinde mektup örneği sunulduğu gibi son zaman romanlarında elektronik postaların roman içerisinde konu bütünlüğü içerisinde yerini aldığı görülmektedir.

Adli Yazıların Bölümleri

Resmi yazıların elektronik ortama aktarılması ya da eski düzenin devam ettirilmesi bu yazıların bölümlerinde değişikliğe gidilmesine yol açmamıştır. Resmi yazıların 'ana bölümleri' ve 'ikinci bölümleri' bütünlüğünü korumuştur. Ana bölümler olarak ifade edilen bölümler başlık, konu, sayı, tarih, adres, paragraf metin, imza ve paraf olarak belirlenmiştir (Gürsoy, 2011: 44). Adli yazıların ikinci bölümü ise ilgi, ek, kayıt numarası, gizlilik derecesi, ivedilik derecesi, sayfa numarası, onay bloğu gibi bölümleridir. Yazıların yukarıda belirtilmiş bölümlerinin her birinin uygulamaya yönelik ayrıntıları da yazışma yönetmeliğinde belirtilmiştir. Yazışma yönetmeliğinde yazışmaların nasıl olması gerektiği ile ilgili bütün bilgilere yer verilmiştir.

Adli Yazışma Türleri

Adli yazışma türleri içerisinde tutanaklar, belge ve makbuzlar, raporlar, müzakere ve talimatlar yer alır (Gürsoy, 2011: 48-60). Tutanak sözlük anlamıyla "1. Meclis,

kurul, mahkeme gibi yerlerde söylenen sözlerin olduğu gibi yazıya geçirilmesi, zabıt, zabıtname. 2. İlgililerce imzalanmış bir durumu anlatan yazı. 3. Birçok kimsenin imzaladığı rapor, mazbata.” (Türkçe Sözlük, 1998: 2256) şeklinde tanımlanmıştır. Tutanak sık başvurulanan bir durumdur. Genellikle sayfanın üst tarafına “TUTANAK” yazısı yer alır. Yasalar tutanakların içeriği ile ilgili hükümler verebilir.

Belgeler ve makbuzlar adli yazışmalar içerisinde söz konusu dokümanlardır. “Belge, bir olayla ilgili bilgi ve görgülerin hâkime ya da yetkili soruşturmacıya bildirilmesidir. Tanık olma durumu veya tanığın yaptığı şahitlik anlamına da gelebilmektedir.” (Gürsoy, 2011: 57).

Raporlar da birkaç şekilde adlandırılmaktadır. Bunlardan ilki bilirkişi raporlarıdır. Bilirkişi raporları, “Hukuki uyuşmazlıkları çözmekle görevli yargı makamlarının özellikle hâkimin hukuki bilgi ve tecrübesini aşan özel ve teknik bilgi ile çözümlenebilecek nitelikte bulunan uyuşmazlıklarda farklı alanlarda uzmanlık sahibi kişilerin bilgisine ihtiyaç duyulması halinde ilgili olay hakkında uzman kişinin araştırma yaparak hazırladığı rapora bilirkişi raporu denir.” (Gürsoy, 2011: 59). Genel manada ise rapor bir konu hakkında yapılan ve kesin sonuç gerektiren yazılı incelemedir. Raporlarda kişisel hükümlere yer verilmez.

Raporlar önemli belge özelliği taşır. Raporların özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- “1. Raporlar, kullanılan terim, tablo, grafik vb. bakımdan sade, kısa ve anlaşılır olmalı; lüzumlu bilgiler gerekli yerlere konmalıdır.
2. Sağlayacağı yarar maliyetini aşmamalıdır.
3. Belli bir ihtiyaca cevap verebilmelidir.
4. Raporlar giriş, gelişme, sonuç gibi belli bir plana göre hazırlanmalıdır.
5. Belirli dönemlerle ilgili raporlar aylık, üç aylık ve altı aylık dönemlere ait bilgileri gösterebilmelidir.
6. Raporlar, yazıldığı konunun (hukuk, tıp, işletme, sanat vb.) diline uygun olarak düzenlenmelidir.” (Aktaş, 2005: 135).

Faaliyet raporları, değerlendirme raporları, bilgi aktarma raporları gibi raporlardan da söz etmek mümkündür. Müzekkereler ve Talimatlar da adli yazışma türleri içerisinde yer alır. “Müzekkere, bir iş için herhangi bir üst makama yazılan yazıdır.”

(Gürsoy, 2011: 60). Talimat ise Türkçe Sözlükte “1. Yönerge. 2. Görevin gerektirdiği türlü hizmetlerin başarıyla yürütülmesi için kumandan, başkan veya daire başkanları tarafından verilen, o hizmetle ilgili sorumluluk, düzen ve ilkeleri içine alan buyruklar.” (Türkçe Sözlük, 2011: 2255) şeklinde ifade edilmektedir.

Adli Kararlar

Türkçe Sözlük’te Karar: “Adaletle ilgili birden çok kişinin, kendilerine oy hakkı veren bir hukuksal ilişki içinde bu hakkı kullanarak yaptıkları anlaşma; birden çok kişinin iradelerinin aynı noktaya doğru olması ile ortaya çıkan anlaşma.” (Yılmaz, 2011: 722) şeklinde tanımlanmaktadır. Adli kararlar yargı yetkisine sahip organlar tarafından verilen onların yetkisinde olan kararlardır. Adli Kararlar; Hukuk Davalarına İlişkin Kararlar ve Ceza Davalarına İlişkin Kararlar olarak iki başlık altında incelenmektedir. Hem Hukuk Davalarına İlişkin Kararlar hem de Ceza Davalarına İlişkin Kararlar, Ara Kararlar ve Son Kararlar olmak üzere incelenir.

Hukuk davalarına ilişkin ara kararlar davanın açılmasından son kararın verilmesine kadar geçen süre içerisinde uygulanan kararlardır. Bu süreç içerisinde çeşitli usul ve işlemleri kapsar. Ara kararlar davanın sonlandırılmasından ziyade yargılanma sırasında ortaya çıkan sorunları çözmek için uygulanan kararlardır. Bu kararlar son kararı hazırlayıcı nitelikteki kararlardır. Ara kararlara; itirazların reddi, tarafların delil göstermeleri, davaların ayrılması veya birleştirilmesi, adli yardım talebi örnek gösterilebilir (Gürsoy, 2011: 75).

Son/nihai karar/hükmün ise yargılamayı sonlandıran karardır. Son kararda hükmün de belli başlı prosedürleri vardır. Hükmün Türk Milleti Adına verilmesi, hükmü verenlerin kimlik bilgileri ve imzaları, tarafların iddia ve savunmaları, anlaştıkları veya anlaşamadıkları hususlar gibi hususlar uygulanır (Gürsoy, 2011: 78).

Ceza Davalarına ilişkin ara kararlarda da hukuk davalarında olduğu gibi son kararı hazırlayıcı nitelikte kararlar alınır. Ceza davalarının ara kararlarında hukuki bir düzenleme yoktur (Gürsoy, 2011: 81). Hukuk Sözlüğünde “Hüküm, herhangi bir uyuşmazlığın hâkim tarafından kanunî gerek ve kurallara göre çözümüne ait nihai karar.” (Şenel, 2001: 30) şeklinde tanımlanmıştır.

İcra ve İflas ile İlgili Doküman ve Belgeler

Sözlükte İcra: “Borçlunun alacaklıya karşı yapmak veya ödemekle yükümlü bulunduğu bir şeyi adlî bir kuruluş aracılığıyla yerine getirme.” (Türkçe Sözlük, 2011: 1139) şeklinde tanımlanmaktadır. İcra, İflas Kanununa göre icra müdürlüğüne yazılı veya sözlü olarak yapılır (Gürsoy, 2011: 95). İcra takipleri ile ilgili konular İcra ve İflas Kanununda belirtilmiştir. Takip, talep ile başlar. Alacaklı, icra dairesine yazılı ya da sözlü olarak başvurabilir. İcra ve İflas takipleri için Takip Talebi düzenlenmiştir. Alacaklı başvuruda bulunduğu talep formunda kendisi ile ilgili bölümleri doldurur. Bu formda alacaklı ve borçlu ile ilgili bölümler yer alır. Bunları yanında icra dairelerine tebligat yapılacak evraklar da vardır.

İlanlar ve Tebligat Belgeleri

İlan, Türkçe Sözlükte “1. Duyuru, 2. Açıkça bildirme, açıkça duyurma” şeklinde tanımlanmıştır. Basın İlan Kurumu’nun amaç kapsam ve sınırlarının belirtildiği ilanlar bir konuyu kamuoyuyla paylaşmak için gerekli şartları belirler. Basın İlan Kurumu 2 Ocak 1961 tarihli ve 195 Sayılı Kanun ile resmi ilanları şu şekilde tanımlamıştır: “Madde 29- a) Kanun, tüzük ve yönetmeliklerle yayınlanması mecburi olan (Özel dernekler hariç) veya b) Genel ve katma bütçeli dairelerle il özel idareleri, belediyeler, köyler ve iktisadi devlet teşekkülleri ve sermayesinin yarısından fazlası, kamu hukuku tüzel kişilerine ait bulunan teşekküllerin verdikleri, reklâm mahiyetini taşımayan ilânlar, resmî ilân sayılır.”³³

³³Basın İlan Kurumu Teşkiline Dair Kanun, 29. Madde, web: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.195.pdf> adresinden 18 Aralık 2014’te alınmıştır.

2.1.1.2.2. Tebligat Belgeleri

Tebliğat, “Hukukî bir meseleden(konudan), ilgili kimsenin haberdar edildiğini(haber aldığını, öğrendiğini) gösteren ve yetkili makamın kanuni şekilde yaptığı tevsik belgesidir.” (Şenel, 2001: 774). Tebligat, bilgilendirmenin yanında belgelendirme işlemini de üstlenir. Tebligat ile ilgili kanun 1959 yılında hazırlanmış ve 19/02/1959 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Tebligata ilişkin bütün kuralların yer aldığı Tebligat Kanunu 1986, 2003 ve 2011 yıllarında bazı değişikliğe uğramıştır. Tebligat, ilgili kişi veya kişilerin -konu dava ile ilgili ise- bilgilendirilmesidir. Tebligatlar resmi ve özel olmak üzere ikiye ayrılır.

2.1.1.2.3. Sözleşmeler

Sözleşmenin sözlük anlamı “Hukuki sonuç doğurmak amacıyla iki veya daha çok kişinin, kuruluşun karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanlarıyla gerçekleşen işlem, bağıt, akit, mukavele, kontrat ve bu işlemi gösteren mukavelename.” (Türkçe Sözlük, 2011: 2156) şeklindedir. Hukuk kuralları özelde insan hayatına genelde ise toplumlara düzen oluşturmak için konmuş kurallardır. Toplumu düzenleyen kuralların sadece hukuk kuralları olmadığını daha önce belirtmiştik. Hukuk kurallarının belki de en önemli özelliği devletin yaptırım gücü ile sağlanmış olmasıdır (Özyıldırım, 2000: 44).

Küreselleşen dünyanın toplumları kontrol altına almaya çalışması ve insanların birbirlerine zarar vermeden yaşamlarını sürdürebilmeleri için daha çok profesyonelliğe ihtiyaç duyulmaktadır. Bu manada hukukun ilgi alanına giren konular da oldukça artmıştır. Buna bağlı olarak hukuk dili de farklılık göstermiştir. Örnek olarak dava dilekçeleri, mahkeme kararları, sorgular ve sözleşmeler verilebilir.

Adınıza kayıtlı bir cep telefonu veya telefon hattı almak istediğinizde ya da bankalardan kredi kartı talep ettiğinizde küçük puntolarla yazılmış sözleşme örneklerine imza atmanız istenir. Bu konuya kira sözleşmeleri de örnek verilebilir.

Kişiler arası ilişkileri düzenleyen kuralların yer aldığı sözleşmelerin dili üzerinde durmak önem arz etmektedir. Sözleşmeler iki taraf arasında hukuki bir dayanak noktası belirleyen ve aynı zamanda iki tarafa yükümlülükler getiren anlaşma metinleridir. Bu metinlerde özne belirsizdir. Herkes olabilir. Kira sözleşmesinde “kiracı”, “kira” gibi belirsiz ifadeler yer alır. Kiracı ismini yazıp imzayı atınca “kiracı”nın kimliği belirlenmiş olur. Kredi kartı sözleşmelerinde “kart hamili” olarak bu belirsizlik yer alır. Sözleşmelerde çoğunlukla geniş zaman çekimi kullanılır.

Hukuk metinlerinde cümlelerin uzun ve karmaşık olduğunu belirtmiştik. Sözleşmelerde de karşılıklı haklar, olumlu veya olumsuz bildirimler, zorunlulukların bildirimleri, yasaklamalar, söz vermeler ifade edilirken dil konuya göre şekillenir. Sözleşme metnlerinin “Kendine has sözcük seçimleri, sözdizimsel yapıları ve sözleşme bağlamından kaynaklanan özel söylem türleriyle insan ilişkilerini düzenleyen ve tanımlayan bir metin tipi oluştur”[duğu] (Özyıldırım, 2000: 59) görülmektedir.

“Hukuk dilinde ve günlük dilde akit, mukavele, bağıt [sözleşme], kontrat gibi farklı terimlerle de anılan sözleşme, tarafların belli bir hukuki sonuç doğurmaya yönelik karşılıklı ve birbirine uygun irade açıklamalarından oluşan bir hukuki işlemdir (Gürsoy, 2011: 149).

Bir sözleşmenin hukuki olarak geçerliliğini koruyabilmesi için belli başlı koşulları yerine getirmesi gerekir. Sözleşmelerde iki tarafın karşılıklı beyanda bulunması esası vardır.

Basit bir sözleşme örneğinde tarafların adı, soyadı, adresleri, sözleşme yaptıkları konu, her iki tarafın da hak ve yükümlülükleri ve her iki tarafın imzası gereklidir (Gürsoy, 2011: 150). Satış sözleşmeleri, takas sözleşmeleri, kira sözleşmeleri, ödünç sözleşmeleri, vekâlet ve emanet sözleşmeleri, teminat sözleşmeleri, kanunlarla düzenlenmiş sözleşmeler (Gürsoy, 2011: 150) şeklinde sıralamak mümkündür. Burada sözleşme türlerinden olan araç satış sözleşmesine bir örnek vermek uygun olacaktır.

Araç satış sözleşmesi noterler tarafından hazırlanarak kayıt altına alınmaktadır. Sözleşmenin en üst kısmında araç ile ilgili bilgiler yer alır. İkinci bölümde aracın kasko değeri ve benzeri bilgiler verilir. Üçüncü bölümde aracı satan ve alan kişilerin ödeme bilgileri ve bu ödemenin yapıldığı tarih yazılıdır. Üçüncü bölümün alt kısmında ise satıcı ve alıcının adı, soyadı, kimlik numarası, adresi ve imzası bulunur. Sözleşmenin buraya kadar olan kısmı dilden ziyade bilgilendirme amaçlı cümlelerin olduğu bölümdür.

Aracı satan ve alanın bütün bilgilerinin yer aldığı bölüm ise tek cümleden oluşur ve oldukça uzundur:

“Bu Onaylama işlem (N.K.90.md) altındaki imzaların gösterdiği ... verilmiş ... tarih, ... kayıt, ... seri ve ... numaralı fotoğraflı nüfus cüzdanına göre ... ili, ... ilçesi, ... mahallesi/köyü, ... cilt, ... aile sıra, ... sıra numaralarında nüfusa kayıtlı olup, baba adı ... ana adı ... doğum tarihi ... doğum yeri ... olan ve halen yukarıdaki adreste bulunduğunu, okuryazar olduğunu bildiren ... T.C. kimlik numaralı ... ile gösterdiği ... verilmiş ... tarih, ... kayıt, ... seri ve ... numaralı fotoğraflı nüfus cüzdanına göre ... ili, ... ilçesi, ... mahallesi/köyü, ... cilt, ... aile sıra, ... sıra numaralarında nüfusa kayıtlı olup, baba adı ... ana adı ... doğum tarihi ... doğum yeri ... olan ve halen yukarıdaki adreste bulunduğunu, okuryazar olduğunu bildiren ... T.C. kimlik numaralı ... isimli kişilere ait olduğunu noterlikte huzurumda alındığını onaylarım. Yirmidokuz Aralık İkinondört, Pazartesi günü.” (Araç Satış Sözleşmesi).

Yukarıda örneği verilen sözleşme okur-yazar ya da okuma yazma bilmeyen her araç alıcısını ve satıcısını ilgilendirmektedir. Bu belgenin çok büyük bir değeri vardır. Dili anlaşılmaz olmamakla birlikte cümlelerin uzunluğu ve bütün bilgilerin yer aldığı düşünüldüğünde hukukun hayatın her alanında yaşadığını görmek mümkündür.

2.1.2. Yorum

Gerek edebiyat gerekse hukuk, farklı teorik bilgiler açısından yorumlandığında yüzde yüz bilimsel doğrulara ulaşamamakla birlikte, gözden kaçan ayrıntıların fark edilmesi söz konusu olmaktadır. Bu sebeple edebiyat ve hukukta farklı teorik yorumların bir arada değerlendirilmesi hukuk eğitimi için de genç meslektaşlarımıza farklı ölçütleri olan muhakeme ufukları açmaktadır/açacaktır.

2.1.2.1. Yorum Bilimi, Edebiyat ve Hukukta Yorum

Yorum, sözcük manası ile Türkçe Sözlük'te "1. Yazının veya bir sözün, anlaşılması güç yönlerini açıklayarak aydınlığa kavuşturma, tefsir. 2. Bir olayı belli bir görüşe göre açıklama, değerlendirme. 3. Gizli veya hayali olan bir şeyden anlam çıkarma. 4. Bir ürünün, bir modelin, bir sanat eserinin farklı bir açıdan ele alınarak yeniden oluşturulmuş biçimi, versiyon. 5. *Müz. ve Tiy.* Bir müzik parçasını veya bir tiyatro oyununu kendine özgü bir duyarlık ve teknikle çalma, söyleme veya oynama." (Türkçe Sözlük, 2010: 2608) şeklinde verilmiştir.

Türkçe Sözlük'teki açıklamalardan ilk üç madde yorum konusunda kelime manası kadarıyla yeterli bilgiyi vermektedir. İnsanlık tarihi kadar eski olan yorumun, bir bilim dalı, bir disiplin olarak ortaya çıkması ise yenidir (Otacı, 2010: 441). Hermeneutik/yorumbilim ismi ile anılmıştır/anılmaktadır. Hermeneutik isminin ise eski Yunan Tanrıçası Hermes'ten geldiği ifade edilmektedir. Bu bilim dalının ortaya çıkışı, gelişimi disiplin haline gelişi dikkate alındığında teolojik yörüngede ilerlediği görülecektir. "Rönesans'ın edebî metinler üzerinde yoğunlaşan filolojik araştırmalarının getirdiği birikim ve reform hareketleriyle Protestanlığın kutsal metinlere yönelen tenkidinin etkisi ile bilimsel bir disiplin halini almaya başlamıştır." (Otacı, 2010: 442).

İslam dünyasında ise yorum bilimi "Tefsir" ismi ile Antik Yunan'dan 18. yüzyıla kadar Hristiyan dünyasında olduğu gibi teoloji kökenli bir yorum yöntemi olarak süregelmiştir. Yorum bilimi kutsal metinlerin yorumlanması ve anlaşılması çabası ile başlayan ve zamanla hukuk metinlerini, edebi metinleri, her türlü yazılı metinleri kapsayan bir bilim dalı halini almıştır.

Modern manada, yorum bilimin öncülerinden birisi Johann Martin Chladenius (1710-1759)'tur. Chladenius "tam anlama" kavramı üzerinde durmuştur. Ona göre, yazarın niyeti, okuyucunun niyeti, kelimelerde ve cümlelerde ortaya çıkan anlam ve okuyucunun anlaması (Taşdelen, 2008: 70) tam anlamayı sağlayacaktır. Yazarın/kanun koyucunun mesajı okuyucu veya kanun uygulayıcısı tarafından tam anlaşılırsa gereken yapılmış olacaktır. Chladenius'a göre edebi metin olsun hukuk metni olsun metnin kapalı anlamlarının ortaya çıkması önem arz eder.

Schleiermacher (1768-1834) ile birlikte çağdaş yorum bilimi kavramı ortaya çıkar. Yorum bilimi insanların birbirini doğru anlaması zeminine dayanır. Yorum biliminde dini eserlerin yorumlanmasının yanında diğer bütün metinlerin anlaşılması hususuna değinmiştir. "Dini metinler ile seküler metinlerin yorum ilkeleri arasında fark yoktur." (Otacı, 2010: 443). Yorum bilim yazarın amacının ne olduğunu bulmaya yönelik araştırma olması yönüyle hukukun kullandığı amaçsal yorum yönteminin zeminini oluşturmuştur.

Schleiermacher'den sonra Wilhelm Dilthey (1833-1911) yorum bilim üzerine araştırmalar yapmıştır. Metindeki anlamın nesnel olması, yazarın niyetinin anlaşılıp anlaşılamayacağı, metnin açıklık kapalılık düzeyi, yazarın anlaşılması gibi hususlar tartışılmıştır (Taşdelen, 2008; 145).

Martin Heidegger (1889-1976), anlamayı varoluşun temeli olarak açıklar. İnsanın kendisini anlaması, kendisine dönmesi üzerinde durmuştur. Ona göre dilin görevi, varlığı ifşa etmektir (Tatar, 2004: 31). Tabiatın bir metin gibi algılanması ve yorumlanması durumu söz konusu olmuştur.

Gadamer (1900-1990) ise dil olmadan anlaşılmanın ve yorumun mümkün olamayacağını ileri sürmüştür. Ona göre anlama aynı zamanda yorumlamadır. Muhtevası dikkate alınmayan bir metnin anlaşılamayacağı ileri sürülmüştür. Metinde söylenmek istenen şey zaman içerisinde anlaşılabilir. Bu yönüyle bir yazının her okuru o yazının anlaşılmasına yorumlarıyla katkıda bulunabilir. "Bir yorumlama sanatı sayılan bu metoda göre, bütün edebî akımlar ve kuramlar, eldeki bütün tahlil metotları eseri anlamak için kullanılır." (Önal, 2012: 368).

Yorum bilimin, edebiyat ve hukuku kapsaması ve her iki alanda da kullanılması zorunlu olmuştur. Hem edebiyatın hem de hukukun yorum bilimden faydalanması edebiyatta edebi zevkin alınmasını hukukta ise normların uygulanmasını kolaylaştırmış ve düşünce dünyasına yeni ufuklar açmıştır.

Edebi metinler ve hukuk metinleri sadece dış dünyayı tasvir edip kurallar koymazlar. Dış dünyada bilinen anlamların ötesinde bir anlama sahiptirler. Kırmızı ışıktaki geçen kişiye ceza vermek birinci amaç değildir. Asıl amaç trafiğin bir düzen içerisinde akışı ve kazaların önlenmesidir. Yorum bilim hakkında kısaca bilgi verdikten sonra edebiyatta yorum üzerinde düşünceleri kaynaklarla zenginleştirerek ifade etmek mümkündür.

2.1.2.2. Edebiyatta Yorum

Söz sanatı olarak ifade edilen edebiyat, insan ve hayat hakkında hemen her şeyi konu eder/edebilir. İnsan düşüncesinin dilin olanakları ile ifade edilmesi, metin halindeki görüntüsü ve bu metinlerin zaman ve mekân kavramları içerisinde nesilden nesile, çağdan çağa aktarılması ve yorumlanması durumu hep gerçekleşmiştir ve gerçekleşecektir.

Edebiyat araştırmacıları edebi eserleri anlamaya/anlatmaya yorumlamaya çalışırken bazı yöntemlere başvurur. “Edebî obje ve edebî değer nasıl incelenir; değer nasıl kazanılır; eserin belli bir döneme veya akıma göre durumu nedir; okuyucunun esere olan ilmî mesafesi nedir; bir kitap nasıl okunur; bilgi ve öğrenme talebi nasıl yapılır; hayatın ve edebiyatın insan için önemi nedir?” (Önal, 2012:8) türünden sorulara cevap verebilmek için bazı metotlara ihtiyaç vardır. Bu metotlar edebiyatın ve edebi eserin anlaşılmasına katkıda bulunur.

Biz edebiyatta yorum bölümünde, aslında her edebiyat teorisinin edebiyatın ve edebi eserin anlaşılma noktasında bir yorum yöntemi olduğu düşüncesi ile teorilerin yorumu üzerinde duracağız. “Edebiyat teorisi, edebiyatın tanımını, konusunu, alanını, sınırlarını; orijinal bir tanıma ulaşmış her edebî terimi ve onun kavramsal boyutunu; edebiyat sanatı ve edebiyat bilimi içinde kullanılan bütün metotları; edebiyat sahasının başka sahalarla olan ilgilerini; edebiyatın hayata

transfer edilebilecek bütün zeminlerini; edebî bilgileri; tür ve şekil konularını; edebî sanatları; bunlara ait her türlü terim, tanım ve bakış açılarını; edebiyata ait her türlü niçin ve nasıl sorularını inceler.” (Önal, 2008: 75) tanımından yola çıkarak edebiyatta yorum konusunda teorinin etkisini aktaracağız. Her teori, edebiyatı anlamak için yapılmış yorumdur, yeni bir bakış açısidir.

Edebi metinler filoloji dikkate alınarak incelenmiştir/incelenmektedir, okuyucu kitlesi dikkate alınarak incelenmiştir/incelenmektedir, metnin yazıldığı dönem, metnin yazarı dikkate alınarak çalışmalar yapılmıştır, belagat ve retorik merkezli incelemeler yapılmıştır/yapılmaktadır. Her inceleme, edebiyatın ve edebi eserin anlaşılması adına yapılmış bir yorumdur. Bu düşünce ile edebiyat teorilerini açıklamakta fayda vardır:

2.1.2.2.1. Yansıtma Teorileri

Yansıtma teorisine göre insanoğlunun dış dünyada gördüğü her şey mimesistir (yansımadır). Bir şeyin var olabilmesi için önce zihinde belirmesi gerekir. Bu da önceden düşünülmüş bir plana götürür. Kâinattaki varlıklar ve varlıklar arasındaki düzen, görünenin ötesinde bir gerçeği kanıtlar. Somut gerçekler idea âleminden yansıyanlardır. “Gerçekler dünyası olan ideadan yansımalar, taklitler, kopyalar yoluyla mimesis oluşmuştur. Sanat ve edebiyat da aslında bir mimesistir ve onun gerçek değeri idealar bulunarak anlaşılır.” (Önal, 2012: 350). Yansıtma kuramına göre üç tür gerçekten söz edilir; birincisi idealar âleminde; ikincisi idealar âleminden insanın zihnine yansıyan somut gerçektir. Üçüncüsü ise somut gerçeğin sanat eserindeki şeklidir.

Yansıtma teorisine göre edebi eserlerin konusu ya somut olarak dış dünyada ya da soyut olarak insan zihnindedir (Önal, 2012: 350). Edebi eseri yorumlamaya çalışanlar, eserde yer alan ifadelerin somut dünyada karşılığını ararlar. Yansıtma teorisi önce insanı, hayatı ve kâinatı yorumlamış, sonra insan zihninden dil aracılığı ile kâğıda aktarılmış bilgileri yorumlamıştır. Asıl amaç anlama çabasıdır.

Yansıtma teorisi, sanatın/edebi eserin işlevlerini ortaya çıkarır. Bunlardan bir tanesi somut olan dünyayı yansıtmasıdır. Bir diğeri ise genel olanı ve özü

yansıtmadır (Moran, 2010: 28). Yazar hayatı olduğu gibi esere yansıtmaz / yansıtmamalıdır. Burada edebi eserin işlevi de belirlenmiş olur. Yani “şairin ödevi gerçekten olanı değil, tersine, olabilir olan şeyi” dil ve kurgunun imkânları ile yansıtmadır. Aynı zamanda sanatçı ideal olanı esere konu etmesi beklenir. Sanat eserlerinden beklenen şeylerden birisi de estetik zevk vermesidir. Estetik olan ise ancak güzel olandır. Yansıtma teorisinin amacı, eserin sorgulanarak anlaşılmasını sağlamaktır.

2.1.2.2.2. Tarihi Eleştiri

Tarihi eleştiri, bir eserin yazıldığı dönemi, dönemin şartlarını ve eser yazıldıktan sonra eserle ilgili gelişmeleri değerlendirerek yorumlayan görüştür. Eserin anlaşılması için yazıldığı dönemi bilmek önemlidir. Çevre ve şartların dikkate alınarak eserin yorumlanması, eseri anlamayı kolaylaştırır.

Tarihi eleştiri de bir eseri doğru yorumlayabilmek için eserin orijinal nüshanın olmasına dikkat edilir. Tarihi eleştiri metodu hukukta bir kanunu çıktığı dönemin şartlarını dikkate alarak kanunu yorumladığı gibi edebi eserin de hangi şartlar altında yazıldığını dikkate alır.

Mehmet Akif'in şiirlerini yazıldığı dönemi dikkate almadan yorumlamak imkânsızdır. İstiklal Marşı'nı, yazıldığı dönemin şartlarından bağımsız anlamlandırmak mümkün değildir. Bunun yanında edebi eserlerdeki kavramların zamanla anlam değişimine, genişlemesine, daralmasına uğradığı da görülür. Mehmet Akif'in 'medeniyet' kavramına yüklediği mana ile günümüzdeki medeniyet kavramının manasının incelenmesi buna örnek gösterilebilir. “Edebî eserin hangi dönemde, hangi sanat anlayışıyla, hangi çevrede, ne tür hayal sistemleri ve semboller içinde meydana getirildiği tarihi eleştiri için çok önemli bir husustur.” (Önal, 2012: 355).

Tarihi eleştiri de her eserin ortaya çıktığı dönem ve dönemin olayları ile ilişkili bir şekilde anlamlandırılması söz konusudur. Bir eserin tam olarak anlaşılabilmesi için onu doğmuş olduğu sanat geleneği içerisinde değerlendirmek ve anlamlandırmak gerekir. Kağnı gıcirtısını konu alan bir şiiri kağnı ile yolculuk yapmanın ortadan

kalktığı bir devirde anlayabilmek ve anlamlandırabilmek için şiirin doğduğu dönem içerisinde değerlendirilmesi önemlidir.

2.1.2.2.3. Sosyolojik Eleştiri

Sosyal hayatın içinde yaşayan yazarın edebi eserin oluşumunda sosyal hayattan örnekler sunmasıdır. Yazar, okuyucu, eser, toplum, basın-yayın, dağıtım, telif gibi kavramlar üzerinden eserin yorumlanmaya çalışılmasıdır (Önal, 2012: 355). Bu metoda göre edebi eser sosyal hayatı yansıtır. Ayrıca bu metot edebiyat sosyolojisine zemin hazırlamıştır. Yansıtma teorisi gibi teorilerden etkilenen sosyolojik eleştiri, eserin sosyal hayatın bir parçası olduğunu vurgulamıştır.

Eserin anlaşılabilmesi için yazarın yetiştiği çevre, eğitim durumu, etkilendiği olaylar veya fikirler dikkate alınmalıdır. Eserin anlaşılmasında okuyucunun eğitimi, ilgi alanı, dünya görüşü de dikkate alınır. Eserin bünyesinde sosyal hayattan izler olduğu için sosyal hayatın bilinmesi eserin yorumlanmasını kolaylaştırır. Basın-yayın ilişkisi, eserin dağıtımı, okuyucuya ulaştırılması önem arz eder. Bazı yazarların dünyaca ünlü reklam şirketleri kargo şirketleri ile anlaşmalı olarak çalışması, eserin reklam yoluyla ve ulaşım olaylığı ile okura ulaştırılması olayı da sosyolojik eleştiri içerisinde dikkate alınmıştır.

Sosyolojik eleştiri, sosyoloji bilimine dayandırılarak yapılmış edebiyat incelemeleri olduğu için edebiyat eleştirisi olarak kabul görmemektedir (Moran, 2010: 85). Burada edebiyatın başka alanlara bilgi sağlamak amacı ile kullanımı söz konusudur. Sanatın toplum ile ilişkisi dikkate alınarak edebi eserlerden tarihe ışık tutan belge gibi faydalanma düşüncesi doğmaktadır. Sosyolojik eleştiri, eser-sosyal çevre ilişkisi içerisinde değerlendirilirken esere yansıyan sosyal olayların tespiti de bu çalışmaların içerisinde yerini almaktadır.

2.1.2.2.4. Marksist Eleştiri

Burada amacımız Marksist eleştiriye tanımlamak değildir. Bu eleştiri teorisinin edebi esere verdiği değer üzerinde durmaktır. Bu eleştiri metodu sosyolojik eleştiri metoduna kısmen yakın bir yol izlemiştir. Burada eserin muhtevası değerlidir.

Muhteva dışındaki unsurlar ikinci plandadır. Edebiyat güzel söz söyleme sanatı olmasına rağmen Marksist Teori onun temelini işe bağlamıştır. Bu teoriye göre “1. Sanatın kökeni iştir, faydadır, ihtiyaçtır; 2. Yaşamak için yapılan bu işler sanatın bütününe kucaklar; 3. Sanatçı bağlı olduğu sınıfın ideolojisini yansıtır.” (Önal, 2012: 358).

Marksist eleştiride diğer kuramlara nazaran farklı bir bakış açısı vardır. Diğer edebiyat kuramları, yazarı belli bir ideolojik yöne yönlendirmez. Yazılanı bazı kuralları dikkate alarak yorumlamaya çalışır. Marksist eleştiride ise yazarın yönlendirilmesi söz konusudur. Kuramın kendince doğruları vardır. Bu doğrulara uymayan eserler zararlı görülür. “Eserin yazarı da eleştirci gibi o düzene karşıysa ideolojik yönden bekleneni vermiş sayılır, değilse eseri kusurludur, zararlıdır. Marksist eleştiri her şeyden önce içeriğin eleştirisidir. Eserin konusu, olayları, kişileri, kahramanları sömürücü bir sınıfın çıkarlarını sürdürmesine yardımcı olmamalı, ezilen sınıfın çıkarlarına ters düşmemelidir. Hiçbir eser politik bakımdan tarafsız sayılmaz.” (Moran, 2009: 88).

18. yüzyıldan itibaren insanları gözlem altında tutmanın etkileri gündeme gelmiştir. Bu eleştiriye göre sanatçılar gözlem altında tutulmuş, kuramın ideolojisine uygunsa desteklenmiş, değilse yerilmiş, eserleri zararlı görülmüştür. Burada, ortaya çıkan eserin sanata uygunluğuna bakılarak yorumlanmasına bakılmalıdır.

Marksist eleştiri kuramı dış dünyaya dönük eleştiri olduğu için edebi eserin sanat değerini ortaya çıkarma amacında değildir (Moran, 2009: 97). Edebiyatta insan her zaman var olmuştur. Eserin sadece dünya görüşüne göre değerlendirilmesi eserin anlaşılmasını sağlamaz.

2.1.2.2.5. Psikanaliz

Bu eleştiri yöntemi, sanat ve edebiyata yansıyan psikolojik faktörlerin araştırılmasını benimsemiştir. Edebi eserin oluşturulmasında sanatçının bilinçaltının, rüyalarının etkisi ve çocukluğunun etkileri dikkate alınarak eserin yorumlanması amaçlanmıştır. Burada sanatçının eseri yaratması söz konusu

edilmiş (Moran, 2009: 149) ve yaratmanın bilinçaltı kaynakları açıklanmak istenmiştir.

Hukuk metnlerinin oluşturulma amacı, toplumda düzeni sağlamaktır. Kurallar toplumun genelini kapsar. Edebiyatta yazar, eser oluştururken toplum her yönünü dikkate alabileceği gibi hiçbir yönünü dikkate almadan da oluşturabilir. Bu yönüyle psikanaliz eserin ortaya çıkış kaynaklarını açıklamaya çalışır.

Günümüzde insanların büyük şehirlerde kalabalıklar halinde yaşaması, iç emniyet ve şehirlerin her yanını saran mobese kameralarıyla insanların gözlem altında tutulmasını gerekli kılmıştır. Gözlem altında kalma insanların her istediğini yapamamasını ve kanunsuz kurlsız hareket edememesini sağlamıştır. Sanatçı da toplum içerisinde yaşadığı için her durumdan etkilenmekte ve eseri oluştururken bu etkiler esere yansımaktadır. Psikanaliz metodu, bu durumu eserde açığa çıkarmaya çalışmaktadır.

2.1.2.2.6. İzlenimci Eleştiri

İzlenimci eleştiri, öznel bir eleştiri metodudur. Bilimsellikten uzaktır. Bu görüşe göre eser, okuyucunun izlenimleri ile değerlendirilir. Eserde hangi konu işlenirse işlensin; hangi anlatım biçimi ile anlatılırsa anlatılsın önemli olan okuyucuda bıraktığı etkidir. Bu anlayışta eserin estetik ve teknik yönleri dikkate alınmaz (Önal, 2012: 362). Eseri yorumlamaya çalışmak, aynı zamanda eserin okur tarafından muhatap alınması demektir. Bu metotta genel okuyucu kitlesinden bahsedilmemektedir. “Bir sanat eseri karşısında, kendi intibalarından büsbütün kurtulmuş bir incelemeci bulmak çok zordur.” (Önal, 2012: 362).

İzlenimci eleştiri, okura dönük eleştiri türüdür. Edebi eserler öznel olduğu gibi okurun eser hakkındaki görüşleri de öznelidir. Okur, aslında eserde kendi düşünce dünyasına yönelik özellikler arayabilir. Eseri eleştiren kişi yaptığı açıklamalar ile başka okurlara faydalı olabilir. Eserin anlaşılması zor bazı bölümlerini açıklayabilir. Burada eserin pek çok konuyu bünyesinde barındırmasının yanında okuyucunun/eleştircinin kendi düşünce dünyasına has konuları gündeme

getirebilir. Eser, biçimi ve konusu ile bir bütün olmasına rağmen izlenimci eleştiride parçalara ayrılabilir.

2.1.2.2.7. Yapısalcılık

Bu teoriye göre, eseri merkeze almak, eserin derinliklerine inmek söz konusudur. Eserin merkeze alınması yönü ile ilgili olarak Rus Formalizmini çağırıştırır. Ferdinand de Saussure bu alanda anılan ilk isimdir. Dili ön planda tutan teoride dilin anlaşılması için tarihi süreç içerisinde iz sürmeye gerek yoktur. Bir edebi eserde geçen kelimeyi, kavramı eserin bütünlüğü içerisinde yorumlamak lazımdır. Bu metotta mesela elmayı anlamak için elma ağacına, elma ağacının yetiştiği coğrafi şartlara, toprağa, topraktaki minerallere bakmaya gerek yoktur. Elmayı anlamak ve yorumlamak için elmanın kendisine müracaat edilmelidir.

“Yirminci yüzyıldaki tahlil ve eleştiri metotlarından önemli bir kısmı, metni esas almakta, bu müştereklikten sonra kendine özgü prensipler benimsemektedir. Yapısalcılık da bunlardan birisidir. Eseri inceleyerek eserin parçalarına ve kurgusal yapısına dikkat ederek parça bütün ilişkisine ulaşarak derin yapı denilen orijinal oluşumu çözmek yapısalcı metodun en önemli yanını teşkil etmektedir.” (Önal, 2012: 366).

Yapısalcılığın amacı eserlerin yapısına yönelmektir. Yapısalcılık bu nedenle sadece edebiyata has bir teori değildir. Metnin yapısının çözülmesi esas kabul edilir. Amaç, eser hakkında yorum yapmak değildir. Olay örgüsünün nasıl oluştuğunun çözülmesidir. Küçük olay halkacıkları asıl olay örgüsünü oluşturur. Bu nedenle dil, söz, söylem, öykü, anlatım gibi kavramlar sıkça kullanılır.

2.1.2.2.8. Yeni Eleştiri

1930-1940 arasında Amerika ve İngiltere merkezli ortaya çıkmıştır. Bu teoriye göre edebi eserin dünyası gerçek dünyanın dışında bir dünyadır. Onun kendine has bir dünyası vardır. Edebi eser olanın taklidi olsaydı bunda bir değer aramak yanlış olurdu. Estetik bir gerçek olarak ifade edilen edebi eser kurgusal yönden bir

bütünlük oluşturur (Önal, 2012: 366). Edebi metindeki gerçekliğin birebir benzeri yoktur.

Yeni eleştiri, Rus Biçimciliği ve Yapısalcılık'ın benzer yönleri nazara verildiğinden bu üç teori karıştırılmaktadır. Bu nedenle Mehmet Önal bu üç metodu karşılaştırmıştır. Biz bu karşılaştırmayı özetleyerek vermek istiyoruz: Üç metotta da metin merkeze alınmış diğer kaynaklar dikkate alınmamıştır. Edebi eserin en önemli yanına Rus Formalistleri “biçim” derken Yapısalcılar “yapı” kavramını, Yeni Eleştiri teorisyenleri “edebi metin” veya estetik değer” kavramlarını kullanmıştır. Rus biçimcileri eserin biçiminden mana çıkarmaya çalışırken; Yapısalcılar yapıyı çözmeye çalışmıştır.

Yeni eleştiri, esere dönük bir kuramdır. Bu nedenle, edebiyatın toplumu yansıtması, duygu ve düşünceleri harekete geçirmesi gibi düşünceler bir tarafa bırakılarak “Bir edebiyat eseri, yazarından, okurundan ve yazıldığı tarihin toplumsal ve tarihsel koşullarından bağımsız, kendi başına yeterli olan, kapalı, dilsel bir düzendir.” (Moran, 2010: 160). Sanatın görevi estetik zevk vermektir. Yeni eleştiri, sanat eserini estetik zevk vermesi yanında sosyoloji ve felsefenin verdiği bilgi ve gerçekliğin dışında bir gerçekliği sunması yönü ön plana çıkmıştır.

2.1.2.2.9. Postmodernizm

Postmodernizm çağımızda özellikle son çeyrek asırda sık kullanılan bir kavram olmuştur. Postmodernizm tarihi malzemeyi isteğe bağlı olarak şekillendirmek belirsizleştirmek bozmak manasındadır. Bütün edebi türleri romanda birleştirmeye çalışır. “Postmodern edebiyat ürünü, pek çok metne ve türe göndermede onlarla ilişki içinde ortaya çıkar.” (Taşdelen, 2008: 227). Dolayısıyla bir metin farklı türlerin birleşiminden oluşur.

Postmodernizmde yalnızlık, iletişimden yoksunluk, değersizlik, hayattan bezginlik ön plandadır. İnsanın kendisine ve başkalarına olan güvenini yitirmesi söz konusudur.

Sözlükte “Modern sonrası veya ötesi. Modernizme karşı doğan, onun eleştirisi üzerine kurulan ve ona alternatif ürünler ortaya koymaya uğraşan bir sanat ve düşünce akımı.” (Karataş, 2004: 378) olarak tanımlanmaktadır. Postmodernizm geleneksel sanat anlayışlarına zıt hareket ederek ayakta kalmayı hedeflemiştir. Geçmiş sorgularken bozarak sunması, ilgiliyi rahatsız eder. Her türlü konu eserin konusu olabilir. Eserde konu yer alırken yazıldığı türün kurallarına bağlı kalınmaz. Ortaya çıkan eserin melez olması söz konusudur. Bu melezlik hem biçimde hem de içerikte söz konusudur.

Postmodernizm sadece edebiyata has bir teori değildir. Mimari felsefe ve edebiyatta kullanılmasının yanında hukukta da etkisini göstermiş ve yansımaları bulmuştur. Postmodernizm, Critical Legal Studies isimli görüşle etkisini sürdürmüştür (Türkbağ, 2003: 178). Postmodernizm geleneksel hukuk anlayışını eleştirerek hukuktaki varlığını korumuştur. Geleneksel olanı bozan, yeniden sunan, eleştiren ve değiştiren bir tavırla hareket etmesi hem edebiyatta hem de hukukta karşılık bulmasına sebep olmuştur.

2.1.2.3. Hukukta Yorum

Yorum, tarih boyunca her bilim dalının ilgi alanı içerisinde yer almıştır. Doğanın ve doğa olaylarının yorumlanması, sanatın yorumlanması, insani ilişkilerin yorumlanması, İncil’in, Tevrat’ın veya Kur’an’ın yorumlanması ya da bir yasa koyucunun oluşturduğu yasanın yorumlanması... Her bilim dalı kendi sınırları içerisinde yoruma başvurmuştur/başvurmaktadır/ başvuracaktır. Bizim konumuz hukukta yorum olduğu için bir yasanın, anlaşmanın, akdin veya vasiyetnamenin ilgililer tarafından nasıl yorumlanacağı üzerinedir.

Yargıçlar mahkemelerde hangi yorumun doğru olduğuna karar verirken neleri dikkate almaktadır? Ya da başlangıçta karmaşık gözükmeyen, kolayca çözülebileceği düşünülen bir olay hangi yorumlar sonucunda çözülmesi zor bir problem haline gelmektedir? Bu ve buna benzer sorular hukukta yorumun önemli görevler üstlendiğini belirtmektedir.

Hukukçular için davalardaki somut veriler üzerinde fikir birliği sağlamak sorunu çözüme daha çabuk ulaştırır. Bunların yanında “Yasa ve emsal mahkeme kararlarında yazılanlar; lafzî olarak açık olsa da hukukçular metinlerin anlamının ne olduğu konusunda çoğu kez uyuşmazlığa” (Işıktaş ve Metin, 2010: 179) düşer. Yasanın açıklanması ve doğru anlaşılması hususunda yargıçlar veya avukatlar uyuşmazlığa düşebilmektedir. Burada asıl amaç doğru yorumu yapıp sorunların çözümünü sağlamaktır.

Yasalar, insanların hayatları boyunca karşılarına çıkabilecek sorunların çözümünde önemli roller üstlenir. Bu yüzden yasaların hayatın içine ne kadar tesir ettiği önemlidir. “Herhangi bir maddenin mahkemelerce nasıl anlaşıldığı ve yorumlandığı, hangi olaylara ne yolda uygulandığı hukukun hayatın içine taşınması yönünden önem taşır.” (Işıktaş ve Metin, 2010: 180).

Hukuk kurallarının en önemli yönü genel ve soyut olmasıdır. Bu özellikler, kuralların olması muhtemel olaylara çözüm yolu sunmak içindir. Kuralların soyut ve genel olarak düzenlenmesi zorunluluğu onun birçok olaya uygulanabileceğini gösterir. Soyut kuralların somut olaylara uygulanması aşamasında devreye yorum girer.

Büyük davaların incelenmesinde olayların tümünün incelenmesi, suçlunun ifadesi, yüzündeki tereddüt, konuşurken olayla alakasız gibi ifade edilmiş bir konunun derinlemesine incelenmesi yargıcın sezgileri ile de doğrudan ilgilidir. Sezgi ise karar makamını yoruma götürür. Yargıç dava boyunca öğrendiklerini bir araya getirir ve yorum yapar.

Hukukçular arasında fikir ayrılıklarının meydana geldiği durumlar vardır. Bu fikir ayrılıklarının sebebi davanın zorluğu ya da kavram kargaşası olabileceği gibi kanunun yoruma açık olması da olabilir.

Hukuk normlarının açık ve anlaşılır olması ya da bu normların farklı şekillerde ifade edilmesi, kavram sorunu gibi nedenlerden dolayı yorum yapmaya ihtiyaç duyulur (Işıktaş ve Metin, 2010: 183). Birlikte yaşama kültürü içerisinde hareket eden insanların bazı konularda uyuşmazlığa düşmesi, menfaat ilişkilerinin şekli

gibi konularla ilgili hazırlanmış bütün kurallar nihayetinde dil ve anlatımın temel malzemesi olan kelimeler ve cümlelerden meydana gelmiştir.

“Hukukun güvenilirliği ve kesinliğini sağlama yolunda sözcük ve kavramların açık, kesin ve belirli olması arzu edilen idealdir. Ancak bu mükemmeliyeti yakalayabilir miyiz sorusu konuştuğumuz dille şekillendirilmek zorundadır. Dil mükemmel midir? Duygu ve düşünceleri iletim ve aktarım aracımız olan dilin kendisi bu görevini yerine getirmede eksiksiz işlev görmekte midir? Yoksa ne kadar mükemmele ulaşma çabasında da olsa her dil kendi içinde yetersizliği de aynı zamanda barındırıyor mu? En yetkin bir dil bile tek tek durumlarda normun ifadesinin yeterli olduğu kanundan kuşkunun ortaya çıkmasına engel olmadığı gibi yasa koyucu düşündüklerini, tasarladıklarını kaleme alırken birebir yansıtmak bakımından tam bir başarıya ulaşmamış olabilir.” (Işıktaş ve Metin, 2010: 183).

Hukukta yoruma ihtiyaç duyulmasının sebepleri hukuk kurallarının oluşturulduğu ve uygulamaya konduğu dilin kullanımından kaynaklanan sorunlar olabildiği gibi, dilin yoruma açık bir bünyeye sahip olması da etkilidir. Türkçe, mecazların, yan anlamların çok sık kullanıldığı bir dildir. Dilin bu özelliği hukukta yoruma başvurulmasını gerekli kılar. Mecazların yanında çok sık kullanılan fakat anlamca bulanık sözcükler de vardır. Özgürlük, eşitlik, insan hakları, manevi varlık, hak ve benzeri kavramların manasının herkesçe veya kanun uygulayıcılarca farklı yorumlanabilmesi “yorum” konusunu gündemde getirmektedir.

Sözcüklerin manalarındaki belirsizlik kanun koyucuları zaman zaman zor durumda bırakır. Bu nedenle yasada yer alan bir cümlenin anlamca sınırlama yoluna gidilmiştir. Anayasa’da yer alan Kişinin Hak ve Ödevleri bölümünde 18. Maddede “Hiç kimse zorla çalıştırılmaz. Angarya yasaktır.” (Seçkin Yayıncılık, 2011: 30) ifadesi kullanılmıştır. Bu ifade yoruma çok açık olduğundan maddeye ek açıklama getirilerek, “Şekil ve şartları kanunla düzenlenmek üzere yükümlülük veya tutukluluk süreleri içindeki çalıştırmalar; olağanüstü hallerde vatandaşlardan istenecek hizmetler; ülke ihtiyaçlarının zorunlu kıldığı alanlarda öngörülen vatandaşlık ödevi niteliğindeki beden ve fikir çalışmaları, zorla çalıştırma sayılmaz.” (Seçkin Yayıncılık, 2011: 30) şeklinde maddenin doğru anlaşılması için çaba gösterilmiştir. Bu maddenin kendisi de kendisinden sonra yapılan açıklama da yoruma ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Sözcüklerin mana yönünden belirsizliğine günlük dilde çok sık kullanılan “biraz” örnek verilebilir. Günlük dilde baba, üniversite sınavını kazanmış ve başka bir şehirde okuyan oğlu ile konuşmaktadır. Öğrenci bir gün babasını arar ve “Baba bana biraz para gönder.” der. “Biraz”ın öğrencinin zihnindeki karşılığı 1000 tl’dir. Babanın zihnindeki karşılığı da 100 tl’dir. Öğrenci babasının gönderdiği parayı çekmek için bankaya gider. Parayı alınca şaşkınlığını gizleyemez. Çünkü gelen para beklenen paranın 10’da 1’idir.

Günlük dilde dahi kelimelerin mana yönünden belirsizliği hayatı zorlaştırmaktadır. Günlük konuşma dilinde kullanılan bir sözcük bazen bir uzmanlık alanının terimi haline gelebilir. Sözcüklerin mana yönünden bu tür değişimlere uğraması anlamayı zorlaştırır ve insanı çelişkiye düşürebilir. Oysa hukukta çelişkiye yer verilmez/yoktur.

Hukukta yoruma başvurulmasının sebeplerinden biri de “Zaman-hukuk ilişkisinde yasaların zamanla eskimesi, hem de hukuk-dil ilişkisi bağlamında hukuk dilinin tutuculuğudur. Yargıçlar değişimi izlemek, eski lafzî anlamı terk etmek konusunda daha yavaş davranırlar. Bu da hukukun düzen fonksiyonu gereği kesinlik ve güvenliği sağlama amacından kaynaklanır.” (Işıктаş ve Metin, 2010: 184).

Yazılı hukuk kurallarının uygulanması hazırlanmasından sonra yürürlüğe girdiği için geçmiş zamana ait hukuk kuralları bilginin hızla yer ve şekil değiştirdiği çağımızda yoruma ve gerekirse değişime kapı aralar. Önceki bir dönemde hazırlanmış hukuk kuralları içinde bulunan zamanın ihtiyaçlarına cevap verme hususunda yetersiz kalabilir.

Yasalar, insanların çatışmadan birlikte yaşamalarının gereklerini oluşturan kurallardır. Ancak, insanların birlikte yaşaması/yaşayabilmesi ifade edilirken ideal olarak sunulurken insanın özellikleri en üst düzeyde rol oynamaktadır. İnsanlar koyunlar gibi değildir. Etrafı çitlerle çevrili bir alanda dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı korunan ve eti sütü ve yünü için beslenen bir varlık değildir. İnsan, hem maddi yönü, hem çeşit çeşit ruh halleri, hem düşünce dünyası olan bir varlıktır. İnsan düşündüklerini hayata geçirme kabiliyetine sahiptir. Doğal hukuk kurallarından etkilenir, tarihi sosyal, kültürel, teknik konulardan, coğrafi

özelliklerden kaynaklanan davranış tarzları geliştirebilir. İnsanın bütün özellikleri dikkate alınarak kurallar geliştirmek oldukça zordur. Bu nedenle yasa koyucunun oluşturduğu kurallar sonsuza kadar değişmeden işlevini sürdüremez (Işıktaş ve Metin, 2010: 185). Bu yüzden mevcut yasalar günün şartlarına uygun olarak yorumlanır. Hukukta yoruma gereksinim duyulduğu için yorum türleri geliştirilmiştir. Şimdi kısaca yorum türlerini inceleyelim:

2.1.2.3.1. Hukukta Yorum Türleri

Hukukta üç tür yorumdan söz edilir: Bunlar Yasama Yorumu, Bilimsel Yorum ve Yargısal Yorum'dur.

Yasama Yorumu

Yasama yorumu, hukukta kanun koyucunun kanunun daha iyi anlaşılması, sınır ve kapsamının daha net olması için yaptığı yorumdur. Kanun koyucunun iradesinin ne olduğunu anlamak bazen zordur. Bu durumda kanun koyucu iradesini belirlemek amacıyla yorum yapar. "Yasama organının yapmış olduğu bu yorum bir kanun *gibidir*; bütün mahkemeleri ve yürütme organlarını bağlar. Ancak bu yorum tamamen yeni bir kanun vasfını taşımaz." (Bilge, 2010: 201). Yasama yorumu eski bir kanunun anlamını açıkladığı için geçmişe dönük davaların sonucunu etkileyebileceğinden sakıncalı olduğu belirtilmiştir.

Yasama yorumunun 1924 Anayasasında kanun maddesi olarak yer aldığı ifade edilmektedir (Gözler, 1998: 164). Türkiye Büyük Millet Meclisi tefsir ile ilgili aldığı kararla yorum konusunu gündeme getirmiştir. 1961 ve 1982 Anayasalarında 1924 Anayasasında yer alan yorum ile ilgili hükümler kaldırılmıştır (Bilge, 2010: 201). Yorum yasamadan ziyade yargının görevi olmuştur.

Yargı Yorumu

Yargı yorumu; "Mahkemelerin somut uyuşmazlığı çözerken karşılaştıkları yorum problemlerini hükme bağladıkları kararlar hakkındadır." (Işıktaş, Metin, 2010: 188). Hukukçuların hukuk metnini yorumlarken kanun koyucudan açıklama beklemesi

imkânsızdır. Bu yüzden yargı yorumuna önem verilir. Soyut kuralların somut olaylara uygulanması ve yargılanan olayın çözümünü sağlaması ona benzer olayların çözümüne de emsal teşkil edebilmektedir.

Mahkemeler yasayla hareket ettikleri halde verdikleri kararlar farklı olabilmektedir. Yorum farklılığından dolayı İçtihat Birleştirme Kararları konusu gündeme getirilmiştir. “Hukuk kurallarının tüm ülke çapında eşit bir şekilde uygulanmasının gerekliliği bu kararların yorum yolunu kapatarak hukuku dondurması yüzünden eleştiril”[mektedir.] (Işıктаş, Metin, 2010: 192-193). Yargı yorumu kanunları hareketli duruma geçirerek zamana ve koşullara uygunluk kazandırmaktadır (Bilge, 2010: 201).

Yargı yorumunun serbestlik niteliği hâkimin keyfi olarak karar vermesi anlamına gelmez (Gözler, 1998: 165). Çünkü bu kararlar üst yargı organları tarafından denetimlere tabi tutulmaktadır.

Bilimsel Yorum

Bilimsel yorum; “Hukuk bilimi ile uğraşanların pozitif hukuk kurallarını açıklamak amacı ile yaptıkları kuramsal yorum türüdür.” (Işıктаş ve Metin, 2010: 187). Kısaca hukuk bilim adamları tarafından yapılan yoruma bilimsel yorum denir (Gözler, 1998: 165). Bilimsel yorum sadece hukuk kurallarının yorumlanmasına has bir durum değildir. Hukuk tarihi, hukuk sosyolojisi gibi alanlar için de geçerli ve gereklidir (Oğuzman, 2012: 71). Bilimsel yorum ile birlikte olanın yanında olması gerekenlerde karşılaşılabilecek eksiklikler tespit edilmiş ve tamamlanmış olur.

Hukuk kurallarından birisinde yorum gereksinimi hissedildiğinde bu ihtiyacı karşılamak üzere yorum yapılabilir. Bilimsel yorumun uygulamalarda büyük etki gücüne sahip olduğu bilinmekle birlikte mahkemeleri bağlayıcı gücünün olmadığı ifade edilmektedir (Işıктаş ve Metin, 2010: 187). Bilimsel yorum, yürürlükteki hukuk kurallarının daha iyi anlaşılmasını sağlar. Bunun yanında çağın gerektirdiği yeni hukuk kurallarının oluşmasında katkıda bulunur.

Yargıçların tamamen bilimsel görüşlere dayanarak karar verebileceği görüşü yanlış olabilir. Bilimsel yorumlar çoğunluğun benimsediği kanunlarda yeni pencereler açarak gerçeklerin daha kolay ifade edilmesine katkı sağlar.

2.1.2.3.2. Hukukta Yorum Yöntemleri³⁴

Hukukta yorum türleri isimli başlık altında yasaları yorumlayanlar üzerinde duruldu ve kimlerin ne ölçüde yorum yapabileceği belirtildi. Hukukta Yorum Yöntemleri başlığı altında ise metni merkeze alıp gerekirse metinden çevreye bir yorum arayışı üzerinde duruldu.

Her eser bir niyet sonucu ortaya çıkar. Niyetin doğru anlaşılması için de anlamaya ve yoruma ihtiyaç duyulur. Yorum yapılırken bazı hukukçular metnin lafzi yönüne öncelik verirken bazıları mantıki bazıları da tarihi yorum metodunu benimsemişlerdir. Burada Lafzi Yorum, Tarihi Yorum, Mantıki Yorum, Sistematiik Yorum, Kavramcı Yorum, Menfaatler İhtihadı ve Teleolojik Yorum Metodu üzerinde durulacaktır.

Lafzi Yorum

“Kanun hükümlerini yorumlarken, sadece hükmün ifade tarzına bağlı kalan, kelimelerin sözlük anlamını, metin içindeki yerlerini, cümlelerin kuruluş tarzını esas alan yorum yöntemine lafzi tefsir denilmektedir.” (Oğuzman, Barlas, 2012: 70).

Eserlerin lafzı dikkate alınmadan onları yorumlamaya çalışmak mümkün değildir. Çünkü yasa koyucu, yazar ya da şair, anlatmak istediğini kelimelere, kelime gruplarına ve cümlelere yüklemiştir. Bir cümledeki her sözcük ve kavram anlatılmak istenene giden bir kilit görevindedir. Kelimelerin cümle içerisindeki dizilişini, noktalama işaretlerini dikkate almadan anlatılmak isteneni tam ve doğru anlamak zordur. Lafzi yorumdaki amaç; kanun koyucunun açıkladığı şeyin gerçek

³⁴ Yorum yöntemleri hakkında daha geniş bilgi için bk.: Gözler, K. (1998). *Hukukun Genel Teorisine Giriş*, US-A Yay., s. 166-171, Ankara; Bilge, N. (2010). *Hukuk Başlangıcı* (Hukukun Temel Kavram ve Kurumları), Turan Kitabevi, s. 201-203, Ankara; Oğuzman K. ve Barlas N. (2012). *Medenî Hukuk* (Giriş, Kaynaklar, Kavramlar), Vedat Kitapçılık, (18. Baskı), s. 69-73 İstanbul; Güriz, A. (2011). *Hukuk Başlangıcı*, Siyasal kitabevi, (13. Baskı), s. 64-71 Ankara; Eyrenci, Ö. (1981). Anayasanın Yorumlanması Yöntemlerine Genel Bir Bakış, *Amme İdaresi Dergisi*, C: 14, S.1, s.45-57, İstanbul.

anlamını tespit etmektir (Işıktaş ve Metin, 2010: 194). Bu nedenle eser merkezli bir yorum metodudur.

Lafzi yorum, metnin anlaşılmasını tam manasıyla sağlamayabilir. Daha çok edebi eserlerde asıl mesajın metinde çeşitli yöntemlerle gizlendiği bilinmektedir. Anlatılmak istenenin dolaylı anlatılması mesajın doğru anlaşılmasını zorlaştıracaktır.

Yasalarda geçen her cümle bir önceki veya bir sonraki cümle ile anlam ilişkisi yönünden birbirine bağlıdır. Bu nedenle yorumun metin bütünlüğü dikkate alınarak yapılması doğru sonuca götürecektir. Çünkü metinden cımbızla çekilmiş bir cümle olumsuz manalarda kullanılabilir. Yasanın lafzına uygun yorum yapılırken yasanın özü göz ardı edilmeden yorum yapılmalıdır. Çünkü yukarıda da belirtildiği üzere dolaylı anlatım yöntemine başvurularak yazılmış bir metinde lafız ile hareket etmek yorumcuyu yanlış anlamaya ya da kanunun özünü tam olarak kavrayamama durumuna düşürebilir.

Lafzi yorum yöntemini diğer yorum yöntemlerinden ayıran bazı unsurlar vardır. Bunlardan birisi yazarın niyetini öğrenme konusudur. Lafzi yorum, kanun koyucunun niyetini metinden belirlemeye çalışan bir metottur. Yani asıl unsur metin ve metinde yer alan sözcüklerdir. Uluslararası anlaşmaların yorumunda ve bizim gibi başka bir ülkenin kanunlarını benimsemiş ülkelerde lafzi yorumun önemi büyüktür (Gözler, 1998: 167). Başka ülkelerden alınmış ve tercüme edilmiş kanunlarda tercüme edenin niyetinin belirlenmesinde de lafzi yorum metodu kullanılabilir. Çünkü kanunu yazan değil, tercüme eden kişi veya kişiler seçtikleri kelime ve kavramlar ile kanunun yorumunu etkileyebilir.

Tarihi Yorum

Bu yorum metoduna göre kanundaki sözler konunun anlaşılmasında yeterli olmadığı için kanun koyucunun iradesi araştırılır. Tarihi yorum metodu bir yönü ile edebiyatta bir edebi eseri tahlil ederken metnin dışına çıkılarak yazarın hayatı hakkında bilgi sahibi olup yorumlamaya benzer. Hukukta ise kanunun hazırlık çalışmalarına ve gerekçesine bakılması durumudur. “Bu metoda göre kanunun

şimdiki anlamı aranmaz; tersine, kanun koyucunun kanunu koyduğu zamandaki muhtemel iradesi, yani subjektif iradesi araştırılır. Bu nedenle bu metoda sübjektif metot da denir.” (Gözler, 1998: 168).

Tarihi yorum metodu, amaca yönelik yorum metodunu ortaya çıkarmıştır. Hâkimin ve hukukçunun görevi hâlihazırdaki problemi çözmek olduğu için geçmişin şartlarından ziyade problemin çıktığı zamanın şartlarını nazara almak düşüncesi ile bu metot eleştirilmiştir (Bilge, 2010: 202). Tarih yorum metodunun da bazı sorunları çözemediği gerekçesi ile yeni metotlar ortaya çıkmıştır.

“Kanun tasarısına, komisyon çalışmalarına, gerekçeye ve parlamento tartışmalarına tarihsel yorum metodu büyük ağırlık vermektedir. Bu malzeme çok değerli ipuçları içerse de bunların kanunların yorumlanmasında kesin şekilde ve mutlaka etkili olması kabul edilemez.” (Güriz, 2011: 67). Kabul edilememesinin nedeni kanunun bağımsız bir varlık niteliği taşımasıdır.

Mantıki Yorum

Mantıki yorum metodu daha çok lafzi yorum metodu ile birlikte söz konusu edilmiştir. Çünkü yalnızca kanunların lafzı ile ilgilenecek kanunların anlaşılamayacağı düşüncesi, kanunun ruhunu anlamak için mantık metodunu kullanmayı zorunlu kılmıştır.

Mantıki yorum metodunda yoruma ihtiyaç duyulan maddenin anlamı, “Maddenin içinde bulunduğu bağlama, diğer maddeler arasındaki durumuna, kanunun sistematiği, planı içindeki konumuna bakılarak tespit edilir.” (Gözler, 1998: 169).

Mantık kuralları bütün yorumlama metotlarında kullanılır. Bu metot da kendi içinde bazı metotları kullanır. Bunlar örnekleme ve kıyastır. “Bu yol, kanunda belli bir hukuksal durum veya ilişki için konulmuş bulunan kuralı, o duruma veya ilişkiye benzeyen ve fakat hakkında hüküm bulunmayan başka bir duruma veya ilişkiye de uygulamayı ifade eder.” (Bilge, 2010: 204). Kanun boşluklarını doldurmak için örnekleme sıklıkla başvurulur.

Sistemantik Yorum

Bu metotta tümevarım yöntemi kullanılır. Yani, “Tek tek hukuk kurallarının anlamlandırılmasından ziyade, tüm hukuk kurallarının tutarlı bir bütün oluşturacak şekilde yorumlanmasını önerir.” (Gözler, 1998: 169). Yorumlanması gerekli hüküm sistemin tamamı dikkate alınarak yorumlanmaya çalışılır. Bu metodun amacı, normlar arasındaki sistematiği dikkate alarak gözün göze, kulağın kulağa muhalefet etmemesi gerektiğini belirtmektir.

Hukuk normlarının tutarlı bir bütün oluşturduğu kabulü dolayısı ile kurallar bütünüünün ast kuralların üst kurallara göre yorumu sonucu doğmuştur (Işıktaş ve Metin, 2010: 199). Sistemantik yorum doğası gereği mantiki yorum ile birlikte kullanılır.

Kavramcı Yorum

Kavramcı yorum metodu, Alman Tarihçi Hukuk Okulu tarafından savunulmuştur (Gözler, 1998: 170). Bu metodun amacı; “Belirli bir hukuk normunu yorumlarken “sosyal gerçeklik”ten veya “somut gerçeklik”ten³⁵ ziyade, hukuk normunun soyut içeriğinden hareket edilmesidir. Hukuk normunun içeriği ise hukuk biliminin geliştirdiği kavramlar ile belirlenmelidir. Dolayısıyla bu yorum metodunda, “mülkiyet”, “zilyetlik”, “sözleşme”, “tazminat” ve “idari işlem” gibi terimlerle ilgili tanımların yorum yapana yardımcı olması uygulaması da dikkati çekmektedir.” (Güriz, 2011: 68). Kavramcı yorum metodu, kanunların içermiş olduğu kavramların tanımlanmasına önem verir. Hak, adalet, kamu hukuku, tüzel kişilik gibi kavramların anlaşılması önem arz eder.

Edebiyatta edebi sanatların, mazmunların ve imgelerin ışığında eserin açıklanması yöntemi ile benzerlik gösterir. Terimler sözlüğünün her iki disiplinde yeri ve önemi bu metot için kaynak niteliğindedir.

³⁵ Öner Eyrenci’nin Anayasanın Yorumlanması Yöntemlerine Genel Bir Bakış isimli makalesinde “Somutlaştırma Metodu” isimli bir metottan bahsedilmektedir. Makalede, Anayasa normunun yorumunun onu somutlaştırma ve sosyal hayatta işlerlik kazandırmak olduğu ifade edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk.: Eyrenci, Öner(1981), Anayasanın Yorumlanması Yöntemlerine Genel Bir Bakış. *Amme İdaresi Dergisi*, C: 14, S.1, s.51-52, İstanbul.

Menfaatler İctihadı Metodu

Menfaatler içtihadı, Alman hukukçular tarafından ortaya atılmış ve geliştirilmiş bir metottur. Bu metodu geliştirenler kanunların sosyal gelişmelere uygun olarak yorumlanması taraftarıdır. Bu anlayışa göre her uyuşmazlığın arkasında menfaat çatışması vardır (Gözler, 1998: 171). Sorunun çözümü için asıl görev hâkime düşmektedir. Hâkim, menfaat teriminin maddi ve manevi alanları kapsadığını dikkate alır.

Hâkim, uyuşmazlığa sebep olan konuyu iki tarafın menfaatlerini dikkate alarak çözmeyi yeğler. Ancak hâkim, pozitif hukuk kuralları çerçevesinde hareket etmelidir. Burada hâkimin görevi, “Kanunun en iyi uygulanma amacının ne olacağını tespit etmektir.” (Gözler, 1998: 171). Bu metot hukuk ve hayat arasındaki ilişki ve uyumu ön plana çıkarır. Davalı ve davacının sorununun çözümünde, hâkimin aracı görevini üstlendiği iddia edilebilir. Uzlaşmacı bir yanı olan bu metodun asıl amacı, sorunu çözüme ulaştırırken her iki tarafın da en az zarar ile sorunu çözmesidir.

Teleolojik (Amaçsal Fonksiyonel) Yorum Metodu³⁶

Bu metoda göre kanunu tam olarak anlayabilmek için kanunun hazırlık malzemesini incelemek yeterli değildir. Kanunun hangi amaçla oluşturulduğunu dikkate almak gerekir. Hukukun insanın her türlü sorunlarını çözebilecek kapsayıcılıkta olması amaçlanmalıdır. Bu da yorumcuyu kanunun amacına götürür. “Kısacası kanunlar uygulandığı zamanın ihtiyaçlarına göre yorumlanmalıdır.” (Gözler, 1998: 171). Nasıl ki bir roman, yazılıp yayımlandıktan sonra yazarının iradesine bağlı olmaktan çıkıyor, öyle de kanunlar yürürlüğe girdikten sonra bağımsız birer metin olur.

Amaçsal fonksiyonel teori, kanun metninin yazarından bağımsız yorumlanmasının yanlış olacağı fikri ile eleştirilmiştir. “Diğer yandan, kanunun her gün yeniden o günün ihtiyaçlarına ve ilgili olayın somut gerçekliğine göre yorumlanması hukuk

³⁶ Başlık ve bilgiler Kemal Gözler’in *Hukukun Genel Teorisine Giriş* isimli eserinden alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk.: Gözler, K. (1998). *Hukukun Genel Teorisine Giriş*, (Hukuk Normlarının Geçerliliği ve Yorumu Sorunu). Us-A Yay., s. 172, Bursa.

uygulamasında istikrarı dolayısıyla hukuk güvenliğini sarsar.” (Gözler, 1998: 172). Bu yönüyle hukukun uygulama alanlarında hukuk birliğinin olmadığı düşünülebilir.

Değerlendirme

Şüphesiz her bilim dalının malzemesi gelişmeye uygun olarak yoruma muhtaçtır. Yorum; aynı taştan, tuğladan, kumdan, çimento ve demirden çağa uygun, ihtiyaçlara uygun yapılar oluşturulmasını sağlamıştır. Merdivenin ilk icadı, ağaçların yüksek dallarındaki meyvelerin toplanmasına dayanıyor olabilir. İki katlı binaların yapımında katları birbirine bağlamak için kullanılarak insan hayatının vazgeçilmez bir aracı haline gelmiştir merdiven. İnsanoğlu yaşadığı coğrafyanın şartlarına göre merdiveni taştan, tahtadan veya demirden yapmıştır. Medeniyet ile ilişki içerisinde insanın yorum gücünden nasibini alan basit merdiven, zamanla asansörün icadını gerekli kılmıştır. Düşünce ve gelişim sonucu çok katlı binaların ortaya çıkması asansörü merdivenin yanına alternatif olarak getirmiştir. Merdiven, gelişmişliğin izlenebileceği bir örnek olmuştur.

Birlikte yaşayan/yaşamak zorunda olan insan, çatışmadan hayatını devam ettirebilmek için hukuk kuralları geliştirmiştir. Hukuk kuralları da ihtiyaç sonucu şekillenmiş ve uygulanmıştır/uygulanmaktadır. İnsanın elinde madde nasıl şekil değiştiriyor, gelişiyor, yenileniyorsa düşünce dünyası da değişiyor, şekilleniyor ve yenileniyor. Nihayet yorum kavramı hukukta da üzerine düşeni yapmakla yükümlü kılınmıştır.

Yorum türleri daha çok kanun koyucu ve uygulayıcıları tarafından söz konusu olmuştur. Buna binaen yeni yorum yöntemleri geliştirilmiştir. Malzemesi dil ve anlatım olan hukuk, kanun koyucuların algısı doğrultusunda şekillenmiş ve kurallar bütünü olarak uygulamaya konmuştur.

Yasama yorumu, kanun koyucunun hazırlamış olduğu metnin daha iyi anlaşılması için yapmış olduğu yorumdur. Yargı yorumu ise kanunu uygulayanlar tarafından yapılan yorumdur. Bilimsel yorum da daha çok hukuk bilimi ile uğraşanların yapmış olduğu yorumları kapsamaktadır.

Yorumun hukukta mühim bir yeri vardır. Diğer alanlarda da yorum önemlidir ancak hukukta uygulamaya yönelik kanunların varlığı dolayısıyla yorumun hayati önemi söz konusudur. Kanunlar doğrudan insanı ilgilendirdiği için bir kanun maddesinin yanlış veya eksik yorumlanması insan hayatını tehlikeye atabilir. Hayatı yaşanılır bir hale sokacak kurallar bir anda binlerce insanı mağdur edebilir. Bu nedenle hukukta yoruma kanun koyucular, kanunları uygulayıcılar hayatın gerçekleri, ihtiyaç duymuşlar ve yöntemler geliştirmişlerdir.

1982 Anayasasının ikinci bölümünde yer alan düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti ile ilgili 26. Maddede, “Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmi makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.” (1982 Anayasası, 26. md.) denmiştir. Daha sonra bu maddenin somut olaylarda uygulamaya konduğunda bazı problemler ortaya çıkmıştır. Çünkü madde yoruma açık olduğu için istismar edilmiş ve 2001 yılında maddede değişikliğe gidilmiştir. Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin usul ve esasları kanuna bağlanmıştır.

Yorum, hukukun uygulanmasında önemli bir kavram olarak işlev görmektedir. Bu nedenle haberleşme olanaklarının hızla geliştiği dünyada başka bir ülkenin uyguladığı bir kanun maddesi yaşadığımız ülkede yürürlükteki kanunu etkileyebilmektedir. Çünkü yeni bilgiler yeni yorumları gerekli kılmaktadır.

Kanunlar hazırlanırken kanun koyucunun her muhtemel olay için çözüm üretmeye çalışması çok sayıda maddeyi gündeme getirmiştir. Her somut olay için bir çözüm önerisinin düşünülmesi, kanun maddesi hazırlanması, çözümü zorlaştırmış ve sistemi hantallaştırmıştır. Bu nedenle günümüzde soyut kurallar istenmekte ve karşılaşılabilecek olay için kanunların yorumlanması ön plana çıkmaktadır. Yorum sayesinde hukuk canlılığını korumakta ve hayatın karmaşık problemlerine çözümler sunulmaktadır.

Bir de hukuk kurallarının yeterince açık olmasından ziyade, var olan bir olaya uygulanmasında bu kuralın yorumlanmasına ihtiyaç duyulması söz konusudur. Aslında kuralların yorumlanması konusunda asıl olan hukukun anlamlandırılması konusu ile de doğrudan ilgilidir. Hukukta veya edebiyatta yorum her iki disiplinin önce kendisini sorgulaması ve tanımlaması manasına gelir.

Yorumun bilgi birikimi ve kültür seviyesi ile doğrudan ilgisi bulunmaktadır. Kültür seviyesindeki ufuk, hukuk ve edebi metnin anlaşılması ve özellikle hukukun pratik çözümler üretmesinde aynı zamanda her iki disiplinin gelişmesinde önemli bir yere sahiptir. Özellikle hukuk kurallarının tekrar gözden geçirilmesi ve kurallara eleştirel yaklaşılmasına hizmet eder (Karakaş, 20014: 105).

Toplum içindeki zararlı veya diğer bireylerin özgürlüklerini kısıtlayıcı eylemlerin, düzenlenmiş eylemlerle(hukuk kuralları ile) bağlantılı olduğu unutulmamalıdır. Topluluk halinde yaşayan insanın düzenlenmiş eylemleri göz ardı ederek hayatını devam ettirmesi, çeşitli problemlere sebep olacaktır. Burada düzenlenmiş eylemlerin yorumlanması kaçınılmaz olacak ve sorunların çözümünde rol üstlenecektir.

2.1.3. Kurgu

2.1.3.1. Kurgu Kavramı

Güzel sanatların temel niteliklerinden birisi kurgudur. Kurgunun sözlüklerdeki tanımı ise oldukça karmaşıktır. Türk Dil Kurumu’nun hazırlamış olduğu sözlükte; “1. Bir şeyin zembereğini kurmak için kullanılan araç, anahtar. 2. Zembereğin kurulmuş olma durumu. 3. Bir bütün oluşturmak için parçaları takıp birleştirme işi, montaj. 4. Bir işe hazırlamak için yapılan telkin. 5. *ed.* Çatı. 6. *fel.* Uygulamaya geçmeyen yalnız bilmek ve açıklamak amacını güden düşünce, kuramsal araştırma.” (Türkçe Sözlük, 1010: 1530) şeklinde maddelere yer verilmiştir. Sözlükte kurgunun edebi manada karşılığı ise 5. maddede “çatı” olarak verilmiştir.

Kurgunun edebiyatta bir kavram olarak tanımını bulmak oldukça zordur. D. Mehmet Doğan, Büyük Türkçe Sözlükte kurgu maddesini; “1. Kuruntu, vehim, şüphe. 2. Kurmaya yarayan alet. 3. Bir şeyin kurulmuş hali. 4. Fiil haline geçemeyen, sadece tasavvurda kalan şey.” (Doğan, 2008: 1026) şeklinde açıklamıştır.

Kurgu kavramının İngilizcedeki “fictive” ya da Fransızcadaki “fictif” sözcüklerinin dilimizdeki karşılığı olduğu bilinmektedir. Sözlüklerde de görüldüğü üzere kurgunun her tanımı edebiyattaki kurguyu tam olarak karşılamamaktadır. Çünkü sözlüklerin kurgunun tanımı olarak verdiği “uydurma” manasını kullanırsak edebi eserlerin değerini hafifletme durumuyla karşılaşabiliriz.

Hasan Boynukara, *Modern Eleştiri Terimleri* isimli eserinde “kurgu” terimi yerine “fiksiyon” sözcüğünü kullanmıştır. Bu eserde kurgunun ilk dönemlerde “uydurma” manasına geldiği belirtilmiştir. Daha sonra kurgunun bütün zihni faaliyetleri kapsadığı dikkatlere sunulmuştur. Boynukara’nın “fictiveness” (uydurma), fictionality (hayalîlik) kelimelerinin, “fiction” (kurgu) ve “fiction making” (kurgu yapma) (Boynukara, 2007: 79) kelimelerinden kullanıldığını belirtmesi kavram kargaşasını belirtmesi açısından önemlidir.

“Kurgu, kurgulama ya da kurmaca, gerçek dünyadan alınan malzemenin yazarın hayal dünyasında sanatsal bir biçime dönüşmesi, gerçekliğin hayal

gücüyle sanal, itibarî, saymaca bir âleme dönüştürülmesidir. Gerçeklik, insan zihninden bağımsız olarak dış dünyada var olan olay, olgu, durum ve varlıktır. Kurmaca ise, sanatçı muhayyilesinin bu gerçekliklerden işine yaradığına inandığı bazı unsurları alarak soyut düzeyde güzel, estetik, kendi içinde uyumlu, zihinsel nitelikli bir dünya inşa ve terkip etmesidir.” (Çetin, 2007: 187).

Edebi eserin olay örgüsü, şahıs kadrosu, zamanı, mekânı, bakış açısı ve anlatıcısı gibi temel unsurların kurgulandığı, gerçekle yakından ya da uzaktan bir ilişkisi olmakla birlikte olayı, şahısları, çatışmaları yazarın kurguladığı bilinmektedir.

Kurgu, bütün güzel sanatları kapsadığına ve edebiyatın da güzel sanat dallarından biri olduğuna göre bütün edebi türlerin niteliklerinden birisi kurgudur (Çetişli, 2009: 369). Kurgu, edebi eserin yapısının oluşturulmasında birinci derecede öneme sahiptir.

Edebi eserleri oluşturan konular, yapılar, olay örgüleri, zaman, mekân, şahıslar, duygu düşünce ve davranışlar gerçek hayattakilere “benzer” ama hiçbir zaman gerçek hayattaki ile birebir aynılık göstermez. Aynılık göstermesi zaten mümkün değildir. Bu nedenle duygu, düşünce ve davranışlar, olay örgüsü, şahıslar gerçek hayatla *benzerlik* gösterirken ayıklanmaya, yeniden şekillendirilmeye tabi tutulur.

Kurguda, olay ve durumların yazarın/şairin zihninde yepyeni bir bütünlüğe kavuşması söz konusudur. Bu bütünlüğe de “İtibarîlik taşıyan alem/yapıntılı dünya/örüntülü alem Batı dillerindeki ifadesi ile fiktif alem, meydana getirilen özel bütünlüğe de fiction/fiktion (fikşin, fiksiyon), örüntü, yapıntı.” (Tural, 1993: 58-59) denmiştir.

2.1.3.2. Edebiyatta Kurgu

Edebiyat metnlerinin özellikleri arasında kurgu, incelenmesi gerekli bir konudur. Kurgu, edebi metinleri diğer metinlerden ayırır. “Edebi metinde dünyada yaşanmış değil sanatkârın muhayyilesinde vücut bulmuş ikinci bir varlık âlemi anlatılır.” (Aktaş, 1011: 569). Bu varlık âlemi ile tarihi metinlerdeki gerçeklikler aynı değildir. Edebi metinlerde olay, zaman, mekân ve şahıslar kurgudan ibarettir. Dilin imkânları ölçüsünde sanatkâr, hayal ettiklerini anlatabilir. Edebi metinlerin kurgu yönü dikkate alınarak gerçeklikten ziyade tutarlıktan bahsedilir.

“Destan, masal, halk hikâyesi, hikâye ve romanda vaka asıl unsurdur (Aktaş, 1991: 11). Bu eserlerin vakası kurgu yoluyla oluşturulmuştur. Vakanın sunulması ise anlatma ve göstermeye dayalıdır. Aynı vaka farklı türler ve türlerin imkânları aracılığıyla farklı şekillerde sunulabilir. Burada vakanın düzenleniş biçimi yazarın kurgusuna göre şekillenir.

Anlatma esasına bağlı edebi metinlerde vakanın kurgusallığından bahsetmiştik. Amacımız edebi eserlerdeki gerçeklikle tarih, seyahat yazısı, hatıra gibi eserler arasındaki gerçeklik farkından söz etmek değildir. Biz edebiyattaki kurgu üzerinde durmaya çalışacağız. Edebi eserlerde vaka kurgudan ibarettir. Şerif Aktaş'ın ifadesi ile “İtibari vaka, hayal âlemine has bir vakadır: Üzerinde yaşadığımız dünyadan, daha yerinde bir ifade ile harici âlemden alınan unsurlarla sanatkar tarafından inşa edilen yeni ve muhayyel âleme itibari âlem; orada cereyan eden olaylara itibari olay; bu olaya iştirak eden insanlara itibari insan; mekâna da itibari mekân demek gerekir.” (Aktaş, 1991: 15).

Kurgu konusunu bir örnekle daha somut bir hale getirmeye çalışalım: Bir mahkeme salonunda olan bitenin kamera kaydı yapıldığını, aynı zamanda bir yazarın orada gerçekleşen hadiseleri yazdığını var sayalım. Kamera kaydı yapan kişinin orada kamera ile neye odaklandığı önemlidir. Aynı zamanda mahkemede gerçekleşen olayları, sanığın ve hâkimin ruh halini olandan hareketle yazar kurgulayacaktır. Yazar/sanatkâr mahkeme salonunda gerçekleşen olayları zihninde yorumlayacak, bazı açıklamalar yapacak, gerekirse hâkim ve sanığın dış görünüşünden, yüz ifadesinden hareketle iç dünyaları hakkında kurgu yoluyla bilgiler verecektir. Yazar göstermeye dayalı olarak gördüklerini yazarken insan ve eşya münasebetini de kuracak, soyut kavramlar aracılığı ile yeni bakış açıları sunacaktır. Sebep ve sonuç ilişkisine bağlı olarak odaklandığı konuyu anlatacaktır. Edebiyatta kurgu, bir taş parçasının içerisindeki heykeli görmek, onu anlatma ve gösterme yoluyla başkalarına göstermeye çalışmaktır.

Edebi manada yazmak, olanı ve olması gerekeni kurgulamaktır. Dilin imkânlarını kullanarak olandan hareketle hayal adacıkları oluşturmak ve bu adacıklarda insanı ve hayatı anlayanın yollarını araştırmaktır.

Edebiyatta kurgu, ilgi çekici, aynı zamanda açıklanması oldukça zor bir konudur. Çünkü bir eserde yer alan kurmaca karakterlerin var olmadan (somut olarak) varlığından bahsetmek hem ilgi çekici hem de mantığı zorlayıcı bir durumdur.

Gerçekte olmayan bir insana karşı gerçek duyguların beslenemeyeceği ancak duyguların da kurmaca olacağı ifade edilirken eserin kurguya dayalı olması yanında okuyucunun da kurguya dayalı duygular beslemesi mühimdir (Eagleton, 2012: 116). Bir eseri edebi yapan şeyin onun kurguya dayalı olması görüşü, kurgunun edebiyat yerine kullanılacağı anlamını vermeyecektir.

Bir eserin kurguya dayalı olduğunu hangi ölçütlerle belirtebiliriz? Yazarın anlattıklarının gerçek dünyada örneklerinin olmaması mı yoksa okuyucunun okuduklarını zihninde canlandıramaması mı? Yazarın niyeti nasıl belirlenebilir? Yazar, eseri için kurmaca değildir ya da kurmacadır dese de okuyucunun algısı başka türlü olabilir.

Kız çocuklarının insan yerine konmadığı bir toplumda/dönemde, bir yazarın eser kahramanlarından bir kadını devlet başkanı olarak anlatması/sunması okuyucular için kurgu meselesini gündeme getirecektir. Bu nedenle kurgusal bir metnin gerçekmiş gibi ele alınması onun kurgusal yapısını etkilemez veya gerçekçi bir metni kurgusal olarak ele almak metnin gerçekliğini değiştirmez.

Eserin kurgusallığı hakkında bilgi sahibi olabilmek için yazara başvurmak okuru/eleştirmeni doğrulara götürmeyebilir (Eagleton, 2012: 118). Bir eserin ana karakterlerinin gerçek hayattan alınması, eserin kurmaca olmayacağını göstermez. Karakterler gerçek hayattakilere ne kadar benzerse benzesin, yazarın zihninde yeniden kurgulanmış ve anlamlandırılmıştır. Roman ve hikâye okuyan bir okurun bu nedenle metindeki olayların veya karakterlerin gerçekliği hakkında düşünceleri vardır, ancak bunların gerçekliğini sorgulayamaz (Eagleton, 2012: 136).

Kurgu ve edebi metin hakkında pek çok şey söylenebilir: Mesela kurgu, edebi metinde çok anlamlılığı sağlar. Kurgu ile gerçek dünya arasındaki gerçek ilişkinin edebi metinlerde anlam(lar)ını ortaya koyar. Burada anlam veya anlamlar söz konusudur. Edebi metinlerde anlam(lar)dan bahsedilmesi kurgu ile edebi dil

arasında sıkı bir ilişki olduğunu gösterir. Edebi eserin kurmaca dünyası hakkında bildiklerimiz ancak kelimelerin bize anlattıkları kadardır.

Edebi eserlerin kurgu yoluyla oluşturulduğunu dile getirmiştik. Diğer bir ifade ile edebi eserler *yapmadır*. Bir niyet doğrultusunda kurgulanır. Edebi eserler, onları oluşturan / meydana getiren / yapan tarafından kurgulanarak vücut bulur. Anlatma esasına bağlı edebi metinler, bir amaç doğrultusunda zihniyet, yapı, yapı üst başlığı altında olay örgüsü, zaman, mekân, şahıs kadrosu ile oluşturulur. Bu unsurlar kurgudur. Bu unsurların kurgusalılığı üzerinde durulmasında fayda vardır.

2.1.3.2.1. Olay Örgüsü ve Kurgu

Her edebi eserin bir olay örgüsü vardır. Özellikle de romanda ve hikâyede, olay örgüsünü açıkça görmek mümkündür. Kurguya dayalı bu olay örgüsü zaman, mekân ve şahıs kadrosu ile birlikte düşünülür/kurgulanır. Çünkü vaka, belli bir zamanda, mekânda, şahıs kadrosunun arasındaki çatışma/ilişki sonucu ortaya çıkar. Olay örgüsü şahıs kadrosundan ayrı düşünülemez. “Vaka, herhangi bir alaka ile bir arada bulunan ve birbiriyle ilgilenmek mecburiyetinde kalan fertlerin en az ikisinin karşılıklı münasebetlerinden tezahürdür.” (Aktaş, 1991: 48).

Edebi eserler mana birliklerinden oluşur. Bu mana birlikleri yazarın anlatıcısının özelliğine göre kurgulanır. Eser olarak elimize aldığımız, kitaplığa koyduğumuz metin hayal ürünüdür. Eserin olay örgüsü hayalidir. Olay örgüsü oluşturulurken, küçük olay halkacıkları birbiri ile ilişkilendirilirken yazarın nasıl bir seçim yaptığını tahmin etmek mümkün değildir.

Olay örgüsünün kurguya dayalı olduğunu göstermek ve anlatma esasına bağlı edebi eserlerde kurguyu biraz daha anlaşılır kılabilmek için *Peşpeşe*³⁷ isimli romandan bahsetmek yerinde olacaktır. Bu eser beş yazar tarafından yazılmıştır. Her yazar bir önceki yazarın yazdıklarını okuyup dikkate alarak bir önceki yazarın

³⁷ Eseri Murathan Mungan, Eylül-Ekim 2002’de; Faruk Ulay, Kasım 2002-Ocak 2003’te; Elif Şafak, Mart-Nisan 2003’te; Celil Oker, Ağustos-Ekim 2003’te; Pınar Kür, Aralık 2003-Ocak 2004’te yazmıştır. Eser, beş yazar tarafından kendi sıraları geldiğinde daha önce yazılmış metinler okunarak yeni kurgu ile devam ettirilmiştir.

bıraktığı yerden eserin olay örgüsünü zaman, mekân ve diğer unsurlarıyla yeniden kurgulamıştır.

2.1.3.2.2. Anlatıcı ve Kurgu

Anlatma esasına bağlı edebi metinlerde olup biten her şey eserde yer alan şahıslardan biri tarafından ya da eserin dışında olup her şeyden haberdar olan, her şeyi bilen birisi tarafından anlatılır. Tiyatroda gösterme tekniği kullanılarak aktarılan olaylar, roman, hikâye, masal ve destan gibi türlerde dinleme ve okuma yoluyla gerçekleşir (Sağlık, 2010: 49). Eserle meşgul olan kimse/okur/dinleyici bir anlatıcının varlığını hisseder. Eserde geçen olay, olay parçacıkları, zaman, mekân, şahıslar, şahıslar arasındaki ilişkiler, şahısların zihinlerinden geçenler, eşya ve insan münasebeti hep biri tarafından anlatılır. Bu ‘biri’ne kavram olarak *anlatıcı* denir.

Bu anlatıcı; “Roman kişilerinden biri ise ‘iç anlatıcı’, roman kişileri dışında biri ise de ‘dış anlatıcı’ adını alır.” (Sağlık, 2010: 50). Biz burada roman anlatıcısı örneğini alıntılıdık. Anlatma esasına bağlı bütün eserler için yukarıda ifade edilen anlatıcı genellemesini yapmak mümkündür.

Edebi eseri kurgulayıp düzenleyen sanatçı, anlatıcılık görevini birisine verir. Eserin anlatıcısı da diğer unsurlar gibi kurgusal bir varlıktır. Bu kurgusal varlık, olan biteni okura ya da dinleyiciye yazarın bakış açısı ile şekillendirerek anlatır. Olayları yorumlayarak okuyucunun dikkatini canlı tutar. Bu kurgusal varlık ile eserin yazarı karıştırılmamalıdır.

Yazar tarafından kurgulanan anlatıcı, bazen her şeyi gören, duyan, kişilerin iç dünyalarını ve bu iç dünyalarda meydana gelen çalkantıları ayrıntısı ile anlatır. Birinci tekil şahıs olarak kurgulanan anlatıcı da yukarıda belirtildiği gibi yazarın kendisi değildir. Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü adlı eseri birinci tekil şahıs anlatıcı tarafından anlatılmıştır. Hayri İrdal tarafından anlatılan eserde, eserin olay örgüsünden şahıslara kadar anlatıcının gözüyle görülmüş ve anlatılmıştır. Eserin anlatıcısı hem olaylara vakıf hem de olayların yapıcısı

durumundadır. Kahraman anlatıcı rolünde olan İrdal'ın bilgisi, tecrübesi, olaylara hâkimiyeti önemlidir.

Edebi eserlerde duygu, düşünce ve olaylar ya da şahısların zihninden geçenler, daha çok kitabın dışında tasarlanmış bir anlatıcı tarafından anlatılır. Kurmaca bir dünyada, yazarın sözcülüğünü yine kurmaca anlatıcı üstlenir. Anlatıcının dış dünyada bir gerçekliği yoktur. Her yazar üslubuna uygun anlatıcılar kurgular.

Edebi eserlerde üç tür anlatıcıdan söz edilir. Bunlar, gözlemci, ben ve çoğul anlatıcılardır. Gözlemci anlatıcı gerçekliğe ne kadar bağlı kalmaya çalışırsa çalışsın gördüklerini kurgular. Edebi eserlerin içerisinde anlatıcıdan söz edilmez. Anlatıcı, okur veya dinleyici karşısına çıkar. O kurgusal bir varlıktır. Yazarın/sanatçının zihninde meydana getirilmiştir. Yaratılırken de bakış açısına göre şekillenmiştir. “Eserde ifade edilenlerin benimsenmesinde onun bilgisi, anlayış ve seziş gücü, hadiseleri değerlendirme kabiliyeti, tabiat ve insan sevgisi gibi vasıflarının rolü büyüktür.” (Aktaş, 1991: 98).

Kısaca toparlayacak olursak; anlatıcı sanatçının kurgusal kahramanıdır. Kurguya dayalı dünyanın kurguya dayalı anlatıcısıdır. Anlatıcı gerektiğinde tasvir yoluna gider, gerekirse kahramanların kalplerindeki ve zihinlerindeki ortaya çıkarır.

2.1.3.2.3. Şahıs Kadrosu ve Kurgu

Edebi eserde sanatçının kurgu yoluyla meydana getirdiği diğer unsur şahıs kadrosudur. Edebi eserlerdeki şahıslar gerçek hayattaki insanlara benzeyebilir. Ancak, bunların birebir aynısı olduğunu söylemek mümkün değildir. Edebi eserdeki kişilere kurgusal gerçeklik içerisinde bir anlam vermek gerekir. Şahıs kadrosunun da duygu, düşünce ve istekleri eserde belirgin halde gözlemlenir.

Edebi eserlerde yer alan şahıs kadrosunun “fiziki görünüşleri, ruhi halleri ve diğer insani vasıfları tabii olarak itibaridir.” (Aktaş, 1991: 149). Kurgulanan bu şahıslar gerçek hayattan esinlenilerek oluşturulmuştur. Bu esinlenme hiçbir zaman eser kahramanlarını gerçek kılmaz. Büyük bir genelleme yapmamak kaydıyla George

Orwell'in *Hayvan Çiftliği*³⁸ adlı eserini ve bu eserin kahramanlarını dikkate alsak ne Benjamin hakkındaki bilgiler, ne de harfleri öğrenmeye çalışan tavuk ve horozlar gerçektir. Sanatçı, temsili şahıslarla kurgu yoluyla bir dünya oluşturmuş ve bu dünyayı zaman, mekân, olay örgüsü ile eşek, at, domuz, tavuk, horoz gibi eser kahramanlarıyla insani vasıfları açıklamıştır. Bir çiftlikte yaşayan ve insanların kendilerini sömürdüğünü düşünen hayvanlar, çiftliği ele geçirdikten sonra kendi kanunlarını oluştururlar. “Yedi Emir” ismini verdikleri kurallar şu şekilde düzenlenmiştir:

“1-İki ayakla yürüyenlerin hepsi düşmandır. 2-Dört ayakla yürüyenler veya kanatlı olanlar yoldaştır. 3-Hiçbir hayvan elbise giyemez. 4-Hiçbir hayvan yatakta uyuyamaz. 5-Hiçbir hayvan içki içemez. 6-Hiçbir hayvan diğer bir hayvanı öldüremez. 7-Hayvanların hepsi eşittir.” (Orwell,1945: 29). Bu kurallar yazarın kurguladığı hayvan kahramanlar tarafından oluşturulmuştur. Kurgunun yazara ne kadar imkân sağladığını da burada görmek mümkündür.

Edebi eserlerin meydana gelmesi için şahıs kadrosu, olmazsa olmazlar arasında yer alır. Burada şahıs kadrosundan kastımız, çeşitli sebeplerle birlikte hareket edip olay örgüsünün oluşmasını sağlayan kahramanları da belirtmektir. Bu şahıs kadrosu anlatıcı aracılığı ile okurun zihninde canlanır.

Biz burada edebi eserlerin kurguya dayalı şahıs kadrosu hakkında bilgi vermeye çalıştık ve bu şahısların yazarın kurgu yolu ile oluşturduğu şahıslar olduğunu ifade ettik. Şahıs kadrosunun eser içerisinde üstlendiği görevler, aldığı roller, vakaya etkisi, şahıslar arasındaki her türlü ilişki, eserin olay halkalarında esere eklenen şahıslar, kilit roldeki şahıslar, silik şahıslar, incelenmesi gereken ayrı bir konudur. Buradaki amaç, anlatma esasına dayalı edebi eserlerde yer alan şahıs kadrosunun her ne özelliği olursa olsun kurgusal oluşudur. Kurgunun, eserin şahıslarını oluşturmada yazarı ne kadar özgür kıldığını belirtmektir.

³⁸ Orwell, G. (2001). *Hayvan Çiftliği*. (Çev: Sedat Demir), Metropol Yay., İstanbul.

2.1.3.2.4. Zaman ve Kurgu

Anlatma esasına bağlı edebi metinlerde olay örgüsü, şahıs kadrosu ve mekân, kurgu yolu ile oluşturulduğu gibi zaman da kurgu yolu ile oluşturulmuştur. Eserde zaman, kurmaca bir unsur olarak yer alır. Kurgu yoluyla oluşturulmuş bir eserin malzemesinin kurgu dışı olması zaten mümkün değildir. Nurullah Çetin, zaman konusunu; ‘Nesnel Zaman’, ‘Vak’a Zamanı’ ve ‘Anlatma Zamanı’³⁹ (Çetin, 2007: 128-134) olarak üç başlık altına tasnif etmiştir. Şerif Aktaş ise, edebi eserde zamanı, şu şekilde tarif etmiştir: “Eser bir süre zarfında meydana getirilir ve yine bu süre zarfında okuyucu tarafından idrak edilir. Bunlardan birincisine yazma zamanı dersek, ikincisine yaratma adını vermek yerinde olur.” (Aktaş, 1991:117). Edebi eserin yazılma zamanı eser meydana getirilirken harcanan zamandır. Bu zamana metin dışı zaman da denmektedir (Sağlık, 2010: 56). Bu zamanın eserin kurguya dayalı zamanı ile bir ilişkisi yoktur. Eserde zaman derken zaten metin dışı zamandan pek bahsedilmez. Bu zaman takvim ve saatle ölçülebilen zamandır. Okuma zamanı da bu tür zamandır. Yazma ve okuma zamanları kronolojiktir. Bu iki zamanın dikkatlere sunulması edebi eserlerde kurguya dayalı zamanı daha iyi kavramak içindir.

Metin içi zaman kurgusal zamandır. Olaylar kronolojik bir sırayı takip etmeyebilir. Yani zaman ileriye ya da geriye dönük olarak verilebilir. Olaylar anlatıcının gözünden verildiğinden onun, zamanı belirleme görevi vardır. Zamanı kendi tasarrufunda tutan anlatıcıdır. Bu hakkı ona yazar tanımıştır. Bazen olayları özetler, bazen küçük ayrıntıları okurla paylaşır.

Gerçek zaman, psikolojik zaman, kronolojik zaman, geriye dönüşlü zaman takdimi, aksiyon zamanı, nakledilen zaman söz konusudur. Edebi eserde zaman algısı, klasik eserlerde başka, modern zaman eserlerinde başka başkadır. Klasik eserlerde zaman, geçmiş, an ve gelecek olarak ifade edilir. Bu, zamanlar arası geçişin kuralları vardır. Modern zamanların eserinde ise zaman insanın iç dünyasında şekillenir (Sağlık, 2010: 57).

³⁹ Ayrıntılı bilgi için bk.: Çetin, N. (2007). *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Kitap Yay., s.128-135, Ankara.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Huzur* isimli romanında zaman yirmi dört saat olarak belirlenmiştir. Eser, ilk bölümde saat dokuz civarında başlar. Mümtaz yataktan kalkmış ve İhsan'a hasta bakıcı bulmaya çıkmıştır. Eserin ikinci ve üçüncü bölümlerinde geçmiş zamanda olaylar devam eder. Dördüncü bölüm ise İhsan'ın Nuran'ın iki arkadaşı ile karşılaşması ve eski kocası ile barıştığı haberi ile biten ilk bölümün sonunda başlar. Yani yazar, koca bir kitabın olay örgüsünü yirmi dört saatlik bir zaman dilimine sığdırmıştır.

Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* isimli eseri de gerçek zamanla ifade etmek gerekirse bir buçuk saat içerisinde olan bitenden oluşur. Yani eserin olay örgüsünün zamanı bir buçuk saattir. Eserin başkahramanı Aysel, Ankara'da lüks bir otel odasında ölmeye yatması ve bir buçuk saat sonra kalkmasıyla biten bir eserdir.

Bir buçuk saat içerisinde kahraman kendisi ile iç hesaplaşma yoluna gider. Karnındaki çocuğu düşünerek ölüm kararından vaz geçer. Anlatıcı ağzıyla kahraman Aysel otuz yıllık hayatını bir buçuk saat içinde yorumlamıştır. İki romandan burada bahsetme sebebimiz yazarın gerçek zamanı dikkate alarak esere başlaması ve kısa bir süre içerisinde eseri bitirmesidir. Zaman bu iki eserde diğer eserlerde de olduğu gibi anlatıcının kontrolüne verilmiştir. Yazar, kurguya dayalı zamanı kullanarak modern zaman yazı teknikleri ile birlikte olay örgüsünü, kurguladığı zamana sığdırmıştır.

2.1.3.2.5. Mekân ve Kurgu

Edebi eserin kendisi kurgu olduğu gibi eserde olan bitenin geçtiği mekân da kurgudur. Mekân⁴⁰, edebi eserde geçen olayların sahnesidir. Kurguya dayalı bu mekân dış dünyadan bir yerleri çağırırır.

Mekân, şahıs kadrosunun rollerini gerçekleştirdiği zamanın şartları dikkate alınarak kurgulanan zemindir. "İtibari bir eserde nakledilen bir vaka zincirinin bazı

⁴⁰ Nurullah Çetin, edebi eserlerdeki zamanı önce 'Somut Mekânlar' ve 'Soyut Mekânlar' olmak üzere iki bölüme ayırmıştır. Daha sonra, somut mekanları; açık ve kapalı mekan olmak üzere tasnif ederken, soyut mekanları; ütöfik, fantastik, metafizik ve duygusal mekan olarak başlıklar halinde sunarak, edebi eserlerdeki mekan konusunu derinlemesine inceleme imkanı sunmuştur. Ayrıntılı bilgi için bk.: Çetin, N. (2007). *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Kitap Yay., s.135-139, Ankara.

kısımları ‘anlatma’, bazı kısımları da ‘gösterme’ yoluyla dikkatlere sunulur. Mekâna ait hususiyetleri ve şahıs kadrosunu teşkil eden fertlerin dış görünüşlerini ifadeye ihtiyaç duyulduğu zaman ise, umumiyetle tasvire başvurulur.” (Aktaş, 1991: 148). Tasvir, şahısların fiziksel görünüşleri olacağı gibi mekânları da kapsar. Eserin konusu ile mekânı arasında doğrudan bir ilişki vardır. Anlatıcı, olay örgüsünü sıralarken konu ve mekân ilişkisine dikkat edilir. Bu durumu Reşat Nuri Güntekin’in “Avukat” isimli hikâyesi ile örneklendirebiliriz: Bu hikâyede konu, bir sanığın yargılanmasıdır. Doğal olarak mekân mahkeme salonudur. Anlatıcı, mahkeme salonunun doluluğundan bahseder. Suçlunun hâkim önüne çıkarılma ve yargılanma sahnesi vardır. Yazar mekân tasviri yapmamıştır. Mahkeme salonunun nerede, nasıl bir düzene sahip olduğu belirtilmemiştir. Olayın geçtiği ya da sunulduğu yer hangi il, ilçe sınırlarında ise belirtilmemiştir: “Avukat aynı yorgun tavırla ayağa kalktı. Bilekleri ile önündeki kürsüye dayanarak ağır ağır söze başladı.” (Kaplan, 2004: 109).

Hikâyede konu, mekânın mahkeme salonu olmasını gerekli kılmıştır. Bu nedenle şu sonuca varılabilir: Mekân, konu ve şahıs kadrosunun yüklendiği görev ve olay adacıklarına göre belirlenmektedir. Avukat isimli hikâyede salon tasviri yapılmamıştır. ‘Mahkeme salonu’ ifadesinin okuyucuda uyandırdığı manaya göre mekân şekillenmektedir. Edebi eserin diğer unsurları gibi mekân da kurgudan ibarettir. Kurgusal mekânın gerçek hayattan izler taşıyabileceği/taşıdığı üzerinde durulması gereken önemli konulardandır.

2.1.3.3. Hukukta Kurgu

Kurgu denince akla ilk gelen konu, güzel sanatlar olmaktadır. Hukukta kurgu/kurmaca konusu ise ilk duyulduğunda anlamsız gibi görünmektedir. Önceki bölümde edebiyatta kurgu konusuna değinildi. Hukukta kurgu konusu da edebiyat ve hukuk bilimlerinin ortak yönleri arasındaki arayışlarda karşımıza çıkmaktadır. Hukuktaki kurguyu elbette edebiyattaki gibi çok kapsamlı düşünmek mümkün değildir.

Hukukta kurguyu “söz” üzerinden açıklamakta fayda vardır. Söz, edebiyatta olduğu gibi hukukta da kurgulanarak ifade edilir. Hukukta bir kural konacaksa ya da bir

hüküm verilecekse kurguya dayalı söz önem kazanır. Edebiyatta sözü yazar/şair söylerken, hukukta kanun koyucu veya yargıç söyler. Kural ya da kanun koyucu, sözünü “olabilirlik” üzerine kurarken hüküm veren “olmuş bitmiş” bir hikâye üzerine söyler. Medeni Kanunun 30. Maddesinde belirtilen “Doğum ve ölüm, nüfus sicilindeki kayıtlarla ispat olunur.” sözü kanun koyucunun kurgusudur.

Edebiyatta sözü ilk önce yazar/şair, sonra okuyucu ve eleştirmen söyler. Hukukta ise ilk önce kanun koyucu söyler sonra yargıç. İki bilim dalı da söz üzerine kurgulanmıştır. Fark ise hukukun yaptırım gücünün olması, kurallara uymayanı cezalandırması söz konusu iken edebiyatta böyle bir yaptırımın olmamasıdır. Edebiyatta bir hikâye kurgulanır ve bu hikâye okuyucunun ya hoşuna gider, hayal dünyasını geliştirir ya da eleştiriye sebep olur. Hukukta bir avukatın savunduğu kişi için kurguladığı hikâye ise bir sonuca bağlanır. Edebî kurguda tutarlık aranırken hukukî kurguda “ikna etmek söz konusudur ve ikna etmek de gerçeğe benzerliğe bağlıdır.” (Todorov, 2011: 79).

Konuyu daha iyi kavrama adına iki komşunun kavga ettiğini düşünelim. Bir süre sonra suçlunun belirlenmesi için iki kişi yetkili kişiler karşısına çıkarılırlar. Kavga yetkililer önünde yapılmadığı için yetkililerin bazı delillere ya da görgü tanıklarına ihtiyacı olacaktır. Ya da avukatların bilgisine ihtiyaç duyulacaktır. Bu durumda avukatlar sanıkların haklılığını ortaya koymak için yukarıda da ifade edildiği gibi kurguya başvurarak dilin imkânlarını kullanacak ve karar mekanizmasını ikna edecek bilgiler vereceklerdir. Burada kurgu kaçınılmaz olacaktır. Hukukçunun hikâyesinin sonu birilerine beraat birilerine mahkûmiyet kapısını açacaktır. Oysa edebiyattaki hikâyenin özelliği okuyucuda estetik duygular uyandırması ve belki bu duyguları uyandırma yanında bilgi vermesidir. Edebi kurgu estetik manada yarar görürken hukuki kurgunun sonucu müeyyideye dayanır. Hukuk, olası hikâyeleri ya da olmuş bitmiş hikâyeleri sonuca bağlar. Bunlar gerçekleşmesi muhtemel ya da çoktan gerçekleşmiş hikâyelerdir.⁴¹

Hukukta kurgu konusuna şöyle bir örnek vermek mümkündür: kanun koyucu bir kural belirler. Kural, insanı veya insanları kapsar. İnsanların yapması/uygulaması gereken veya yapmaması/uygulamaması gereken bir kuralı koyar. Ancak bu

⁴¹ Hukukta Kurgu konusunda Öykü Didem Aydın’ın “Hukukta Kurmaca-Kurmacada Hukuk isimli yazısından faydalanılmıştır. Web: <http://edebiyatvehukuk.blogspot.com.tr/2009/05/hukukta-kurmaca-kurmacada-hukuk-hukuk.html> adresinden 14 Ağustos 2013’te alınmıştır.

insanların kim oldukları belli değildir. Bu nedenle kuralın kahraman(lar)ı kurgusaldır.

Kuralda bir durum veya olay söz konusudur. Bu durum veya olay özne tarafından yapılmadıkça kurgusaldır. Yapılınca da kurgunun gerçekleşmesi söz konusu olur. Hukukta bir olay bir zaman dilimi ve mekânda gerçekleşmiştir veya gerçekleşecektir. Zaman ve mekân belirsizdir. Olayın gerçekleşmesi ve gerekli mercilere duyurulması neticesinde belirginleşecektir. Burada yargıcın rolü ile yazarın rolü birbirine benzer. Çatışma çözülür veya olduğu gibi bırakılır.

Hukuk da edebiyat da toplumların yapısını yansıtmakla birlikte bu yapının zamana uygun olarak değiştirilmesinde önemli roller üstlenir. Hukukta, toplumun uymasında yarar görülen kurallar (davranış kuralları) kurgulanırken; edebiyatta bireylerin toplum içerisindeki yerleri ve davranış kuralları yeniden kurgulanır, gerekirse olması gerekenler gözden geçirilir. Bir yönü ile edebiyat da hukuk da olması istenen/beklenen dünyayı kurgular. Hukukta bu dünya kurgulanırken müeyyide söz konusu olur, edebiyatta kamuoyu oluşturulmasından bahsedilebilir.

2.1.3.3.1. Hukukun Öznesi ve Kurgu

Hukuk, kendi başına kendisini inşa edecek, ortaya koyacak, biçimlendirecek bir unsur, bir sistem değildir. Hukuk ancak failin şekil vermesi, onunla birlikte gelişmesi, olması gerekeni tasarlaması ile birlikte varlığını devam ettirecektir. Doğal hukukta da pozitif hukukta da öznenin kurgulanması vazgeçilmez bir unsur olmuştur.

Toplumun fertlerinin doğal yaşam içerisinde belirlenmiş kurallara uyması ya da fertlere müeyyide uygulanarak uydurulması bir sistemi de beraberinde getirecektir. “Hukuk, toplumsal yapının özneleri arasındaki ilişkileri düzenlemeye yönelik kurumsallaşmış bir normatif düzen olma niteliğine sahiptir (Paydaş, 2012: 11). Yani hukuk, toplumsal düzeni sağlamak için özneler ve öznelerin uyması gereken kuralları kurgulamaktadır. Burada özneler arasındaki ilişkileri düzenlemeden önce öznelerin ve davranışlarının kurgulanması söz konusudur.

Hukukun kim veya kimler tarafından yürürlüğe konduğu/konması gerektiği incelenmesi gereken başka bir konu olmakla birlikte hukukun uygulanması aşamasında öznenin kurgusuna ihtiyaç duyulmaktadır. Bir toplumun hem fert fert hem de tamamının hukuk kurallarına uyması konusunda hukukun ve hukuk kurallarının kabul görmesi gerekmektedir. Bu konuyu, 17 Şubat 1926 tarihinde kabul edilen İsviçre Medeni Kanununu örnek vererek açıklamak mümkündür. Medeni kanunun kabul edilmesi sırasında kanunu yürürlüğe koyanların özne ve özneleri kurgulaması söz konusu olmuştur. Öznenin varlığını kabul etmeden onu tıpkı bir edebi metindeki şahıslar gibi düşünmeden onlar üzerinde fikir yürütmek mümkün değildir.

2.1.3.3.2. Dava Dilekçeleri ve Kurgu

Hukukta kurgu konusu dava dilekçeleri üzerinden örnek verilerek açıklanabilir. Aşağıda Babalığın Tespiti konulu dava dilekçesini bir edebi metnin kurgulanışı şeklinde düşünebiliriz:

.....SAYIN HAKİMLİĞİNE		
DAVACI	:.....	
VEKİLİ	:.....	
DAVALI	:.....	
KONU	: Babalığın Tespiti	
AÇIKLAMALAR : 1-Müvekkilimiz davalı ile 2 yıl nişanlı kaldıktan sonra ayrılmıştır. Bu nişanlılık dönemleri içerisinde defalarca birlikte tatile çıkmışlar ve birlikte olmuşlardır. Müvekkilimizin birlikte kaldıkları otellerde ve plajlarda çekilmiş fotoğrafları bulunmaktadır. Bunları mahkemeye delil olarak sunacağız. 2-Evlilik gibi çok kutsal bir beraberliğe herkesin huzurunda adım atan müvekkilimiz, müstakbel eşine güvenmiş, böyle bir ilişkiye girmekten çekinmemiştir. 3-Müvekkilimiz müstakbel eşine bir bebek beklediğini söylediğinde, davalı kendisini evlenmeye zorlamak için yalan söylediğini ve çocuğun kendisinden olmadığını söyleyerek, müvekkilimizi terk etmiştir. Müvekkilimiz incinmiş ve günlerce evden dışarı çıkamamıştır. Her şeye rağmen müvekkilimiz çocuğunu doğurmuştur. Bir kız çocuğu dünyaya getirmiştir. 4-Çocuk davalıya aittir. Müvekkilimizin yetiştirilme tarzı ve aile yapısı gereği bir başkası ile ilişkiye girmesi imkânsızdır. 5-Çocuk doğalı henüz 1 yıl olmamıştır. Anne adına yasal süresi içinde çocuğu kabullenmeyen		

davalıya karşı bu davayı açmak ve çocuğun nesebini düzeltmek üzere mahkemenizden karar almak gerekmiştir.

YASAL NEDENLER: MK. m 249 vd.

KANITLAR : Tanıklar, nişan ve gezi fotoğrafları, her türlü inceleme ve sağlık raporu, her türlü kanıt.

İSTEM SONUCU : Açıklanan nedenlerle, müvekkilimizin kızının babasının davalı olduğu konusunda karar verilmesine, çocuğun, babasının nüfus kaydına geçirilmesine, yargılama giderlerinin karşı tarafa yükletilmesine, 1136 Sayılı Avukatlık Kanununun 4667 Sayılı Kanunla değişik 164/son fıkrası uyarınca karşı taraf vekalet ücretinin Avukat olarak adımıza hükmedilmesine karar verilmesini talep ederiz.

DAVACI VEKİLİ

Yukarıda örneği verilen dava dilekçesinde şahıs kadrosunun (belirsiz) bulunması, konunun belirlenmesi ve açıklamalar kısmında yer alan bilgiler okunduğunda zihinlerde bir hikâye kurgusu oluşmaktadır. Hâkimin olay hakkında fikir yürütmesi ve davayı bir sonuca bağlayabilmesi için olay hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir. Olay ise kurgulanarak açıklamalar bölümünde verilmiştir. Açıklamaların birinci maddesinde müvekkilin davalı ile iki yıl nişanlı kalması, tatile çıkmaları; ikinci maddede gerekçeleri de belirtilerek müstakbel diye ifade ettiği eş ile birlikte olduğu ifade edilmiştir.

Üçüncü maddede müstakbel eşe bir bebek beklendiği söylendiğinde buna inanmadığı, bir süre sonra bir kız çocuğun dünyaya geldiği belirtilmiştir. Hâkime gerekli bilgiler verilirken kanıtlama ile birlikte edebi bir üslup da kullanılmıştır. Dilekçenin kurgulanması, olayı, olayın dinleyicilerin zihninde canlandırılması, sonuca bağlanmak istenmesi söz konusudur.

Yukarıdaki dilekçeyi şu şekilde düşünmek de mümkündür: Olayın kahramanları tıpkı edebi eserde olduğu gibi yazarın dışında kimselerdir. Avukat, yazar gibi olayı hayatın içinden, olayların içinden seçmiş ve kurgusunu oluşturmuştur. Avukat, dilekçede belirtilen kimseleri başından beri tanımamaktadır. Davacı bu durumu

kendince kurgulamış ve avukata anlatmıştır. Açıklama maddeleri davacının anlattıkları sonucunda oluşturulmuştur. Burada ifade edilenler davacının haklı olduğunu belirtmek amacı ile kurgulanmıştır.

Ayrılık istemli dava dilekçelerine, alacaklı dava dilekçelerine, yukarıda da belirtildiği üzere babalığın tespiti ile ilgili dava dilekçelerine bakıldığında hepsinde davacıyı haklı çıkarmak için kurguya başvurulması söz konusudur. Kanun maddelerinin gerçekliği veya bu kanun maddelerinin olaya uygulanması aşamasında başvuru kurgu edebiyattaki kurguya benzemektedir.

Hukukta kurgu konusu hukuk eğitiminde edebiyattan veya edebiyatın bazı bilgi alanlarından yararlanılmasını da gündeme getirir. Bir hukukçu, hukuk kurallarını öğrenirken ne tür olaylar ile karşılaşabileceği ile ilgili hukuki metinler okuyabilir, konusu hukuk ile ilgili olan edebi eserler de okuyabilir. Bunlar hukukçunun olayların çözümünde insani yaklaşmasını sağlar. Kurgu ile birlikte olayların çözümünde alternatif yollar dener.

2.1.3.3.3. Hukuk Eğitiminde Kurgu

Hukukta kurgu konusu, hukuk eğitimi için de başvuru önemli bir husustur. Bilgi paylaşımı dikkate alındığında kurgu ön plana çıkar. Hukuk metinleri de edebi metinler gibi bilgi paylaşımını sağlamaya yönelik hazırlanabilir. Bu bilgi paylaşımında özellikle eğitim açısından kurguya başvurulur.

Hukuk fakültesine yeni başlayan bir öğrenci öğrenim hayatına devam ederken teorik bilgiler ile yüklenecektir. Bu teorik bilgilerin uygulanmasında kurgu devreye girmektedir. Kurgusal Mahkeme denem kavramın ortaya çıkması hukuk eğitiminde kurgunun yeri ve önemi hakkında bilgi vermektedir.

Hukuk eğitiminde geçmişe yönelik davaların öğrenilmesinde bu davaların sebep ve sonuçlarının ortaya çıkarılmasında kurgunun rolü büyüktür. Yanlış alınmış kararlar, infazlar ve cezalandırmaların kurgu yolu ile hukuk öğretiminde anlatılması, kararların eleştirisinin yapılması son derece önemlidir.

29.12.2004 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfaz Hakkında Kanun'un 39, 40 ve 41. Maddelerinin öğrencilere öğretildiğini düşünelim. 39. Madde yükümlünün kınanması hakkındadır. 40. Madde 'eğitim yerini terk etmek' gibi durumlarda, yükümlünün bazı etkinliklere katılmasını engellemek ile ilgilidir. 41. Madde ise yükümlünün ücret karşılığı çalıştığı işten alıkonmasıdır. Bu üç madde öğrencilere doğrudan öğretilir. Bunun yanında konusunu üç maddeden alan bir hikaye ya da roman yazılabilir. Kurgu yolu ile öğrencinin bu maddeleri kolaylıkla öğrenmesi sağlanabilir.

Hukuk dersinde bir öğrenciye bu üç maddeyi sınıfta anlatması ödevi verildiğini düşünelim. Öğrenci kendisini bir okulda müdür olarak kurgular. Mesai saatleri içerisinde bir öğretmenin diğer bir öğretmene küfrettiği veya çirkin ifadeler kullandığını öğrenir ve 39. Maddeyi uygular. Müdür öğretmene kınama cezası vererek uygunsuz sözlerini hatırlatır ve bu şekilde davranmaya devam etmesi durumunda farklı sonuçlar doğuracağı hatırlatılır. Öğretmenin kınama cezasını almasına rağmen uygunsuz davranışlarda bulunmaya devam ettiği görülür ve müdür 40. Maddeyi uygular. Uzaklaştırma cezası verir. Öğretmenin bir aydan üç aya kadar okuldan uzaklaştırılması söz konusudur. Öğretmenin uzaklaştırma cezası bittikten sonra aynı hataları yapmaya devam etmesi durumunda müdür 41. Maddeyi uygular. Öğretmen bir aydan üç aya kadar maaşından kesinti cezası alabilir.

Öğrencinin kanun maddelerini bu şekilde kurgu içerisinde somutlaştırarak anlatması maddelerin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Bu durum bir yazarın dilinde estetik bir şekilde hikâyeye dönüştürülebilir ve mana katmanları ile birlikte okuyucunun/öğrencinin zihin dünyasını genişletebilir.

Hukuk eğitiminde dava dosyalarının kurgu yolu ile senaryosunun yapılması ve tiyatronun imkânlarından da faydalanarak duruşma oluşturulabilir. Öğrenciler eğitim süreçleri içerisinde yargıç, hâkim, avukat, davalı, davacı, mübaşir rollerinde bir duruşmayı canlandırabilir. Yazar, hukuk ile ilgili konuları bir hikâyeye, roman veya tiyatro aracılığı ile kurgulayabilir. Hukuk öğrencilerinin bu kurgusal eserleri okuması hem hayal dünyalarını hem de kelime dağarcıklarını geliştirecektir.

Hukukun öznesinin kurgu olduğunu belirtmiştik. Bu nedenle kanun maddelerinde özne kurguya dayalıdır. Hukuk kuralları çerçevesinde kanun uygulayıcısı olayın kahramanını/suçluyu kanun maddesine uydurmaya çalışır. Örneğin Medeni Kanunun Evlilik Hukuku bölümünde yer alan “Madde 132 - Evlilik sona ermişse, kadın, evliliğin sona ermesinden başlayarak üçyüz gün geçmedikçe evlenemez.” Maddesini inceleyelim. Maddede özne belirli değildir. Yani kurgudur. Böyle bir olay mahkemeye intikal ettiğinde hukuk süreci başlamış olur. Özne ancak o zaman belirlenir. Maddede ayrıca evliliğin sona ermesinden sonra erkek için bir süre belirtmemiştir. Kadın üçyüz gün beklemeden evlense nasıl bir ceza alacaktır? Görüldüğü gibi kanun maddeleri kurgulanmıştır. Maddelerin bu kurgusu edebi eserin kurgusuna benzemektedir. Yazar kurgu yolu ile bir eser meydana getirir. Okuyucular eserin kurgusunun gerçek dünya ve olaylar ile ilişkisini düşünerek eseri manalandırabilir. Bu kurgu içerisinde yazar üçyüz gün beklemeden evlenen bir kadının hukuk karşısında cezalandırmasına karşın onun haklı olduğu hususunda kamuoyu oluşturabilir.

Edebiyat kurgu yolu ile hayal dünyasını genişletirken okuyuculara bir sorunun çözümünün birden fazla olduğunu göstermektedir.

3. BÖLÜM

EDEBİYATTA HUKUK, HUKUKTA EDEBİYAT

3.1. Edebiyatta Hukuk

3.1.1. Hukukun Edebi Metinlerde İzlenmesi

Batılı manada edebi türlerin Türk edebiyatındaki ilk örnekleri ve gelişim süreci incelendiğinde tarihi, siyasi, sosyal, ekonomik ve hukuki koşulların etkisini görmek ve bu koşulların türlerin özelliklerini de etkilediğini söylemek mümkündür. Toplumsal, tarihi, ekonomik, hukuki vb. koşullar doğal olarak edebi esere yansımakta ve türlerin gelişim sürecini etkilemektedir.

Edebi eserler, bir yönü ile toplumun hayat şartları içerisinde yaşanmakta olan bazı problemleri doğrudan veya dolaylı olarak yansıtmıştır/yansıtmaktadır. Duruşma salonları, savcı, hâkim ve avukatlar ile bunların uygulamaları eserlere yansımıştır. Tez konumuz münasebeti ile hukuki meselelerin edebi eserlere nasıl yansıdığını burada tespit etmeye çalıştık. Aynı zamanda konusu doğrudan hukuk olan eserler incelendi. Bu eserlerin belirlenmesinde Yeni Türk Edebiyatının başlangıç tarihi dikkate alınarak kronolojik bir sıra izlenmiştir. Belirli bir dönemden ziyade, her dönemden eser tespitinin daha faydalı olacağı düşünülmüştür. Bu bölümde, tespit edilen on hikâye, on roman ve on tiyatro metninin hukuki meseleleri nasıl yansıttığı tespit edilerek eserler özetlenmiştir.

3.1.1.1. Hukuk Konulu Hikâyeler

Ömer Seyfettin'in 1919 yılında Zaman gazetesinde yayımlanmış *Rüşvet* isimli hikâyesinin olay örgüsü şu şekildedir: Küçük bir köyde, Ali Hoca isminde bir vatandaşın köy muhtarı Huysuzoğlu'nun tarlası üzerine ev yaptırması ve daha sonra muhtarın bu durumdan şikâyetçi olması sonucu olayın mahkemeye intikal etmesi anlatılmıştır. Ali Hoca ile muhtar mahkemelik olmuştur. Ali Hoca haksız olduğu ve bu durumu kabullendiği halde davadan vaz geçmemiştir. Davanın rüşvet yolu ile kendi lehine sonuçlanacağını düşünmüştür.

Köyün bütün davalarına bakan Avukat Namık Efendi, haksız davaları almamakla birlikte, Ali Hoca'nın davasını kaybedeceğini de düşünerek almak durumunda kalmıştır. Avukat, Ali Hoca'nın davasını onu kırmamak için kabul etmiştir. Bozoyük köylüleri yıllardır avukatın müşterisidir. Namık Efendi, yeni gelen hâkimin rüşvet konusunda çok hassas olduğunu bilmektedir. Köylülerin davaları ile geçimini sürdüren Namık Efendi, bu davayı da alır ve kazanır. Davayı nasıl kazandığını anlamayan avukat, Ali Hoca'ya, bu işin nasıl olduğunu sorar. Ali Hoca, hâkime rüşvet verdiğini, ancak rüşveti kendi ismi ile değil de -hâkimin hassasiyetini bildiği için- muhtar adına gönderdiğini söyler. Böylece dava kendi lehine sonuçlanmıştır. Burada, karar makamının hassasiyetinin bilinmesi ve ona göre yönlendirilmesi söz konusu olmuştur. Hâkim, haklı tarafın kendisine rüşvet göndermesini yanlış bulur ve haksız taraf davayı kazanmış olur. Hikâyede kanun adamlarının çok dikkatli olması ve olayların arka planını araştırmadan karar vermemesi gerektiği vurgulanmıştır.

Reşat Nuri Güntekin'in *Avukat* (1927) isimli hikâyesinde, boğularak öldürülmüş bir kadının, katil zanlısının bir avukat tarafından suçsuzluğunun ispatlanması ve daha sonra suçsuzluğunu ispatlayan avukat tarafından zanlının öldürülmesi anlatılmaktadır. Hikâyenin konusu hukuki bir meseledir. Karısı tarafından aldatılan avukat, aldatan kişiyi darağacından kurtarmış ve daha sonra kendisi öldürmüştür.

Mahkeme salonunu tıklım tıklım doldurmuş olan halkın merak ettiği şey, adaletin yerini bulması değil, Behiç Necdet Bey'in zanlıyı, yani Nihat'ı nasıl savunarak darağacından kurtaracağıdır. Avukat yine ikna ve hitap kabiliyetini kullanarak zanlıyı kurtarmıştır.

Hikâyede asıl anlatılmak istenen husus, kanun adamlarının başkaları ile ilgili gerçekler hakkında soğukkanlılıklarını korurken ve bu doğrultuda kararlar verebilirken söz konusu kendileri olunca inandıkları şeyler ya da başkaları için suç sayılabilecek davranışları yapabilecekleridir (Kaplan, 2004: 112).

Hikâyede, mahkeme salonu, müddeiumumi, maznun, mevkii, avukat, dava, darağacı, mazlum, cürm-i meşhut, katil, reis, müvekkil gibi hukuk ile ilgili kavramlara çokça yer verilmiştir. Aynı zamanda, "Söz müdafaa vekilimindir.

Müvekkilim için adalet değil, merhamet ve mürüvvet isteyecektim.” gibi, hukuk dilinde sıkça kullanılan cümlelere yer verilmiştir.

Sait Faik Abasıyanık'ın 18 Nisan - 31 Mayıs 1942 tarihleri arasında o dönemin gazetelerinden “Haber”de yayımlamış olduğu yazılardan oluşan ve daha sonra “Mahkeme Kapısı”⁴² adıyla Yapı Kredi Yayınlarından çıkan eserde yer alan *Bıçakla Oynanmaz* (Abasıyanık, 2011: 49-52) başlıklı hikâyenin konusu da hukuktur.

Sait Faik, mahkemelerde duruşmalara katılmış ve izlenimlerini akıcı bir üslupla hikâyeleştirmiştir. Arif, Hayri, Celal ve yaralı bir kadının konu edildiği *Bıçakla Oynanmaz* isimli hikâyede, bir hâkimin davayı aydınlatmasının zorluğu dile getirilmiştir. Tanık, sanık, şikâyetçi ve mağdurun anlattıklarının hiçbirinin birbiri ile uyuşmaması, konuyu anlaşılmaz kılmıştır. Burada herkesin olayı kendi açısından yorumladığı ve anlattığı bir yerde, gerçeklere ulaşmada hâkimin karşılaştığı sorunlar yansıtılmaya çalışılmıştır.

Hikâyede, hukuki terimlere yer verilmiş ve gözleme dayalı bir anlatım benimsenmiştir. Ayrıca duruşma salonunda hâkimin sorularına şüphelilerin verdiği cevaplar, kurduğu cümleler, hâkimin soru sorma şekli ve soru - cevap şeklinde gelişen diyaloglar, hukuk dilinde iletişimi göstermesi açısından da önem arz etmektedir.

Mahmut Özey'in *Vazifeye Müdahale* (1950) isimli hikâyesinde muhasebe tahsildarı Cemalettin Topaç'ın, vazifesine müdahale etmesi sonucu hakkında tahkikat yapılması istenen vatandaşın duygu hali ve ruh dünyası anlatılmıştır.

Çaydan kum taşıyan arabacıların her beş arabadan birisini kaymakamın emri ile bir okulun inşaatına getirmesi istenmiştir. Şükrü isminde bir vatandaşın bu kurala uymaması ve tahsildarın hemen iş yerinde tahsilat yapmak istemesi anlatılmıştır. Bay M. isminde bir vatandaş yönetimden, haktan hukuktan anlayan birisi olarak

⁴² Mahkeme Kapısı, Sait Faik'in Haber gazetesinde “Mahkemelerde” başlığı altında yayımlamış olduğu yazılardan oluşmaktadır. Adliye muhabirliği yaptığı bir aylık dönem içerisinde duruşma gözlemlerini yazdığı hikâyelerden oluşmaktadır. Daha sonra Yapı Kredi Yayınları tarafından bu yazılar, toplanarak Mahkeme Kapısı ismi ile kitaplaştırılmıştır. Bu süre içerisinde yayımlanmış yazıların tamamını görmek için bk.: Abasıyanık, S. F. (2011). *Mahkeme Kapısı*. Yapı Kredi Yay., İstanbul.

memurun sorumluluğunu hatırlatması ve güya memurun vazifesine müdahale etmesi suçuyla suçlanmasına neden olmuştur.

“Kanun bilmek lazım her şeyden önce canım, kanun.” (Özay, 2007: 159) türünden cümlelerle kanun bilmenin önemi vurgulanırken, kanun bilmenin bazen başa bela olduğu mesajı verilmiştir.

Tahsilat memuru, vazifesine müdahale edildiği gerekçesi ile vatandaştan şikâyetçi olmuştur. Karakol ve mahkeme yüzü görmemiş vatandaş, çevredekilerin de etkisi ile çok korkmuştur. Doğru olanı yaptığı ve memurun görevini kötüye kullandığını hatırlattığı halde kendisinin başı belaya girmiştir.

Bay M. önce karakolda sorgulamış ve daha sonra suçu siciline işlenmiştir. Bu muamele, Bay M.’nin gururuna dokunmuştur. Bir daha haklı dahi olsa bu tür işlere karışmayacağını söyleyen Bay M. haklı iken haksız durumuna düştüğünden dolayı her doğruyu her yerde söylememeye karar vermiştir.

Yazar hikâyede hukuki terminolojiyi kullanmıştır. Bunu mahkeme, karakol, tevkif, hapisane, kadı, avukat, kanun, dava türünden kullandığı kelimler göstermektedir.

Hukukçu, aynı zamanda edebi türlerde de eserler veren İlhan Tarus’un (1907-1967) *Tokat* (1950) isimli hikâyesinde Avukat Şeref Bey’in halkın gözü önünde küçük düşürülmesi anlatılmıştır. Bir kahvehanede oturarak millete nutuk atan Avukat Şeref Bey, kenar mahalleli bir genç tarafından tokatlanır. Olayın perde arkasını bilmeyen insanlar, gencin yanlış yaptığını düşünür. Tokat yiyen avukat; “Şehir ortasında bir kanun adamına tecavüz ha? Ben sana gösteririm. Dur hele, biraz dur, ben sana dünyanın kaç köşeli olduğunu şimdi gösteririm. (...) O hergele, o zina mahsulü haydut elbet elime geçecek.” (Parlatır, vd., 2000: 255-256) türünden ifadelerle gence hakaret eder. Bir süre sonra tekrar gelen gencin yanında hiç sesi çıkmayan avukatın suçlu olduğu anlaşılır.

Özetle, hikâyede kanunların arkasına sığınmış, kanunları kendisine kalkan yaparak halkın parasını alan, onların haklarını gasp eden, onları toplum önünde küçük düşürülen ve kanun adamı görünümünde olan insanların her dönem

olabileceği, bunların kanun adamı sıfatı ile suç işleyebileceği anlatılmıştır. Hikâye anlatıcısı, konu ile ilgili yorum yapmamış, bir hadiseyi resmederek yanlışlığı okuyucunun vicdanına havale etmiş bir his bırakmıştır.

Aziz Nesin'in *Sınır Üstündeki Ev* (1956) isimli hikâyesinde ise bir evin hangi bölgenin sınırları içerisinde kaldığı belli olmadığı için şikâyet mercii bulamayan bir kiracının yaşadıkları anlatılmıştır.

Hikâyede, bir kiracının evine hırsız girmiştir. Kiracı gerekli mercilere bu durumu şikâyet etmiş ancak sorunu çözmemiştir. Konu ile ilgili olarak sorunu çözüm mercileri, evin kendi sınırları içerisinde olmadığını belirterek çözüm sunmaması söz konusudur. Kâğıt üzerinde belirlenmiş sorumluluğunun dışına çıkmak istemeyen çözüm mercileri, eleştiriye tabi tutulmuştur. Kanunların ve kanun uygulayıcıların alaya alındığı hikâyede, bir yıllık kirasını peşin ödeyen kiracı, hırsızlarla yaşamaya başlamıştır. Burada kuralların işlemediği yerde insanların kendi kurallarını koydukları vurgusu da yapılmıştır.

Hikâyede ayrıca kanun boşluklarını bilen kötü niyetli insanların bu boşluklardan rahatça faydalandıkları görülmektedir. Hırsız, kanunları herkesten iyi bilmektedir. Bu nedenle hem kanun uygulayıcılarının hem de ev sahibinin karşısında kendisini savunmakta ve onları kendi çıkarları karşısında çaresiz bırakmaktadır. Kanunlar kiracı ile hırsızların aynı çatı altında yaşamasında bir sakınca olmadığını kanıtlamaktadır.

Şevket Bulut'un *Kutsal Hırsızlık* (1968) isimli hikâyesi de edebiyatta hukuk başlığı altında incelenebilecek bir eserdir. Sıcak bir yaz günü, jip ile resmi göreve giden bir kişi ağzından, on sekiz yaşlarında, Sığırtmaç Musa adında bir delikanlının okulun kitaplığından çaldığı kitap yüzünden elleri kelepçelenerek adalete teslim edilmesi anlatılmıştır.

Jipi arızalanan resmi görevli, arızanın giderilmesi için beklerken iki jandarma arasında, elleri kelepçeli genç gelir. Resmi görevli

gencin niçin tutuklandığını ve nereye götürüldüğünü öğrenir. Olayın aslını öğrenen görevli, çok üzülür. Bu üzüntü ile sistemin eleştirisini yapar. Eğitim için fırsat verilmemiş bir gencin okul kitaplığından çalmış olduğu kitap yüzünden kanun önünde gördüğü muamele eleştirilmiştir. Burada kanunların zamana, mekâna ve olaylara göre yorumlanması gerektiği vurgusu da yapılmıştır. Hırsızlık yapanlar, kanun önünde cezalandırılırken dikkat edilmesi gereken hususlar bulunabileceği dile getirilmiş ve sistemin ceza kesmeye yönelik çalıştığı yönünde eleştiriler yapılmıştır.

Konusu hukuk olan diğer bir eser, Kerim Korcan'ın *Tatar Ramazan* (1956)⁴³ isimli hikâyesidir. Hikâye, birinci baskısı 1969 yılında yapılan kitabının da adını taşımaktadır. Hikâyede iki önemli karakter bulunmaktadır: Birincisi, haksızlığa tahammülü olmayan, mazlumun yardımcısı, haksızlarla her ne durumda olursa olsun mücadele eden, Tatar Ramazan, diğeri ise hapisane ağası olarak bilinen, hapisane müdürüne rüşvet vererek işlerini yürütmeye çalışan, zayıf ezen ve herkesin üzerinde zor kullanarak egemenlik kurmaya çalışan Abdurrahman Çavuş'tur.

Hikâyede, devleti ve devletin gücünü temsil eden/temsil ettiğini iddia eden hapisane müdürü ve gardiyan gibi kimselerin adil olmadıkları ve gerektiğinde güçsüzleri ezdikleri belirtilmiştir. Hikâyenin çatışma noktası, herkesin bildiği zayıf güçlü meselesi değildir. Çatışan her iki taraf da güçlüdür. Birisi karakter abidesi ve adil olarak güçlü iken diğeri zorba ve hilekâr yönü ile güçlüdür. Yöneticilerin haksızlığı sonucu hapse düşen Tatar Ramazan haklı bildiği konulardan ödün vermemiştir.

İnci Aral'ın *Özdemir* adlı hikâyesi, *Kıran Resimleri* isimli ve 1983 yılında ilk baskısı yapılmış olan kitapta yer almaktadır. 1981 yılında yazılmış olan hikâyede, bir yargıcın bunalımları, yalnızlığı ve çaresizliği anlatılmaktadır. Kırk beş yaşında olan Özdemir İnan adındaki yargıç, ailesinden bir süreliğine ayrılarak olayların çıktığı şehre gelmiş ve Orduevinde kalmaktadır. Davalardan dolayı ailesinden uzak kalmış ve oldukça bunalmıştır.

⁴³ Tatar Ramazan isimli hikâye kitabında dokuz hikâye bulunmaktadır. Bu hikâyelerde hapisane hayatının izlerini görmek mümkündür. Hikâye, 1976 yılında tiyatroya, 1990'lı yıllarda da sinemaya uyarlanmıştır.

“O” anlatıcının anlattığı yargıcın zihin dünyası ve zihin dünyasının karışıklığı net bir şekilde ifade edilmiştir. Özdemir’in bunalmasının pek çok sebebi vardır. Olayların vahşeti, çevresindeki insanlardan farklı bir fikir dünyasına sahip olması ve ailesinden uzak oluşu bu sebepler arasında sayılabilir. Benzer konular ile ilgilenmenin yargıcılıkta, insanın ruh dünyasını olumsuz etkilediğinin vurgulandığı bir eserdir.

Bekir Karadeniz’in *Mahkeme* (2012) isimli hikâyesinde, bir duruşma salonunun tasviri yapılmış, savcının ve yargıçların salona girişi ve mübaşirin kuşkuculuğu dikkatlere sunulmuştur.

Hikâyede anlatma ve gösterme tekniği kullanılmıştır. Yazarının aklından geçenler ile baş başa kalan okuyucu, zaman zaman “Yirmi bir yıllık memur maaşının yaklaşık on katı aylık alan birinin sanık sandalyesinde oturması rahatsız etmişti yargıcı” gibi ifadeler ile yargıcın, savcının ve avukatın duygu ve düşüncelerinin etkisinde bırakılmıştır. Hikâye, genç bir kişinin suçlu olarak sanık sandalyesinde yargıçlar tarafından sorulan sorulara cevap vermesi ve salondakilerin ruh hallerini yansıtmaktadır.

Mübaşirin, yargıç ve savcıyı görür görmez herkesi ayağa kalkması için uyarması, savcı ve yargıcın oturacak yerlerinin önceden belirlenmiş olması, resmi elbise gibi resmi kalemlerin olduğunun ifade edilmesi, duruşmanın başlaması ile gerçek duruşmanın kurallarının uygulanması **resmiyetin** çok fazla vurgulandığını göstermektedir. Hukuk terminolojisi de hikâyede oldukça fazla kullanılmıştır.

Hukuk konusu, hikâyelerin olay örgüsünü, kurgusunu, mekânını, şahıs kadrosunun özelliklerini, dilini ve çağrışımlarını doğrudan etkilemiştir. Hukuk diline has olan bazı ifadeler ve kavramlar hikâyelerde kurgunun imkânları ile sunulmuştur. Adaletin tecelli etmesi için edebi eserler farklı bakış açıları sunmuştur.

3.1.1.2. Hukuk Konulu Romanlar

Roman, toplumu etkileyen sosyal, siyasi, kültürel, ekonomik ve hukuki konuları anlatması, aynı zamanda insanın olaylar karşısındaki konumunu belirlemesi

yönüyle önemli bir edebi türdür. Hukuk ise, “Hayatı düzenleyen/yönlendiren/ufuk açan bir özelliğe sahiptir.” (Gündüz, 2007: 380).

Aka Gündüz’ün *İki Süngü Arasında* (1929) isimli eserinde, anne ve babasını küçük yaşta kaybetmiş olan Emine’nin ağabeyi siyasi sebeplerden dolayı Trablusgarp’a sürülmüş, dadısı da felç geçirmiştir. Dadısı dar-ül-acezeye yatırılınca on beş yaşında büsbütün yalnız kalan Emine, ağabeyinin çalıştığı gazetenin sahibinden yardım istemiştir. Gazete sahibi, kendi çocuklarına eğitim vermesi için Emine’yi evine kabul etmiştir. Evin hanımı, Emine’yi kıskanır ve kocasının evde olmadığı bir zaman diliminde hırsızlıkla suçlar. Polisler gelir ve Emine’yi karakola götürür. Emine suçsuz olmasına rağmen buna kimseyi inandıramaz. Daha sonra Emine süngülü iki asker arasında mahkemeye çıkarılır.

Eserde, adil yargılamada yasaların ve kanun uygulayıcıların yetersiz kaldığı, hukuk sisteminin düzeli çalışmadığı vurgulanır ve kanun yapıcılar eleştirilir. Mahkemeler, sorunları çözmek için değil, suçlu bulmak, ceza vermek ve zanlıları süngü arasında dolaştırarak toplum karşısında küçük düşürmek için varlığını sürdürmektedir.

Emine’nin işlediği suçun cezası bitince, Emine yeni suçlar işleme girişiminde bulunur. Çünkü o, hapishanenin/zindanın dışarıdan daha güvenli olduğunu düşünür. En son vukuatta hapishane müdürünü yaralayan Emine, tekrar iki süngü arasında mahkemeye getirilir.

Emine’yi savunması için bir de avukat tayin edilmiştir. Avukat, Emine’nin ruh halinin adli tıp tarafından incelenmesi gerektiğini söyleyerek onu kurtarmaya çalışır. Avukatın evlilik çağındaki kızı, isim benzerliğinden dolayı tutuklanmış ve yanlış hüküm verilmiştir. Ahlaksız kadın suçlamasını kabul etmeyen kız, intihar etmiştir. Avukat, Emine’nin durumunu da kendi kızının durumuna benzetir.

Eserde vurgulandığı üzere, mahkemelerin amacı insanları anlamak, suçtan caydırmak ve onları yeniden hayata kazandırmak değildir. Aksine mahkeme kararları, zanlıları/suçsuzları toplum içerisinde küçük düşürmekte ve toplumdan uzaklaştırmaktadır. Mahkemelerin bu yönü, zanlılar üzerinden eleştirilmiştir.

Avukat, Emine'yi kurtarmanın yolunu adli tıp doktorunu devreye sokarak bulmuştur. Doktor, Emine'nin suç işlemeye ve zindanlara girmeye neden bu kadar istekli olduğunu çözer ve buna çare bulur. Emine'nin yeni suçlar işleyerek bir yere varamayacağını, adalet sisteminin insanlara ceza vermekten başka bir iş yapmadığını bilen avukat, çözümü adli tıp raporu ile birlikte, Emine'nin mekân değiştirmesinde bulur.

Mahkeme, Emine'yi hırsızlıkla suçlayanları, onu taciz edenleri haklı bulmuştur. Emine, yedi yıl boyunca mahkeme kapılarında süngülü iki asker arasında getirilip götürüldüğü için toplum tarafından da damgalanmıştır. Yasalar gerçeklerin ortaya çıkmasını sağlamadığı için avukat, gerçekleri çarpıtarak (Emine'yi akli dengesi bozuk gibi göstererek) kurtarmıştır. Eserde özellikle kanun koyucular eleştirilmiş ve kanunlardan kaçarak bir suçsuzun suçsuzluğunu ispat etmenin yolları aranmıştır. Emine'nin akli dengesinin yerinde olmadığına karar verilerek Emine hayata kazandırılmıştır. Emine, iyileşmiş ve kendisi ile aynı talihi yaşayan İhsan ile evlendirilmiştir.

Sabahattin Ali'nin *Kuyucaklı Yusuf* (1937) isimli romanı, 1903 yılında Nazilli'nin Kuyucak köyünde eşkıyaların bir karı-kocayı öldürmesi ve Kaymakam Selahattin Bey'in olay yerine gelmesi ile başlamıştır. Selahattin Bey, anne ve babasının cesetleri başında bekleyen küçük Yusuf'u kimsesiz olduğu için yanına alır. Kaymakamdan 15 yaş kadar küçük olan karısı Şahinde, Yusuf'un geldiği ilk günden son güne kadar onu sevmemiş ve hep küçük görmüştür. Eserin olay örgüsü şu şekildedir:

Yusuf'un anne ve babasının eşkıyalar tarafından öldürülmesi ve kaymakam Selahattin Bey tarafından evlatlık alınması, kasaba eşrafının çocuklarından biri olan Şakir'in Yusuf ile kavga etmesi, Yusuf'a tuzak kurulması ve zeytin işçisinin evinde Yusuf'un bıçaklanması, kasabanın kirli yüzünün anlatılması, Yusuf karşısında kendisini zayıf hisseden Şakir'in plan yapması ve Selahattin Bey ile kumar oynayarak Selahattin Bey'i 320 altın borca sokması, bu tuzakla Şakir'in kaymakamın kızını alma düşüncesi, Yusuf'un en sevdiği arkadaşından borç alarak Selahattin Bey'in borcunu ödemesi, Yusuf'a borç veren ve kaymakamın kızı Muazzez ile evlenme düşüncesinde olan Ali'nin Şakir tarafından düğünde

öldürülmesi, adalet sisteminin kasaba eşrafının istediği şekilde işlemesi ve suçluların cezasını çekmemesi, Yusuf ile Muazzez'in kaçıışı ve evlenmesi, Selahattin Bey'in ölümü ve yeni gelen kaymakamın Yusuf'un düşmanları ile birlikte olması, yeni kaymakamın Yusuf'u süvari tahsildarı yaparak kasabadan uzak tutmaya çalışması, Muazzez'in kaymakam ve eşraf tarafından eğlence aleti haline getirilmesi, kaymakamı, çavuşu, Şakir'i, kayınvalidesini ve Muazzez'i aynı içki sofrasında gören Yusuf'un kendi kanunlarını uygulaması ve karanlıkta herkesin üzerine kurşun yağdırması, Muazzez'i alıp uzaklara götürmesi, yaralı Muazzez'in ölümü ve bir ağacın altına gömülmesi şeklinde olay örgüsünü özetlemek mümkündür.

Eserde, üzerinde durulan noktalardan biri de mekân ve insan ilişkisidir. Kasabaya sonradan gelenler ile kasaba eşrafı arasındaki ilişkiler eserin çatışma noktalarını oluşturmaktadır.

Yusuf, kasabaya mecburiyetten gelmiştir ve gideceği başka bir yer yoktur. Manevi olarak yalnız ve kimsesiz olduğu gibi maddi olarak da bir şeye sahip değildir. Zeytin işçisi olarak çalışan Kübra ve annesi de aynı kadere sahiptir. Bir de kasabaya görev icabı gelenler; kaymakam, çavuş vb. karakterler vardır. İdari görev ile gelenler, kısa sürede kasabanın ileri gelenleri tarafından kuşatılmakta ve yetkileri de eşraf tarafından perde arkasında kullanılmaktadır. Kanun uygulayıcıları, görünürde devlet görevlileri olsa da arka planda kasaba eşrafıdır.

Yusuf'un anne ve babası eşkıya tarafından öldürülmüş ve suçlular yakalanmamıştır. Yusuf, Hacı Etem tarafından bıçaklanmış, suçluya ceza verilmemiştir. Şakir, fakir ve kimsesiz olan zeytin işçisi Kübra'ya tecavüz etmiş, ceza almamıştır. Şakir'in Ali'yi öldürdüğü, ağır ceza reisi, avukat, savcı, çavuş ve kaymakam tarafından bilindiği halde delillere müdahale edilerek Şakir serbest bırakılmıştır. Ali'nin babası adaleti tecelli ettirecek bir kapı bulamamıştır. Birinci Dünya Savaşı sebebiyle gençler askere alınırken Şakir -idareciler bildiği halde- askere gitmemiş ve zevkleri peşinde kasabada yaşamaya devam etmiştir.

Örf ve adetten kaynaklanan hukuk kuralları yer yer işlemez hale getirilmiştir. Düşün alanında Ali'nin vurulmasına bütün halk şahit olduğu halde mahkemeye

gidip gördüklerini anlatmamıştır, ya da yanlış ifadelere başvurulmuştur. Açlıktan ölme tehlikesi ile karşı karşıya kalan insanlara hiç kimse yardım etmediği gibi bu zaaf kullanılarak kimsesiz ve fakir kızlar/kadınlar -Muazzez ve Kübra gibi- cinsel obje haline getirilmiştir.

Savcının ve hâkimin kanunları uygulamaması, yeni gelen kaymakamın ahlaki zaaflarının olması, adalete olan ihtiyacı göstermek adına dikkatlere sunulmuştur. Kısacası, eserde toplumu maddi ve manevi olarak değiştirmeye/geliştirmeye yönelik bir iddia yoktur. Maddi olarak güçlü olanlar bu gücü kullanarak zayıfı ezmekte, ezmekle kalmayıp ahlaki problemlere yol açmaktadır. Kadınların ihtiraslara kurban edilmesi, açlığın ahlaki zaaflara yol açması ve sahipsiz/kimsesiz insanların sömürülmesi eserin ana konularındandır.

Savaşın sonucunun belirtilmemesi, Kübra ve annesinin nereye gittiğinin, başlarına neler geldiğinin bilinmemesi, Selahattin Bey'in karısı Şahinde'nin, yeni gelen Kaymakam İzzet Bey'in, Şakir ve Hacı Etem'in sonunun ne olduğunun eserde belirtilmemesi ve eserin son cümlesinde Yusuf için söylenen "Matemini ortaya vurmadan tek başına yüklenecek ve yeni bir hayata doğru yürüyecekti." (Sabahattin Ali, 1937: 354) cümlesi, eserin bitmediğini belirtmekle birlikte, gerçek hayattan alınan bir kesit olduğunu göstermektedir.

Orhan Hançerlioğlu'nun *Karanlık Dünya* (1949) isimli romanında, hukuk fakültesinden yeni mezun olmuş Ahmet'in Mazılık isminde küçük bir kasabaya hâkim yardımcısı olarak atanması ve görev yaptığı süre içerisinde yaşadıkları ile birlikte düşünce dünyasındaki değişiklikler anlatılmıştır.

Ahmet, İstanbul'dan bazı ümitlerle kasabaya gelmiş ve ümitlerinin gerçekleşmesinde rol alacak olan idarecilerin kaygısızca hareket etmeleri Ahmet'i mücadelesinden alıkoymamıştır. Zorluklar ile mücadele etmek, eser kahramanlarının genel özelliklerindendir.

Eserin olay örgüsünü şu şekilde özetlemek mümkündür: Ahmet'in zahmetli bir yolculuk sonucu kasabaya gelişi, elektrik olmadığından dolayı kasabaya elektrik getirme fikrinin doğuşu, Sedef isminde genç bir kıza okuma yazma öğretilmesi,

(Kasabada öğretmenlerin değil de bir hâkimin okuma yazma öğretmesi fikrinin doğruluğu tartışılabilir.) Ahmet'in elektrik için toplanan paraları zimmetine geçirdiği iddiası ve şikâyet edilmesi, elektriğin bağlanması, kasaba ve köylerin her alandaki perişan halinin Ahmet üzerindeki etkisi, Hâkim Ahmet'in soruşturma geçirmesi, sık sık İstanbul'a dönmek konusunda gel git yaşayan Ahmet'in çeltik işçilerini görünce bu fikrinden vaz geçmesi...

Çalışmamızın başında özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarında yazarların eser kahramanı olarak öğretmen tercih ettiğini ve bunları Anadolu'ya gönderdiğini belirtmiştik. 1950'li yıllarda ise eserlerde öğretmenlerin yerini hukukçuların aldığını söyleyebiliriz. Burada hukukçuların da öğretmenler gibi Anadolu'ya bir ideal uğruna gidişi, karşılaştıkları problemler, geri kalmışlığın ortadan kaldırılması için yaptıkları çalışmalar konu edilmiştir.

Yetim olarak büyüyen Ahmet, hukuk fakültesini bitirdikten sonra İstanbul'da kalıp avukatlık stajı yapmak istemiş, ancak maddi sebeplerden dolayı İstanbul'da kalamamıştır. Ahmet bir yönüyle şartların zorlaması ile ideal olanı bulmuştur. Eserde hukukçuların maddi problemler yaşadığı, geçimlerini sağlama noktasında zorluk çektiği, Ahmet'in sık sık maaşını hesaplaması ve az da olsa zam geldiğinde sevinmesi üzerinden anlatılmıştır.

Kısaca özetlemek gerekirse, *Karanlık Dünya* isimli eserde, kendi kaderine terk edilmiş Anadolu'nun küçük bir kasabasının tasviri yapılırken, hukukçu Ahmet tarafından dünyaları aydınlatma adına fikirler ileri sürülmüş ve yapılması gerekli çok iş olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında Anadolu ne kadar sahipsiz ise Yetim Ahmet de o kadar sahipsizdir. Ahmet ile Mazılık kasabasının kaderleri de birbirine benzemektedir. Asıl konu memleketin iç dinamiklerini kullanarak kalkınmasıdır.

Ahmet, başlangıçta iç huzuru Batılı kitaplarda aramıştır. O, kitaplara oldukça düşkün olan bir hukukçudur. Kitaplara, yaşadığı dünyayı unutmak, kupkuru hukuk formüllerinden kurtulmak için sarılmaktadır. Ahmet, sık sık kendisini sorgulamakta, problemlerin çözümünün dışarıdan sağlanacağını düşünürken zamanla bunun yanlış bir düşünce olduğu kanaatine varmaktadır. Bu nedenle İstanbul'a dönüş düşüncesinden vaz geçmiş ve mücadele etmeye karar vermiştir.

Edebiyatta Hukuk ve Hukukçu başlıklı bölümde konuya örnek olması bakımından İlhan Tarus'un *Yeşilkaya Savcısı* (1955) isimli eserinden örnekler vermiştik. Burada kısaca eserin içeriğinden bahsetmek yerinde olacaktır.

Yeşil Kaya Savcısı isimli eserde çiçeği burnunda, genç ve idealist bir Cumhuriyet Savcısının küçük bir kasabada göreve başlaması ve doğru bildiği yolda verdiği mücadele anlatılmıştır. Savcının verdiği mücadele, hem cahilliğe hem de yoksulluk ve yolsuzluğa karşıdır. Eserde önemle üzerinde durulan konular; her türlü haksızlığa rağmen devletin hukuki gücünün hissedilmediği yerlerin mevcudiyeti, Anadolu insanı tanınmadan şehirli aklı ile hayatının şekillendirilmeye çalışılması, mevcut devlet adamlarının küçük hesaplar peşinde koşması, olması gereken hukukun dışında güçlünün hukukunun işler halde olması, devlet adamlarının para ve makam peşinde koşması gibi pek çok konu eserde işlenmiştir.

Eserde, siyasetin hukukun önünde yer alması onu güçlünün lehine yönlendirmesi söz konusu olmuştur. Memleket meselelerinin bir hukukçu gözü ile tespiti yapılmıştır. Cumhuriyet dönemi edebi eserlerinde karşılaşılan ve Anadolu insanını aydınlatmak amacı ile yollara çıkmış idealist öğretmenlerin yerini bu romanda aslında aynı duygularla yola çıkmış bir savcı almıştır. Yolları ve köprüleri ile bir değişimin yaşandığı Yeşilkaya'da zihniyet değiştirmenin mücadelesini veren savcı, eski sistemin dışlıları arasından çıkamamış ve görevden alınmıştır.

Yeşilkaya Savcısı, dönemin, zihniyeti, hayat tarzı, kadın erkek ilişkileri, ahlak anlayışı, iş ahlakı, dedikodusu, iktidar mücadelesi, manevi değerlerin maddi çıkarlar uğruna araç olarak kullanılması, çocukların eğitim durumu, sağlık sorunu, yoksulluk, eski ve yeni uyumsuzluğu gibi pek çok konunun yer aldığı bir eserdir.

Yaşar Kemal'in *Teneke*⁴⁴ (1955) isimli romanı, daha fazla kazanma hırsı ile diğer insanların hayatları ile oynandığı bir konuyu anlatmaktadır. Çukurova'nın bir ilçesinde çeltik ekme zamanı gelmiştir. Çeltiğin sivrisineğe sebep olduğu ve sivrisineğin de sıtma hastalığından dolayı genç - yaşlı, kadın - erkek demeden

⁴⁴ Yaşar Kemal, *Teneke* isimli eseri 1954 yılında tefrika halinde yayımlandıktan sonra 1955 yılında kitap olarak basılmıştır. Eseri Yaşar Kemal, 1965 yılında oyun haline getirmiş ve bir konuyu iki farklı türün imkânları nispetinde oluşturmuştur. İki perdelik komedi haline getirilen *Teneke* ilk perdede dört, ikinci perdede altı bölümden oluşmaktadır.

insanların hayatına mal olduğu bilinmektedir. Bu nedenle çeltiğin nasıl ekileceği kanunla belirlenmiştir.

Çeltik ağaları her türlü yolu deneyerek ruhsat almayı başarmışlardır. Halkın sağlığını düşünerek ruhsat vermeyen idari memurları da korkutarak ya da siyasi güçlerini kullanarak sürgüne göndermişlerdir.

Yeni mezun olmuş Kaymakam Fikret Irmaklı'nın tayini ilçeye çıkmıştır. Irmaklı, genç ve tecrbesizdir. Daha önce pek çok idareciyi avuçlarına alan eltik ağaları, yeni kaymakamı da kolayca kendi taraflarına alacaklarını ve eltik ekim ruhsatlarını imzalatacaklarını düşünmüşlerdir. Yeni gelen kaymakam ilk başlarda onların etkisinde kalsa da kısa sürede -Tahrirat Katibi olan Resul Efendi'nin de yardımı ile- gerçekleri öğrenir. Bütün ağalara bu konuda savaş açar. Çeltik kanunu okur ve uygulamaya koyar.

Smr düzenini kurmuş olan eltik ağları, her türlü yolu dener. Ağalar, eltiği milli ürün ilan ederler, iftira dolu dilekçelerle Ankara'nın yolunu tutarlar. Siyasilerden yardım isterler. Hatalı oldukları halde, eltik kanununa uymadıkları halde kendilerini haklı görürler. Ankara'ya heyetler gönderirler. Sonunda kaymakamın tayininin başka bir yere alınmasını sağlarlar.

Eser, slubu, okuyucuya yorum kapısını açık bırakması ve tasvirlerdeki canlılığı ile son derece başarılıdır. Kanunlar ile güçlünün savaşının verildiği eserde, kanun uygulayıcılarının yalnızlığı, merkezden uzaklığı, merkezin taşrayı denetleyememesi son derece akıcı bir dille sunulmuştur. Eserde, devlet gücünün kanun çıkarsa da toplumun sorunlarına yönelik çabalarının yetersiz kaldığı mesajı verilmiştir.

Kaymakam, ilçelerde kanunların uygulanmasını sağlamaya çalışmıştır. Bu yönü ile idare hukukunda uygulayıcı rolündedir. Gücünü merkezden alır. Merkezden yeterli destek gelmeyince ya da geç gelince hukuk dışı yollar ile güçlü insanlar türemiş ve hukuka olan güven sarsılmıştır.

Yaşar Kemal, kanun uygulayıcılarının merkezden aldığı desteğin azalması durumunda zor durumda kalacaklarını kaymakam ve zorba çeltik ağaları üzerinden anlatmıştır. Kanunların ferdi çalışmalar ile yerleştirilemeyeceği, eserde örnekleri ile gösterilmektedir. Toplumsal meseleler ancak toplumsal güç birliği ile çözülebilir (Naci, 1998: 16). Yaşar Kemal bu eserde ayrıca olumsuzlukları göstererek okuyucuyu çıkmaza sürüklememektedir. Hukukun benimsenmesi adına mücadele etme gücünü vurgulamaktadır.

Kerim Korcan'ın *İdamlıklar* (1970) isimli romanında cezaevi hayatı, mahkûm olmuş kişiler dilinden ifade edilerek, adalet mekanizması, gerçek hayat, kanun uygulayıcılarının kanunlar karşısındaki acizliği, güç ve kanun dengesi, idamın çözüm yolu olmadığı, sanıkların iftiralara kurban gittiği anlatılmıştır.

Suçluların ya da iftira sonucu idama mahkûm edilmiş insanların psikolojisi, adalet sistemini şaşırtmak için mahkûmların davranış ve düşünce değişikliklerinin yanında, hâkim ve savcılarının kararlarında adli hatalara meydan vermemesi için örnekler verilmesi, eserin üzerinde önemle durduğu konulardandır. Eserde, adalet sisteminin katı kurallarının uygulanmasında çevre faktörünün veya merkez-taşra ilişkisi faktörünün dikkate alınmadığı ve bu nedenle merkezin taşrada özellikle adli konularda denetim yapamadığı belirtilmektedir.

İdamın bir çözüm yolu olmadığı, idama mahkûm eden kanun uygulayıcılarının bunu anlayamadıkları özellikle belirtilirken kanun uygulayıcıların çözüm yolu bulamadıkları konularda 'emir böyle', 'adalet mekanizmasının lekelenmemesi lazım' gibi ifadelerle sığındığı görülmektedir.

Korcan, eserin sonunda "Bitirirken" başlığı altında yazarların görevleri olduğunu belirterek adaletin sağlanması konusunda yazarlara düşenleri şu şekilde ifade etmektedir:

"Biz adaleti öldürmemek göreviyle sınırlarken bir taraftan ölüme götüren suçların azalmasını sağlıyor, bir taraftan da adaletin yetkilerine kan sıçramasını önüyoruz. (...) Sesimin var gücüyle insanlarımızı adaletle yardıma çağırıyorum." (Korcan, 2005: 273-275).

Pınar Kür'ün *Asılacak Kadın* (1979) isimli romanının başkahramanı Melek'tir. Melek, üvey babası tarafından küçük bir kız çocuğu iken İstanbul'a getirilmiş ve yaşlı bir kadına bakması için yalıya verilmiştir. Üvey baba, daha sonra para karşılığında Melek'i Hüsrev'e satmıştır. Yalıda Hüsrev'in hanımı öldükten sonra Hüsrev, Melek'i nikâhına almış ve fantezilerine alet etmiştir. Yalı hizmetçisinin oğlu Yalçın, Melek'in kurtuluşunu Hüsrev'in ölümünde aramış ve onu öldürmüştür.

Eserin ilk bölümünde *Yalı Cinayeti* anlatılmış ve bu davaya bakan hâkimin dava ve Melek hakkındaki olumsuz düşüncelerine yer verilmiştir. Bu bölümde hâkimin kadınlara karşı önyargılı olmasının sebepleri anlatılmıştır. Burada çocukluk dönemi eğitiminin önemi vurgulanırken hâkimin bir hâkime uygun düşmeyecek düşüncelere sahip olması çocukluk döneminde yaşadıklarına bağlanmıştır. Eserde olumsuz bir hâkim profili çizilmiştir.

Eserde asıl vurgulanmak istenen, ne kadar kanun çıkarılırsa çıkarılsın, ne kadar eşitlikten, haktan ve adaletten bahsedilirse edilsin, zihniyet değişmedikçe adil bir düzenin kurulamayacağı konusudur. Hukuk kurallarının benimsenmesi ve uygulanmasında kuralların, gelenekten kaynaklanan olumsuzlukların ortadan kaldırılması için gerçekçi ve uygulanabilir olması gerekmektedir. Yazarın kitap hakkındaki savunmasında geçtiği üzere:

“Asılacak Kadın, korumasız, güvencesiz, çaresiz, zavallı bir kadının dış dünyadan koparılacak, bir sapığın hastalıklı ve korkunç dünyasına hapsedilişini, ezilişini, sömürülüşünü, çektiği türlü eziyetler sonucu kendini savunmak için ağzını bile açamayacak bir nesne haline getirilişini anlatırken, elbette bütün bunlara karşı çıkmakta; kadını bu insanlık dışı durumdan kurtarma çabasına girişen ve başaramayan delikanlının dramını da dile getirmektedir.” (Kür, 2012: 130).

Bunun yanında adaleti temsil edenlerin yanlış kararları dolayısıyla adalet yerini bulamamıştır. Hâkim konuya önyargıları ile yaklaşmıştır. Kanunlar kadını koruyamadığı için Yalçın, kadının özgürlüğüne kavuşmasında kendi yöntemini uygulamıştır.

Yılmaz Karakoyunlu'nun *Salkım Hanımın Taneleri* (1990) isimli eserinde 1942 yılında çıkarılan Varlık Vergisi ⁴⁵ kanununun insanlar üzerindeki etkileri anlatılmıştır. Vergi kanununun öncesi, kanunun çıkarıldığı zaman dilimi ve kanunun yürürlükten kaldırılması olmak üzere üç dönemin tasviri yapılmıştır. Niğde'den para ve altına dönüştürülecek her şeyini satarak İstanbul'a göç eden Durmuş ailesinin yolculuğu ile başlayan eser, Varlık Vergisi Kanunu'nun çıkarılması, uygulanması, kaldırılması ve fırsatları değerlendirip zengin olan insanların yanında iflas eden ocakların tasviri ile son bulmuştur.

Başbakan Şükrü Saraçoğlu bir heyet oluşturmuş ve Varlık Vergisi Kanunu'nu yürürlüğe koymuştur. Kanuna göre üç yüz milyon lira vergi toplanacağı hesabı yapılmıştır. Bu vergi kanunu özellikle gayrimüslimleri etkilemiştir. Mallar yok pahasına satılmış, yeni zenginler türemeye başlamıştır. İflas edenlerin yanında yeni zenginler ortaya çıkmıştır.

Zengin olanlar -Durmuş gibi- hayat standartlarını değiştirmiş, ailelerde çözümler başlamıştır. Kazanma hırsı ahlaki olumsuz yönde etkilemiştir. Eserin baş kısmında mutlu bir şekilde büyük şehre tutunmaya çalışan Durmuş Ailesi, eserin sonunda İstanbul'a maddi olarak iyice tutunmuş ancak aile dağılmıştır.

Kanun bir dönem yürürlükte kalmış ve sonra kaldırılmıştır. Sürgüne gönderilenlere af çıkmış, vergi ödemeyenler ve yurt dışına kaçanlara da af çıkması adil bir tutum olarak kabul edilmemiştir. Aşkale'ye sürgüne gönderilmiş olanlar İstanbul'a dönmüş; ancak bambaşka bir İstanbul ile karşılaşmışlardır. Daha önce zengin olan Artin, sürgün sonunda vapura binecek para bulamamıştır.

Kısaca özetlemek gerekirse, eserde hukukun, çıkarılan kanunların insan hayatı üzerindeki etkisinin dereceleri bütün açıklığı ile anlatılmıştır. Bir kanun çıktıktan

⁴⁵ **Varlık Vergisi Hakkında Kanun**, 11.11.1942 tarihinde 4305 kanun numarası ile kabul edilmiş ve yayımlanmıştır. Kanunun birinci maddesi şu şekildedir: “Servet ve kazanç sahiplerinin servetleri ve fevkalade kazançları üzerinden alınmak ve bir defaya mahsus olmak üzere ‘Varlık Vergisi’ adıyla bir mükellefiyet tesis edilmiştir.” (Karabulut, 2005: 337). Kanun yaklaşık bir yıl yürürlükte kalmıştır. Salkım Hanımın Taneleri isimli eser ile gerçekte olanlar örtüşmektedir. Eserde verginin açıklanmayan amaçlarının olduğu belirtilmektedir. Vergiye karşı itiraz ve temyiz yollarının da kapalı olduğu eserde gündeme getirilmiştir. Varlık Vergisi hakkında “Verginin oranı, matrahı, mükellefi ve cezası adalet ve etkinlik ilkesinden uzak” (Karabulut, 2005: 337) yorumlar yapılmış ve eleştirilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk.: Karabulut, K. (2005), 11 Teşrinisani 1942 Tarihli Varlık Vergisi'ne Genel Bir Bakış. *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Prof. Dr. Şinasi Tekin Özel Sayısı, S.27, s.325-339, Ankara.

sonra, yürürlükte olduğu müddetçe birilerini olumlu, birilerini olumsuz etkileyecektir. Herkesi memnun edecek kanunlar hazırlamak çok zordur. Sosyal, siyasi, kültürel ve ekonomik hayatı kanunlar derinden etkilemektedir. Burada bir yazarın hayatın gerçeklerini romanlaştırması söz konusu olmuştur. Bir kanunun etkileri ve ailelerin yaşam şekillerindeki değişiklik tasvir edilmiştir.

Tahir Abacı'nın⁴⁶ *Adı Senfoni Kalsın* (2004) isimli romanı, 2023 yılının hukuk dünyasını, hukukçuların teknoloji ile olan ilişkilerini ve hukuk-teknoloji bağlantısının hukukun işleyişine etkisini anlatmaktadır. Eserde, hukukçu akademisyenden yargıç ve avukata kadar her gruptan hukukçunun bakış açısının yer aldığını söylemek mümkündür.

Miras olan Üveysoğulları Çiftliği'nin davasını üstlenen Sinan Koral, hukuki bir belgeyi tamamlamaya çalışırken karşılaştığı hukukçu tipleri tanıtmıştır. Avukatlar dünyasını ve oradaki yanlışlıkları tasvir etmiştir.

Veri toplama, verilerin analizini yapma ve hukukçuları yönlendirme gibi pek çok konuda bilgisayar programları ile haşır neşir olunması, davaların sonuçlandırılmasında hukukçular kadar bilgisayarların da etkili olması esere konu edilmiştir.

Hukukun biçimselliğinin eleştirildiği eserde, ruhun yitirildiğine dikkat çekilmiştir. Geçimini hukuk müessesesi üzerine kurmuş, daha fazla kazanmanın yollarını arayan hukukçu tipler anlatılmıştır. Özellikle teknolojinin hukukçular/yeni nesil avukatlar üzerindeki olumsuz etkisinin sezdirildiği romanda uçak ve helikopterlerin şehir içi ulaşım araçlarına dönüştüğü, dünyanın insanı/hukukçuları robotlaştırdığı bir zaman dilimi tasvir edilmiştir.

Eski tip duruşma salonları ve duruşmalar ile eski usulde eğitim almış hukukçuların yeni tip hukukçular ile uyumsuzluğu aslında hukukun canlı bir organizma olduğunu göstermektedir. Her biri ayrı bir avukatın elinde olan bir davanın belgeleri

⁴⁶ Mehmet Tahir Abacı (1951), hukukçu yazarlarımızdandır. Roman, şiir, öykü, deneme, inceleme ve derlemeleri olan yazarın on altı yıl avukatlık yapmasının *Adı Senfoni Kalsın* isimli romanın oluşmasında katkıları olmuştur. Abacı hakkında ayrıntılı bilgi için bk.: Abacı, M. T. (2001). *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, Cilt 1, s.2, Yapı Kredi Yay., İstanbul.

araştırılırken yazarın kurgusu çerçevesinde avukatların dünya görüşü yansıtılmıştır. Eserde, her alanda olduğu gibi hukuk alanında da teknolojinin gücü dile getirilirken teknolojinin hukukun ruhunu kaybettirdiği de gündeme gelmiştir.

Uzun süren davalar, eserin ifadesi ile hinoğlu hin avukatlar, geçmiş ile gelecek arasında bağ kurmakta zorlanan ya da hayata tutunmaya çalışan hukukçular, ailenin istekleri doğrultusunda hukuk okuyan öğrenciler, sadece güçlünün hukukunun varlığından dem vuran hukuk eğitimi almış kimseler dilin imkânları nispetinde resmedilmiştir.

Tahsin Yücel'in *Gökdelen* (2006) isimli romanı 2073 yılının İstanbul'unu -yargıdan medyaya, yıldı adamlardan dev gökdelenlere ve insan psikolojisine kadar pek çok konuyu- anlatmaktadır. Romanın başkahramanı ülkenin en ünlü avukatı Can Tezcan'dır. Tezcan, İstanbul'u New York yapmaya ve Özgürlük Anıtı'nı İstanbul'a dikmeye kararlı Temel Diker'in avukatıdır.

Eser, Can Tezcan'ın rüyada sorgulanması sahnesi ile başlamıştır. Can Tezcan'a sorguda, içinde bulunulan tarihin hangi yıl, hangi ay ve hangi gün olduğu sorulmakta ve o da cevap verememektedir. Tezcan uykudan uyandığında hemen eşi Gül Tezcan'dan tarihin 17 Şubat 2073 olduğunu öğrenir. Bu tarih eserde anlatılanların başlangıç tarihidir. Can Tezcan bu tarihte suçsuz yere uzun süredir hapisanede yatan çok sevdiği bir arkadaşının savunmasını yapmaktadır. Can Tezcan, bütün çabalarına rağmen arkadaşı Yılmaz Varol'un suçsuzluğunu kanıtlayamamıştır. Daha sonra ise bu işin içinde başka güçlerin parmağı olduğunu öğrenmiştir.

Yaptığı gökdelenlerle ünlenmiş Temel Diker, İstanbul'u ikinci bir New York yapma düşüncesindedir. İstanbul'un mevcut durumunu silip gökdelen şehri yapacaktır. Bu konuda da en iyi avukatlardan biri olan Can Tezcan ile birlikte çalışmaktadır.

Eserde daha sonra da görüleceği üzere kahramanların hırsları vardır. Bu hırslarından ödün vermezler. Temel Diker'in hırsı İstanbul'u gökdelen şehri yapmaktır. Bu konuda insan hayatı dahi harcanabilir. Can Tezcan'ın hırsı arkadaşı Varol Korkmaz'ı hapisaneden kurtarmaktır. Gerekirse yargının özelleşmesini dahi

sağlayabilir. Başbakan kazanmak için her yolu dener. Onun hırsı, kaybetmemektir. Hikmet Bey'in hırsı gökdelenler arasında kalmış küçük arsasını satmamaktır.

Temel Diker, gökdelenleri arasında kalmış küçük bir arsa işini çözememiştir. Aslında adil olmayan yollarla çok hızlı çözülebilecek bir konu iken adil yollardan çözülmesinin uygun olacağı düşünülmüştür. Evin sahibi Hilmi Bey'in kendi doğruları vardır. O bütün hayatını bu evde geçirmiş, çocuklarını bu evde büyütmüştür. Bu evin hatıraları ile yaşamaktadır.

Yargının özelleştirilmesi fikri bu küçük evin sahibinin ikna edilememesi ve Varol Korkmaz'ın hapisten çıkarılamaması sonucunda ortaya atılmıştır. Yargının özelleştirilmesi durumunda ihtiyarın evini almanın hukuki olarak daha kolay olacağını düşünen Temel Diker, Can Tezcan'ın özelleştirme önerisini kabul etmiştir.

Büyük işlerin yapımı aşamasında medyanın gücü de ön plana çıkmıştır. Medya bütün gücü ile yargının özelleştirilmesi fikrini desteklemiştir. Bu durumu da Can Tezcan'ın hatırı sayılır yazarlarla görüşmesi sağlamıştır. Medya patronları hep güçlüden yana olduğu için konuyu sahiplenmiştir. Yargının özelleştirilmesi kısa sürede medya aracılığı ile topluma mal edilmiştir. Konunun patronlarca kabulü mevcut iktidarı da harekete geçirmiştir. Başbakan Mevlüt Doğan uzun süredir devam eden sessizliğini bozar. Adalet Bakanı Veli Dökmeci'yi konuyu görüşmek üzere Can Tezcan ile görüşmeye gönderir. Daha sonra Başbakan ile de görüşülür. Mevlüt Doğan Can Tezcan'a ikili ve gizli bir anlaşma yapılması halinde yargının özelleştirilmesi hakkındaki tasarının çıkması teklifini yapar. Şartlardan birisi de şudur: "Partime ve hükümete karşı açılan davaları kesinlikle geri çevireceksin; bizim kimi kurum ve kişilere açtığımız ve açacağımız davaları istediğimiz sürede ve istediğimiz biçimde sonuçlandırıcaksın." (Yücel, 2006: 130).

Anlaşma sağlanır ve karşılıklı olarak sorunlar çözülür. 24 Haziran 2013 tarihinde yargı Türkiye Temel Hukuk Ortaklığı AŞ tarafından satın alınır. Yargı satın alındıktan sonra mahkeme sayılarının azaltılması ve davaların yürütülmesi için en fazla yirmi beş tane bölge mahkemesi kalması kararlaştırılır. Burada masraflar

artırılarak insanların kendi sorunlarını mahkemeye gelmeden çözmeleri düşüncesi ön plana çıkar.

Yargının özelleştirilmesi, Temel Diker'in sorununu çözemez. Varol Korkmaz da başbakanın talimatı ile hapis haneden çıkarılmıştır; ancak kendisini eve kapatmıştır. Korkmaz, çok sayıda suçsuz insan içeride iken kendisinin çıkmasını doğru bulmamıştır. Bu arada Temel Diker, kendi sorununu çözmek için arsa sahibi Hilmi Bey ile görüşmüş ve yine sorun çözülmemiştir.

Yargıç Halis Yurdatapan, belediye başkanının oğlunun davası karşılığında bu sorunun çözüleceğini belirtir. Arsa ile ilgili kamulaştırma davası açılır ve evinden çıkmak istemeyen Hikmet Bey öldürülür, evi de yer ile bir edilir. Temel Diker'in sorunu bu şekilde çözüme kavuşmuştur. Gökdelenler ve özgürlük anıtının yapımı ile ilgili hiçbir problem kalmamıştır.

Aynı zamanda yargının yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Özellikle İstanbul dışındaki yargı sistemi için bazı adaylar başvuru yapar. Can Tezcan'ın danışmanı Sabri Serin bir araştırma yapar ve adayların mafya olduğu ortaya çıkar. Bu durumda yargının mafyanın eline geçmesi söz konusu olur. Başbakan Mevlüt Doğan da yargı ile ilgili yetki paylaşımı istemektedir.

Avukat Can Tezcan'ın arkadaşı Rıza Koç, eleştirel yazılar yazmakta ve bu nedenle sık sık hapse atılmaktadır. Yargının özelleştirilmesi ile ilgili "Açık Artırma" isminde kaçak bir eser yazar. Eser yoğun ilgi görmüştür. Rıza Koç, bir gece Can Tezcan'ın evine gelir. O gece Rıza Koç polis tarafından Can Tezcan'ın evinde yakalanmıştır. Sabah bütün medya Can Tezcan'ı olumsuz yönde manşete taşımıştır. Can Tezcan, bir gece içerisinde bütün medya, benzer manşetler ile haber yapınca medyanın nasıl tek elden yönetildiğini de anlamıştır. Bunun yanında başbakan sık sık yargıya müdahale etmekle suçlanmıştır.

Son olarak, Temel Diker, Başbakanın Can Tezcan'ı anlayamadıkları için tutuklayacağı veya öldürteceği haberini alır. Temel Diker, Can Tezcan'ın hemen yurt dışına çıkmasını ister. Özgürlük anıtının açılışının yapılacağı gün her şey

ayarlanır ve uçak hazırlanır. Can Tezcan, İstanbul üzerinde uçakla tur atarken şehre akın akın yolkı adamların girdiğini görür ve kaçmaktan vaz geçer.

Eserde, çıkar ilişkilerinin insanlığı yozlaştırdığı vurgulanmıştır. Aynı zamanda adalet mekanizmasının şahsi çıkarlar için, yanlış şekilde kullanıldığı belirtilmiştir. Yargı, medya, teknoloji, siyaset, mafya gibi konuların birbiri ile bağlantısı üzerinde durulan eserde kimsesiz, aç, fakir, gariban bir kitlenin hızla sayısının arttığı anlatılmıştır. İnsanların hırsları, paranın gücü ve bunların yanlış kullanılması sonucunda hayat yaşanmaz hale gelmiştir. İnsanlar suçsuz yere tutuklanmakta ve yargı sistemi düzenli çalışmamaktadır. Yargının, iktidardan medya patronlarına, mafyadan dış güçlere kadar geniş bir yelpazede etki altına alınmaya çalışıldığı eserde en çok vurgulanan konulardandır. Aynı zamanda çıkar ilişkilerinden dolayı yargıçların doğru karar vermedikleri üzerinde durulmuştur. Eser, bu manada ayrıntılı bilgiler sunmaktadır.

3.1.1.3. Hukuk Konulu Tiyatro Metinleri

Sahne sanatlarından biri olan tiyatronun diğer edebi türlerden farkı, duygu ve düşüncelerin hareket ve konuşma ile ifade edilmesidir. İzleyici ve dinleyicilerin kanaatlerini değiştirmek veya pekiştirmek için sahnenin gücünden yararlanılır. Bu yönü ile tiyatro, 'hakikatin taklidi' (Yavuz, 1976: 5) olarak kabul edilir.

Edebi türler içerisinde devletin özel önem verdiği tiyatro, Devlet Tiyatrosu Kuruluşu Hakkında Kanun ile 1949 yılında 5441 kanun numarası ile devlet desteği ve koruması altına alınmıştır. İstanbul Şehir Tiyatrosu ve Ankara Devlet Tiyatrosu, kuruluş ve gelişim aşamasında devletin desteğini almıştır (Yavuz, 1976: 439-440).

Ülkemizde Batılı manada edebi türlerin gelişimi ve güçlenmesinde şair - yazar devlet adamlarının rolü küçümsenmeyecek kadar fazladır. Tanzimat'tan 1950'lere kadar -hatta günümüze kadar- yeniliklerin yerleşmesinde edebiyatçı devlet adamlarının rolünün belirlenmesi başka bir çalışmanın konusudur.

Edebiyat ve hukuk konusunda başvurduğumuz ilk tiyatro eseri olan *Şair Evlenmesi* de yenilikçi devlet adamlarından Şinasi'nin ürünüdür. Mustafa Reşit Paşa ve

Ahmet Cevdet Paşa gibi dönemin önemli devlet adamları ile yakın ilişkisi olan İbrahim Şinasi, daha sonra Medeni Kanun'la alan ve sınırları belirlenecek olan evlilik ve problemlerini yansıttığı ve bu konuda türünün ilk örneğini verdiği için *Şair Evlenmesi*'nin bizim konumuza da uygun bir örnek olacağı düşünülmüştür.

İbrahim Şinasi'nin *Şair Evlenmesi* (1860) isimli tiyatro eserinde, Müştak Bey ile Kumru Hanım birbirini sevmiş ve evlenmek istemişlerdir. Bu nedenle evlendirme işlerinden sorumlu kişi tarafından nikâhları kısılmıştır. Gerdek gecesinin akşamı, gelin olarak Kumru Hanım yerine onun yaşlı ve evde kalmış ablası olan Sakine getirilmiştir. Bu durum karşısında şaşkına dönen Müştak Bey, Kumru Hanımı istemekte ısrar etmiştir. Sorun çözülmeyince nikâhı kıyan kişi olan Ebulaklaka çağırılmıştır. Mahallede herkes Müştak Bey'in yalan söylediğini ifade etmiştir. Müştak Bey'in arkadaşı Hikmet Efendi bu duruma müdahale ederek sorunu çözmeye çalışmıştır. Hikmet Efendi, Ebulaklaka'nın cebine bir miktar para(rüşvet) koymuş ve sorun çözülmüştür.

Ebulaklaka "büyük kız" sözüne açıklık getirir. Büyük derken yaş olarak büyük değil, boy olarak büyük kızı nikâhladığını söyler. Eserde görücü usulü ile evlilik değil, normal evlilik yapılmıştır. Ancak, görücü usulü ile evlilik bu konu üzerinden eleştirilmiştir.

Şair Evlenmesi, bir haksızlığın giderilmesi için oluşturulmuş mahkeme salonunu andırmaktadır. Seyirci, davalı, davacı, hâkim, aracı ve avukat rolünde herkes mevcuttur.

İbnürrefik Ahmet Nuri [Sekizinci]'nin *Ceza Kanunu* (1924)⁴⁷ isimli tiyatro eserinde, zengin bir ailenin damadı olan Amberi Bey, evin piyano hocası Karolin ile Çiftelhavuzlar'da gezerken bir problem çıkmış ve Amberi Bey polis memuruna tokat atmıştır. Amberi Bey konu ile ilgili olarak, ceza kanunu okumuş ama hiçbir şey anlamamıştır. Olay mahkemeye intikal etmiş ve Amberi Bey'in avukatı Sebati müvekkilini mahkemede savunmuştur. Mahkeme Amberi Bey'e bir ay hapis cezası

⁴⁷ İbnürrefik Ahmet Nuri'nin *Ceza Kanunu* isimli eseri, Fransızca P. Veber'in *Vingt Jours a L'Ombre* isimli eserinden uyarlanmıştır. Eser Orhaniye Matbaasında 1924 yılında basılmıştır. Çalışmamızda kronolojik sırayı takip edilirken eserin ilk yayım tarihi olarak *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*'ni dikkate alınmıştır.

vermiştir. Böyle bir olaydan dolayı Amberi Bey'in hapse girmesi hem ailesi hem de çevresi için oldukça olumsuz bir durumdur.

Hapis cezasına bir çare aranırken Amberi Bey'in okuldan arkadaşı İrfan gelir. Amberi Bey okulda İrfan'ı yerine sınavlara soktuğu gibi şimdi de para karşılığında kendisinin yerine hapse girmesini ister. İrfan, Amberi Bey adına hapse girince Amberi Bey de bir süreliğine İstanbul'dan ayrılır.

İrfan bir aylık hapis hayatında hapishanede Amberi Bey adına olumsuz işler yapmış ve onun adını kullanmıştır. Hapishaneden çıkınca da aldığı parayı İstanbul'un lüks yerlerinde harcamış ve piyano hocasını kendisine metres yapmıştır.

Olumsuzluklar Amberi Bey'in üzerine sağanak sağanak yağmaktadır. Yeni bir tartışma sonucu Amberi Bey'in hapse girme durumu ortaya çıkar. Kayınvalidesi, Amberi Bey'e ceza veren Hâkim Âlim Efendi ile evlenir. Amberi Bey kayınvalidesi, kız kardeşi ve yakın çevresi üzerinde baskı kurmaya başlar. Bir yalan başka bir yalanın ortaya çıkması ile kapatılmak istenirken olaylar karmaşık haller almıştır.

Eserde, adalet sisteminin iyi işlemediği özellikle kimlik tanımlamada problemlerin yaşandığı hususu vurgulanmıştır. Adalet sisteminin işleyişindeki aksaklıklar hâkim ve avukatlar üzerinden eleştirilir. Hâkim Halim Efendi, Amberi Bey'in kendisi yerine İrfan'ı hapse göndermiştir. Asıl suçlu ise Avukat Sebati'dir. Kanun adamlarının kendi çıkarları için adalet mekanizmasını yanlış bir şekilde kullanmaları eleştirilmiştir.

Musahipzade Celal'in *Aynaroz Kadısı* (1927)⁴⁸ isimli eserinde, devlet adına çalışanların, rüşvet, yalan ve adam kayırma gibi konularda sergilediği davranışlar konu edilmiştir. Aynaroz Kadısı Divrikli Yakup Efendi, Şeyhülislam Lem'i Molla'nın yardımı ile pek çok yerde kadro almış ve her seferinde problemler çıkarmış bir kadıdır. Para ve şehvet düşkünü olan kadı, aynı zamanda mahkeme salonlarının örümcek bağladığı Aynaroz'da kısa yoldan zengin olmanın yollarını aramıştır.

⁴⁸ Aynaroz Kadısı isimli tiyatro metninin yazıldığı tarih, *Tanzimat'tan Günümüze Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, Musahipzade Celal Maddesi'nde 1927 olarak belirtilmiştir. Bu madde esas alınarak tarih belirlenmiştir.

Kadı, mirası kiliseye bağışlanmış bir kızın on beş bin altınını hile ile ele geçirmiştir. Altınların bir bölümünü adalet sistemini yürütenlere dağıtmıştır. Adalet sisteminin rüşvet ile çalıştığı Aynaroz'da din sömürüsü de yapılmıştır. Bu sömürü sadece bir dine yönelik değildir.

Eserde, mahkemede hakkını arayan papaza iftira atılmıştır. Papaz, gerçek isminin İbrahim Efendi olduğu ve yıllar önce İstanbul'dan kaçtığı iftirası atılarak tutuklanmıştır. İnsan hayatının kanun uygulayıcılar önünde düştüğü durumların anlatıldığı eserde, Aynaroz'da yaşayan Hristiyan ve Müslüman görünümündeki idareciler tenkit edilmiştir.

İbnürrefik Ahmet Nuri'nin *Şer'iye Mahkemesinde* (1933) isimli komedisi Cumhuriyet'in 10. Yıldönümü için hazırlanmıştır. Konusu yazar tarafından; "Eski devirlerde şer'i mahkemelerde davalar nasıl görülür ve ne garip ilamlar verilirdi." (İbnürrefik Ahmet Nuri, 1933: 3) şeklinde belirtilmiştir. Eserdeki ifadesi ile sekiz meclisten oluşan piyesin ilk meclisinde kâtip ile mübaşir arasında geçen konuşmalar yer alır. Kâtip Hasan ile Mübaşir Ali eski günleri anar ve özler. Kâtipliği babasından devralan Hasan, yalancı şahit olup para kazandığı günleri anlatır. İlk mecliste Hasan ile Ali, dönem Meşrutiyet dönemi olduğu için Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte işsiz kalacaklarından korkar. Burada hukuktan ziyade insanların maddi çıkarlar peşinde koşmaları vurgulanır.

İkinci mecliste, Zeynel isimli bir kâhya, bir resmi belge getirir ve benzerinin yazılmasını ister. Metnin dili çok ağırdır. Eserde dil problemi bu belge ile gündeme getirilmiştir. Belge, belirli bir ücret karşılığında yazılır. Üçüncü mecliste ise Şeytan Emin isminde bir kadıdan bahsedilir. Burada kadılara yönelik eleştiri söz konusudur. Dördüncü mecliste Naip Efendi, cahilliğin çok olduğu bir dönemi eleştirmiştir. Ayrıca Mecelle'nin sorunları çözmede yetersiz kalması gündeme getirilmiştir. Naip Efendi davaların çözümünde Mecelle'de konuya uygun madde olmadığını belirterek kendisi hüküm vermeye çalışmıştır.

Beşinci mecliste bahçe duvarının ortasında kalan bir su kuyusu davası yer alır. Davacı kadın davalı erkeği kuyudan fazla su çektiği gerekçesi ile mahkemeye vermiştir. Naip Efendi sorunu çözemeyince davacı ile davalıyı evlendirmeye karar

verir. Altıncı ve yedinci meclislerde davalı adam ikna edilir. Sekizinci mecliste rüşvetler alınır, olay çözülür.

Eserde hukuki manada bir şeylerin değiştiği ve bu değişimin mevcut yapıyı tedirgin ettiği belirtilmiştir. Rüşvet, adam kayırma, işi kılıfına uydurma gibi konular gündeme getirilmiştir.

Ertuğrul Şevket'in *Şeriatçısı* (1938) isimli eserinde şer'i hükümlerle yönetilen Osmanlının son döneminin olayları anlatılmıştır. Olaylar, Kadı Abdülhakim etrafında şekillenir. Kadı, içinde bulunduğu toplumun cahilliğinden yararlanır. Dini siyasete alet eder. Şer'i hukuk temsilcilerinin hukuksuzlukları ve ahlaka uygun olmayan davranışları ve diğer icraatları anlatılır.

Kadı Abdülhakim'in yaşlı ve kambur kız kardeşini hile ile evlendirmesi, kadınların şer'i hükümler ile korkutulması, evliliklere zorlanması eserin önemli konularındandır. Kanun uygulayıcısının şer'i hüküm diye uydurduklarını acımasızca uygulamaya koyması, çocuğu hasta olan bir dul kadının, evinde erkek doktor var diye eve baskın yaptırması, çocuğun ölüm haberi karşısında hiçbir şey olmamış gibi davranması eleştirilmiştir. Kanunların çıkarıcı kişilerin elinde yanlış uygulamalara neden olması üzerinde durulmuştur.

Adalet, şer'i sistemde yanlış uygulayıcılar tarafından dağıtılmaktadır. Eserin 1938 yılında yazıldığı düşünüldüğünde alternatif bir hukuk sisteminin anlatılamamış olması oldukça ilginçtir. Bu durum *Şer'îye Mahkemesinde* (1933) isimli eserde de aynı şekilde söz konusu edilmiştir.

İlhan Tarus'un *Ceza Hâkimi* (1940) isimli tiyatro eseri, iki hukukçunun mesleki tecrübelerinin işlenmesini ve bir davanın sonuca bağlanmasını konu edinmiştir. Eser üç perde ve dört tablodan oluşmaktadır.

İlk perdede, Ceza Hâkimi Murat'ın karısı ile İstanbul Hukuk Fakültesi öğrencisi ve aynı zamanda Murat'ın arkadaşı Oğuz'un konuşmaları yer almaktadır. Murat geldikten sonra adalet hakkında düşünceler dile getirilir. Murat hukukun hain olduğunu vurgular. Hiçbir zaman aynı sebepler aynı neticeleri doğurmayacağından

hâkimlerin işi zordur. Hâkimin en güvendiği deliller dahi onu yanıltabilir. Bu nedenle olaylar karşısında yapayalnızdır:

Katil diye mahkemeye getirilen korkunç yüzlü, gözleri kurdunkiler gibi parlıyan adamla hâkim arasındaki perdeyi kim kaldıracak. Kim şu melek yüzlü delikanlının şu on iki yaşındaki çocuğa tecavüz ettiğini ispat edebilir? Bu iş, insanların kudreti haricindedir. Sonra her işin kendine göre aletleri, yardımcıları vardır. Operatörlerin makasları bıçakları vardır. Hastanın kafasını istediği gibi açar bakar. Mimarın cetveli, günyesi, tesviyesi vardır. (...) Fakat hâkim? Aletsiz ve yardımsızdır. Büyük, tüyler ürpertici hadiseler karşısında yapayalnızdır. Hiçbir aletin fennî yardımına güvenemez. Kendisinden evvel geçmiş hiçbir meslektaş yoktur ki ona bir keşif, bir ihtira bırakmış olsun. Hiç olmazsa şu sebepler daima şu neticeleri doğurur diye bir kaide koysun (Tarus, 1940: 21-22).

İkinci perdede fırından ekmek çalma davası vardır. Fırından ekmek çalmakla suçlanan Müzeyyen isminde bir kadının evine gidilir. Delil aranır. Murat ve Oğuz, kadının masum olduğunu düşünür. Üçüncü perdede ise Müzeyyen'in davasının görüldüğü salon anlatılır. Müzeyyen davanın sonunda bir yıl hapis cezası almıştır.

Eser, özünde hukukçuların adil olma hususunda karşılaştıkları zorluklarla birlikte, hüküm konusundaki problemleri de anlatmaktadır. Deliller göz önünde bulundurularak ekmek çaldığı iddia edilen kadın hapse gönderilir. Hüküm verirken vicdan devreye girdiğinde olayın rengi değişmektedir.

Cevat Fehmi Başkut'un *Soygun* (1951) isimli dört perdelik tiyatro eserinde bir ağır ceza hâkiminin davasına bağlılığı ve yaşadığı problemler anlatılmıştır. Ağır Ceza Hâkimi Salim Deftardaroğlu'nun⁴⁹ Erzincan'dan Gümüşhane'ye tayin edilmesi, on beş yıla mahkûm edilmiş ve hapisneden kaçmış İsmail ile farklı mekânlarda ve farklı olaylar münasebeti ile karşılaşmaları üzerine kurulmuş bir tiyatro eseridir.

Dört perdelik oyun, iki karakter üzerine bina edilmiştir. Eşkıya, dolandırıcı ve tüccar rolündeki İsmail ile Ağır Ceza Hâkimi, adil, görevinden taviz vermeyen, olaylara olumlu yönü ile yaklaşan Salim Deftardaroğlu karşı karşıya gelmiştir.

⁴⁹ İzzet Deniz'in *Cevat Fahmi Başkut'un Tiyatro Eserleri* isimli yüksek lisans tezinde Ağır Ceza Hâkimi Salim Deftardaroğlu, "ülkücü yargıç" olarak ifade edilmiştir. "Ülkücü" kelimesinin günümüzde kazanmış olduğu mana eserdeki hakim için uygun düşmemektedir. Ayrıca Salim Deftardaroğlu yargıç değil hâkimdir. Tezin *Soygun* isimli eser ile ilgili bölümlerinde Salim Deftardaroğlu hakkında yanlış bilgi verilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk.: Deniz, İ. (2008). *Cevat Fahmi Başkut'un Tiyatro Eserleri*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas.

Gözünü para bürümüş, hukuk tanımaz ve çıkarıcı İsmail ile Hâkim Salim'in mücadelesi oldukça dikkat çeken yönleri ile sunulmuştur. Bir ideal uğruna bütün hayatını feda eden hâkim ile kanun tanımaz bir kişinin mücadelesinin anlatıldığı eserde hâkim görevden alınmış ve beş yıl hapis cezası almıştır. İyi, olabildiğince iyi, kötü ise olabildiğince kötü rollerde verilmiştir. Sadece hukuk bilgisi ile donanmanın yetmeyeceği tezinin savunulduğu eserde, gerçek hayatta kanun adamlarının hiç tahmin edemeyecekleri olaylarla karşılaşabilecekleri vurgulanmıştır.

Adalet Ağaoğlu'nun *Evcilik Oyunu* (1961-1962) isimli tiyatro eseri, yazısız hukuk kaynaklarının eleştirilmesi üzerine kurulmuştur. Geleneklerin evlilik kurumunu, kadın erkek ilişkilerini ve insanlar arası iletişimi nasıl kıskaç altına aldığını yansıtan bir eserdir.

İki bölüm ve altı tablodan oluşan eserin ilk tablosunda görünmeyen bir hâkim karşısında evli bir çiftin boşanmak istemeleri anlatılır. Evli çift birbirini çok sevdiği halde, aynı evde yaşayamaz. Havasızlıktan şikâyet ederler. Niçin nefes alamadıkları bir türlü anlaşılamayan çift, çözümü boşanmakta bulmuş ve hâkim karşısına çıkmıştır. Eserin kurgulanışında hâkimin görünmez olarak sunulması aslında hâkimin kadın ve erkeğin vicdanı olarak anlaşılmasını da sağlayabilmektedir.

İkinci tabloda kadın misafirler ve iki çocuk vardır. Kadınlar evliliklerinden memnun değildir ve evliliklerinin zoraki yürüdüğünü birbirlerine anlatırlar. Bunların yanında yazar, küçük bir kız ile erkek çocuğunun durumunu da anlatarak geleneklerin kıskaçında kalmış mutsuz insan profilini çizmektedir.

Erkek çocuk -annesi ve çevresine göre- çok yaramaz bir yapıya sahiptir. Kız çocuk ise uysal ve çekingendir. Çocuklar oyun oynarken kızın bacağı açılır. Bu durumu gören kadınlar hemen çocukları azarlar. Her ikisi de baskı altına alınır. Erkek çocuk, daha bu yaşta bu tür şeyleri düşünmekle suçlanırken kız çocuğu dikkat etmemekle azarlanır. Aynı zamanda kız çocukları bebekli oyuncaklarla oynarken erkek çocuklarının oyuncakları tabanca ve silahtır. Bu durum geleneğin etkisi ile

ortaya çıkmıştır. Çocuklar arasında geçen şu konuşma konuyu çok iyi özetlemektedir:

“Kız Çocuk- Bu ne?

Erkek Çocuk- Kılıç, akıllı. Sen hiç kılıç görmedin mi?

Kız Çocuk- Gördüm.

(...)

Kız Çocuk- Ne yapıyorsun bu kılıçla peki?

Erkek Çocuk- Ne yapacağım akıllı? Vatanımın şerefini koruyorum. Hem vatanımın, hem annemin, hem herkesin...

Kız Çocuk- Nasıl?

Erkek Çocuk- Babama söz verdim tabii, akıllı. Yolda giderken anneme bir sataşan olursa, karnını deşeceğim.

Kız Çocuk- Nasıl sataşan olursa?

Erkek Çocuk- Basbayağı sataşan olursa işte!” (Ağaoğlu, 1996: 62-63).

Çocuklar anne ve babalarının denetimi altında, onların verdiği eğitim ve öğretim ile hayata bakış açılarını belirlemektedir. Çocukların oyununa dahi müdahale edilir. Bu müdahaleler geleneğin(sözlü hukuk kurallarının) dayattığı müdahalelerdir.

Üçüncü tabloda, kadın ve erkek arasındaki iletişim problemleri gündeme getirilir. Çocuklar birbiriyle doğru iletişim kuramadığı gibi, gençler ve orta yaştakiler de iletişim kuramaz. Konuşma sırasında her an beklenmedik bir şey olacağı endişesi onları yanlış yapmaya iter. Dördüncü tabloda ise makine iğnesi almak için dışarı çıkmış olan genç kız Nilüfer, parkta Ömer ile konuşurken bekçi tarafından yakalanır ve karakola götürülür. Kızlarının namusu üzerine titreyen aile, büyük buhranlar yaşar. Bu buhran başkalarının bu durumda ne diyeceği üzerine kurulmuş bir buhrandır. Kız yerine taş doğursa daha iyi olacağını söyleyen anne, rezil olduklarını düşünmektedir. Bekçi ise parkta yakalayıp karakola götürdüğü gençler hakkında iftirada bulunmuştur. İnsanlar üzerinde toplumun öyle bir baskısı vardır ki insanlar her davranışını toplumdan gelecek tepkileri düşünerek sergilemektedir.

Beşinci tabloda dışarıda bir erkek ile görüldüğü için hakkında dedikodu çıkarılan bir kızın zorla evlendirilmesi anlatılır. Burada bir konunun üzerinde durmakta fayda vardır. Eserde erkek egemenliği söz konusu değildir. Burada vurgulanan kadın - erkek herkesin geleneğin kısılcığında zoraki bir hayat yaşamasıdır. Kadınlar da

erkekler de hayatlarından memnun değildir. Eserin adından da anlaşılacağı üzere bir oyun oynanmaktadır. Ama bu oyunun sonucunda insanlar acı çekmektedir.

Eserde, önemle vurgulanan bir diğer husus, kendilerinin isteyip de yapamadığı davranışları başkalarının her ne pahasına olursa olsun yapmaya yeltenmesine duyulan kıskançlıktır. Eserde gelenekleri uygulayanlar aynı zamanda geleneklerin olumsuz yönleri altında ezilmiş olanlardır. Kadın sevmediği/tanımadığı bir erkekle evlendirilmiştir ya da bir erkek sevmediği bir kadınla evlenmeye mecbur bırakılmıştır. Buna rağmen birbirini görerek/tanıyarak/severek evlenmeye çalışan gençlere hayat hakkı tanınmaz.

Son tabloda, eserin ilk tablosunda hâkim karşısına çıkan kadın ve erkeğin ölmüş olduğu görülür. İnsanlara ayıp olmasın diye öldüklerini söyleyen çift, istenmeyen bir hayat tarzının görünmeyen güç tarafından dayatması sonucu ortaya çıkmış olan mutsuz tabloyu sergiler. *Evcilik Oyunu*'nda yazılı olmayan hukuk kurallarının dayatmaları sonucu mutsuz, umutsuz bireylerin hayatları tasvir edilmiştir.

Çocukların oyuncaklarından gençlerin okumalarına, evlilik hayatına, yaşam tarzına hemen her alanda gelenekten kaynaklanan bir müdahale vardır. Boşanmaya razı karı koca dahi boşanamamaktadır. *Evcilik Oyunu*, yazılı ve yazısız hukuk kurallarının insanı çaresiz hale getirdiğini gösteren bir eserdir.

Necip Fazıl Kısakürek'in *Reis Bey* (1964) isimli tiyatro eseri akıl ve vicdanın gözlüğü ile olayları algılama ve hayatı okuma adına yazılmış tezli bir eserdir. Aklı, kanunların vermiş olduğu güçle insanları cezalandırmak için kullanan Reis Bey, adli hata sonucu bir gencin idamını gerçekleştirir. Gencin suçsuz yere idam edilmesi Reis Bey'in yıllarını vermiş olduğu ağır ceza hâkimliğini ve düşünce hayatını alt üst eder.

Merhameti ağızların iğrenç sakızı olarak gören hâkim, hatasını anlayınca mesleğini bırakır ve toplumun bozulmaya yüz tutmuş en alt tabakasından başlayarak vicdan muhasebesi yapar/yaptırır.

Cemiyeti düzeltmenin yolunun en alt tabakadan başlayarak doğruları anlatmak olduğunu düşünen Reis Bey, delillere dayanarak hüküm vermenin bazen yanlış olabileceğini anlamıştır. Hukuk kurallarını uygulayarak insanları dürüst yapamayacağını çok iyi bilen hâkim, dürüst bir toplumun tek tek insanların dürüstlüğünden geçtiğini anlatmaya başlamıştır.

Emekli olduktan sonra gittiği bir kumarhanede insanlara dürüstlüğü anlatırken orada bulunan insanların üzerlerindeki zararlı aletleri kendisine vermelerini ister. Hepsini ceketinin cebine koyan hâkim ani bir baskın sonucu üzerindeki delil gösterilerek tutuklanır. Tam o sırada bir kişi hâkimin cebine eroin poşeti koyar. Reis Bey, üzerinde eroin ve zararlı alet bulundurmaktan yargılanır. Eroini cebine başkaları koyduğu halde kendisi suçlanır. Bu örnek ile de maddi sebeplere dayanarak yanlış hükümler verilebileceğini göstermektedir. Kanun adamlarının vicdan terazisini kullanmadan çok fazla hata yapabileceği vurgulanmıştır.

Yılmaz Karakoyunlu'nun *Kuzguncuklu Fazilet* (1997) isimli eseri, Kuzguncuk'ta yaşayan ve Varlık Vergisi Kanunundan sonra bir anda şirketler kuran, zengin olan, kazanmak için bütün değerleri yok sayan Fazilet isminde bir kadının hayata ve olaylara bakış açısını aks ettirilmektedir. Değerlere karşı cahil, mal ve paraya karşı bir o kadar kurnaz olan Fazilet, Varlık Vergisi uygulamalarını kendi lehine çevirmiş vergi kaçırmış ve haksız kazanç elde etmiştir.

Fazilet, vergi tahsil memuru olan kocasını dinlemeyen, önemsemeyen bir kadındır. Fazilet, kocası Nizami Bey ile zıt karakterlere sahiptir. Evde besleme olarak yaşayan Yegane'yi hiç sevmez. Onu bir an önce zengin bir kocaya verip nemalanmak düşüncesindedir. Mülkiye'den yeni mezun olmuş Rıfkı, Yegane'ye talip olunca bu duruma önce karşı çıkar, fakir olduğu için Yegane'yi vermek istemez. Rıfkı Varlık Vergi Kanunu çıkınca Vergi Tespit Encümeni Başkanlığına getirilince, Fazilet hiç sevmediği Yegane'ye değer verir ve Rıfkı'yı sahiplenir.

Rıfkı'nın makamından faydalanarak kısa sürede zengin olan, şirketler kurduran Fazilet doymak bilmez bir iştah ile zenginliğine zenginlik katar. İstanbul'da varlık el değiştirirken Fazilet de vergisini ödeyemeyen insanların malını ölü fiyatına alır.

Varlık Vergisi Kanununu kendi çıkarları doğrultusunda Rıfki'ya uygulatan Fazilet, kazanç için bütün yolları mubah sayar.

Kısaca eserde, özünde doğru bir kanun çıkarılsa da uygulayıcılar tarafından yanlış uygulanarak insanların hayatlarının alt üst edilebileceği üzerinde durulmuştur. İkinci Dünya Savaşı dönemi kıtlık yıllarını fırsat bilen insanlar Varlık Vergisi Kanununu da işlerine geldiği şekilde kullanarak zenginliklerine zenginlik katmışlardır. Ayrıca eserde, kanunların sosyal, kültürel ve ekonomik hayatlarını şekillendirmede ne kadar etkili olduğu anlatılmıştır. İnsan hayatının kanunlar yoluyla şekillenmesi/şekillendirilmesi adına dikkate değer bir örnek olarak sunulmuştur.

3.1.2. Hukukun Edebiyat Tarafından Eleştirilmesi

Edebiyat ve hukuk ilişkisinin önemli bir konusu da edebiyatta hukuk başlığı altında edebiyatın hukuku eleştirmesidir. Hukukun edebiyat tarafından eleştirilmesinin Yunan ve Roma dönemine kadar uzandığı bilinmektedir (Chang, 2008: 76). Hukukun edebiyat tarafından eleştirilmesi her devirde yapılmıştır ve günümüzde de bu durum devam etmektedir. Şairler ve yazarlar hukuku katı bir şekilde eleştirmiştir/eleştirmektedir. Toplum hayatını düzenleyen hukuk kuralları bu yolla yazar ve şairler tarafından gözlemlenir ve toplumun sesi olabilir. Edebiyat bu yolla hukuk kurallarının iyileştirilmesini/geliştirilmesini sağlayabilir. Hukukun toplum tarafından anlaşılması ve benimsenmesinde edebiyat önemli bir rol üstlenmiştir/üstlenmektedir.

Hukukun edebiyat tarafından eleştirilmesine karşı çıkan ve bu tutumu eleştiren yazarlar da olmuştur. Edebiyatın hukuku yanlış anlattığı ve kaynakları saptırdığı ileri sürülerek karşı eleştiriler yapılmıştır (Thompson, 2012: 13).

Edebiyat disiplini, hukuk disiplininin tam olarak elde edemeyeceği adalete ulaşmayı hedefleyebilir. Çünkü yazarın hayal dünyasında yaşayan ve edebi eserle ortaya çıkan adil kahramanlar, her çağda okuyucunun/toplumun hayal dünyasını genişletecek hukukçulara yeni bakış açıları sunacak ve yanlış uygulamalar eleştirilecektir. Edebiyat bir yönü ile adalet formülü seçenekleri sunacaktır. Bu nedenle topluma yansıyan ve toplumda rahatsızlık oluşturan yasaların eksikleri eleştirilecektir.

Edebi eserlerde resmedilen adil hukuk ve sonsuz adalet, gerçekte yoktur ancak topluma ve kanun uygulayıcılara ilham kaynağı olur (Chang, 2008: 76). Kanun koyucular edebi eserlerdeki adil hukuk ve sonsuz adalet anlayışını dikkate alarak doğru ve adil kurallar oluşturabilir veya buradan ilham alabilir.

Edebiyat, kanun koyucuların ufku açacak bakış açıları geliştirirken toplumu da göz ardı etmez. Toplumu/okuyucuyu bu konuda hazırlar. Bu yolla edebiyat adaleti hukukun dışına çıkartacak ve sistemin sınırlarını aşacaktır. Aynı zamanda kanun uygulayıcılarına merhamet aşılacaktır.

Edebiyatın hâkimlere, savcılara, müfettişlere, avukatlara ve diğer kanun uygulayıcılarına karşı ufuk açıcı önerilerde bulunması, bu insanların olası hatalarını eser kahramanları aracılığı ile eleştirmesi, okuyuculara bu konuları kurgunun imkânları oranında anlatması, hukukun edebiyat tarafından sınırlarının genişletilmesi ve eleştiriye tâbi tutulması söz konusudur. Dünya edebiyatı insanlığın sorunlarının çözümünde yapılması gerekenleri anlatan kurgu metinlerle doludur.

Yasaların, kanunların ve diğer uygulamaların zaman içerisinde değişime ihtiyaç duyduğu bilinmektedir. Bu konuyu dillendiren ve çözüm yolları sunan bilim dallarının başında edebiyat gelmektedir.

Edebiyat, hukuk ile disiplinlerarası bilgi alışverişinde bulunması hususunda hukukun kaynaklarına başvurur. Kurgu dâhilinde bu kaynaklardan beslenir. Edebiyat, çatışmaların temelinde hukukun yanlış uygulamalarını görür ve bunu eleştirir. Bu tutum, bir disiplinin kendi amaçları ve çıkarları doğrultusunda başka bir disiplini karaladığı anlamına gelmez/gelmemelidir.

Edebiyat, hukuki konuları ve yargı mensuplarını kurgularken olumlu bir bakış açısı ile bu duruma yaklaşmayabilir. Edebi eserlerin düğüm noktası çatışma olduğu için yazar bazen bu çatışmaya odaklanarak olayı sürdürebilir. Bunun yanında yukarıda da belirtildiği üzere bir kişi edebiyattan hukuk ile ilgili pek çok şey öğrenebilir (Posner, 2009: 14). Bu bilginin sınırlarını bilmekte fayda vardır.

Edebiyat, daima hukuku teknik olarak doğru bir şekilde ifade etmese de hukuka farklı bir bakış açısı ile bakıldığını gösterir. Burada sorulması gereken asıl soru “Edebiyatın hukuku eleştirmesi gerekli midir?” sorusudur. Edebiyatın merkezinde insan olduğundan edebiyat, onu ilgilendiren ve onun davranışlarını sınırlayan her şeyi konu olarak alabilir ve eleştirebilir. Ama bu eleştirinin yapıcı eleştiri olmasına dikkat edilmelidir.

Edebiyat, bazen hukukun topluma uygulanması sonucu ortaya çıkan sorunları dillendirir. Olayların arka planını yansıtır. Yargı mensuplarının yanlış adımlarını ve

adaletsizliklerini anlatarak adaletin hüküm sürdüğü bir toplum oluşmasında ikna edici bir güce sahiptir.

Okuyucular edebiyat aracılığı ile düşüncelerini değiştirebilir veya geliştirebilir. Bu durum okuyucuların eylem ve kararlarını doğrudan etkileyebilir. Edebiyat, onur kırıcı, acımasız, korku dolu ve bunların altında yatan hukuki boşluklardan doğan mantığı anlatabilir.

Edebiyatın hukuk disiplini her yönü ile yansıtmaya çalışması, konu olarak seçmesi hukukun her açıdan doğruluğu hakkında tartışmaların devam ettiğini göstermektedir. Aksi olabileceği gibi edebiyat okuyuculara hukuk ile ilgili farklı bir portre de çizebilmektedir.

Hukuku analiz etmek ve eleştirmek için değişik kaynaklara başvurulabildiği gibi edebiyat, okuyucuda yankısını bulabilecek etkiler oluşturma gücüne sahiptir. Bu durum mevcut hukuk sistemine alternatifler sunmak şeklinde de olmaktadır. Aynı zamanda hukukun gelişimi ve güncelliğini yitirmemesi için onu eleştiriye tabi tutar.

Hukukun edebiyat tarafından eleştirilmesi başlığı altında edebi türlerden örnekler verilerek konunun belirli bir zemine oturtulması için hikâye, roman ve tiyatro örnekleri incelenecektir. Bu edebi türlerde hukuka ve hukukçulara yönelik eleştiriler ve mevcut sisteme yönelik eleştiriler incelenecektir.

3.1.2.1. Hukukçulara Yönelik Eleştiriler

Yazarlar ve şairler, eserlerin kurgusunu oluştururken hayatın her alanından şahısları, öne çıkan veya silik tipleri esere konu eder, mutlaka kanun koyucu, kanun uygulayıcı ve meslek olarak hukuk mesleğinin en azından eğitimini almış karakterleri seçer. Hukukçuların bu manada edebi eserlerde olumlu veya olumsuz yönleri ile yer aldığını görmek mümkündür. Burada kronolojik bir sıra takip edilerek hikâyeler, romanlar ve tiyatro metinlerine yansımış olan hukukçulara yönelik eleştiriler tespit edilerek değerlendirmeler yapılmıştır.

3.1.2.1.1. Hikâyeler

Ömer Seyfettin'in *Rüşvet* (1919) isimli hikâyesinde hâkimin, olayı dikkatle incelemeden kendince doğru; ama gerçekte yanlış karar vermesi eleştirilmiştir. Köylü Ali Hoca, muhtarın tarlasına ev yapmıştır. İlk başta şikâyetçi olmayan muhtar, daha sonra Ali Hocayı mahkemeye vermiştir. Ali Hoca, haksız olduğunu bildiği halde davayı kazanacağını düşünmektedir. İşlerini rüşvet ile halletmeye alışmış köylüler (Köylüleri rüşvete alıştırmış kanun adamları da dikkate alınmalıdır.) rüşvet almayan kimseler karşısında ne yapılması gerektiğini de çok iyi bilmektedirler. Hikâyede, göreve yeni başlamış olan hâkimin rüşvete karşı çok hassas olduğu bilinmektedir.

Hikâyede, eleştiriye tabi tutulan iki kişiden birisi hâkimdir. Hâkim, davalarda rüşvet mevzu bahis olduğunda, en haklı tarafı bile haksız ilan edebilmektedir. Hâkim, haklıyı haksızı ayırt edeceği yerde, rüşvet gönderdiğini düşündüğü kimseyi doğrudan haksız görerek davayı muhtar aleyhinde sonuçlandırır. Bu durumu çok iyi bilen kurnaz Ali Hoca, rüşveti/koçu kendi adına değil, muhtar adına gönderir. Böylece hâkimin yanlış hükümde bulunmasına sebep olur. Burada, hâkimin rüşvet konusuna takılarak yanlış karar vermesi eleştirilmiştir. İşin aslı araştırılmadan hâkim, kendince doğru ama gerçekte yanlış bir karar vermiştir.

Hukukçulara yönelik eleştiri bağlamında değinilecek diğer kişi de Avukat Namık Efendi'dir. Namık Efendi Bozoyük köyünün otuz yıllık dava işlerini takip eden ve geçiminin büyük bir kısmını bu köyün davalarından sağlayan avukattır. Avukat, kendi çıkarlarını düşünerek Ali Hocanın davasını alır. Davayı kaybedeceğini bilmektedir. Yine de Ali Hocayı kırmamak için davayı alır. Burada, hukukun belirttiği şekilde değil de çıkar ilişkisine göre hareket etmesi yönü ile avukat eleştirilir. Akı ve vicdanı arasında kalan avukat, aklının dediğini yapar. Ali Hoca ise haktan, hukuktan ve adaletten ziyade haksız da olsa hukukun karşısında haklı duruma yükseltilmiştir. Kanun adamlarının olayların çözümünde çok yönlü bakış açısına sahip alması gerektiği vurgulanmıştır.

Reşat Nuri Güntekin'in *Avukat* (1927) isimli hikâyesinde yazar, duygu ve düşüncelerini doğrudan belirterek okuyucuyu yönlendirme yoluna gitmemiştir.

Ayrıca haktan, adalet sisteminden, ahlak kurallarından ya da başka konulardan dolayı kimseyi suçlamamış veya öyle bir üslup kullanmamıştır. Hikayede sadece bir fotoğrafı tasvir etmiştir.

Hikâyede, Avukat Necdet Bey'in, hukuk kurallarına son derece saygılı iken şahsi sebepler dolayısı ile bir kişiyi öldürmesi, kanun adamlarındaki zaafı ortaya koymaktadır. Behiç Necdet, hanımı ile ilişkisi olduğunu öğrendiği ve önceden hukukları olan Nihat'ı mahkeme yolu ile cezalandırmamıştır, hatta iftiradan kendi eli ile kurtarmıştır. Daha sonra cezasını kendisi vermiştir. Bir avukatın suçluyu adalete teslim etmek yerine kendisinin cezalandırması, kendisinin de içinde bulunduğu adalet sistemine güvenmediğini göstermektedir.

Yazar, böyle bir konuyu resmetmekle adaletin sadece mekanik bir araç olmadığını, bunun eğitiminin çok iyi verilmesi gerektiğini vurgulayarak kanun adamını eleştirmiştir ya da okuyucuya kanun adamının yanlış yaptığını hissettirmiştir.

Mahmut Özay'ın *Vazifeye Müdahale* (1950) isimli hikâyesinde, Bay M. emniyette ifadesi alındıktan sonra, memurun vazifesine müdahale ettiği için başını kurtaramayacağını düşünür. Önce çevresindeki kişilere neler yapması gerektiğini sorar. Onlar da avukat, kadı ve savcı ile doğrudan görüşmesinin iyi olacağını söyler. Kahvehanede öğretmenlere konuyu açan Bay M. özellikle kazada/ilçede bulunan avukata yönlendirilir. Jimnastik hocası, avukat için pek olumlu şeyler söylemez. Aslında bu durum kanun adamlarına bakışı özetlemektedir: “Geç şu karı suratlı herifi, üç ay yatarım içerde de alimallah o adama müdafaa ettirmem kendimi! Günde iki defa tıraş... Yanaklarında allık.. Çıt kırıldım, pıt kırıldım!” (Özay, 2007: 161).

Yukarıda ifade edildiği gibi, kanun adamlarının tavır ve davranışları hususunda insanların bir beklentisi vardır. Ancak jimnastik hocası avukatın hal ve hareketlerini beğenmemiş, kanun adamı gibi davranmadığını ifade etmiştir.

Avukat için olumsuz görüş bildiren jimnastik hocasından sonra, resim hocası, Bay M.'ye bu konuyu Kadı'ya danışmasını söylemiştir. Kadı ile görüşen Bay M.'nin kuşkuları yine son bulmamıştır.

Başının bu beladan kurtulmasını isteyen Bay M., savcıya gitmeye karar vermiştir. Savcıya halini arz eden mağdur, savcının da memurdan hoşnut olmadığını anlar. Bir kişiyi mahkemeye vermek, hapse atmak çözüm değildir. Savcının çok samimi davranışları karşısında şaşkınlığını gizleyemeyen Bay M., başına gelen bu olaydan sonra “Bir daha sokar mıyım burnumu böyle şeylere!” cümlesi ile doğru bildiği konularda dahi sessiz kalmayı tercih etmiştir. Burada kanun adamlarının olayı doğrudan çözmek yerine, şifahi bilgilerle hareket etmesi eleştirilmiştir. Kanunen yanlış bir davranış sergileyen kanun uygulayıcılarının bu davranışlardan dolayı eleştirilebileceği düşüncesi aktarılmıştır. Her insan -bu kanun uygulayıcısı da olsa- yanlış uygulamalardan dolayı eleştirilebilmelidir fikri ileri sürülmüştür.

İlhan Tarus'un *Tokat* (1950) isimli hikâyesi, bir avukatın ikiyüzlülüğü üzerinde kurulmuştur. Avukat, tarla davasından dolayı bir vatandaştan yüz lira almıştır. Daha sonra davacının davasını çözmemiştir. Davacı genç, avukatı halkın içinde küçük düşürmüş ve verdiği parayı geri almıştır. Genç gittikten sonra tehditler savuran avukat, gencin tekrar gelmesi ile susmuştur. Bu olayları izleyen halk avukata olan güveni sorgular hale gelmiştir. Gencin, “Başka birisinden böyle katakulli ile para sızdırdığını duyarsam...” türünden ifadelerine hiç ses çıkarmayan avukat, genç gittikten sonra hiçbir şey olmamış gibi davranmıştır.

Avukatın söyledikleri ile yaptıklarının uyuşmaması, zor durumda kalınca ‘kanun adamı’ zırhına sığınması, kanun adamına yönelik eleştiridir. Gencin hakkını şiddet kullanarak araması da yanlış bir tutumdur. Ancak hikâyede kanun adamlarının yanlış davranışlarını davacının zor kullanarak düzeltmeye kalkışması kanuna ve kanun adamına olan güvenin azalmasından kaynaklanmaktadır.

Bekir Karadeniz'in *Mahkeme* (2012) isimli hikâyesinde, yargıcın kendi maaşını sanığın maaşı ile karşılaştırması ve aradaki uçurumdan rahatsız olması dikkat çeken hususlardan birisidir. Hikâyede belirtildiği şekli ile sanık yargıcın yirmi bir yıllık maaşının yaklaşık on katı maaş almaktadır. Sanığın maaşının yargıçtan başka kimsede şaşkınlığa neden olmaması da yargıcın sanık hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığını göstermekte ve yargıç eleştirilmektedir. “Anlaşılan yargıçtan başka herkes daha fazla bilgi sahibiydi sanığa ilişkin” (Karadeniz, 2012: 2) ifadesi yargıcın açıkça eleştirildiğini göstermektedir.

Yargıcın sorduğu sorulara bilerek cevap vermeyen sanık, söyleyeceklerinin sonucu değiştirmeyeceğini bilmektedir/düşünmektedir. Bu da kanun adamlarının fikrinin doğrular gün yüzüne çıkarılsa da değişmeyeceği ifade edilerek, eleştirilen yönlerinden birisidir.

Yargıcın düşüncelerinin aktarıldığı şu cümleler de kanun adamlarını eleştiriye yönelik söylenen sözlerdir: “Sanki asıl suç, sanık sandalyesinde oturan genç adamın kendisinden çok para kazanıyor olmasındaydı. (...) Sen ne hakla bu kadar para kazanırsın!!” (Karadeniz, 2012: 3).

Polisin gereğinin yapılması için hukuka teslim ettiği kişinin salıverilmesi de diğer bir eleştiri konusudur. Genç adam, savcının isteği doğrultusunda beraat ettirilmiştir. Kararın bu şekilde çıkmasını kimse beklememektedir. Savcının amacına ulaştığı ve acele ile dosyasını toplayıp duruşma salonundan çıktığı, suçlunun cezasının verileceğini bekleyen polisi de şaşkına çevirmiştir. Hikâyede kanun adamlarına yönelik oldukça fazla eleştiri mevcuttur.

3.1.2.1.2. Romanlar

Aka Gündüz’ün *İki Süngü Arasında* (1929) isimli romanında yirmi üç yaşında olan ve hayatının son yedi yılı mahkemelerde sorgu ile geçen Emine’nin yaşadıkları anlatılmıştır. Emine, hapishaneyi dışarıdaki hayattan daha korunaklı bulduğu için hapishaneden çıkmama adına yeni suçlar işlemenin yollarını aramış ve bunu başarmıştır. İşlediği son suç dolayısıyla hâkim karşısına çıkan Emine, korkusuzca kendisini savunur ve kanun uygulayıcılarını küçük düşürücü ifadeler kullanır.

“Mahkemede işlenen suçların esas davanın görülmesinden sonra, görülmesine karar ver[ilerek]” (Aka Gündüz, 12012: 9) Emine yeniden suçlanır. Burada üzerinde önemle durulan konu, mahkeme üyelerinin suçluyu küçük düşürmesi, onu azarlaması ve mahkemenin kutsiyetinin sık sık gündeme getirilmesidir.

Hâkim karşısında korkusuzca kendi doğrularını savunan Emine, kendisini yargılayanları kanun ve kurallar karşısında aciz duruma düşmüş olarak tasvir eder ve onlara acır:

“Şüphesiz ki hepiniz de ayrı ayrı şahsen temiz, iyi huylu insanlarsınız. Ama kanunların, kuralların, usul maddelerinin içinde bunalmışsınız, hepinize klasik bir salaklık gelmiş. İğnenizin deliğinden geçmeyen şeyi hayat olarak kabul etmiyorsunuz. Çömleğe giren öküzün kafasını kurtarmak için çömleği kırmağı zarar ziyan ve tazminat maddesine uygun bulmuyorsunuz da öküzün boynunu kestikten sonra yine çömleği kırmağa mahkûm oluyorsunuz.” (Aka Gündüz, 2012: 12).

Eserde hukukçulara yönelik -özellikle kanun koyuculara yönelik- doğrudan eleştiriler yapılmıştır. Dünyanın en fena adamlarının kanun koyucular olduğu düşüncesi ile bu insanların hayatı ve hakikatleri yanlış anladıkları, uygulamalara bakılarak eleştirilmiştir. Kanun koyucular, uygulayıcılar ve ortaya çıkmış olan kanun maddeleri/yasalar eleştirilmiştir.

Sabahattin Ali'nin *Kuyucaklı Yusuf* (1937) isimli eserinde ceza reisi, müddeiumumi ve avukat, bir adam öldürme davasında adaletin tecellisi adına üzerlerine düşen vazifeyi yapmamıştır. Yusuf'un en yakın arkadaşı düğün meydanında öldürülmüş ve öldüren kişi (Şakir) serbest bırakılmıştır. Şakir'in serbest bırakılması için deliller katilin lehine çevrilmiştir. Ali'nin Şakir tarafından öldürüldüğünü -halkın yanında- ceza reisi, müddeiumumi ve avukat bilmektedir. Özellikle Avukat Hami Bey, aldığı her davayı kazanmakta, bunun yanında davaları kazanmak için her yolu denemektedir:

“Aldığı davaların hemen hemen hepsini kazanıyor, fakat bunun için bazen pek [doğru] denemeyecek yollara saptığı oluyordu. Onun fikrinde, nasıl harpte kazanmak için her vasıta meşru ise, adalette kazanmak için de mümkün olan her çareye başvurmakta beis yoktu. İfade değiştirmek, cürmü başkasının üstüne atmak, yalancı şahit bulmak, beş on kuruş mukabilinde bir zavallıya: “Bu işi ben yaptım!” dedirtip, o işi asıl yapanı kurtarmak gibi şeyler, Hami Bey'in tatbik ettiği ince usullerdi.” (Sabahattin Ali, 1965: 158-159).

Avukat Hami Bey'in dışında, eleştirilen diğer bir kişi de Ağır Ceza Reisidir. Reis Bey, Ali'yi Şakir'in öldürdüğünü bilmektedir; ama ona göre bilmek yeterli değildir. Olayın aydınlatılması için şahit ve deliller her şeyden önemlidir. Bunlar ise Şakir'in lehine düzenlenmiştir. Reis Bey'in “Adaletten emin olunuz.” (Sabahattin Ali, 1965: 159) ifadesi, sadece sözde kalmıştır.

Avukat Hami Bey'in hukuk dili ile ifade ettiği “Bu kazanın faili Şakir Bey değildir. Çünkü hükümet tababetinin ‘fethi meyit’ neticesinde verdiği rapor, ‘sebeb-katil’

olan silahın evsafını kat'i olarak tayin etmiştir ve bu evsaf, müvekkilimin kullandığı tabancaya asla tevafuk etmemektedir.” (Sabahattin Ali, 1965: 162) şeklindeki cümleler önceden düzenlenmiş yalan ile suçluyu kurtarmaktadır. Mahkeme Şakir’in beraatını ilan etmiş ve Ali’nin ölümünden kimse sorumu tutulmamış, Ali’nin babasının verdiği hukuk mücadelesi de hukukçular tarafından boşa çıkarılmıştır.

Orhan Hançerlioğlu’nun *Karanlık Dünya* (1949) isimli eserinde, hukukçulara yönelik eleştiri kaymakam tarafından yapılmıştır. Hâkim Ahmet dışında bütün idareciler zamanın şartlarına uymuş, memleketin kalkınması adına ümitsiz tavırlar sergilemiştir. Ancak kaymakam, sorunları bütün çıplaklığıyla bilmektedir. Kasabada elektrik üretilmesi ve sokakların aydınlatılması yine bir idareci olan kaymakam tarafından eleştirilmiş ve başka sorunlar anlatılmıştır:

“Elektrik yapılı da ne oldu? Tarlaların bereketi mi arttı, hastalar mı iyileşti, çocuk ölümleri mi azaldı, ocaklarda sığır tersi yerine elektrik sobaları mı yanacak, ahırlarda hayvanlarla koyun koyuna yatmaktan vaz mı geçilecek, damlara saz yerine kiremit mi çekildi, kerpiç duvarlar mı badanalandı. Hasan ekecek toprak mı buldu, Hüseyin bir saban mı aldı, Ali’nin su bekleyen ekinleri yağmura mı kavuşacak, Mehmet köyünde niçin çeltik ekilmediğini anlayabildi mi?” (Hançerlioğlu, 1999: 97-98).

Kaymakam, genç hâkimi eleştiri yağmuruna tutmanın yanında ona müspet manada neler yapılabileceği hakkında izahatta bulunur ve bu arada adil olunması gerektiği ile ilgili hukukçuları eleştirir:

“Hasan’la Hüseyin’in davasını görürken Hasan’a ‘Sen haklısın.’ demek marifet değil, cemiyeti o hale getirin ki Hasan karşına gelsin ve sana, ‘Ben haklıyım.’ Desin.” (Hançerlioğlu, 1999: 99).

Eserde Anadolu insanının her alanda gelişmeye muhtaç olduğu vurgulanırken, bu gelişmeyi sağlayacak olanların da bu toprakların insanı olup özgün fikirlerle hukuktan eğitime, iş hayatından ahlak anlayışına kadar köklü bir zihniyet değişiminde ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır.

İlhan Tarus’un *Yeşilkaya Savcısı* (1955) isimli eserinde hukukçulara yönelik eleştiriler bir hukukçu (hukukçu anlatıcı) tarafından yapılmıştır. Eserin girişinde Yargıç Veli Efendi’nin eski kanunlara göre yetiştiği için yeni kanun ve Frenk harfleri

ile başının dertte olduğu belirtilmiş ve yargıcın kendisini yenileme çabasına girmedigi söz konusu edilmiştir.

Eski ve yeni hukukçu tartışması mevcut olmakla birlikte, hukuk eğitimi veren Devletler Hukuku Profesörü Cemil Bey ve Amme Hukuku Profesörü Mustafa Şeref Bey, gözünü Avrupa'ya dikmiş, gençlerin de Avrupa'ya gitmenin yollarını bulmasını tavsiye etmiştir (Tarus, 1955: 6). Memleketin sorunlarının Avrupa'dan alınan hukuk eğitimi ile çözülebileceği düşüncesi eleştirilirken bu eğitim taliplisi hukukçuların da çok zeki insanlar olmadığı belirtilmiştir: “Çoğu ezberci, basmakalıp zekâlı, zayıf şahsiyetli arkadaşlar... İnşallah batı medeniyeti onlara yeni bir zihin kuvveti, yeni bir benlik bağışlar (Tarus, 1995: 6-7).

Eserde hukukçulara yönelik eleştirilerden biri de mahkemede düşüncelerine sıkça başvuru şahitlerin yalancı şahitlik yaptığını bildikleri halde hukukçuların bu şahitlerin anlattıklarına göre karar vermeleridir. Yalancı şahitliği kendilerine meslek edinmiş “sakallısı, genci, temiz kıyafetlisi, hırpanisi, (...) pahalısı, ucuzu, akıllısı, aptalı” (Tarus, 1995: 153) ile pek çok insan vardır. Bunlar herkes tarafından bilinir. Ama yalancı şahitlerin ortadan kaldırılmasına dair o zamana kadar hiçbir kanun adamı çaba göstermemiştir. “Bunların hürriyetlerine nasıl mani olabiliriz” (Tarus, 1995: 153) türünden savunmalarla yalancı şahitler haklı bulunur. Hukukçular bu konuya göz yumduğu için böyle bir müessese oluşmuştur.

Modern hukuk sisteminin ülkemizde işlemesi adına devlet, yurt dışına ihtisas yapmak üzere hukuk mezunları göndermiştir. Bunlardan birisi de Atalay Berkan adında İstanbul Hukuk Fakültesi mezunu Grenoble doktoralı yargıç yardımcısıdır. Atalay Berkan'ın çok uç fikirleri vardır. Bir hukukçu olarak Türkiye'deki hukukçuları ve hukuk düzenini eleştirir. Aynı zamanda diğer savcı ve yargıçlar tarafından da kendisi eleştirilmiştir. Avrupa'da eğitim almış olan Berkan, hukuk âlimleri diye sporcu ve şarkıcıları söz konusu eder. Berkan memleket realitesinden bihaberdir.

Eserde, Şeref Bey adında bir milletvekilinin kendisi de aslen hukukçu olmasına rağmen hukuka aykırı işler yaptığı, hukuku siyasete alet ettiği gerekçesi ile eleştirilmiştir. Siyasetin hukuktan ileri olduğunu bir hukukçunun bütün kuralları hiçe sayarak savunması oldukça ilginç bulunur.

Adaletin siyasetten etkilendiği sık sık vurgulanan konular arasında yer alır. Savcı bütün uğraşlarına rağmen mevcut/eski sistemi değiştirememiştir. Savcının sorgusuz sualsiz görevden alınması hem hukuk sistemine hem de hukukçulara yönelik eleştiridir. Çünkü hukuk kurallarına riayet edilmeden savcı görevden alınmıştır.

Yaşar Kemal'in *Teneke* (1955) isimli eserinde hukukçulara yönelik eleştiri, Tevfik Ali isimli bir hukukçu üzerinden yapılmıştır. Tevfik Ali Bey, hukukçu olmasına rağmen kurallara uymamış ve haksız yollardan çeltik ağası olmuştur. Daha fazla kazanmak için güçsüzü/halkı yok saymıştır. İnsanların sıtma hastalığı dolayısı ile ölmesi onun kazancından daha az önemlidir. Hukuk eğitimi almış bir kişinin hukuk kurallarına uymaması, eğitimi ve bilgisini sadece kendi çıkarları doğrultusunda kullanması yönü eleştiri konusu olmuştur. O, kanunları ve kanun boşluklarını bilmekle birlikte siyasi davranarak zengin olmuştur.

Kerim Korcan'ın *İdamlıklar* (1970) isimli romanında hukukçuların özellikle de savcılarının pek sevilen insanlar olmadığı, kara kaplı kitapların dışına çıkıp toplum ile iletişime geçemediği, onların adaleti ancak koltukta oturarak sağladığı ifade edilerek eleştiri yapılmıştır. Bunun yanında özellikle avukatlar yalancılık yönleri ile eleştirilmiştir:

“Hele ki avukatlar! Yaman bir laf simsarı hepsi. Yalana şapka giydirip, kırıvat takmışlar. Utanmayı, arı silip defterden atmışlar. Öyle bir konuşmaları var ki, adamın dili varmaz yalan demeye. Teyetora oynamaya çıkmış gibi laflar nizamlı. Hele bi aklımda kalanları deyivereyim dilim döndüğü kadar: ‘Taammüt. Kasit. Dört yüzellinci maddenin bilmem kaçınıcı bendi. Birden ziyade maktül. Canavarca his köy halkını dehşete salmak.” (Korcan, 2005: 30).

Yalancı şahitlerin, yalancı avukatların ve ihtiraslarına hâkim olamayan kanun uygulayıcıların eleştirildiği eserde, kanunları uygulamak amaç haline gelmiştir. Ayancıklı Ömer'in idamı sırasında mahkumun direnişi ile karşılaşan görevliler ve savcı, bir insanın asılmasının zorluğundan ziyade görevlerini tam olarak yerine getirmenin derdine düşmüşlerdir:

“Uzun meslek hayatının en rezil işine çatmıştı savcı. Devlet otoritesi zebun görünen bir adamın önünde rezil oluyordu. İnfaz daha fazla gecikemezdi. Bir

şeyler yapmak lazımdı. Gün ışıyınca halka boş bir sehpa göstermek hoş bir şey olmazdı. Ayrıca infazın zamanında yapılamaması kanuna olan saygıyı da zedelerdi.” (Korcan, 2005: 188-189).

Kanun uygulayıcıları sık sık kanunları çiğnemekte ve vatandaştan da bu uygulamaları kabullenmesi beklenmektedir. Anayasada mahkûmlara işkence edilmemesi angarya işlerde çalıştırılmaması belirtilirken “mahkûmlar teker teker gece yarısı idareye alınmakta ve kasaplık hayvanlar gibi yere yatırılarak döğölmektedir.” (Korcan, 2005: 239). Bu durumdan savcıların ise hiç haberi olmamaktadır.

Eserde ayrıca mahkûm haklarının kanun uygulayıcılar tarafından istismar edildiği, yanlış uygulamaların iletileceği bir merciin bulunmadığı, savcıların hapisane yöneticileri tarafından yanlış yönlendirildiği belirtilerek hukukçuların bu konuda titiz çalışmalar yapması gerektiği vurgulanmaktadır.

Pınar Kür'ün *Asılacak Kadın* (1979) isimli romanında hukukçuların önyargıları ile hareket etmesi eleştirilmiştir. Melek hakkında ağır ceza hâkiminin olumsuz düşünceleri, el yıkamakla kanın temizlenemeyeceği düşüncesi ile Melek'in suçlu ilan edilmesi ve idama mahkûm edilmesi hukukçulara yönelik eleştirileri gündeme getirmektedir.

Ağır Ceza Hâkimi Faik İrfan Elverir, delilleri göz ardı ederek önyargılar ile karar vermesi bir yana bırakılsa da avukatları şu şekilde eleştirerek kendi düşünce dünyasını dışa vurmaktadır. Melek hakkında kararını çoktan vermiş olan hâkim, Melek'in avukatını da beğenmez ve şu şekilde eleştirir:

“Avukatı olacak o üçkağıtçı herif neden bir şeyler ezberletmemiş acaba. Onca şahit getirinceye kadar. (...) Duruşmada öyle laflar ettirilir mi. (...) O kadar adam dizeceğine karşıma kıza öğreteceksin ne diyeceğini. Ağlatacaksın, çırpındıracaksın. Ben yapmadım diye haykırtacaksın. (...) yalan bile olsa bu bir tesir yaratır. Hiç değilse bir şüphe düşebilir işitenin içine. Avukatlığın inceliği bunlar.” (Kür, 2003: 24).

Yukarıda ifade edilenler bir avukatı karalamakla birlikte, hukukçuların rollerini ifade etmesi açısından önemlidir. Ağır Ceza Hâkimi, bir avukatın beceriksizliğini anlatırken kendi düşünce dünyasının eleştirisini de dile getirmektedir.

Eserde, hukukçulara yönelik bir diğer eleştiri de meslekte cinsiyet ayrımı üzerinden yapılmıştır. Anlatıcının ifadesine göre kadın hâkimler adaleti tecelli ettiremezler. Kadından hâkim olmaz (Kür, 2003: 30) onlar zayıf karakterlidir. Çok hissidirler. Hislerine göre hareket eden bir kadın hâkim, adaletin tecellisine mani olabilir. Adli hatalar yapabilir. Hüküm vermek işi kadınların üstesinden gelebileceği bir iş değildir. Onlardan avukat da olmaz (Kür, 2003: 32). Onların hukuk fakültelerine alınmaları kabahat olarak görülür. Bir ağır ceza hâkiminin yukarıda ifade edilenleri savunması, hukukun dışında ihtiraslar ile hareket edildiğinin göstergesidir.

Yılmaz Karakoyunlu'nun *Salkım Hanımın Taneleri* (1990) isimli eserinde kanun koyucunun sert ve şahsi düşüncelerinin kanun metnine nasıl yansıdığı ifade edilmiştir. Kanun maddelerinin akla ve mantığa uygunluğu, problemlerin çözümü için gereklidir. Ancak bazen kanun maddelerinin mantıkla açıklanamaması eserde de yer etmiş ve konuya şu şekilde bir eleştiri getirilmiştir:

“Akıllıca ortaya konmuş haklı önerilerin hiçbirini kanun maddeleri kapsamında çözüme ulaştırmak mümkün değildi. Kanun koyucu maddelerin sertliği ile yetinmemiş, kendi katılığı, kaba bir lisanla, korkuya çevirip tehdit parmağını İstanbul'a çevirmişti.” (Karakoyunlu, 1990: 83).

Bu konu, lütuf ve anlayış konusunda gündeme getirilmiş ve hukukçulara yönelik özellikle kanun yapıcılara yönelik eleştiri söz konusu olmuştur. Varlık Vergisinin etkisi sonucu idare makamlarına giden mağdur insanlar lütuf değil anlayış istemiş; ama onlar da eserdeki ifade ile azar iştirmişlerdir.

Tahir Abacı'nın *Adı Senfoni Kalsın* (2004) isimli romanında otuz yedi yıldır devam eden ve hala sonuçlanmamış olan bir dava söz konusu edilmiştir. Uzun süren davanın çok sayıda avukat tarafından el değiştirdiği belirtilir. Davanın on sekizinci avukatı olan Sinan Koral -aynı zamanda anlatıcı- ilk olarak avukat Ahmet Yusuf Süruroğlu'nu çeşitli yönleri ile anlatmıştır. Bir avukatın meslektaşını anlatırken

kullandığı cümleler, hukukçulara yönelik eleştiri hususunda dikkate değer niteliktedir.

Ahmet Yusuf Süruroğlu otuz yedi yıldır aynı davanın avukatlığını yapmaktadır. Anlatıcının deyimi ile “Hinoğlu bir avukat[tır]” (Abacı, 2004: 7). İnsani ilişkileri çok iyi olan Süruroğlu, duruşma geleneklerini çok iyi bilmekte ve yargıçları eski hukuk deyimleri ile kolayca kafalamaktadır.

Eserde hukukçulara yönelik eleştirilerden biri de hukuk eğitimi almış kimselerin hukuku para kazanma amaçlı kullanmalarıdır. Hukukçular aynı zamanda davalı olan yerleri tespit ederek ucuz fiyata buraları almaktadırlar. Yani emlak işi ile uğraşmaktadırlar. Süruroğlu ile Sinan arasında geçen konuşmalar konuyu özetlemektedir:

“-İnsaf üstad, şu an İstanbul’da tam otuz altı adet eski bina senin mülkiyetinde, orası da olmayıversin, ne eksilir? Sadece Süleymaniye’de on iki tane ahşap bina senin!
-Öyle deme, kitaplarım, plaklarım ve güvercinlerim için en uygun yer orası, biliyorsun.” (Abacı, 2004: 12).

Ayrıca Süruroğlu, İstanbul Barosunun en yaman ve zalim avukatlarından. Çok para kazanmaktadır. Onun bir duruşma hakkındaki davranış ve düşünceleri de hukukçulara yönelik eleştiri bağlamında dikkate değer:

“Süruroğlu, dönüp aceleyle cübbesini giydi, masanın başına oturdu.
-İzin verirsen şu duruşmayı da aradan çıkaralım. Kısa sürer.
Masaüstü bilgisayarına dokundu. Ekranda 127. Sulh Hukuk Mahkemesi’nin mübaşiri Şevket Korkmaz’ın yüzü belirdi.
-Tamam abi, şimdi alıyoruz sizi. Avukaaaaaaat Ahmet Yusuf Süruroğlu.
-Avukaaaaaaat Senfoni Kuşuuuuuuu.
Ekranda yargıç ve her iki tarafın avukatlarının yüzleri belirdi.” (Abacı, 2004: 11).

Yukarıdaki alıntıda da vurgulandığı üzere, duruşmalar bilgisayar üzerinden olsa da biçimsel bir durum ön plana çıkmaktadır. Biçime bu kadar önem verilirken konunun “aradan çıkarılma” düşüncesi, avukatların bakış açısına yönelik en önemli eleştirilerden birisidir.

Eserde, özellikle avukatlar, yalancılık, dava belgelerine sahip olma hırsı, para kazanma hırsı, davaları ilişkiler çerçevesinde çözmeye çalışma gibi konularda eleştirilmiştir.

Hukuk fakültesi öğrencisi olan Ufuk Karakan'ın işlediği suçtan dolayı içeri girmesi, o suçlu olduğu halde suçsuzluğunun ispatlanmaya çalışılması gibi pek çok konu hukukçulara yönelik eleştiriler arasındadır. Hukukçuların gerektiğinde 'usule uygun'luk bakımından davalara yaklaşması, kanunda olmayan kurallarla konuyu çözümden uzaklaştırması söz konusudur. Eski kafalı avukatların kalıplaşmış ifadeleri bir oyun olarak görülür. Hukukta usul, ona göre bir oyundur. Bu yönü ile usule uyan ve uymayan hukukçular eleştirilmiştir.

Romanda hukuk sisteminin nasıl işlediği hakkında verilen bir örnekte hukukçuların rüşvet ile pek çok konuyu çözdüğü ifade edilmektedir. Para ile çözülen sorunlardan birine örnek olarak yaş büyütme işlemi verilebilir:

“-Yiğidim bağlantını Memiş Yenice'den aldım. Mehtap kızımın yaş büyütme sorunu var. Bugün mutlaka bitmeli. Pazara denetleme var. Pazartesine kalmamalı. Şunu hallediver.

-Bu saatte olmaz. Mahkemeler kapanmak üzere. Sonra yargıç, kızı onaylanmış ekranda görmek ister.

-Sen hallediverirsin aslanım benim. Kızı yola çıkarıyorum. Beş yüz milyarını da hesabına aktardım” (Abacı, 2004: 79).

Avukat, paranın hesaba aktarıldığını öğrenince ekran üzerinden nöbetçi yargıca bağlanır. Yargıç aldığı yirmi beş milyar rüşvet ile kızın yaşını on yedinden on sekize resmi olarak çıkarır. Burada hukukçuların rüşvet ile nasıl iş yaptığı anlatılarak rüşvet alan hukukçular eleştirilmiştir.

Tahsin Yücel'in *Gökdelen* (2006) isimli romanında, ülkenin en tanınmış yargıcı durumundaki Cahit Güven, avukat Can Tezcan tarafından eleştirilmiştir. Cahit Güven, insanların geçmişe ait şahsi ilişkilerini kanıt göstererek onları suçlamaktadır. Dava ile hiçbir ilişkisi bulunmayan konular, dava kapsamına alınmaktadır. Yargıç, Varol Korkmaz'ı yirmi beş yıl önce sevdiği bir kadınla birlikte olmakla suçlamıştır. Burada avukat, ayrıca yirmi beş yıl önce çıkarılmış bir

kanunun yirmi beş yıl sonra zamanın ve zeminin değişimini dikkate almadan uygulamanın yanlışlığı üzerinde de durmuştur.

Yargıç Halis Yurdatapan, İstanbul'u gökdelen şehri yapmak isteyen; ama engel olarak görülen Hikmet Bey'in gecekondusunun nasıl yıkılacağını kanuna uyduran bir yargıç olarak bilinmektedir. Temel Diker, gökdelen yapmak için herkesin arsasını almış; ancak Hikmet Bey'i bir türlü ikna edememiştir. Sorunu çözmek için Temel Diker, Yargıç Halis Yurdatapan'dan yardım almış ve sorunu çözmüştür. Yargıç, Beyoğlu belediye başkanının davalarını takip etmektedir. Yargıç belediyeye Hikmet Bey'in evini ve bahçesini kamulaştırıp yıktırarak ve yerine gökdelen yapılacak bir tasarımı kabul ettirir ve gökdelenlerin önündeki en büyük engeli ortadan kaldırır. Burada yargıç, siyasi tavır takınarak hukuku yok sayar. Yasa çıkarılır ve sonuçta Hikmet Bey'in evi yıkılır, Hikmet Bey öldürülür.

Eserde kanun adamlarının siyasi davranarak hukuku yok sayması, siyasi erke uygun yasalar çıkarması ya da yasaların çıkarılmasına zemin hazırlaması üzerinde önemle durulmuştur. Kanun adamları siyasetin ve gücün etkisi altına adil hükümler verememiş ve hukuka uygun işler yapamamıştır.

3.1.2.1.3. Tiyatro Metinleri

Tiyatro eserlerinde de hukukçulara yönelik eleştiriler mevcuttur. İbnürrefik Ahmet Nuri'nin (Sekizinci) *Ceza Kanunu* (1924) isimli tiyatro eserinde hukukçulara yönelik eleştiri, İrfan üzerinden yapılmıştır. Ali İrfan, Amberi Bey ile okuldan arkadaştır. Ali İrfan okulda çok çalışkan olmasına rağmen bir türlü hayatını düzene koyamamış, sonunda arkadaşı Amberi Bey'in yanına gelerek avukat olmak istediğini belirtmiştir. İki arkadaş arasında geçen konuşmalardan hukuk ve hukukçulara yönelik eleştirinin düzeyi anlaşılmaktadır:

“Amberi- Avukat olmak mı?

İrfan- Evet

Amberi- Sen nasıl avukat olabilirsin?

İrfan- Basbayağı olurum. Avukat dediğin armut ağacından hâsıl olmaz ya. İşte benim gibi adamlardan çıkar.

Amberi- Sen ilmi hukuk tahsil ettin mi?

İrfan- Ben yetmiş iki diyar gezdim. Dünyanın müzevirliğini mükemmel öğrendim. İlmi hukuk kaç para eder. (Cebinden bir kart çıkararak) Bak, kartdövizitime. İstanbul'a gelir gelmez ilk işim bunu yaptırmak oldu. (Kartı Amberi'ye verir.)

Amberi- (Kartı alır okur.) Ali İrfan Arif Örfi.. Dava Vekili.

İrfan- (İftiharla) Ali, İrfan Arif Örfi! İsimlerimin arasındaki ahenk kulağa hoş geliyor!

Amberi- Ali İrfan senin ismin, fakat Arif Örfi, bunu anlayamadım.

İrfan- Arif merhum babamın, Örfi de büyükbabamın ismi.

Amberi- Ben senin babanın ismini Şaban biliyordum.

İrfan- Evet öyleydi.. Büyükbabamın da ismi Bayram Ağa idi. Ama bunlar köylü isimleri olduğu için, İstanbul nezaketine uysun diyerek, onlara bu şatafatlı isimleri ben koydum. Avukatlıkta böyle göz boyacılık lazımdır.” (İbnürrefik Ahmet Nuri, 1920: 12)

Amberi Bey'in yerine hapse giren İrfan ile hapishanede karşılaşan Bekir, arkadaş olmuştur. Hapishanede kendisini Amberi Bey diye tanıtan İrfan, hapishane arkadaşını cezası bitip dışarı çıkınca evine davet etmiştir. Bekir eve geldiğinde İrfan yerine Amberi Bey ile karşılaşmış ve tartışmışlardır. Amberi Bey evin avukatı olduğunu söyleyince Bekir avukatlara yönelik eleştirisini şu şekilde sürdürmüştür:

“Avukat mı? Hay yerin dibine batın. Oğlancağızı bir ay hapse tıkdın. Benimki de [benim avukatım] senin gibi keşin biriymiş. Tamam, bir sene yatmama sebep oldu. Yeni çıkan ceza kanununu ezber etmediği için davamı kaybetti. (...) Allah kimseyi gazeteci diline, avukat eline düşürmesin.” (İbnürrefik Ahmet Nuri, 1920: 41).

Eserde, hâkimlere yönelik eleştiriler de mevcuttur. İrfan, Amberi Bey ile konuşurken akrabalar arasında hukukçu bulunması durumunda pek çok işin kolay halledilebileceğini söyler. İrfan'a göre “Akrabadan olan hâkimler, hukuku sağ yerine soldan sağa doğru okurlar.” (s.48). Hukukçu olmanın şartlarının olmadığını da vurgulandığı eserde, çıkar ilişkilerinin yanında yeni kanunları takip edemeyen bir yapının varlığı da eleştirilmiştir.

Musahipzade Celal'in *Aynaroz*⁵⁰ *Kadısı* (1928) isimli eserinde Divrikli Yakup Aynaroz'un kadısıdır. Kadı Yakup Efendi, olumsuz yönde eleştirilere tabi

⁵⁰ Aynaroz'un asıl adı Rumca Hagion Oros (kutsal dağ)'tur. Daha sonra Türkler tarafından Aynaroz ismi verilmiştir. Bugün Kuzey Yunanistan sınırları içerisinde yer almaktadır. Aynaroz 1430'lu yıllarda Selanik ile birlikte Türk topraklarına katılmıştır. İslam Ansiklopedisi'nin 'Aynaroz' maddesinde Celal Musahipzade'nin Aynaroz Kadısı isimli eseri: “1930'lu yıllarda aile geleneği ve eski Türk kültürü hakkındaki bilgisine rağmen bir Türk tiyatro yazarının kaleme aldığı Aynaroz Kadısı adlı bir komedi metni, Aynaroz'daki Türk idaresi hakkında çok yanlış kanaate varılmasına sebep olmuştur.” (s.268) şeklinde eleştirilmiştir. Maddedeki bilgiye dayanılarak edebi eserlerin -olumlu veya olumsuz- kamuoyu oluşturma gücünün varlığı bir daha gündeme

tutulmuştur. Eserde, kadiya yönelik ahlaksız ve çıkarıcı bir profil çizilmiştir. Kadı, her konuda kendisini haklı görmekte ve sahip olma hırsı ön plana çıkmaktadır.

Yakup Efendi'nin haremi Nazende, dönemin şeyhülislamı Lem'i Efendi ile akrabadır. Bu nedenle Yakup Efendi'yi kadı olarak o tayin etmiştir. Nazende ile Yakup Efendi arasında geçen şu diyalog Yakup Efendi'yi tanıma adına önemlidir: "Ah, söyletme, el alemin nikahlı karısı ile baskın verdin? (...) Harput kadılığında adamcağız sağ iken, ölmüş diye ilam verdin... Malını tereke ettirdin. (...) Adamcağız memleket ahalisi ile ölmediğini ispat etti de dinlemedin. Burada da bir şey kazanamadın. Mahkemenin kapısını örümcekler sarmış. Ne iş var ne güç." (Musahipzade Celal, 1936: 7-8) şeklinde ithamlarda bulunulmuştur. Kadı Yakup Efendi suçlarını eşi ağzından dinler. O, bulunduğu makama hak ederek gelmemiştir. İşin içinden çıkamayınca onu kollayan bir Şeyhülislam Lem'i Molla vardır.

Yakup Efendi'nin hataları saymakla bitmez. Onun yanına zahire tüccarı Âdem Bey gelmiştir. Gemileri buğday yüklüdür. Gemilerin arama yapılmadan yoluna devam edebilmesi için Yakup Efendi'den izin ister. Yakup Efendi ise izini karşılıksız vermek istemez. İzin verebilmesi için oldukça büyük bir masraf çıkarır ve Âdem Bey'den bu masrafın karşılığını alır. Âdem Bey'in rüşvet olarak vermiş olduğu üç kese altını gören Yakup Efendi, adamı rüşvet vermekle suçlar. Ancak bu altınların karşılığını Adem Bey'in almasının uygun olacağı düşünülür. Kadı Yakup Bey, altınların karşılığı olarak sahilden kum satar. Daha sonra kumu oradan götürmesini ister. Tüccar kumu götüremeyeceğini söyleyince başkasına satmasını ister. Kadı çok hilebaz bir kişiliğe sahiptir.

Divrikli Yakup, bu olaydan sonra mirasının kiliseye bırakıldığı ifade edilen Afroditi'nin on beş bin altınının peşine düşer ve onu alır. Bu konuda bacanağı Molla Lem'i ile arasında geçen şu konuşma önemlidir:

"Lem'i – A Yakup Efendi bu nedir? Ha.. Harput'ta.. Serez'de.. Birecik'te.. Filibe'de.. San'a'da yapmadığın kalmadı. Binaenalazalık, bu defa da Aynaroz'da yaptığın bu iş nedir?

gelmektedir. Tiyatro metninde geçen adlî vakaların gerçeklikle hiçbir ilgisinin olmadığı; aksine titiz çalışmalar yapıldığı belirtilmiştir. Algı oluşturmada özellikle tiyatro eserleri çok büyük öneme sahiptir. Ayrıntılı bilgi için bk.: **İslam Ansiklopedisi**, 'Aynaroz' maddesi, s.267-269.

Yakup – Aman velinimetim bu kefere ve fecerenin tezviratına itimat buyurmayın.

Lem'i – On bin düka altını cebir istimal ederek almışsın. Binaenalazık ispat ederim diyor, ne yapacaksın? Bu rezalet nedir ha? Aldın mı söyle? Bu on beş bin düka altınını aldın mı?

Yakup – Aldım efendim, fakat...” (Musahipzade Celal, 1936: 72).

Önce on beş bin düka altın, Yakup Efendi ve mahkeme üyelerince paylaşılır ve Gregoryos'un Süleymaniye medresesinde tahsil görürken Aynaroz'a kaçan Abdullah Efendi olduğu iddia edilir. Mahkeme heyeti, topluca Gregoryos'un gerçekte Abdullah Efendi olduğuna karar verir. Gregoryos altın davasından vaz geçer. Ancak dava şu şekilde sonuçlanır:

“Nutki - Tertibatınıza hayran oldum.

İshak – Hile-i makule ile davayı defettik.. Abdullah olduğunu nasıl inkar edebilir? (Kahkaha).

Dehri – Subaşıya ne emir buyrulacak efendim?

Lem'i – Subaşıya haber salın. Ol zemminin firarını teşhis etsin amma, mahkeme harcını almadan bırakmasın..

Yakup – Allah razı olsun, bir mes'elesini bulup hallettir.” (Musahipzade Celal, 1936: 84).

İbnürrefik Ahmet Nuri'nin *Şer'iye Mahkemesinde* (1933) isimli komedisinde hukukçulara yönelik eleştiri, görevi kötüye kullanma, rüşvet alma, yalancı şahitleri bizzat ayarlama, Mecelle'de olmayan hükümlere çıkarları doğrultusunda hüküm verme gibi konularda yapılmıştır.

İki tür mahkemenin olduğu anlaşılan düzende, “Feslilerin Mahkemesi'nde de rüşvet ve adam kayırmanın olduğu belirtilerek sistem eleştirisi yapılmıştır. Hâkim Naip Efendi işini ustalıkla yapan ve siyaseti iyi bilen bir kişidir. O, Mecelle'yi sık sık gündeme getirir ve konuya uygun madde olmadığını belirterek Mecelle ile ilgili düşüncelerini aktarır.

Eserde, şer'iye mahkemelerinde çalışanlar eleştirilmiştir. Bunun yanında yeni mahkemelerin de adalet dağıtmadığı ifade edilmiştir. Hukukçular Mecelle'yi dayanak göstererek, olmayan maddeler hakkında keyfi hükümler vermektedir. Kâtibinden hâkimine, mahkeme çalışanları çıkar peşine düşmüştür.

Ertuğrul Şevket'in *Şeriatçası* (1938) isimli eserinde, kadılar hakkında olumsuz eleştiriler yapılmıştır. Kadı Abdülhakim, çıkarıcı, olayların sonucunu kendi lehine dönüştüren, ahlaksız, aynı zamanda bilgi ve makamına da güvenerek insanları kandıran bir tiptir. Kız kaçırma davasında rüşüne erdiği halde kızın ailesini haklı çıkarmak için kurnazlıklar yapmıştır. Reşit olan bir kişinin kendi kararlarını verebileceği herkesçe bilindiği halde o şer'i kurallar uydurarak kızı kaçıran adamı tutuklatır. Kızı ailesine teslim etmez ve şöyle bir yorum yapar:

“Kızınızın on beş yaşında olduğunu cümle alem biliyor. Böyle olduğuna göre reşit olması lazım. Amma düşündüm taşındım, şer'an rüştünün sahih olabilmesi için iki şahidin şehadeti şart. Şimdi bizim yapacağımız, kızı bir ay iki şahidin nezareti altında bırakmak ve mahkemeyi sizin kazanmanız için reşit olmadığını söyletmek.” (Ertuğrul Şevket, 1938: 33-34).

Kadı, kız kaçırma davasına bakmak için kızın babasından oldukça fazla para alır. Adamı tutuklattıktan sonra kızı kendi evinde alıkoyar. Kızı kaçıran adam bir gece Kadı'nın evini basar. Kızı getirmesini ve nikâhlarının kıyılmasını ister. Kadı, yine bir oyun oynar ve nikâhı borçlusu olan Agop'a kıydırır. Böylece kadı hem tehditten kurtulur hem borçlusu olan Agop'a suç işletir hem de nikâh geçersiz olur. Konu ile ilgili ayrıca şu hükmü verir:

“Mahı halin yirmi dördüncü günü İzzet nam merkumun celbeylediği imami İsevi dinine mensup bir Ermeni olduğu ve kadı Abdülhakim, müfessir Mesnevî, katip Feyzullah Efendiler huzurunda kadın tarafının Feyzullah, erkek tarafının müfessir Mesnevî Efendi şahidi olduğu halde İstinyeli Mıgır Batmazyan oğlu Agop Batmazyan tarafından aktedildiği ve imamın bilahare Ermeni olduğu anlaşıldığından ve yağlıkçı Mestan kızı Zeynebin başından başından geçen nikah sakıttır. Olbapta bu hükmü gören zaptiyenin, silahşorun, efradı İslam'ın kızı İzzet elinden halas etmesi farzdır. Aksini yapanların katli caizdir.” (Ertuğrul Şevket, 1938: 96-97).

İlhan Tarus'ın *Ceza Hâkimi* (1940) isimli tiyatro eserinde, hukukçuların çaresizliği söz konusu edilmiştir. Hukukun hükmü, insan hayatını olumlu ya da olumsuz olarak etkilemekle birlikte, dayanak noktaları soyuttur. Hukukçunun ilgilendiği hiçbir olay bir diğerine benzememektedir. Durum böyle olunca, hukukçular yanlış hüküm vermekte, suçsuz insanlar cezalandırılmaktadır.

Cevat Fehmi Başkut'un *Soygun* (1950) isimli dört perdelik tiyatro eserinde hukukçulara yönelik eleştiri, on beş yıl ceza almış ve hapisanenin tavanını delerek kaçmış eşkiya İsmail aracılığı ile yapılmıştır.

Ağır Ceza Hâkimi Salim Defterdaroğlu'nun Erzincan'dan Gümüşhane'ye tayini çıkmıştır. At sırtında yeni tayin yerine giderken eşkiya İsmail yolunu kesmiştir. İsmail, kendisine ceza veren Hâkim Salim Defterdaroğlu'na ve bütün hukukçulara yönelik eleştirisini söyle sürdürmüştür:

“-Kanuna karşı gelmek mi? Hangi kanuna? Kanun nedir? Onu da siz yapmıyor musunuz? Zenginler ve kodamanlar bir araya geliyorsunuz, bir kısmınız kanun yapıyor, bir kısmınız onu tatbik ediyor, sonra da bunun adına adalet diyorsunuz. Yani putunuzu kendiniz yapıyor ve sonra yine kendiniz ona tapıyorsunuz. Kanun... Zenginler, kodamanların muhafızı...” (Başkut, 2005: 22).

Eserde, hukukçulara yönelik eleştirilerden birisi de hukukçuların işlerine aşırı yoğunlaşmaları, insani ve ailevi ilişkilerinin gelişmemiş olmasıdır. Bu durum *Soygun* isimli eserde açık bir şekilde görülmektedir. Ağır Ceza Hâkimi Salim Defterdaroğlu'nun bir hukukçu olarak en zayıf noktası budur. O, gece - gündüz işi ile ilgilenir. İşini evine getirir. Adeta meslek delisidir. Geceleri çok az uyur. Adalet dağıtmak için her şeyini feda etmiştir:

“Dünya yüzünde Allah illallah tek kimsesi yok. Ne içkisi var, ne kumarı, ne tiyatroya gider, ne sinemaya... Ne konuşur, ne de güler. Hep çalış, hep oku, hep düşün...” (Başkut, 2005: 57).

Hâkimin evinde hizmetçi olarak çalışan ihtiyar bir kadın olan Nazife'nin ifadeleri olan yukarıdaki alıntıda da görüldüğü üzere, o belirli bir hedefe programlanmış robot gibi çalışır. Bu nedenle hizmetçi dahi ona acır ve onun gibi olmak istemez. Eserde hukukçulara yönelik eleştiriler erkekler tarafından hukuk sisteminin yanlışlıkları yönü ile eleştirilirken; kadınlar tarafından daha çok insani, ailevi yönden zayıf kalmaları ve duygusal yalnızlıkları yönü ile eleştirilmiştir. Yani hukukçuların eleştirisi kadınlar ve erkeklere göre değişiklik göstermektedir.

Necip Fazıl Kısakürek'in *Reis Bey* (1964) isimli tiyatro eserinde merhametten maraz doğacağını düşünen bir kanun adamının adeta bir kanun makinası gibi hareket ettiği konu edilmiştir. Altmış beş yaşında olan Reis Bey, insani ilişkileri son

derece sınırlı, hususi hayatı olmayan, otel odalarında ömür süren ve verdiği kararlarla ün kazanmış bir kanun adamıdır.

Reis Bey, başlangıçta acıma duygusundan yoksundur ve bu duygunun hikâyeden ibaret olduğunu iddia eder. “Suç her zaman edebiyata muhtaçtır. Siz kupkuru hakikate cevap veriniz.” (Kısakürek, 2013: 31) düşüncesinde olan Reis Bey, kararlarında da fikrine uygun hareket eder.

Reis Bey, İstanbul Nişantaşı’nda annesini öldürerek mücevherlerini çaldığı iddia edilen genci, elindeki delillere bakarak suçlu bulmuş ve gence idam cezasını uygun görmüştür. Genç, suçsuzluğunu ispatlayamamış ve idam edilmiştir. Eserde, gencin suçsuz olduğu netleşmeden önce olacıklar sezdirilerek Reis Bey eleştirmiştir. Konuya eser kahramanının dilinden şöyle bir eleştiri getirilmiştir: “Ceza felsefesinde bir görüş vardır: Bir masuma kıymaktansa, bin cürümlüyü cezasız bırakmak yeğdir. Ben de diyorum ki cemiyette bir ferdi korumak için bin kişiye bu [idam] gömleği giydirmekten kaçın[ıl]mamalıdır. O bir kişi bütün cemiyettir.” (Kısakürek, 2013: 46). Reis Bey’in düşüncesini ifade eden cümleler, özünde yanlıştır. Yanlış olmakla birlikte verdiği idam kararı da uygun değildir. Bir kişinin korunması için bin kişinin idam edilmesi düşüncesi annesini öldürdüğü iddia edilen gence uygulanması yönü ile de terstir. O, kanunları uygularken nefsinin tatminini önemsemiştir.

Reis Bey, idam kararını yanlış verdiğini anladığında adalete teslim olmamıştır. Bir kanun adamı olarak yanlış yaptığını anlayınca, verdiği yanlış karar dolayısı ile idam edilmiş bir kişi mevcutken o, emekliye ayrılmıştır. Ömrünü hak ve adalet yolunda harcamış bir kanun adamının eserdeki kurgu içerisinde doğru yapmadığı ve eleştirildiği ifade edilebilir.

Bir kanun adamı olarak Reis Bey’in iki yönü vurgulanmış ve eleştirilmiştir. Birinci yönü, kanunları uygulamakla programlanmış bir robot gibi hareket etmesidir. Bu yönü ile ünlü olmuştur. İkinci yönü ise verdiği idam kararının yanlış olduğu anlaşılınca cemiyetin kanunlarla korunamayacağı ve ilerleyemeyeceğini ileri sürmüştür. Her iki davranışında da aşırıya kaçılmıştır. Pozitif hukuk ile vicdan ilişkisini kuramamış bir kanun adamının eleştirisi yapılmıştır.

3.1.2.2. Mevcut Sisteme Yönelik Eleştiriler

Yazarların/şairlerin mevcut sistemin eleştirisini estetik bir dille yapması, göstermesi ve anlatması sadece bu günün konusu değildir. Çalışmamız için tespit ettiğimiz eserlerde de görülüyor ki her dönemde hukuk eleştirisi yapılmıştır. Yazarlar, yasaları ve uygulayıcıları eleştirmiştir. Özellikle yasaların ruhsuzluğu edebi eserler aracılığı ile dillendirilmiş ve insanların yasalar karşısındaki konumu/durumu ve insanlar üzerindeki olumsuz etkisi estetik bir dille çağdan çağa aktarılmıştır.

Yazarlar adalet kavramını değerler üzerinden aktarabilir ve kanunların eleştirisini yapabilir. Büyük yazarlar adalet sağlamayan düzeni ve kanunların yanlış kişiler elinde yanlış şeylere hizmet etmesini eleştirmiştir. Çünkü bir kanun, kanun koyucular tarafından olumlu görülüp çıkarılmış olabilir. Ancak kanunların gerçek hayatta adaleti sağlamaya yönelik karşılık bulması ya da evrensel değerler ile çatışması yazarın eleştirileri ile anlam bulacaktır.

Edebiyatın ve edebiyatçıların toplumu olumlu veya olumsuz yönde yönlendirme kabiliyeti vardır. Bu yönlendirmede mevcut hukuk sistemine yönelik eleştiri metotları geliştirecek ve adaletin tecellisi yanında insanlığa faydalı olacaktır. Yazar/sanatçı edebi türlerin verdiği imkânlar ölçüsünde sistemi eleştirecek ve olayların arka planını göstermeye çalışacaktır. Bu yönü ile edebiyat, hukukun felsefi alt yapısının kurulmasında da pay sahibi olacaktır.

3.1.2.2.1. Hikâyeler

Aziz Nesin'in *Sınır Üstündeki Ev* (1956) isimli hikâyesinde lafzi olarak eleştiriden doğrudan söz etmek zordur. Hikâyelerin anlatmanın yanında hissettirme özelliklerinin olduğu bilinmektedir. Bu hikâyede, sistemin insanların problemlerini çözmediği hususunda dolaylı olarak fikirler ileri sürülmüştür.

Hikâyede, evine hırsız girmiş olan bir kişi, önce polis karakoluna gider ama sorunu çözülemez. İkinci karakola gitmesi tavsiye edilir. Orası da çözemeyince jandarma karakoluna gönderilir. Jandarma karakolu evin kendi sınırları içerisinde olmadığını belirterek müdahale etmez. Hikâyede özellikle vurgulanan, mevcut sistemin

vatandaşın sorununa çözüm bulmamasıdır. Hikâyeye konu olan şey, belki normal hayatta çok az rastlanabilecek bir durumdur. Mevcut sistemin vatandaşın sorununu çözmemesi, mizahi bir dille eleştirilmiştir.

Hikâyede, dikkate değer diğer bir husus da hırsızın kanunları çok iyi bilmesi ve ona göre davranış sergilemesidir. Hırsız, evin sınır üstünde olduğunu bildiği için kendisinin ceza almayacağını bilmektedir. Çünkü tecrübeleri de onu doğru çıkarmaktadır. Hırsızın; “Benim hürriyetimi tahdit ediyorsunuz. Buna hakkınız yok. Buradan bir kurtulursam sizi dava edeceğim.” (Güzel Yazılar, Hikâyeler 1, 2004: 307) şeklindeki sözleriyle kiracıyı suçlaması çok ilginçtir.

Şevket Bulut’un *Kutsal Hırsızlık* (1968) isimli hikâyesinde de mevcut sisteme yönelik eleştiriler yapılmıştır. Bir görevli dilinden anlatılan hikâyede, okul kütüphanesinden kitap çaldığı için hapishaneye gönderilen Musa, olayları görevliye anlatmış ve görevli, kitap çalmanın ceza kanunundaki yerini sorgulamıştır. Musa’nın kabahatin kendisinde olmadığını bilmeyecek kadar cahil bırakıldığını belirten görevli, Musa’nın yerine savunmada şunları söylemek istemiştir:

Bu sandalye bana ait değil Hakim Bey! Bu sandalyede köyüme uğramayan, seçimden seçime beni aldatan siyasî; kürtaıda anamı öldüren doktor; toprağımı zengine peşkeş çeken kadastrocu; kendi ormanımdaki odunu bana parayla satan kolcu; beni hor gören aydın, yolumu, suyumu, köprümü yapmayan idareci bulunmalıydı. Beni ve yedi sülalemi çoban yapmaya mahkûm etmiş insanlar nerede? Okul kitaplığından kitap aldım. Buna haksızlık diyorlar! Benim hakkımı, hukukumu çalanlar haksız değiller mi (Bulut, 1968: 99)?

İnsanların kendi haklarını savunamayacak kadar cahil bırakıldığının vurgulandığı hikâyede, mevcut hukuk sisteminden eğitim sistemine pek çok kurum resmî bir kişi dilinden eleştirilmiştir. Özeleştirî niteliğinde dile getirilen konu ile kanunların sadece insanları cezalandırmak için yapıldığı, insanların kendi kaderine terk edildiği ve seçimden seçime hatırlandığı hikâye bütünlüğü içerisinde okuyucunun dikkatine sunulmuştur.

Kerim Korcan’ın *Tatar Ramazan* (1969) isimli hikâyesinde mevcut sistem ya da sistemin aktörleri, insanları sosyal ve içtimai hayatta haksızlığa uğratmıştır. Kunduracılık yapan Tatar Ramazan, belediye memurları tarafından sürekli rahatsız

edilmiştir. Tatar Ramazan kanuni yollara başvurarak hakkını aramaya kalkınca da hakaretlere uğramıştır. Hapishaneye gönderildiğinde dışarıdaki haksızlıkların içeride de yapıldığını görmüş ve sistemim içeride de dışarıda da haklıyı değil güçlüyü koruduğunu müşahade etmiştir. Adalet kavramı sorgulanmıştır. Hikâyede kanunlar şöyle eleştirilmiştir: “Mesela kanun diyorsun. Bu da öyle. Onun da iki yüzü var. (...) Kanun, zengine, dişliye ayrı; fakire, mazluma ayrı.” (Korcan, 2005: 86).

Sisteme yönelik eleştiriler, zengin ile fakir üzerinden ya da koyun ile kurt üzerinden verilmiştir:

Demek ki davar kıra çıkacak. Ne yapacak kırdı? Yayılacak. Kurt kapmaz mı davarı? Kapat, daim kapat. Öyleyse davarın başına bir köpek gerek. Köpeğin başına bir çoban. Çobanın başına da ağa. Peki, çobanın başına ağayı diktik. Ağanın başını kim bağlayacak? (...) Sürü, köpek, çoban, ağa ve cümlesinin başında hükümet. Bunların hepsi nereden geçinecek peki? Sürüden! (Korcan, 2005: 97).

Mevcut sisteme yönelik eleştiriler benzetme yolu ile anlatıldığı gibi, Tatar Ramazan ve Abdurrahman Çavuş üzerinden de anlatılmıştır.

İnci Aral'ın *Özdemir* (1981) isimli hikâyesinde, avukatların ve emniyet müdürlerinin öldürülmesi veya hayatlarının tehlikede olduğunun belirtilmesi ve bunun yanında hukuk düzeninin kanun adamlarını dahi koruyamadığı konu edilmiştir.

Yargıçların bunaltılmalarının bilinçli bir şekilde yapıldığı belirtilerek mevcut sistemin eleştirisi yapılmıştır. Ayrıca burada görev almış olan yargıçların birbirilerini yeterince tanımaması “Oradan buradan getirilmiş” (Aral, 2008: 77) olmaları, kendi aralarında fikir birliği oluşturmalarını zorlaştırmıştır.

3.1.2.2.2. Romanlar

Aka Gündüz'ün *İki Süngü Arasında* (1929) isimli eserinde, hâkim karşısına çıkarılan Emine, insanların hayatını Mecelle'deki kanunlara uydurarak cezalandırmanın yanlış olduğunu savunur ve mevcut hukuk sisteminin adaleti sağlayamadığını vurgular. Emine “Âdem'den kıyamete kadar sürüklenen şu

insanlığın hayatı bir Mecelle çerçevesine sığar mı?” (Aka Gündüz, 2012: 11) şeklinde konu ile ilgili düşüncelerini mahkeme salonunda hâkime aktarır.

Eserde, hukuk sisteminin adaletten yana işlemediği, yasaların uygulanmasındaki hassasiyetin insanların iyiliği için kullanılmadığı vurgulanmıştır. On beş yaşında sahipsiz ve yapayalnız kalan Emine’yi, mevcut hukuk düzeni veya yönetim, koruma altına almamış, bunun yanında suçsuzluğunu ispatlamak yerine suçlu olduğunu ilan ederek toplum huzurunda da olumsuz algı oluşturmuştur.

Emine’nin ikamet ettiği ailesinden kalan evi mahallenin huzur ve düzeninden sorumlu muhtar tarafından kiraya verilmiş ve kira bedeli Emine’ye verilmemiştir. Toplumun önyargıları ve dedikoduları ile hareket eden adalet mekanizması Emine’yi toplumdan uzaklaştırmış ve hapishanenin kurtuluş yeri olarak benimsenmesini sağlamıştır:

“Aslında hukuk bu basit uygulaması ile bir cinayet işlemektedir çünkü toplum iki süngü arasında gördüğü bir kadına yargılamaksızın ‘kötü’ damgasını vurur. Artık böylece teşhir edilen bir kadın için kurtuluş şansı yoktur. Serbest kalsa da hukuk aracılığı ile damgalanmıştır ve toplum içinde yeri yoktur.” (Dönmez, 2013: 142).

Emine, muhtardan, polisten ve mahkemeden kendi derdine çare bulamadığını çoktan anlamıştır. Bu nedenle hukuk sistemini eleştirmekte ve çıkış yolu aramaktadır. Ona göre “Adalet diye gözümüze dayadıkları köhne kitap, bir çift süngü yaratmıştır. İnsanlığı bu iki süngü arasında sürünmekten kim kurtaracak?” (Aka Gündüz, 2012: 92).

Eserin yazıldığı tarih (1929) dikkate alındığında, Mecelle ve Mecelle yazarlarını eleştirmesi, bu vesile ile mevcut hukuk sistemini eleştirmesi gayet normaldir; fakat Mecelle eleştirilirken onun yerine konacak bir hukuk düzeninden bahsedilmez. Emine’nin mevcut mekanizmanın elinden kurtuluşu da çok ilginçtir. Eserde, insan psikolojisini anlayan bir yapı önerilmiştir. Mecelle’nin yürürlükten kalktığı ve anayasanın kabul edildiği bir dönemde eski olan (Mecelle) eleştirilirken, yürürlüğe yeni girmiş olan yasalardan bahsedilmemiştir.

Mevcut hukuk sistemine yönelik eleştiriler, hukukun temel kavramları üzerinden de yapılmıştır:

“Hürriyet gelecekmiş! Laf.. Hürriyet politikacıya gelecek ve Fatihli Emine ile esrarkeş İhsan, yine iki süngü arasında kalacak.
Eşitlik olacakmış! (...) Kanun koyucu denilen beyinsiz meçhulü, iki süngü arasına alıp Fatihli Emine’ye döndürebiliyor mu? İşte odur eşitlik.
Adalet! Yani bir polis tutanağı ile iki süngü.. Yani bir veresiye avukat ile sivri sakallı bir et yığını.. Hadi oradan!” (Aka Gündüz, 2012: 93).

Yazar, Emine’nin dilinden hukuk ile ilgili o dönemde sık sık vurgulanan hürriyet, eşitlik ve adalet gibi konuları eleştirmiş ve başına gelen olayları düşünerek ümitsiz bir tablo çizmiştir. Mevcut hukuk sistemi tamamen eleştiri konusu olmuştur. Aynı zamanda bu eleştiri avukatın gelinlik kızının isim benzerliği ile başına gelenler üzerinden de yapılmıştır. Avukatın gelin olacak yaşta bir kızı vardır. Kızın ismi kendisi ile adaş olan ve ismi kötü kadına çıkmış bir kadının ismi ile karışmıştır. Eserdeki ifadesi ile kötü kadın yerine, bir gece baskını ile avukatın kızı evinden alınır ve süngülü iki asker arasında mahkemelerde dolaştırılır. Adı “Kötü kadın takımından” (Aka Gündüz, 2012: 109) şeklinde anılmaya başlar. Kız, bu duruma dayanamamış ve intihar etmiştir. Mevcut hukuk sistemi adalet sağlaması gerekirken insanların ölümüne sebep olmuştur.

Sabahattin Ali’nin *Kuyucaklı Yusuf* (1937) isimli eserinde yazılı hukuk sisteminin yanında geleneğe dayalı (örfi) hukuk sistemi de eleştirilmiştir. Kaymakam Selahattin Bey’in, kendisinden 15 yaş küçük olan Şahinde Hanım ile evlenmesi konusu açıldığında büyük yaş farkları ile evlenmenin gelenek ile ilgili olduğu ve bunun yanlışlığı vurgulanmıştır. Bu tür evliliklerde “Müşterek hayattan ziyade, erkek için evde bir kadın bulunması; kız için de ‘münasipçe bir kısmet’ varken kaçırılmaması düşünülmüştür (Sabahattin Ali; 1965: 15). Evlilikte dünya görüşü, denklik, ahlak anlayışı birlikteliği ve uyumu olmayan evliliklerden rahatsızlık duyulur. Evlilik kurumunun yanlış çalıştığı vurgulanarak gelenekten kaynaklanan bu tür davranışlar eleştirilmiştir.

Eserde, kadınların hukuki manada hiçbir hakkının olmadığı, meta haline getirildiği üzerinde sıkça durulan konulardandır. Kızlar çok küçük yaşta evlendirilmekte, evlilik kurumunun bağlayıcılığının zayıflığı belirtilmektedir. Erkeklerin acımasızlığı,

kadınların korunmaya muhtaç olması ve hak konusundaki dengesizlik belirtilerek adalet kavramının o topraklara hiç uğramadığına işaret edilmektedir.

Eserde, ceza hukukunun sağlıklı bir şekilde işlemediğine örnek olarak Ali'nin vurulması verilebilir. Ali, Yusuf'un en yakın arkadaşıdır. Kaymakam Selahattin Bey'in 320 altın olan kumar borcunu Ali ödemiştir. Borcu ödediği için kaymakamın kızı Muazzez'e Ali talip olmuştur. Yusuf'a olan husumetinden dolayı Şakir, önce kaymakamı kendisine borçlandırmış sonra da kızını istemiştir. Yusuf, Muazzez'in Şakir ile evlenmesini istememektedir. Bunun yanında Şakir'in ahlaksız ve ihtiraslarının düşkün olduğunu bilmektedir. Ali'nin borcu ödemesi ile birlikte Şakir'in planları suya düşmüştür.

Bir düğün gecesini Şakir, Ali ile karşılaşınca sarhoşluğun verdiği etki ile Ali'yi vurmuştur. Herkes Ali'nin Şakir tarafından vurulduğunu bilmektedir. Ancak Hacı Etem bunun bir kaza olduğunu söyleyerek Şakir'i kurtarma peşindedir. Böylece olayı zapt altına alan çavuş ile konuşulmuş ve rüşvet verilmiştir. Daha sonra Ali'nin vurulduğu silah çavuştan alınmış ve yerine başka bir silah bırakılmıştır. Hacı Etem, şahitleri de tehdit etmiş ve olayın kaza olduğunu, şahitlerin ise bir şey görmediklerini söylemelerini istemiştir. Burada adaletin gerçekleşmesinde önemli rol oynayan karakol çavuşu Cemal'in rüşvet alması ve işlerin rüşvet ile yürütülmesi nazara verilmiştir. Adaletin gerçekleşmesi için ilk basamak olan çavuşun tutanağı, yanlış düzenlenmiştir.

Rüşvet ve şahitlerin gerçekleri saptırması sonucu Şakir, bir hafta içinde serbest kalmış ve dava için sadece mahkemeye gelip gitmiştir. Zaten hapishaneler kimsesiz insanlar için mevcudiyetini muhafaza etmektedir:

“Hapishaneler ancak serseriler, köylüler ve aşağı tabakadan insanlar için vardı; bir Hilmi Bey'in oğlu adam öldürse bile, onlarla bir tutulmazdı. Değil böyle mahkûm olacağı şüpheli kimseler, on beş seneye mahkum edilmiş eşrafzadeler bile, cürümlerinin yarısını çok kere yarı yarıya evde çekiyorlardı.” (Sabahattin Ali, 1965: 157).

Eserde, hukuk sisteminde deliller karartılmakta ve yalancı şahitlerin ifadesi ile hükümler verilmektedir. Bu nedenle mevcut hukuk sistemi, adaleti tesis etmek yerine suçluyu cezasız bırakmanın yanında, mükâfatlandırmaktadır.

İlhan Tarus'un *Yeşilkaya Savcısı* (1955) isimli romanında, hukuk sistemine yönelik eleştiriler hukukçuların toplumun değerlerini dikkate almadan Avrupa sevdasına düşmeleri üzerine yoğunlaşmıştır. Hukuk sistemi, toplumun ihtiyaçlarını çözmeye yönelik planlanmakla birlikte, Avrupa'da alınacak eğitimin bütün dertlere derman olacağı inancı ile şekillenmektedir.

Şekilcilik, Tanzimat'tan günümüze pek çok esere yansımıştır. Bu nedenle öz ve şekilcilik konusunda önyargılar oluşturulmuştur. Devlet adamlarına yönelik bir portre vardır. Bilgiden ziyade insanların dış görünüşü, tavır ve davranışları, sahip olduğu mesleği tanımlamaktadır. Eserde, 21 yaşında genç bir Cumhuriyet Savcısını gören vatandaşların "Hani biz sakalsız müddeiumum da görmedik, Hâkim de görmedik, Kaymakam da görmedik, Mal Müdürü de görmedik." şeklindeki ifadelerle mevcut sistemde, hukukçuları ve devlet adamlarını şeklen dikkate aldıkları gösterilmektedir.

Eserde, yazarın hukukçu olmasının da etkisi ile verilen hukuk eğitiminin memleket meseleleri ile ne kadar ilgili olduğu gündeme getirilmiştir. Memleketin sorunlarını çözmek için yıllarca canla başla çalışan ve okuyan hukukçular, aldıkları eğitimin sorunları çözeceğini düşünmüş ancak asıl meselelerden uzak kalmışlardır. Mevcut hukuk eğitiminin amaçladığı farklı, icraatlar farklı olmuştur. Onlar çok şey bilmekle birlikte memleket meselelerini bilmemektedir: "Bizim bildiğimiz yargıçlar, savcılar, birtakım kanunları açarlar, suç işliyenleri karşılırlarına alırlar, ceza keserler, geçerler öteye.. Öteki memurlar da öyle.." (Tarus, 1955: 20).

Romanda mevcut sistemin hırsızın, arsızın, namussuzun yanında olduğu, bu nedenle davasında haklı insanların sessiz ve suskun bırakıldığı belirtilmiştir:

"Aklımızın ermediği şeyler çok, Savcı Bey... Dediklerin doğru senin. Af buyur. (...) Orospu dükkânın önünden çalım satarak geçer. Hırsız memur kabadayılık satar. Dolandırıcı ağzını açtı mı senden fazla bağırır. Kanun da onları korur. Orospuya adıyla saniyle çıktın mı, tıpkı benim ailem gibi, mahkemeleri ayağa kaldırır. Hakkını ister... Dolandırıcının suratına suçunu söyledin mi, tıpkı namuslu insanlar gibi hak peşinde koşar. Hırsız memura, "Sen bir tavuğun peşinde koşuyorsun." dedin mi, sürüklerler mahkemeye, sonra mapushaneye..." (Tarus, 1995: 23).

Devletin kanunlarının gerektirdiklerini para ile satanlar vardır. Mevcut sistemde adalet dağıtıcıları halka zulmetmiştir, suçsuza ceza kesmiştir. Bunların yanında genç Cumhuriyet Savcısının adil tutumu, halk tarafından benimsenirken çıkarına ters düşen kimseler tarafından eleştirilmiştir.

Eserde, hukukçuların karşılaştığı, hatta dâhil olduğu konulardan en önemlisi hediye, rüşvet, dedikodu ve yalancı şahitliktir. Mevcut sistemde hukukçular, bu sorunların çözümü için çaba göstermez. Hatta bazı davalara dâhil olurlar ve kanun boşluklarını suçluların nasıl kullandıklarını bilirler. Maaşların azlığından şikâyet edilir. Aslında bu da alınan rüşvetlere, bazı olayların görmezden gelinmesine yönelik kılıftır.

Siyasiler ile hukukçular arasındaki münasebetin de konu edildiği eserde, siyasilerin, özellikle milletvekillerinin bazı çıkarlar doğrultusunda hukukçuları zor durumda bıraktıkları, onları suçlayanların yanında oldukları, kendilerini hukukçuların üzerinde gördükleri belirtilmiştir. Yeşilkaya'ya yeni atanmış olan genç Cumhuriyet Savcısı, sistemdeki yanlışlıkları tespit etmiş ve düzeltilmesi için çalışmalar yapmıştır. Bu durum ise geçmişten beri menfaat peşinde koşanların işine gelmemiştir. Çıkarları tehlikeye girenler bir araya gelmiş ve siyasileri de devreye sokarak savcıyı mahkemeye vermiştir. Savcı hakkında hayali suçlar oluşturulmuş ve savcıya iftiralar atılmıştır. Eserde mevcut sistem hak ve adaletten yana değil güçlünden yana olmuştur.

Bütün sorumluluklarının bilincinde olan Yeşilkaya Savcısı, çıkar ilişkisi olanlarca ve sahte şahitler ile mahkemeye verilmiştir. Burada adalet mekanizmasının kimlerin elinde can çektiği belirtilmiştir:

“İl Ağırceza Mahkemesinde ikinci duruşmaya gittim, geldim. Mahkeme şahitleri dinledi. Rüşvet verilirken on dokuz şahidin gözetlediği kapı çatlağının mahkeme üyesi Fevzi Bey tarafından yerinde incelenmesine karar verildi. Şahitlerin halleri görülecek şeydi.. hepsi belletilmiş bir dersi çabucak okuyormuş gibi: - Efendim, geçmiş zaman.. eski ifademiz okunsun.. aklımızdan çıkmıştır.. dediler. (...) adaletin nasıl utanılacak bir duruma düştüğünü hep birlikte seyrettik. Bu bir dramdı.. Şahit sözü üzerine kurulmağa çalışılan bir müessesenin, nasıl kötü niyetlere hizmet edici bir alet haline düştüğü inanılmaz sahnelerle belirtiliyordu.” (Tarus, 1955: 199).

Eserde, sistemin kağıt adam olarak yetiştirdiği hukukçuların bir an önce olayların özüne vakıf, kağıtların dediği ile değil de akıl ve vicdanın göz önüne alınarak çözüm yolları üretmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu yönü ile eser, mevcut sistemin yanlışlıklarını anlatma üzerine kurulmuştur. Sorunların çoğunun çözülmemesi nedeni “Şehirli kafasına göre kasaba ve köy meselelerini çözmeğe çalışanların marifetleri[dir]” (Tarus, 1955: 216). Mevcut hukuk sistemi davasında haklı bir savcıyı işinden etmiştir.

Yaşar Kemal’in *Teneke* (1955) isimli eserinde, göreve yeni atanan bir kaymakamın çeltik ağalarının zihnindeki yeri, sisteme yönelik eleştiri bakımından belirtilmiştir. Yaklaşık beş aydır kaymakamsız kalan kasabada, çeltik ekme zamanı gelmiştir. Ancak çeltik sıtmaya sebep olduğundan kanuna uygun bir şekilde ekilmesi gerekmektedir.

Daha önce kasabaya gelen idarecileri avuçlarının içine almayı büyük hünerlerle başaran çeltik ağaları halk üzerindeki egemenliğini idareciler üzerinde de sürdürmüştür. İdare hukukunun hiçe sayıldığı kasabada, ağalar genç idarecileri maşa olarak kullanmaktan zevk almış ve bunu gelenek haline getirmiştir. Murtaza Ağa’ya göre; “Dünyanın en güzel maşaları böylesi [kaymakam gibi] genç idare adamlarından yapılır.” (Tahir, 2010: 16).

Eserde, zengin ağalar, idare hukukunu iyi bilir ve kanunların boşluğundan yararlanır. Böylece idarecileri istedikleri gibi yönlendirirler. Çıkarları doğrultusunda çeltiği ‘millî mahsul’ olarak adlandırırlar. Menfaatler millilik örtüsüne büründürülerek bazı kanun maddelerinin yanlış yazılmış olduğu ifade edilir. Böylece çeltik kanunu dikkate alınmaz ve güçsüz insanlar küçümsenir. Onlara hayat hakkı tanınmaz. Güçlüler için insan hayatının kazanç karşısında bir değeri yoktur.

Mevcut sistemde, aslında herkes kanunların yaptırım gücünü bilmektedir. Ancak kanun emin ellerde değildir. Kanun uygulayıcılarının görevini tam olarak yerine getirememesi eserin mesaj olarak verdiği eleştirileri arasındadır.

Mevcut hukuk sistemde güçlü, zayıfın temsilcisi rolünü üstlenmiştir. Hükümet yetkilileri ile yalınayak kimselerin görüştürülmesi için zengin çıkarıcılar türemiştir:

“Bir kaymakam, koskoca devletin bir temsilcisi olsun da alsın karşısına yalınayak, başıkabak köylüleri çene çalsın. Hükümetin itibarı beş paralık oldu. Bu iş çoluk çocuk işi değil.” (Tahir, 2010: 71).

Eserde çıkar ilişkileri dolayısı ile mevcut kanunların uygulanamaması sonucu güçsüz insanlar hayatlarından olmaktadır. Hukukun siyasete kurban gitmesi hususu da mevcut sistemde hukuktan ziyade siyasetin ön planda olduğunu göstermektedir.

Kerim Korcan'ın *İdamlıklar* (1970) isimli eserinde bir mahkûmun dilinden mevcut hukuk sistemi ve hüküm verme şu şekilde eleştirilmiştir:

“Neden gelmediler bizim köye? Tabii burada konuşması kolay ya! Dik hükûmatın candarmasını kapıya. Ve[r] mübaşirin eline kaatları, bağır babam bağır! Sen onu burda yaparsın. Şehirlik yerde yaparsın. Köylük yerde olmaz bu! Dağlık yerde olmaz bu! Ne bi kolaymış koltuklara kurulup da hüküm yürütmesi. Dağda, köyde yürümez bu kanun. Evet, kanuna hörmetimiz var ya! Bu işler hep hükûmat tarafından olan işlerdir. Lakin bizim oralarda yürümez. İş köylere geldi miydi, elin oğlu dağda yatırır da bıza[buzağı] keser gibi keser adamı!” (Korcan, 2005: 13).

Kanunların uygulama şeklinin de eleştirildiği eserde olay yerinden uzakta, olayların tam olarak anlaşılmadan koltukta oturarak kanun maddelerini okuyarak ancak adli hatalar yapılabileceği ifade edilir ve mevcut hukuk sisteminin uygulama şekli eleştirilir.

İnsanlar, kırsal kesimde namus davalarını mahkeme yolu ile çözmek istemez ya da mahkemeye taşımak istemez. Çünkü insanlarda mahkemelerin adil bir karar çıkaracağı inancı yoktur. Bu nedenle suçlunun cezası zulme uğrayan kişi veya kişiler tarafından verilmek istenir. Kanun adamları -eserdeki ifadesiyle- koca koca kitaplar okusa da olayların özünü kavrayamaz veya suçlu konuyu bu şekilde anlamaktadır. Sanık, adaletin koltukta oturup kitaplar okuyarak sağlanmayacağına inanmaktadır.

Eleştirilen hukuk sistemi suç ve suçlu üzerine kurulmuştur. Adalet mekanizması toplumun nabzına göre hareket etmemekle birlikte düzmece hikâyeler delil

sayılmakta bunun sonucunda adli hatalar meydana gelmekte ve adli hatalar insanların suçsuz yere idama mahkûm olmasına sebep olmaktadır.

İdam mahkûmları kendilerinin haklı olduğunu; ancak dava mahkemeye intikal edince işlerin tamamen değiştiğini şu cümlelerle ifade ederek mevcut hukuk sistemini eleştirmektedir:

“Mahkeme kapılarına düşünce bütün işler değişti ve de tersine döndü. Beyaz kaat serildi, kara kalem yazdı. Kıravatlı kulların hep bir olup Allahım, töreyi kitabın kavlini bozdu. Makinalı gibi taradı yüzümü daktilolar, alnıma takır takır idam hükmünü yazdı. (...) Avukatlar, yalancı şahitler hep bana saldırdı. Bi yer geldi ki ben de idamımın hak olduğuna inanayazdım. (...) Hele ki avukatlar! Yaman bir laf simsarı hepsi. Yalana şapka giydirip kıravat takmışlar.” (Korcan, 205: 29-30).

Mahkûmlardan Ayancıklı Ömer’in davasında adli hata yapılmıştır. Dava yedi yıl sürmesine rağmen gerçek suçlu bulunamamış ve Ömer, suçsuz yere idam edilmiştir. Gerçek suçlunun bulunamaması mantıklı bir şekilde anlatılarak mevcut hukuk sistemi eleştirilmiştir. Asıl suçlu adalet mekanizması işlemiş ve ibret olsun diye darağacında suçsuz Ömer sallandırılmıştır. Adli hataların sebebi eserde, savcılarının çok yönlü düşünmemesi olarak belirtilmiştir.

Pınar Kür’ün *Asılacak Kadın* (1979) isimli romanında, hâkim, öğrendikleri ile değil de önyargıları ile suçsuz bir kadına idam cezası vermiştir. Eserde belirtildiği üzere mevcut hukuk düzeninde bu şekilde karar vermiş bir hâkimi denetleme birimi yoktur. Ayrıca Melek, satıldığı Hüsrev tarafından bir malzeme gibi kullanılmış ve bu duruma mevcut hukuk sistemi ve gelenekler karşı çıkmamıştır.

Eserde, mevcut adalet mekanizmasının adil karar vermemesi ve gelenekten kaynaklanan çarpık düşünceler eleştirilmiştir. Üzerinde önemle durulan ve hukuk düzeninde tartışma konusu olan kanun uygulayıcıların niyeti meselesi gündeme getirilmiştir. Kanun uygulayıcıların keyfi uygulamaları son derece keskin bir dille eleştirilmiştir.

Eserin kahramanlarından Yalçın, sonunun ne olacağını hiç düşünmeden Hüsrev’i öldürmek istemiş ve öldürmüştür. Hüsrev’i Yalçın öldürmüş; ancak idam cezasına Melek çarptırılmıştır. Hukuk yolu ile Melek’in özgürlüğüne kavuşturulması

düşüncesine sahip olmayan Yalçın'ın davranışları, hukuk sistemine olan güvensizlikten kaynaklanmaktadır.

Yılmaz Karakoyunlu'nun *Salkım Hanımın Taneleri* (1990) isimli eserinde Varlık Vergisi ve bu verginin ekonomik ve sosyal hayat üzerindeki etkisi anlatılmıştır. Bu etkiler eserde eleştirilere de sebebiyet vermiştir. Maliye Profesörü İbrahim Fazıl Bey tarafından yapılan yeni kanun şu şekilde eleştirilmiştir: “Nasıl olur da, itirazı, temyizi olmayan bir vergi salınırdı. Beyanı olmayan bir serveti üç beş devşirme komisyon azasının keyfine bırakmak; sonra hasetlerin, tamahların hesabına devleti alet etmek Cumhuriyet'e yakışır mıydı?” (Karakoyunlu, 1990: 69).

Eserde, hukuk sistemine yönelik eleştiriler ve olması gerekli olan şeyler hukukçular tarafından da yapılır. Yapılan hataların düzeltilmesi gerektiği geçmişten örnekler verilerek açıklanır:

“Elli yıllık avukatım. Roma'dan Çin'e kadar bütün hukukları inceledim. Talmut'tan şeriate kadar bütün disiplinleri bilirim. Hukukta iki hata işlenir; birincisi, hüküm hatasıdır, ikincisi kanun hatası... Hüküm hatasının temyizi vardır, kanun hatasının tashihi...”(Karakoyunlu, 1990: 177) şeklindeki açıklamalar çıkarılan kanunun benimsenmediğini göstermektedir. Mevcut hukuk sistemine yönelik eleştiriler hukukçular tarafından yapılıyorsa hukuki terimlerin yoğunluğu gözlemlenmektedir. Vatandaş yapıyorsa mağduriyet dili ağır basmaktadır.

Çıkarılan Varlık Vergisi Kanunu ile bazı insanlar zor zamanlar geçirmiştir. Sürgün edilmiş ve bazıları iflas etmiştir. Bunun yanında bazı insanlar ise kısa yoldan zengin olmuştur.

Yazar, çıkarılan kanundan doğrudan ya da dolaylı, olumu ya da olumsuz etkilenen her kesime eserde yer vermiştir. Sisteme yönelik olumu ve olumsuz eleştirileri kabullendirmek için farklı yollar denenmiştir. Çıkarılan kanunun olumsuz eleştirileri şu şekilde temellendirilmiştir:

“Her davanın dayandığı direkler vardır. Siyaseti vardır. İktisadı vardır. Hukuku vardır. Maarifi vardır. Hepsi neticede insan unsurudur. Ya kendiliğinden yıkılırlar yahut biz yıkarız... Size ittihat ve Terakki'den misal vereyim. İttihat Terakki'nin

maarifçileri yoktu. En büyük eksiği buydu... Hukukçularını kendileri yıktılar. Nizam fikrine alışkın değillerdi. Siyasetçilerini İstiklal Mahkemeleri astı.. İktisadiyatını da şimdi, Varlık Vergisi'yle Saraçoğlu alıyor..." (Karakoyunlu, 1990: 177).

Varlık Vergisi Kanunu'nun etkileri kısa sürede görülür. Eşya el değiştirmiştir. Bu el değişimi sonucu, yeni ve güçlü bir sınıf oluşacağı belirtilmiştir. Bu güçlü sınıfın hukuksuzluk üzerine kurulacağı/kurulmakta olduğu sık sık eserde yer almıştır. Mevcut sistemin herkese adalet getireceği beklentisi ve bu beklentinin ne kadarının karşılandığı tartışılmıştır.

Tahir Abacı'nın *Adı Senfoni Kalsın* (2004) isimli romanında mevcut hukuk düzeninin, uygulamaların hatta duruşma salonlarının eleştirisi yapılmıştır. Teknolojinin oldukça gelişmiş olduğu, davaların sonuçlanmasında teknolojinin gücünün ve öneminin vurgulandığı bir dönemde, eski usulle çalışmaların devam etmesi eleştirilen husulardan bir tanesidir. Burada eski usul duruşmalar, sistemin davaların uzamasındaki etkisi eleştirilirken yeni usulün de hukuku ruhsuzlaştırması söz konusu edilmiştir.

Bodrum katlarında olan duruşma salonlarının rutubetli loş hali, buradaki yüzlerce dava dosyasının eski usulle işlem görmesi bir yönü ile eleştirilirken, yazılımların hukukçuların bilgisayarlarından bilgi hırsızlığı yapması, güvenlik zafiyetlerinin büyük problemlere yol açması mevcut sisteme yönelik eleştirilerdir.

Eski hukuk deyimlerinin mevcut hukukçular tarafından zor anlaşılması başka bir problem olarak belirtilmektedir. Hukuk, statik olmadığı için hukukçuların olaylara yaklaşımı da statik olmayacaktır. Bilgiler güncellenecek yeni sorunların yeni çözüm yolları olacaktır.

Romanda, eski yargıç-yeni yargıç, eski/tecrübeli avukat- iş hayatına yeni başlamış avukat ve bunların mevcut sistemde karşılaştıkları problemler gündeme getirilmiştir. Eserde, önemle vurgulanan diğer bir husus da hukukun adalet dağıtım mekanizması olarak görülmesinden ziyade, bir iş ve geçim kapısı olarak algılanması ve aktarılmasıdır. Bu nedenle eski sistem duruşmalar ve duruşma salonları hukukçuların bir kesimine hitap ederken, bilgisayar ve teknoloji ile iç içe

olan kesim bu durumdan rahatsız olabilmektedir. Aynı şekilde eski usulü devam ettirenler teknolojiye ayak uyduramadıkları için problem yaşamakta ve sistem bunlar üzerinden eleştirilmektedir.

Hukuk sisteminde hukuk fakültelerinin çok fazla mezun vermesi ve hukuk fakültesi mezunlarının artması ile adaletten yana değil de kazanmadan yana bir düşüncenin gelişeceğinin endişeleri belirtilmektedir:

“Elliden fazla hukuk fakültesinin her yıl yüz binden fazla avukat ürettiği bir ülkede birkaç yılda işleri toparlayıvermek kolay değil. (...) Gücümüz arsız olmayana yetiyor sadece. (...) Kurunun yanında yaşı da düşünürsen soğuktan kuyruğu titretirsin. Bu mesleği neden seçtin o zaman?” (Abacı, 2004: 43) türünden cümleler endişe ve düşünceleri ortaya koymaktadır.

Mevcut hukuk sisteminde, usul denen kavramın her zaman olumlu sonuçlar doğurmayacağı/doğuramayacağı söz konusu edilmiştir. Usul, bir gömlek olarak düşünüldüğünde bu gömlek her bedene uymayabilir. Her dava, usule uygun olarak çözülmeye çalışıldığında bazen usul gömleğine sığdırmak için bedeni kesmek gerekecektir. Bu husus mevcut sistemde her davayı usule uygun çözmeye çalışan hukukçuların varlığı sebebi ile eleştirilmiştir.

Eleştiriye tabi tutulan diğer bir konu da güçlünün haklı olduğu tezidir. Güçlü hukuken daima haklı çıkmakta, gerektiğinde rüşvet ile her işini hukuka uygun hale getirmektedir.

Tahsin Yücel'in *Gökdelen* (2006) isimli romanında mevcut hukuk düzeninin dürüst insanları cezalandırıp suçluları özgürleştirdiği, avukat Can Tezcan tarafından dile getirilmiş ve eleştirilmiştir. Can Tezcan'ın Varol Korkmaz adında bir çocukluk arkadaşı vardır ve bu arkadaşı suçsuz yere hapse atılmıştır. Suçluların değil de suçsuzların cezalandırıldığı bir sistem, avukat Can Tezcan tarafından eleştirilmiştir.

“Düşün bir kez, hiç böyle bir haksızlık görülmüş mü? Altı yıl aynı sırada oturdum ben Varol'la, bir kez bile yalan söylediğini, kopya çektiğini ya da kopya verdiğini görmedim. Sonra, üniversitede, sen, ben gösteriler yaptık, polis taşıdık, cam kırdık, araba yaktık, ama o tek gösteriye katılmadı, hiç kimseye karşı hiçbir suç işlemedi, bir dürüstlük, bir yansızlık, arılık örneği olarak kaldı her zaman, evinde, işinde, sokakta, her yerde. Ama o iki yıldır içeride, biz özgürüz. Bizi

bırak, bugün bu ülkenin en özgür insanları suçlular, hırsızlar, halk düşmanları...” (Yücel, 2006: 16).

Duruşma salonunda ülkenin en ünlü yargıcı konumundaki Cahit Güven ile ünlü avukat Can Tezcan arasında hukuk düzeninin eleştirildiği konuşmalar yapılmıştır. Avukat Can Tezcan “Suçsuzluğun da bir suç olduğu” (Yücel, 2006: 21) bir düzeni eleştirirken, Yargıç Cahit Güven’e söyledikleri de aynı bakış açısının yansımalarıdır.

Can Tezcan’ın en sevdiği arkadaşı Varol Korkmaz’ın savunması yapılırken avukat yargıca şu şekilde seslenmektedir:

“Yani siz varlığı kuşkulu bir suçu arıyorsunuz. Bilirkişileriniz de sizi haksız çıkarmamak için hep aynı varsayımın birbirinden kötü değişkelerini üretiyor, yazanaklarını ‘büyük bir olasılıkla’ diye noktılıyorlar ve şu gördüğünüz insanlar üç ayda bir yinelenen bu ‘büyük olasılıkla’ra dayanılarak neredeyse iki yıldır Tuzla hapisanesinde tutuluyor.” (Yücel, 2006: 22).

Yargının bağımsız hareket edemediği, hükümet yanlısı bir tavırla “Hükümete ters düşen kişilerin varını yoğunu ellerinden alıp kendilerini içeri at[maları] (s.26) yönüyle, hukuk sistemi, Avukat Can Tezcan tarafından söz konusu edilmiş ve eleştirilmiştir. Hukuk sistemine yönelik en büyük eleştiri yine Can Tezcan tarafından “Her şeyi özelleştirdiklerine göre, yargıyı da özelleştirseler bari, bundan daha iyi olur, daha kötü olmaz.” (Yücel, 2006: 26) şeklinde yapılmıştır.

Eserin kahramanlarından Temel Diker, çok büyük bir inşaat firması sahibidir. Onun tek düşüncesi İstanbul’u ikinci New York yapmak ve özgürlük anıtını İstanbul’a dikmektir. Bütün çalışmalar son sürat ilerlerken bir emekli öğretmenin yaklaşık yüz metrekarelik arsası yüzünden çalışmalar tıkanma noktasına gelmiştir. Emekli öğretmenin evi ve arsası mahkemelik olmuştur. Temel Diker, onu evini satmadığı için mahkemeye vermiştir. Böyle bir konunun mahkemelik olması yanlıştır. Kanunlara da aykırıdır. Düzene yönelik eleştiriler, Avukat Can Tezcan ile ünlü gazeteci Cüneyt Ender arasında yapılır:

“Cüneyt’çiğim, duyguyu muyguyu bırakalım da gerçeğe bakalım dedi Can Tezcan. Bir ülkede durmamacasına yasa çıkarılıyorsa, altı ay önce çıkarılmış bir yasanın yerine altı ay sonra tam karşıtı getiriliyorsa, yargı kararlarının yönetimin istediği biçimde olması için ikide bir özel mahkemeler kurulup özel yargıçlar

ataniyorsa, o ülkede yalnızca yargı değil hiçbir şey güvencede değil demektir.” (Yücel, 2006: 60-61).

Temel Diker’in avukatı Can Tezcan, yargının özelleştirilmesi fikrini hayata geçirmek için en önemli kamuoyu oluşturma aracı olan medyayı kullanmıştır. Hukuk ve medya ilişkisinin yoğun bir şekilde vurgulandığı eserde, hükümet konu ile ilgili ayrıntılı bilgi almak için adalet bakanını Can Tezcan ile görüşmeye göndermiştir. Her şeyin özelleştirildiği bir ülkede yargının da özelleştirilmesi fikri bakan tarafından olumlu karşılanır. Bunun yanında mevcut düzende hükümetin yargıya nasıl müdahale ettiği de belirtilir. Sık sık gündeme gelen, iktidarın yargıya müdahalesi Başbakan Mevlüt Doğan’ın şu cümleleri ile özetlenebilir: “Partime ve hükümete karşı açılan davaları kesinlikle geri çevireceksin; bizim kimi kurum ve kişilere açtığımız ve açacağımız davaları da istediğimiz sürede ve istediğimiz biçimde sonuçlandırıcaksın.” (Yücel, 2006: 130).

2073 yılının Başbakanı Mevlüt Doğan, yargının özelleştirilmesi ile ilgili gerekli yasaların çıkarılmasını sağlamış ve yargı özelleşmiştir. Yargı özelleştikten sonra Başbakan yargı üzerindeki denetimini de artırmıştır. Can Tezcan’a her telefon açtığında yargı ile ilgili yeni bir istekte bulunmuş, istekleri kabul edilmeyince de yaptırımlar uygulanmıştır. Mevlüt Doğan “Belli yerlerde görevlerinde bırakılmasını istediğim elli altmış yargıcın adlarını vereceğim sana, onları yerlerinde bırakacaksın.” (Yücel, 2006: 289) şeklindeki isteği ile yargı sistemini etki altına almıştır.

Eserde, Can Tezcan ile onun danışmanı Sabri Serin arasında sık sık görüş alışverişi yapılmıştır. Bir konu, Can Tezcan tarafından olumlu yönleri ile gündeme getirilirken Sabri Serin olumsuz sonuçlara odaklanmaktadır. Hukuk sistemine yönelik eleştiri dile getirilirken böyle bir yöntemle başvurulmuştur. Can Tezcan, insanların kanunsuz işlerle mücadelesinde hemen yılmaması gerektiğini, adaletin er ya da geç tecelli edeceğini vurgularken; Sabri Serin “Adalet güçlülerin ayrıcalığıdır.” (Yücel, 2006: 298) görüşü ile hukuk düzenini eleştirir. Hukuk düzeninde özellikle yargıya müdahale söz konusudur. Müdahale ya iktidar, mafya, ya da dış güçler tarafından yapılmaktadır.

3.1.2.2.3. Tiyatro Metinleri

Şinasi'nin *Şair Evlenmesi* (1860) isimli eserinde evlilik aşamasında karşılaşılan problemler konu edilmiştir. Nikâhlı olarak güvey girmekle övünen Müştak Bey'i başka bir problem beklemektedir. Kumru Hanım yerine yaşça büyük olan Sakine'yi Müştak Bey'e vermek istemelerinden kaynaklanan bir problem vardır. Bir tür mahalle baskısının görüldüğü olay, rüşvet ile çözülür. Nikâh işlerinden sorumlu Ebullaklaka, ağzı laf yapan, mahalle sakinlerini çok rahat bir şekilde kendi isteğine göre yönlendiren bir kişidir.

Mahallede sıra dışı bir kişiliğe sahip olan Müştak Bey, mahalle sakinlerinin baskısını reddeder. Daha sonra Medeni Kanun ile belirlenecek olan evlilik konusunun mevcut sistemde adalet ile değil de rüşvet ile çözülmesi sisteme yönelik olumsuz bir eleştiridir.

Halkın cahilliği, kurnaz insanlara yaramaktadır. Bireysel hakların savunulmasına güzel bir örnek olan eser, hakların savunulmaması durumunda insanların başına ne tür sorunlar açılacağını da belirtmektedir.

Doğal hukuk kurallarının hüküm sürdüğü mahallede, pozitif hukuk kurallarının belirtileri de görülmektedir. Sistemin bekçisi konumundaki Ebullaklaka kurallardan haberdardır. Onun Müştak Bey'e hitaben söylediği "Rıza-yı kabahat ayn-ı kabahattir. Sen de onun gibi cezaya müstahaksın." (Kutlu, 1997: 45) sözü bunu göstermektedir. Mevcut sistemde insanların haklarını sonuna kadar aramaları gerektiği, bazen kanun uygulayıcılarının yanlış tutumları ile karşı karşıya kalınabileceği, bundan asla yılmamak gerektiği eserde vurgulanmıştır.

İbnürrefik Ahmet Nuri'nin *Şer'iye Mahkemesinde* (1933) isimli eserinde, hukukçular daha çok kazanma peşinde koşarken çıkarlarına göre hüküm vermektedir. Vatandaşlar ise sistemin nasıl işlediğini bildiği için rüşvete başvurarak sorunları rüşvet ile çözme yolunu uygun görmüşlerdir.

Eserde, mevcut hukuk sistemi geçmiş örneklerle eleştirilmiştir. Ancak sadece olumsuzluğun resmi çizilmiştir. Cumhuriyet'in 10. yılı düşünüldüğünde yeninin

yerleşmesi için eski olan tenkit edilmemiş, sadece şikâyet söz konusu olmuştur. Kanun koyucu ve uygulayıcıların yanında kâtip ve mübaşir gibi kimseler de yalancı şahitlikten dolayı davalılardan fazla para almaya kadar her türlü yolu denemişlerdir. Yalancı şahitlik, 1950'lere kadar eserlere konu olmuştur. Bu konu mevcut sisteme yönelik eleştirilerin en önemlilerindendir.

Ertuğrul Şevket'in *Şeriatçası* (1938) isimli tiyatro eserinde denetimsizlik konusu gündeme getirilmiştir. Kadı Abdülhakim, adaletin temsilcisi olması gerekirken yalan söylemiş, iftira atmış, rüşvet almış ve yanlış hükümler vermiştir. Aynı zamanda şehvet düşkünüdür. Bu durum, sistemin denetimsizliğinden kaynaklanmaktadır. Eserde belirtildiği üzere, dalet için insanların gidecek başka bir kapısı yoktur.

Eserde, sistemin bunalttığı insanların kaderine razı olması söz konusudur. Bu insanlara alternatif yollar sunulmamıştır. İnsanlar cahil olduğu için hurafelere inanırlar. Hurafeler dini bir vecibe gibi anlatılır ve cahil insanlarda karşılık bulur. Kadı Abdülhakim'in kambur ve çirkin kız kardeşi ile hiç yüz yüze getirilmeden gerdeğe konulan Feyzullah gerdek gecesini karısının kamburunu görünce çılgına döner. Karısının ecinniler tarafından çalındığını söyler. Kadı ile işbirliği içinde olan Mesnevi, Feyzullah'ı uydurduğu hikâyelerle kandırır:

“Kitabı enbiyanın on yedinci sahifesinin dokuzuncu satırında buyrulur ki: Bir kimesne güvey gireceği akşam midye dolması ekleyip gusül abdesti almadan zevcesinin yanına takarrup ettikte, du çeşmine arız olan bir illet ile ilelebet zevcesinin etvaru hareketini ve tenini ve kametini ve sıfatını bir keşmekeş içinde görür.” (Ertuğrul Şevket, 1938: 71)

şeklindeki ifadelere mevcut sistem içerisinde sıklıkla başvurulur. Her türlü sahtekârlığın din kisvesi ile anlatılması mevcut sistemde başvurulmuş en önemli konudur.

İlhan Tarus'un *Ceza Hâkimi* (1940) isimli eserinde, hukukçular vazife bilinci ile çalışır. Bu vazife bilinci hukukçuların pek çok özelliğini ortadan kaldırır. Vazife bilinci ile çalışıldığı için ya tamamen duygusuz olur ya da delil hastası olunur. Bu durum mevcut sistemin hukukçulara sunduğu olumsuz bir durumdur. Eser özellikle kanun uygulayıcıların karşılaştıkları sorunları anlatan, sorunlara çözüm bulmaya çalışan bir üslupla yazılmıştır.

Cevat Fehmi Başkut'un *Soygun* (1950) isimli tiyatro eserinde on beş yıl hapis cezası almış ve daha sonra hapishaneden kaçmış İsmail ile Ağır Ceza Hâkimi Salim Defterdaroğlu'nun tartışmaları üzerinden mevcut hukuk sistemi eleştirilmiştir. Eleştiriler güçlünün güçsüzü ezmesi üzerine yapılmıştır:

“-Şu hapishaneleri bir ara bakalım. İçlerinde kaç tane zengin, kaç tane kodaman var. Hep fakir, hep zavallı, hep bahtsız insanlar. İşte ben sizin düzme adaletinizi tanımiyorum. Dağ başına çıktım. Toplumunuzu terk ettim.” (Başkut, 2005: 22).

Eşkiya rolündeki İsmail, mevcut hukuk sistemini güçlülere hizmet ettiği gerekçesi ile eleştirir ve tanımadığını söyler. Burada Kanunlar bir eşkiya gözü ile eleştirilmiştir. Bu nedenle eleştirinin konumu mevcut sisteme yönelik eleştirilerin şeklinde etkili olmuştur.

Dört perdeden oluşan oyunun ikinci perdesinde, eşkiya İsmail, İstanbul'a taşınmış ve tüccar olmuştur. Dönem, karne ile ekmek alma dönemidir. İsmail, eşkiyalıkta sınır tanımadığı gibi, ticaret yaparken hilede de sınır tanımaz. Acımasız bir şekilde ticaret yapan İsmail, yaptığı her işi ticaret hukukunun kurallarına uydurmaktadır. Bu yönü ile kanun boşluklarını çok iyi bilmekte ve tatbik etmektedir. Burada denetim mekanizmasının yokluğundan yararlanan İsmail'e dur diyecek bir sistem yoktur. Savaş zengini olma yolunda hızla ilerleyen İsmail sigortadan fatura kesimine hemen her işin hilesini yapmakta; fakat ceza alacağı hususları çok iyi bilmektedir. Mevcut sistem, savaş zengini olmaya yönelenleri kontrol altına almaya yönelik değildir. Bu nedenle mevcut hukuk sistemi ve denetimsizlik eleştiri konusu olmuştur.

Adalet Ağaoğlu'nun *Evcilik Oyunu* (1961-1962) isimli eserinde geleneklerin insan hayatı üzerinde oluşturduğu baskılar, örnekler ile anlatılmıştır. Toplumun hayatını çepeçevre saran yazısız kurallar vardır. Bu kurallar doğumdan ölüme kadar devam eder. Ama bazen hayatı çekilmez bir hale getirir.

Eserde boşanmak için hâkim karşısına çıkan kadın ile erkek gibi herkes görünmeyen bir hâkimin koyduğu kurallar arasında mutsuz ve kaçamak hayatlar yaşar. Geleneğin baskısı altında yaşayan kız çocukları, erkek çocuklar, gençler ve orta yaşlılar asıl kimliklerini bulamaz, aynı zamanda 'etkiye tepki' kültürü içerisinde

hayatlarını devam ettirir. İnsanlar ruhsal ve duygusal olarak dengesizlikler yaşamaktadır.

Boşanmak isteyen karı - koca kanuna aykırı hiçbir şey yapmadıkları halde boşanamazlar. Onların geceleri dışarıda serbestçe dolaşabilmeleri kanunla garanti altına alınmıştır (Kür, 2003: 21).

İncelemiş olduğumuz diğer eserlerde yazılı kanunlardan şikâyet edilirken bu metinde eleştiri ağırlıklı olarak yazısız kanunlardır. Gelenekler herkesin davranış şekillerini belirlemiştir. Ancak bu kurallar insanların içerisindeki mutluluğu almıştır. Konuyu ruh ve beden gibi düşündüğümüzde, beden robot gibi verilen talimatlarla hareket ederken ruh ortadan kalkmıştır. Hayat ıstırap halini almıştır.

Necip Fazıl Kısakürek'in *Reis Bey* (1964) isimli eserinde, mevcut sisteme yönelik eleştirilerden birisi hukukçuların siyah ve beyazdan başka renk tanımamasıdır. Bu nedenle de davalarda adli hatalar oldukça fazla yapılmaktadır. Nişantaşı cinayeti diye bilinen bir davanın sonucunda suçsuz bir genç idam edilmiştir. Bu durum hukuk sisteminin düzgün çalışmadığı yönü ile eleştirilmiştir.

Hukuk sisteminin bazı bölümleri insanların hayatını kolaylaştırmaya yöneldik değil de onları cezalandırmaya yöneliktir. Konu ile ilgili eserde geçen örneklerden birisi şu şekildedir: bir memur yaptığı hata dolayısı ile hapishaneye düşmüştür. Daha sonra dosyası kaybolmuş ve işlem yapma durumu kalmamıştır. Hapishane müdürüne “Efendim! Yarın kayıtsız şartsız, umumi bir af çıksa bütün hapishane boşalır mı?” (Kısakürek, 2013: 96) sorusunu soran memur, kendisinin dosyası kayıp olduğu için çıkamayacağını belirtir. Hapishane Müdürü ise “Seni tutan ben değilim ki; müfettişe bu hakkı veren kanun... hem böyledir hapishane, balık zokalarına benzer, iğnesi çabucak girer, kolay çıkmaz.” (Kısakürek, 2013: 96). Memur bir yolsuzluk sorgusunda müfettişe ters cevap verdiği için hapse düşmüş ve dava dosyası kaybolmuştur.

Eserde, Sahte Hâkim isimli kişi şunları ifade etmiştir: “Sahte tarafından, aylarca hâkimlik ettim. Devletin parasını aldım. Ama verdiğim kararların hepsi kanuna

uygundu.” (Kısakürek, 2013: 122). Bu ifadeler de sistemim denetimsizliğine yöneliktir.

Hapishane müdürünün “İdam mahkûmu bence, daha evvel ölse de ipe çekilmelidir.” (Kısakürek, 2013: 104) türünden ifadeleri, kurallardan taviz verilmemesi hususunu belirtmektedir. Yapılan işler kanuna uygun değilse bile resmi muamele süsü verilmesi hep sisteme yönelik endişelerden kaynaklanmaktadır. Mevcut sistemin ruhsuz kanun uygulayıcıları, eleştiri unsuru olmuştur.

Yılmaz Karakoyunlu’nun *Kuzguncuklu Fazilet* (1997) isimli tiyatro metninde İkinci Dünya Savaşı yılları ve savaşın etkilerinin görüldüğü dönemde çıkarılan Varlık Vergisi Kanununun haksız kazanç elde etmek kaydıyla kötüye kullanılması işlenmiştir.

Mülkiyeden yeni mezun olan Rıfkı, Varlık Vergisi Kanunun çıkarılması ile birlikte Kuzguncuk Vergi Tespit Encümeni Başkanlığına tayin edilmiştir. Yeni mezun olduğu ve çıkarılan kanunun ayrıntılarına tam olarak hâkim olamadığı için acemice işlere imza atar. Burada çıkarılan kanunun uygulama yöntemlerinin belirlenmemesi de etkilidir. Fazilet’in beslemesi Yegâne ile evlenen Rıfkı, doğrudan Fazilet’in emrine girmiş ve kanun uygulama işini perde arkasından Fazilet yapmıştır.

Burada özellikle vurgulanması gereken bir diğer husus da toplumu ilgilendiren konularda uygulayıcı pozisyonunda olan idarecilerin akrabalarının idareye müdahil olmalarıdır. Bu işin eğitimini almış insanlar dışarıdan müdahalelerle işinin amiri değil memuru hükmüne geçmektedir. Kanun uygulayıcıların başkalarının tesiri altında kalabileceğini ve bu duruma dikkat edilmesi gerektiğini Fazilet örneği ile anlatılmıştır.

Rıfkı, “Vergi devletin geliridir; ona el sürülmez” (Karakoyunlu, 1997: 55) düşüncesinde iken, Fazilet, “Sen tayin ediyorsun, sen indiriver birazcık. Vergi adalet ister. Çağır tahrirattan memurları. De ki, verginin adil olmayanı cezadan beterdir. Devlet adildir. İndir şunun vergisini, biz de sevap kazanalım.” (Karakoyunlu, 1997: 54) düşüncesindedir. Fazilet’in düşünceleri mantıklı gibi

görünse de verginin düşürülmesini kendisi sağladığı için vergi verecek kişilerin malını daha ucuza kendisi alacaktır.

Vergi kanunu çıkmış, ancak uygulayıcılar kanunu uygularken adil davranmamıştır. Bu nedenle de kısa sürede İstanbul'da varlık el değiştirmiştir. Adaletsizlikler baş göstermiştir. Değerler alt üst edilmiş ve cahil insanların kazanma hırsı perçinlenmiştir. Hırsızlık, yalan ve dedikodular artmıştır. Mevcut varlık vergisi ile rüşvet ve hediye trafiği hızlanmış, Aşkale'ye sürgüne gönderilenler yanında “varını yoğunu denkleyip bir gecede milyonlarla yurt dışına kaçanların haddi hesabı sorulmaz ol[muştur]” (Karakoyunlu, 1997: 85).

Varlık Vergisi Kanunu ile birlikte Fazilet gibi iki yüzlü, ahlaki ve içtimai değerlerden yoksun insanların hareket alanı genişlemiş ve adalet mekanizması bu tür insanların yönlendirmesi ile yürütülmeye çalışılmıştır. Bütün bu olumsuzluklar çıkarılan kanunun uygulamaya konması ile birlikte daha da artmış ve mevcut hukuk sistemi Fazilet ve aile fertleri üzerinden eleştirilmiştir.

3.1.3. Hukuk Kurallarının Benimsenmesinde Edebiyatın Rolü

Pozitif ve doğal hukuk kuralları, toplumun hayatını düzenleme, hukuki ihtiyaçlarını karşılama ve adaleti gerçekleştirme amacıyla mevcudiyetini devam ettirir. Mevcut hukuk kurallarına uyulmaması halinde çeşitli yaptırımlar uygulanır.

Edebiyatın görevi doğrudan doğruya yasal değişikliklerin uygulanmasına katkıda bulunmak değildir. Ancak uzun vadede bunun sonuçları elde edilebilir. Sosyal değişimlerin ve toplumun refah düzeyinin yükseltilmesi adına kurgulanan ve oluşturulan eserler buna zemin hazırlar/hazırlayabilir.

Edebiyat ve yazarlar toplum üzerinde birçok role sahiptir. Edebiyat okumanın ahlaki ve siyasi davranışların çeşitliliğinde ve bu davranışların incelenmesinde önemli etkilere sahiptir. Çünkü bilgi ve ikna gücü, davranışları etkiler. Edebiyat ise hem bilgi verir hem de ikna eder. Bu nedenle edebi eserlerin politik ve diğer davranışlar üzerindeki etkisi yüksektir. Edebiyat duygu ve fikirleri vurgulamak için etkili konuşma sanatını kullanır (Thompson, 2012: 28). Etkili konuşma yolu ile sunulanlar ileriki aşamalarda okuyucuda duygular ve fikirler oluşturur. Bu duygu ve fikirler okuyucuları sosyal eylemlere ve hukuk reformlarına dâhil olma hususunda ikna edebilir. Edebiyat bir yönü ile okuyucuda değişime hazırlık yaptırır. Edebiyat yoluyla hukuk kurallarının benimsenmesine incelenen eserler üzerinden örnekler verilebilir.

3.1.3.1. Romanlar

Edebi eserler düşündürürken öğretmenin yanında, olmaması gerekenleri anlatabilir ve mantık kuralları çerçevesinde doğru olanın benimsenmesini sağlayabilir. *İki Süngü Arasında* (1929) isimli eserde bir savcının kanun maddelerini sıralamanın dışında bir bakış açısına sahip olmadığı, Emine'nin dilinden anlatılarak hukukun kanun maddelerinden ibaret olmadığı anlatılır:

“Böyle vurdumduymaz görmedim. Canına yandığım kafa tasının içinde kullanılmış bir hamam lifi var sanki.. otuz yedinci maddenin yetmiş sekizinci fıkrası, yetmiş ikinci maddenin kırksekizinci eki diyor da başka bir şey demiyor. Hayatı bu kadar dar bir görüş açısından görmek..” (Aka Gündüz, 2012: 23).

Gerçek hayat karşısında gerçek hayatla uyuşmayan kanunları yüceltmenin anlamsızlığı üzerinde durularak hayatın kanunlardan değil, kanunların hayattan çıktığı ve hayatı kolaylaştırmayı amaçlaması gerektiği vurgulanan diğer önemli konulardan birisidir. Hukukçular süslü kitapların değil, gerçek hayatın temsilcisi olması gerekir. Çünkü “Kanunların, felsefelerin gerçek ve ilmin hayattan değil, hayatın onlardan çıktığını zanneden” (Aka Gündüz, 2012: 27) insanlar adaletin temsilcisi ve uygulayıcısı olamazlar.

Mecelle’nin niçin benimsenemediği Emine’nin dilinden şu cümlelerle aktarılarak benimsenmesi için hangi özelliklere sahip olması gerektiği vurgulanmıştır:

“-Doktor! Adalet diye gözümüze dayadıkları köhne kitap bir çift süngü yaratmıştır. İnsanlığı bu iki süngü arasında sürünmekten kim kurtaracak? Bu cahil, bu dengesiz, bu duygusuz insan kalabalığını iki süngü arasından hayata ve güneşe kim çıkaracak?” (Aka Gündüz, 2012: 92).

Eserde kanunların olaylara uygunluğunu incelemekten ziyade olayları kanunlara uydurmanın pratik çözüm yolları sunduğu görülmektedir. Emine’nin adının toplum nazarında kötüye çıkması, suçsuzluğunu ispatlayamadığından dolayı hayatının zindan olması karşısında, nüfus bilgilerinin değiştirilmesi ve kanuna uygun hale getirilerek mekan değişikliği yapılması onun yeni bir nüfus cüzdanı ile başka bir mekanda yeni bir hayata başlamasını sağlamıştır. Hukukun benimsenmesi için kuralların insan hayatını zorlaştırmaktan ziyade kolaylaştırması gerektiği de vurgulanmıştır.

Sabahattin Ali’nin *Kuyucaklı Yusuf* (1937) isimli eserinde, hukukun benimsenmesi için hangi konularda zihniyetin değişmesi gerektiğine dair örnekler verilmiştir.

Ali öldürülmüş, Ali’yi vuran silah başka bir silah ile değiştirilmiş ve suç aleti ortadan kaldırılmıştır. Olay yerine gelen çavuş, rüşvet almıştır. Suçlunun yakın akrabası olan avukat Hami Bey, kelime oyunları ile karar makamlarını etkilemiştir. Kanun adamları adaletin tecelli etmesinden ziyade kasaba eşrafının istekleri doğrultusunda hüküm vermiştir. Cinayeti görenler kör, duyanlar sağır olmuştur.

Yazar, olayları bütün çıplaklığıyla sunarak hukuk kurallarının kabul edilip benimsenmesi için herkesin adil olması gerektiği mesajını vermiştir. Hukuk

kurallarının benimsenmesi için haksız ve güçlünün yanında değil; adil olunması ve adil olanın yanında olunması gerektiği vurgulanmıştır.

Kanun uygulayıcılarının rüşvet, çıkar ilişkileri, zenginler ve güç sahipleri karşısında görevlerini kötüye kullanmaması gerektiği ve adalet mekanizmasının çalışması için devletin denetim mekanizmasının sağlıklı bir şekilde yürütülmesi gerektiği belirtilmiştir.

Hukukta delil kavramının yeniden sorgulanması, delillerin yanlış uygulamalara ve hükümlere sebep olduğu, konusu hukuk olan bütün eserlerin işaret ettiği bir noktadır. Avukatların adaletin tesis edilmesi için çalışması gerektiği, suçluları aklamak için mantık oyunlarına başvurmaması gerektiği yine bütün eserlerde üzerinde durulan konulardandır. Konusu hukuk olan eserlerde yazarlar mesaj olarak hukuk kurallarının benimsenmesi için kanunların içeriğinin topluma uygun olması ve kanun uygulayıcıların adil bir şekilde kanunları uygulaması gerektiğini vurgulamıştır/vurgulamaktadır.

Kanunların benimsenmesi ve düzenli bir şekilde uygulanabilmesi için sorunların niteliği dikkate alınarak yapılması gerekir. Ülkemize -özellikle- Cumhuriyetin ilanından sonraki hukuk sisteminin oluşmasında diğer ülkelerin kanunları örnek alınmıştır. Bunların ülkemiz şartlarına uygun hale getirilmesi problemlerin çözümü için gerekli görülmüştür. *Yeşilkaya Savcısı* (1955) isimli romanda Medeni Kanun⁵¹ ile ilgili bir konunun neden halk nazarında kabul görmediği anlatılmıştır.

Eserde, kız kaçırma sorununun ülkemizde neden bir türlü çözülemediği Cumhuriyet Savcısı tarafından açıklanmıştır. Savcı bu sorunun çözilememe sebebini mevcut kanunun yanlışlığına bağlar. Memlekette 14-15 yaşında bir kızın evlenme çağına girdiği kabul edilir. Ancak, kanun bunu kabul etmez. Burada, kanunların benimsenmesi için günün şartlarına uygun olması gerektiği vurgulanır. Dikkat edilmesi gereken şey kanunların gelenekten kaynaklanan yanlışlıkları giderme çabası içerisinde olmasıdır.

⁵¹ Türk Kanunu Medenisi İsviçre Medeni Kanunu örnek alınarak 1926 yılında kabul edilmiştir. Daha sonra bu kanun yürürlükten kaldırılmış ve 2002 yılında Türk Medeni Kanunu yürürlüğe girmiştir.

Hukukun benimsenmesi konusuna eserde pek çok örnek bulmak mümkündür. Bunlardan birisi, Avrupa’da hukuk eğitimi almış Atalay Berkan’ın düşünceleridir. Berkan’ın düşüncelerinin memleket realitesinden uzak olması, sunduğu çözüm yollarının gerçeği yansıtmaması, onun uygulamak istediği sistemin benimsenmesi için bir sebep olmadığını göstermektedir. Kuralların benimsenmesi için savcının Türkiye’de aldığı eğitimin dahi memleket meselelerini çözmede yetersiz kaldığı düşünüldüğünde Avrupa hukukçularının bakış açılarının ülkemizdeki sorunları çözmesi mümkün görünmez. Böylece hangi kuralların benimsenmesi gerektiği, benimsenmemesi gerekli kurallar üzerinden anlatılmıştır.

Hukukun benimsenmesine daima hukuk kurallarının doğruluğu yetmez. Burada temsil de çok önemlidir. Yazar, bazen kanun adamlarını farklı diyaloglar içerisine yerleştirerek kuralların benimsenmesini sağlayabilir/sağlamıştır. Eserde yaklaşık otuz yıldır milletvekilliği yapan, aynı zamanda pek çok kirli işte parmağı olduğu ifade edilen, hala vekilliği devam eden kişi ile savcı arasında bir diyalog verilmiştir. Vekil, savcıyı çok basit ve sıradan görmekle birlikte ondan kendisine karşı saygı ve hürmet bekler. Savcı ise kendinden emin ve hukuk kurallarının dışına çıkmadan vekile cevaplar verir. Vekil ise “Galiba benim kim oluşumu bilmiyorsunuz.” (Tarus, 1955: 196) türünden cümlelerle siyasi gücünün ağırlığını anlatmaya çalışır. Savcı ise bir mebusun savcıyı sorguya çekemeyeceğini, herkesin oyunu kuralına göre oynaması gerektiğini söyleyerek vekili sinirlendirir. Hukukun benimsenmesi için hukukun bilinmesi de gereklidir. Bir terzinin biçimlendireceği kumaşı çok iyi tanıması gerektiği gibi kanun yapıcı ve uygulayıcıların da insanı çok iyi tanıması gerektiği vurgulanır. Durum böyle olunca yapılacak kanunların da uygulamaların da benimsenmesi daha kolay olacaktır. Edebi eserler bir yönü ile olmaması gerekenler üzerinden olması gerekenleri düşündürmekte ve böylece kamuoyu oluşturabilmektedir.

Yaşar Kemal’in *Teneke* (1955) isimli eserinde çeltik ekilen kasabada, sivrisinek çok olduğu için sıtma hastalığına yakalanan insanlar ölmektedir. Ölümünün olmaması için çeltik kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunda çeltiğin nasıl ekileceği kararlaştırılmıştır.

Kasabaya yeni gelen kaymakam tecrübesiz olduğu için ziraat memuru, kaymakama çeltik kanununun önemli yerlerini okumaz. Kaymakam, tarlaların ekimi için ruhsat verir. Tahrirat kâtibi işin aslını kaymakama anlatır. Ruhsat verme konusunda yanlış yaptığını anlayan kaymakam çeltik ağaları ile mücadeleye girer.

Eserin merkezinde kanuna uymayan ağaların halkı ve idarecileri kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaları yer almaktadır. Yazar, kanuna uyulması durumunda problemlerin çözüleceği mesajını vermektedir. Çeltik kanununa uyulduğu takdirde vatandaşların evleri sular altında kalmayacak, sıtma hastalığı olmayacak, ağalar vatandaşı sömürmeyecek, devlet idarecileri taraf tutmayacak ve yönlendirilmeyecektir. Kanuna uyulduğu takdirde çıkarıcıların ekmeğine yağ sürülmeyecektir. Yazar eserin kurgusunu hukukun benimsenmesi üzerine kurmuştur. Çeltik kanunu eserde şu şekilde ifade edilmiştir:

“Toprak iki kere sürülecek... Sahada hiçbir çukur olmayacak. Dümdüz. Kanallar çimento ile yapılacak. Çeltik komisyonu bizzat görüp karar verecek. Saha sular tamamen çekildikten sonra, kırk sekiz saat susuz kalacak. Buna kesik sulama derler. Köye uzaklık üç bin metre. Sonra suların ayakları akıntısı olmayan göllere dökülecek.” (Kemal, 2010: 39).

Eserde, çeltik kanunun benimsenmesi veya benimsenmemesi çıkar ilişkilerine bağlanmıştır. Güçsüzlerin ve mazlumların hukuk kurallarına sahip çıktığı anlaşılmaktadır. Daha önce çeltik kanununu savunan kasabalılar, ağanın büyük miktarda para verip yaşadıkları yeri terk etmelerini istediğinde para karşısında haklarından ve kanunları savunmaktan vaz geçmişlerdir. Hukuk ile iktidar/güçlü arasında güçlü bir münasebet vardır. Eserde zahiren güçlü kazansa da hak ve adaletten yana olanlar mevcut kanunları benimseyenlerdir.

Kerim Korcan'ın *İdamlıklar* (1970) isimli eserinde planlı bir cinayet işlenmiş ve suç, suçsuz olan Ömer'in üzerinde yıkılmıştır. Vurulan kişi, ölüm anında Ömer'in ismini söyledi diye Ömer suçu bulmuş ve savcı tarafından sorgulanarak idamı istenmiştir. Ortada bir ceset vardır ve suçlunun bulunması gerekmektedir. Savcı Ömer'i cesedin yanına çağırmış, sorgulamış aynı zamanda onun davranışlarını izleyerek gerçekten katil olup olmadığını netleştirmeye çalışmıştır. Savcı konuyu adil bir şekilde sonuçlandırmaya çalışırken derinlemesine araştırma yapmamış ve mevcut eksik delillerle Ömer idam edilmiştir. Burada hukuk kurallarının ve

uygulamalarının benimsenmesi için gerekli şartlar tasvir edilerek inandırıcılık üzerinde durulmuştur. “1- Ölenin ifadesi. 2- Samanlık kapısı arkasında bulunan tüfek. 3- Ömer’le Kara Musa arasında geçen eski bir sınır anlaşmazlığı.” (Korcan, 2005: 145). Ömer’in suçlu bulunmasını gerektirirken, Ömer’in bu suçu kabul etmemesi de onun katil olduğu inancından savcıcıyı uzaklaştırmamıştır.

Eserde, hukuk kurallarının benimsenmesinde ya da kurallara karşı çıkılmasında rol oynayan etkenler üzerinde sık sık durulur. Resneli Yaver Bey’in anlattığı “Zorun hüküm sürdüğü yerde kanundan söz açmanın ne kadar saçma bir şey olduğu” (Korcan, 2005: 196) vurgulanarak kanunların benimsenmesinde zor/güç kullanmanın negatif etkisi anlatılır.

“Zor, bir taş gibi kuruldu mu köşeye, kanun, ürkek bir ak güvercin gibi uçar gider uzaklara. Zor, kanunu, kanun da zoru sevmez. Ebedî böyledir bu. Ol sebepten ikisi de aynı yerde olamazlar. Katiyen olamazlar.” (Korcan, 2005: 197).

Hukukun benimsenmesi için adaletsizliklerin giderilmesi ve güven ortamının sağlanması lazımdır. Eserde cinayet davasının suçsuz bir kişi üzerine yıkılması eleştirilerek adil uygulamalar istenmiştir. Küçük şüpheler üzerine idam kararları veren insanların/kanun uygulayıcıların yanlış kararları hiçbir zaman toplum tarafından benimsenmeyecek ve desteklenmeyecektir.

Pınar Kür’ün *Asılacak Kadın* (1979) isimli eserinde, adalet mekanizmasını çalıştıranların yanlış bakış açıları aktarılarak olması gereken hukuk sistemi vurgulanmıştır. Yasa uygulayıcıların psikolojik durumlarının gözden geçirilmesi, hazırlanan yasaların geleneğin güçlü kolları ile mücadele gücüne sahip olması gerektiği olumsuz örnekler üzerinden anlatılmıştır. Bu yönü ile eser doğrudan çözüm yolu/reçetesi sunmayıp olması gerekeni düşündürme yoluna gitmiştir. Yargıcılık makamının vicdan rahatlatma yeri olmadığı ifade edilmiştir.

Yargıcın önyargıları ile gerçekler ortaya çıkmadan idam kararı verilen kadının suskunluğu adalet mekanizmasının istendiği gibi yürümediğini göstermektedir. Hukukun benimsenmesinde hâkimin tarafsız olması, önyargılarından arınmış, ihtiraslarına göre hareket etmemesi gerektiği düşüncesi dillendirilerek hukukun edebi eser yoluyla benimsenmesi yoluna gidilmiştir.

Yılmaz Karakoyunlu'nun *Salkım Hanımın Taneleri* (1990) isimli eserinde, kanunların tamamının benimsenmemekle birlikte büyük çoğunluğunun benimsenebileceğini ifade eden cümlelere rastlamak mümkündür. Kanunları çıkaranların bu konuda yanlış yapmayacağı, eğer yapılırsa bunun en kısa zamanda düzeltilebileceği belirtilir. Eserde hukukçu kimliği ile tanınan Franko, "Adil olunuz; o zaman kaybetmezsiniz." (Karakoyunlu, 1990: 178) diyerek kanunu çıkaranları destekler ve çevresindekileri de bu konuda bilinçli olmaya davet eder.

Hukukun adil olması hususu, eserde sık sık gündeme getirilmiştir. Varlık Vergisi Kanunu çıkarıldıktan sonra zenginlerin bir bölümü bütün imkânlarını kullanarak vergilerini öderler/ödemeye çalışırlar. Bazı zenginler ise yurt dışına kaçar. Kanunda belirtilen süre içerisinde vergisini ödeyemeyenler ise Aşkale'ye sürgüne gönderilir. Bu konu üzerinden hukukun adilliği sorgulanır.

Vergilerini tam olarak ödeyenler bir yıl sonra Vergi Kanununun kaldırılması ile birlikte kendilerini kötü hisseder. Çünkü yurt dışına kaçanlar bir yıl sonra gelir ve işlerine kaldıkları yerden devam eder. Yani vergisini zamanında ödeyenler cezalandırılmış olur. Bu durum kanunların benimsenmesinde etkili olur: "Devlet benden istedi; her şeyimi verdim. Dert etmiyorum. Ama kuruş alamadığı bu adamlar, yarın bana gülerse, bu kahrın hesabını kimselere soramam. İşte beni bu öldürür." (Karakoyunlu, 1990: 179).

Sonunda, Varlık Vergisi Kanununun yanlış olduğu anlaşılır ve telgraf ile ilgili yerlere bildirilir. Yanlışlığın ortadan kaldırılması şeklinde sunulan konu, kanunun benimsenmesi veya yanlışın düzeltilmesi yönünden önemlidir. İnsanların hayatını etkileyen konu, şu şekilde duyurulmuştur:

"4305 Sayılı Kanunla, meriyete girmiş olup, 4530 sayılı kanunla ilga edilen Varlık Vergisi'ndeki mükellefiyetleri sebebiyle, mıntikanızda mecburi ikamet ve istihdama sevk edilenler hakkındaki sürgün kararı kaldırılmıştır. Arzu ettikleri takdirde İstanbul'a hep birlikte intikalleri için Demir Yolları İdaresi'nce, vagon tahsis edilecektir. Cumhuriyetimizin bu büyük affını, ailelerine tebşir için, telgraf çekmelerine müsaade edilmesi takdirinize bırakılmıştır." (Karakoyunlu, 1990: 197).

Tahir Abacı'nın *Adı Senfoni Kalsın* isimli eserinde, eski hukuk deyimlerinin yeni hukukçular tarafından iyi bilinmediği ve hukuk dilinin değişmekte olduğu ifade edilmiştir. Hukukun ve hukuk kurallarının benimsenmesinde karşılaşılan dil problemi edebi eser aracılığı ile dikkatlere sunulmakta konuya dair örnekler verilmektedir. Roman böylece hukukçuların karşılaştıkları sorunları gündeme getirerek çözüm yolları talep etmektedir. Bunun yanında duruşma salonlarının durumu, yargıç ve avukatların karşılaştığı problemler edebi eserlerin gücü çerçevesinde okuyucuya iletilmektedir. Hukukun benimsenmesi hususunda yazar, yanlış uygulamalar üzerinden örnekler vermiştir. Yanlış vurgulanarak kuralların gerçekte/aslında nasıl uygulanması gerektiği sezdirilmiştir.

Burada, usulü kendisine kalkan yapan hukukçular, rüşvet alan avukatlar, gözünü para/kazanma hırsı bürümüş kanun adamları, yalanlar ve hukukun her zaman güçlüünün yanında olduğunu üzerine verilen örneklerle aslında, olması gerekli kurallar düşündürülür, doğru olan hissettirilir.

Eserde 'İyi bir avukat nasıl olunur, hukukçuları bekleyen sorunlar nelerdir, avukatlığa yeni başlamış bir kişi ile yılların tecrübesini kazanmış avukatlar arasında nasıl bir ortak yol bulunabilir?' türünden sorulara cevap aranarak mevcut hukuk sisteminin benimsenmesi sağlanmıştır. Zaman denen kavramın, hukuk kurallarını eskittiği gibi hukukçuların bilgilerini de eskittiği vurgulanarak mevcut sistemin gözden geçirilmesi dikkatlere sunulur.

Tahsin Yücel'in *Gökdelen* (2006) isimli romanında hukukun benimsenmesine yönelik örneklerle rastlamak mümkündür. Eserin başkahramanı Can Tezcan'ın haklının yanında haksızın karşısında olan tavır ve davranışları ilk başta verilecek örnekler içerisinde yer alır. Onun katıldığı davalardaki tutumu ve ideal düzen düşüncesi, hukuk kurallarının benimsenmesine yöneliktir.

Gökdelen'de ayrıca hukuk ve hukuk düzeni sorgulanmıştır. Olan yanlışlıkların yanında olması gerekenler sıralanmıştır. Bir kanun çıkarılacaksa ya da yeni bir hukuk düzeni kurulacaksa nereden başlamanın isabetli olacağı vurgulanmıştır. Bu konuda edebi eserlerin fikir ileri sürmesi kaçınılmaz gözükmektedir. Eserde geçen "... hukuk diye bir şey varsa, yasalar her şeyden önce evrensel olmalı, her şey

evrensel kurallara bağlanmalı.” (Yücel, 2006: 156) cümlesi, ileri sürülen fikirler arasında yer almaktadır.

Eserde yargının özelleştirilmesi süreci başladıktan sonra yargı sisteminin aslında adil bir şekilde çalışmadığı açık bir şekilde belirtmeye başlar. Yargıya müdahale en başta mevcut iktidar tarafından yapılmaktadır. Başbakan Mevlüt Doğan ve dış kaynaklardan beslenen mafya, yargı üzerinde müdahale gücü elde etmiştir. Bölge idare mahkemelerinin kurulma aşamasında bu güçler müdahalesini sürdürmüştür.

Yargıçların atanması sürecinde adil olmayan uygulamalar yapılmıştır. Can Tezcan bu nedenle yönetim kurulu üyeliğinden ayrılmış ve yargıya müdahale konusunda adil bir duruş sergiler. Can Tezcan’ın tutumu ülkenin değişik bölgelerinde görev yapan hukukçular tarafından desteklenmiştir. Tezcan’ın bu durum karşısındaki “Yozlaşmanın insanlık değerlerini bunca yıldır kemirmesine karşın, adalet duygusu kaldırılamıyor ortadan, ne kadar bastırılırsa bastırılsın bir yerlerden fışkırıyor. Bizim yargıçlar bir kez daha kanıtladılar bunu. Dolgun bir aylıkla gül gibi geçinmek varken doğruluk uğrunda aç kalmayı göze aldılar.” (Yücel, 2006: 307) ifadeleri, adil olmanın gereğini vurgulamaktadır.

Eserde, ülkede her şeyin özelleştirilmişken yargının da özelleştirilmesinde bir sakınca görülmediği eleştirel bir üslup ile yansıtılmaktadır. Yargının özelleştirilmesi konusu işlenirken asıl vurgulanan yargıya müdahale sorunudur. Eserde, yargının bağımsız ve adil bir şekilde çalışması gerektiği mesajı verilmiştir. Kuralların benimsenmesinde uygulayıcıların adil olması bütün eserlerin ortak mesajıdır.

3.1.3.2. Tiyatro Metinleri

Yargı sisteminin konu edildiği bir edebi eserde, bir hâkimin hukuk kurallarına dayanarak verilen kararın yanlış olduğunun anlaşılması hem hâkimi hem de mahkûmu rahatsız edecektir. Bu şekilde kurgulanmış bir eserin okuyucusu yargı sisteminin benimsenmesinde gerçekleri göz ardı etmeyecek ve vicdanının sesini dinleyecektir.

Eserde haklı ve haksızın belirlendiğinin net bir şekilde mahkeme salonunda resmedilmesi mevcut hukuk sisteminin adil kararlara imza attığının kurgulanması hukuk kurallarının benimsenmesini sağlayacaktır.

Modern hukuk sisteminin benimsendiği ülkemizde, bu sistemin kurallarının mekanik olarak uygulanması çeşitli sorunları beraberinde getirecektir. Kanun uygulayıcısı, kuralları uygularken robot gibi hareket ettiğinde yeni sorunlar çıkacaktır/çıkılmaktadır. Bu nedenle yazarların bu tür konuları işlerken vicdanı ön plana çıkarması, kuralların vicdan süzgecinden geçirilerek anlatılması ve uygulanması sonucu adil kararların verilmesi bu kuralların yazarlarca iyi resmedilmesi, hukuk kurallarının benimsenmesini sağlayacaktır.

Edebi eserler adalet konusunda vicdana sık sık başvurur. Yasalar ile gerçek hayatta kanun uygulayıcısının karşı karşıya kaldığı olaylar uyuşmayabilmektedir. Bu uyuşmazlığın edebi eserlerde fazlaca yer bulmasının sebeplerinden birisi kanunların başka ülkelerden alınmasından kaynaklanmaktadır. Kanunların daha sonra toplumun gelenek ve görenekleri dikkate alınarak yeniden düzenlenmesi bu aşamada ortaya çıkan sorunlar, eserlere yansımaktadır.

Hukuk kurallarının benimsenmesinde yazarlar hukuk kurallarını vicdan ile birlikte kurgulamışlardır. Suçlunun yargılanmasında kanun uygulayıcısı bir yerde vicdanı ile baş başa kalır. Mutlak doğrunun imkânsızlığının edebi eserin kurgusuna katkısı büyüktür. Yazar, mutlak doğrunun nasıl olması gerektiğini sezdirme yoluyla verir. Bazen ne yapılması gerektiğini açıkça söylemez, sezdirir. Bu durum, edebi eserin önemli özelliklerinden birisidir.

Adalet konusunun tiyatro imkânları ile sunulması, mahkeme salonunun sergilenmesi kuralların benimsenmesinde daha büyük rol oynar. *Reis Bey*'de suçsuz yere idam edilen genç üzerinden hukukun suçlu ile suçsuzu ayırmada yetersiz kaldığı belirtilmiştir. *Yeşilkaya Savcısı* isimli eserde ise Avrupa'da doktora yapmış bir kanun uygulayıcısının öğrendiği kuralları bir kasabada uygulamaya kalkması, halkı küçümsemesi hukuk kuralları ve hukukçuların benimsenmesinde edebiyatın çizdiği portreyi göstermektedir.

Hukuk kurallarının yazarın kurguladığı olay örgüsü içerisinde kullandığı yer önemlidir. Gerçek hukuk kurallarının doğru uygulanması, yazarın yargı sistemini olumlu bir şekilde anlatması, benimsenmesinde büyük rol oynar.

Yazarlar bazen gereksiz yalvarma yakarma ve acındırmalara değinerek kanun uygulayıcılarının bunlara karşı bilinçli olmasını ister ve hukuku savunur. Bazen ise bu yalvarışların kanunların yanlış uygulanması karşısında küçümsendiği görülür.

Şair Evlenmesi (1860), yazılı ilk tiyatro eseri olması yönü ile önemli olduğu gibi, ele aldığı konu ile de önemlidir. Aile hukuku, evlenme hukuku, evlilik ve nişanlılık gibi önemli bir konunun ehemmiyeti tiyatro sınırları ve imkânları ölçüsünde ile aktarılmıştır.

Şinasi, yaşadığı dönemde mevcut hukuk sisteminin, sorunları çözemediğini görmüş ve sorunlardan sadece birisi olan evlilik konusunu gündeme getirmiştir. Bir problemin ortaya çıkması, insanların tartışmasına sunulması, üzerine yazılıp çizilmesi, büyük çoğunluk tarafından kabul edilmesi ve hukuki düzenlemelerin yapılması hususunu sosyal hayatta görmekteyiz. Bu nedenle *Şair Evlenmesi* ile Mecelle arasında bir ilişki kurmaya çalışmak, kanaatimizce yanlış olmayacaktır.

Ahmet Cevdet Paşa, 1868-1878 yılları arasında hazırlanan *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye*'nin hazırlama komisyonunun başındadır. Ahmet Cevdet Paşa, Mustafa Reşit Paşa ve Şinasi birbirini çok iyi tanımaktadır. Dönemin yenilik mimarları olarak bilinen bu şahıslar, aynı konunun farklı alanlardaki icracılarıdır. Şinasi'nin *Şair Evlenmesi* ile ileride çok büyük düzenlemeler getirilecek bir konuyu dillendirmesi bunu göstermektedir. Eser, aslında nikâh meselesinin bir kişinin dudaklarından çıkan ya da çıkacak bir iki sözcüğe bırakılmayacak kadar önemli bir mesele olduğunu göstermektedir.

Dönemine göre edebi eserlerin toplumun sorunlarını gündeme getirdiği ve çözüm yolları aradığının önemli göstergelerinden birisi bu eserdir. Yazıldığı tarihten 7-8 yıl sonra Mecelle'nin hazırlanması da dikkat çekicidir.

Hukukun benimsenmesinde kişinin kendi haklarını savunması kadar doğal bir şey yoktur. Müştak Bey, haklı olduğu davada adaletin yerini bulması için çaba göstermiştir. Yazar, Ebulaklaka'nın dilinden "Rıza-yı kabahat ayn-ı kabahattir. Sen de onun gibi cezaya müstahaksın." (Kutlu, 1997: 45) ifadeleri ile ileride Mecellede bir kanun maddesi olacak bir konuyu esere yerleştirmiştir.

İbnürrefik Ahmet Nuri'nin [Sekizinci] *Ceza Kanunu* (1924) isimli eserinde, hukukçu kimliği ile tanınanlar, yeni ceza kanununu bilmemekle suçlanırken Ceza Kanunu'nun bir elbise gibi olaylara giydirilmesi söz konusu edilir. Ortada bir suç vardır, suçlu kanun maddelerine göre cezalandırılır veya serbest bırakılır. Burada yeni çıkan kanunların düzenli olarak takip edilmesi, doğru anlaşılması ve sorunların bu kanun maddelerinin ışığında çözülmesi gerekmektedir.

Eserde, mevcut hukuk sistemi asıl suçluyu belirleyemezken şahsi ilişkiler de işin içine girince hukuk sistemi müspet manada bir şey ortaya koyamaz. Bunun yanında denetimsizlik vurgusu, incelenen diğer eserlerde olduğu gibi burada da vurgulanmıştır.

Ceza Kanunu'nda belirtildiği üzere Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte kadınlara hukuki manada bazı haklar verilmiş; ancak bu alanda verilen hakların uygulanması mümkün olmamıştır. Amberi Bey, hem dul olan kayınvalidesi, hem kız kardeşi hem de eşi üzerinde söz sahibi olmakta ve onların hayatının şekillenmesinde kendilerinden daha fazla etkili olmaktadır. Kayınvalidesine, Halim Bey ile evlenmesi durumunda kızını boşayacağını söyleyerek tehdit etmekte buna karşılık kadın hukuki manada hakkını arayamamaktadır. Ceza kanunu üzerinden açıklama yapılacak olursa, yeni kanunlar hazırlanmakta ve bir düzen oluşturulmaya çalışılmaktadır. Ancak bu sistem çok yetersiz kalmakta ve yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Mevcut eksiklikler üzerinden gerekli hukuk düzenlemelerinin gerekliliği teşvik edilmektedir.

İbnürrefik Ahmet Nuri, *Şer'iye Mahkemesinde* (1933) isimli eserinde, mahkemelerin dönemin hukuki meselelerini çözemediği ve yeni bir sisteme ihtiyaç duyulduğu sezdirilmiştir. Mahkeme hukukçuları mevcut sistemden memnun değildir. II. Meşrutiyet'ten şikâyet edilir, eskisi gibi mahkeme salonlarının

dolmadığından üzüntü duyulur. Herkes hatasını bilmektedir. Cumhuriyet rejiminin gelmesinden korku duyulur. Eser, 1933 yılında yazılmıştır ama II. Meşrutiyet'in başları anlatılmıştır.

Eserde, mevcut hukuk dilinin anlaşılmaazlığı vurgulanarak dilin anlaşılır olması istenmiştir. Hukukun benimsenmesi için hukukçuların neleri yapmaması gerektiği vurgulanmakla birlikte, hukuk kurallarının (Mecelle'nin) kapsamının darlığı da söz konusu edilmiş ve bir yasa hazırlanacaksa kapsayıcı olması sezdirilmiştir. Hükümlerin hukuki olması vurgulanmıştır.

Ertuğrul Şevket'in *Şeriatçısı* (1938) isimli tiyatro eserinde, kanun uygulayıcısı kendi çıkarları doğrultusunda kararlar vermiştir. Kararların kabulü için ikna yöntemine başvurulmuştur. İkna konusunda ya 'şer'i hüküm' denerek hikâyeler uydurulur ya da rüyalardan bahis açılır. Kadı ikna edemediği durumlarda sanığı tehdit ederek hükmü uygular. Eserde insanların cahilliği vurgulanır. Bu sebeple cahil insanların -özellikle kadınların- ikna edilmesi daha kolay olur. İnsanların bilgi ve birikimi dikkate alınarak ikna yöntemine başvurulmuştur.

İlhan Tarus'un *Ceza Hâkimi* (1940) isimli tiyatro eserinde, kanunların benimsenmesi için hukukçuların tavır ve davranışlarının iyi bilinmesi üzerinde durulmuştur. Eserde bir hırsızlığın sebebini öğrenmeye çalışan hâkimin zanlıy evinde ziyaret etmesi, onun suçsuzluğunun kanıtlanması için çalışması hukukçulara yönelik olumlu bir örnektir.

Davalı Müzeyyen, kanun adamlarından korkmaktadır. Ancak Hâkim Murat ve eşi onu evinde ziyaret etmiştir. Bu durum karşısında Müzeyyen biraz rahatlar. Hukukçuların vatandaşlarla münasebetinin iyi olması üzerinde durularak bu davranışın yayılması teşvik edilir.

Hukukun benimsenmesinde şüphesiz kanun koyucu ve uygulayıcıların olaylar karşısında takındıkları tavır ve davranışlar önemlidir. Cevat Fehmi Başkut'un *Soygun* (1950) isimli eserinde adil bir şekilde hüküm vermenin hâkimler için oldukça zor olduğu belirtilir. Bir hâkimin/kanun adamının adil, merhametli, şerefli ve namuslu olması gerektiği vurgulanır. Bir kişiyi cezalandırmanın çok kolay;

ancak vicdanen çok rahatsızlık verici olduğu üzerinde durulur. Hâkimler cellat değildir. Ağır Ceza Hâkimi Salim Bey, ideal bir hâkim profili çizer ve bu şekilde yapılan işlerin adaletten şaşmayacağı belirtilir. Toplumun hayat tarzı dikkate alınarak hazırlanmış hukuk kurallarının benimsenmemesi için bir sebep olmadığı açıklanır. Hâkim Salim Bey, hukukun benimsenmesi adına şunları söyler:

“-Hâkimi adaletin ticaretini yapan bir kimse olarak düşünmeyin. Ben bir vasıtayım, elimden bir şey gelmez. Adalet bir bütündür. Onun yerine gelmesi için kanunlar vardır ve bu kanunlar tatbik edilecektir. (...) Bir memleket yalnız adalet ile ebedileşir ve daima adaletsizlikten yıkılır.” (Başkut, 2005: 69).

Kanun adamlarının mesleklerini icra ederken çok dikkatli olmaları gerektiği her fırsatta dile getirilir. Hâkim, eşkıya İsmail ve karısının tuzağına düşürülür. İftiraya kurban giden hâkim meslekten ihraç edilir ve hapse atılır. Yazar hukukun benimsenmesini hukuk tanımazların yapmış oldukları yanlışlar üzerinden aktarır. Kanun uygulayıcılarının, menfaatperestlerin elinde harcanabileceği üzerinde de durulan eserde, hukukun benimsenmesi için verilen örnekler, hem kanun adamlarından hem de hukuk tanımazlar arasından seçilmiştir.

Necip Fazıl'ın *Reis Bey* (1964) isimli tiyatro eserinde hukukun benimsenmesine yönelik örneklerle rastlamak mümkündür. Bunlar daha çok hukuksuzluğun yanlışlığı üzerinden anlatılmıştır. Reis Bey'in kanunlar hususunda söylediği şu sözler akıl ve vicdan süzgeci çerçevesinde düşünülebilir:

“Bakarken gözle bıçaklıyoruz, dinlerken kulakla boğuyoruz, koklarken burunla zehirliyoruz. Damak kirletiyor, el solduruyor, düşünce de kalp halvetinde ırza geçiyor. Bütün bunların kanunlarını bilmiyoruz da kanun çıkarmağa kalkıyoruz. Bir şey olmasın diye mi, olsun da yapılmasın diye mi? Sen kaplanı yetiştir, besle sonra pençe atıyor diye boynuna kement at, ipe çek.” (Kısakürek, 2013: 140).

Yukarıdaki alıntı mevcut hukuk sistemine yönelik eleştiriyi ifade etmekle birlikte, hukukun var oluş sebebi ve benimsenmesi konusunda nelere dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Hukukun varlık sebebi, doğru düşünülerek kurallar oluşturulduğunda amaç suçlu aramaktan çıkacak ve caydırıcılık özelliği ön plana çıkacaktır. Hukukun özünde hayatı kolaylaştırmak varsa benimsenmesi de kolay olacaktır.

Yılmaz Karakoyunlu'nun *Kuzguncuklu Fazilet* (1997) isimli eserinde 1940'lı yılların İstanbul'u ve Varlık Vergisi Kanunu'nun kabul edilmesi ile birlikte bu kanunun olumsuz etkileri Fazilet ve ailesi üzerinden anlatılmıştır. *Kuzguncuklu Fazilet* ve ailesinin kanundan sonra bir anda nasıl şirketler kurduğu, kanunun kişinin varlığına göre vergi alınacağı maddesinin yanlış yorumlanarak haksız kazanç elde edildiği üzerinde durulmuştur.

Fakirlerin daha fakir olduğu, adaletsizliklerin sınır tanımadığı bir ortamın oluşması bu kanuna bağlanmıştır. Kanunun kapsam ve sınırları net bir şekilde belirtilmediği için hukuksuzluklar baş göstermiştir. Varlık Vergisi Kanunu'nun yürürlükten kaldırılması ile birlikte adaletin yeniden tecelli edeceği düşünülmüştür.

Yazar, rüzgârın geliş yönüne göre şekillenen, hiçbir dönemde kaybetmeyen, değerler yoksunu insanların elinde kanunların yanlış uygulanabileceği mesajını vermiştir. Burada, çıkarılan kanunların yanında uygulayıcıların kanun boşluklarını kullanarak haksız kazanç elde ettikleri ya da başkalarının haksız kazanç elde etmelerine müsaade ettikleri ifade edilerek eleştirilmiştir. Yazar toplum düzeninin sağlanması için kanun, kanun uygulayıcıları ve toplumun aynı doğrultuda çaba göstermesi gerektiği mesajını vermektedir.

3.2. Hukukta Edebiyat

3.2.1. Hukuk Eğitiminde Edebiyat

Bilgi edinme, bir alanda uzmanlaşma, bilgiyi pratik hayata aktarma zaman isteyen bir durumdur. Bu konuyu ana dilini öğrenmeye çalışan bir bebeğin dil öğrenme sürecini örnek vererek somutlaştırabiliriz. Hukuk öğrenimine yeni başlamış bir öğrencinin durumu, yeni doğmuş bir bebeğin dil öğrenme süreci ile benzerlikler gösterir. Bebek, konuşma süreci başladığında etrafı gözlemlemekle meşguldür. Zamanla sese karşı ilgisi artar, sesin geldiği yöne yönelmeye başlar. Daha sonra ilginç sesler çıkarmaya başlar. Emekler, sürünür ve bir şeylere tutunarak ayakta durmaya çalışır. Bazı kelimeleri ağız yapısının gelişim sürecine bağlı olarak tekrar eder. Heceler, kelimeleri doğru telaffuz eder, iki kelimedenden oluşan cümleler kurmaya başlar.

Hukuk fakültesini kazanmış bir öğrenci de -sosyal hayat içerisinde öğrendiği doğal ve pozitif hukuk kuralları dışında- hukuk alanındaki bilgileri başlangıçta, zihninde bir yere oturtamaz. Zamanla hukuk dili ile bazı kavramları heceler ve yavaş yavaş alana hâkim olmaya başlar. O, fakültenin kapısından ilk girdiğinde hukuk alanında yeni doğmuş bir çocuk gibidir. Zamanla, toplum hayatını düzenleyen, düzenlerken müeyyideler uygulayan bir kurumu çalıştıran mekanizmayı öğrenir ve kendisi çalıştırmaya başlar. Teorik bilgileri pratiğe aktarmak için çalışır. Bu nedenle hukuk eğitimi -doğal hukuk kuralları bir yana bırakılırsa- üniversite sıralarında başlar ve meslek hayatında da devam eder. Bu eğitim sürecinde “İyi öğrenci, iyi öğretim üyesini yan yana getirmek yetmiyor; iyi bir ders programı ve iyi bir öğretimi sağlamanız gerekiyor.” (Güran, 2003: 85-86).

Hukuk eğitiminde bilinçli alıcı, bilinçli öğretici ve hedefe götüren yol haritası ideal olanıdır. İdeal olanın yanında bu sistemi sağlıklı bir şekilde çalıştırmak da önemlidir. Hukuk eğitimi soyut olan kuralların öğrenilmesi ile birlikte somut olayların çözümü sürecinde teorikten pratiğe bir geçiş süreci sunar. Öğrenci öğrenirken bir yönü ile pasiftir. Daima bilgi yüklenir. Bu bilgiler gerçek hayatta hukuk kurallarının uygulanması aşamasında pratiğe dönüşür.

Öğrenci kısa zamanda öğrenme faaliyetlerinin yanında öğrendiklerini sorgulayabilecek hale gelmektedir/gelecektir. Konuya farklı boyutlar kazandırmak için bu sorgulama ve sorgulayarak öğrenme, sorunların çözümüne fayda sağlamakla birlikte hiçbir olay başka bir olayın aynısı olmadığı için gerçek hayatta tecrübe denen bir kavram doğacaktır.

Bir konuyu ilk kez duyan bir hukuk öğrencisi ile bir kelimeyi ilk kez duyan bir çocuk arasında çok büyük bir fark yok gibidir. Çocuk, duymuş olduğu kelimeyi pratikte hemen kullanmak ister ve yanlış telaffuz edebilir. Kelime yanlış telaffuz edilmişse çok fazla müdahale edilmeden düzeltme yoluna gidilir/düzeltilir. Konu yanlış anlaşılmışsa öğrenci konuyu doğru anlamak/öğrenmek için çaba gösterir ve öğrenir. Konunun pratiğe aktarılmasında karşılaşılabilecek sorunlar zamanla giderilir. Hukukta, uygulamada yapılan hatalar adli hata olarak isimlendirilir.

Hukuk eğitiminde öğrenme diğer bilim dallarında olduğu gibi ders dışında da devam eder. Daha doğrusu derste öğrenilir, ders dışında içselleştirilir ve eleştiri süzgecinden geçirilir. Aktif öğrenme metotlarının uygulanması amaca ulaşmada üzerinde durulması gereken konulardandır. Aktif öğrenmede hukukun temel kavramları ve kuralları öğrenilirken öğrencinin öğrendiklerini pratiğe aktarması sağlıklı olacaktır. Bu konuda hukuk fakültelerinde çalışmalar yapılmakta ve ders işleme metotları geliştirilmektedir.

Günümüzde hukuk öğretiminde edebiyat biliminden yararlanma, edebiyat biliminin bilgi birikimini hukuk bilimine aktarma gibi yeni yöntemler ortaya konmaktadır. Edebiyat biliminin kaynakları hukuk eğitimi alan öğrencilerin duygu ve düşünce dünyasını geliştirmektedir. Hukuk eğitiminde edebiyat biliminden bilgi transferini uygulanabilir şekilde yapabilmek için farklı metotlar geliştirilmektedir/geliştirilmelidir.

“Hukukçunun iyi bir hukuk eğitimi alabilmesi için; dil ve edebiyat bilgisine sahip olarak, gerektiğinde kullanmak üzere; kavramları anlamak, yorumlamak ve anlatmak konusunda edebi bir yeteneğe sahip olması gerekir. Hukuk eğitiminde edebiyat, bir etkinlik ve yetkinlik aracı olarak büyük öneme sahiptir. Hukuksal metinlerin, edebi metinler olarak incelenmesi; hukuki metinlerdeki dil ve anlatım yeteneğini ön plana çıkarırken; hukukçuların ve hukuk öğrencilerinin yorumlama yeteneğini artırır.” (Balkır, 2012:1).

Hukuki olarak hiçbir olay bir diğere benzemez. Kurallar uygulayıcıya ancak yol gösterir. Kanun uygulayıcılar ya da karar makamları belirsizlik içerisinde tereddüt yaşayabilir. Sosyal hayat çok karmaşık olduğundan bu karmaşıklıklar içerisinde asıl suçluyu tespit etmek ve ona uygun cezalar vermek oldukça titiz çalışmalar gerektiren bir husustur. Bunun yanında, hukuk öğrencilerine olanı öğretmek bir dereceye kadar kolay iken olması gerekeni öğretmek ya da düşünmesini sağlamak oldukça zor bir iştir. Hukuk kurallarına hâkim olup, adaletin tecellisini sağlamak ya da bunun eğitimini almak birçok metodu kullanmayı gerektirir.

Öğrencilere adil kararlar alınmasını öğretmek dört yıllık eğitim sürecinin öncesi ve sonrası ile doğrudan ilgilidir. Hukukçunun çocukluk dönemi ve yetişmiş olduğu atmosfer, ailesinin sosyal kültürel ve ekonomik durumu, eğitim durumu ve başarı seviyesi, geleneksel hukuk kurallarının uygulanmasına şahit olması, hukuk eğitiminin kalitesi ve meslek hayatında beslendiği kaynaklar adil karar konusunda dikkate alınması gereken hususlardır.

Hukuk eğitiminde “Edebiyat, başka hiçbir disiplinin yapamayacağı şekilde hukuk ve hukuk kültürünün anlaşılmasına yardım eder.” (Balkır, 2012: 3). Her iki disiplinin konuşma sanatına, mantığa ve yoruma verdiği önem bunu göstermektedir.

Hukuk öğrencileri edebi eserler aracılığı ile sosyo-kültürel bilgilerini artırırken dil aracılığı ile düşünce dünyalarını geliştirir, mantık yoluyla hukuk alanında önemli birikimler sağlar. Bir toplumu tanımanın en önemli yolu o toplumun dilinin inceliklerini öğrenmektir. Çünkü gelenek ve görenekler, yazılı ve sözlü hukuk kuralları, değerler, hassasiyetler ve dil aracılığı ile günümüze ve geleceğe taşınmaktadır. Dilin imkânları ise yazılı eserler ile anlaşılmaktadır. Toplumun davranış kuralı edebi eserler aracılığı ile yeni nesillere aktarıldığından okuyucu/hukukçu her olayın bir de perde arkası olduğunu en iyi şekilde kurguya dayalı metinlerden anlayabilir.

Edebi eserin yanında edebiyat teorilerinin kullanılması, yorum metotlarına başvurulması, hukuk eğitiminin soyut kavramlarını kavrama noktasında ihtiyaç duyulan konular arasında sayılacaktır.

“Edebiyat tarihinde yazarların özellikle hukuksal değerler, sorunlar ve adalet değeri üzerindeki; bireysel olarak ya da sosyoekonomik ve toplumsal çatışmaları ve bu çatışmaların olası çözüm olanaklarını trajik bir yapıyla edebiyata aktardıkları görülmektedir. Bu edebiyat yazıları ve onların eserlerinde algılayıp aktardıkları hukuksal örgü ve hukuksal değer tartışmaları, hukukçular ve hukuk öğrencilerine; geçmişin hukuksal sistemiyle hukuk teknikleri ve hukuk kültürleri arasında mukayeseli olarak değerlendirme olanağı yaratır.” (Balkır, 2012: 5).

Edebi metinler, başta bireyin ve toplumun iç çatışmalarını, sorunlarını, algılarını, sevinç ve hüznlerini, korkularını, geçmişle birlikte geleceğe yönelik tasarımları, hukuk ve adalet anlayışlarını, ahlak anlayışını, zaafıları, güçlü yanları estetik bir dille anlatırken olmuş ya da olması muhtemel olayları kurgulayarak problemler sunar ve problemleri mantık çerçevesinde çözüme götürerek ahlaki ve hukuki kurallarla çözmeye çalışır. Bu nedenle hukuk ve hukuk kültürü de edebi eserlerde yerini alır. Edebi alanda okumalar, hukuk eğitimi öncesinde de, hukuk eğitimi sırasında da sonraki dönemlerde de soyut ve somut kavramların daha iyi anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Bu nedenle de “Hukukçunun iyi bir hukuk eğitimi alabilmesi ve iyi bir hukukçu olabilmesi için dil ve edebiyat bilgisine sahip olarak; hangi kelimenin nerede, ne zaman kullanılabileceğini, ne anlama geldiğini ve gelebileceğini bilmesi, böylece dilsel bağlamda, gerektiğinde kullanmak üzere; kavramları anlamak, yorumlamak ve anlatmak konusunda edebî bir yeteneğe sahip olması gerekir.” (Balkır, 2012: 1).

Konusunu hukukun oluşturduğu eserler okuyucunun hukuk bilgisini zenginleştirir. Hukuk eğitimi sadece hukukçu olacılara verilmesi ile sınırlandırılacak bir konu değildir. Toplumun bilgili ve kültürlü olması, hukuk bilimine ve hukukçuya olan ihtiyacı da kısmen azaltacaktır. Aynı zamanda adalet sisteminin işini kolaylaştıracaktır. Edebiyat, dilin imkânlarını kullanarak ikna etme gücüne sahiptir. Dilin anlamını bulduğu en güzel yer edebiyat olduğundan hukuk eğitiminde de büyük öneme sahiptir.

“Hukuku ‘insansız’ öğrendiğimiz zaman hukuk fakültesinden çıktığımız anda sudan çıkmış balığa döneriz. Kanundan ‘yurttaş’, ‘çocuk’, ‘yasa koyucu’, ‘hâkim’, ‘milletvekili’, ‘polis’, ‘taraf’, ‘sanık’, ‘müdahil’, ‘anonim şirket ortağı’, ‘kısıtlı’, ‘nişanlı’, ‘asker kişi’, ‘vergi mükellefi’, vb. olarak tanıdığımız o soyut, o yetki ve görevlerinin veya hak ve yükümlülüklerinin bilincinde olan ya da olmayan makam veya sùje, bir insana dönüştüğü yerde ‘eksik’leşir, yetersizleşir, hatta içeriği boşalır ve hukuksuzlaşır.” (Aydın, 2013: 12).

Edebiyat, hukuku insan ile kurgulayarak insana sunar. Hukuk eğitiminde soyut kavramlar edebiyat aracılığı ile ete kemiğe bürünür. Gerçek hayat ile münasebeti çok geç başlayan bireylerin, öğrendiği soyut konuları edebiyat aracılığı ile somut bir şekilde pekiştirmesi, üzerinde durulması gerekli bir konudur.

3.2.2. Hukuk Mesleğinde Edebiyat

İnsanoğlu ancak bilgi ile ayakta durabilmekte ve bilginin gücü ile varlığa şekil vermektedir. Bilgi, insan hayatını rahatlatmakla birlikte duygu ve düşünce dünyasını da geliştirmektedir. Bu nedenle gündelik bilgiye, sanat bilgisine, dini bilgiye, teknik bilgiye, hukuk bilgisine, bilimsel bilgiye vb. hayatın her safhasında ihtiyaç duymakta, öğrendikleri ile hareket ederken yeni bilgiler üretmektedir. Bütün bu bilgi birikiminin yanında -yani temel bilgi birikimlerinin yanında- mesleki bilginin yeri günümüz hayat şartlarında çok önemlidir.

Günümüzde teknoloji hızla gelişmekte, iletişim ağları dünyayı küçültmektedir. Yaklaşık beş yıl aynı mahallede ikamet edildiğinde -sadece fiziki açıdan- değişim ve gelişim net bir şekilde görülmektedir. Hayatın vazgeçilmezi haline gelen yeni teknoloji ürünleri insanın dört yanını sarmaktadır. Bu nedenle insan, gündelik hayatta daha dikkatli, başkalarının hukukunu çiğnemedi ve kendi hukukunu çiğnetmeden hareket etmek durumundadır.

Bütün bunlar meslek hayatı için düşünüldüğünde özellikle hukuk mesleği gibi alanlarda tam manasıyla gerekenleri yerine getirmek, toplum düzeni için ayrı bir öneme sahiptir. Hukuk mesleğini icra eden ya da edecek olanların mesleki manada aldıkları/alacakları eğitime değinmek gerekmektedir.

Hukuk eğitimi durağan bir eğitim değildir. Zaman, mekân ve güç, hukuk algısını değiştirir ve geliştirir. Bu nedenle de hukuku etkileyen ve yönlendiren olay ve durumları iyi öğrenmek gerekir. Çünkü bir hukukçu, mesleki manada hukuku etkileyen etmenleri değerlendirmek durumundadır. Hukukçunun, mesleğin mantığını çözmek ve karşılaşılan problemlere çözüm önerileri ile yaklaşmak için yeterli ve gerekli bilgi birikimine sahip olması lazımdır.

Hukuk mesleğini icra eden bir insan, hukuk biliminin yanında diğer bilimler hakkında da bilgi sahibi olmalıdır. Psikoloji, sosyoloji, iktisat, siyaset ve edebiyat gibi bilim dalları hukuk mesleği icra edenlerin kendilerini yetiştirmesinde temel hukuk eğitimi kadar önemlidir.

Mesleğinde diğer bilimlerden faydalanarak kendisini geliştirmiş olan bir hukukçu mevcut problemleri rahatça çözenin yanında yeni ihtiyaçlara uygun hukuk düzeni oluşturulmasında da pay sahibi olacaktır.

Mesleğinde başarılı olmak isteyen bir kanun uygulayıcısı veya hukuk eğitimcisi, aynı zamanda iyi bir edebiyatçı ve iyi bir hatip olmak durumundadır. Çünkü dilin yazılı ve sözlü olarak üst düzeyde kullanıldığı, kararların alındığı ve kararların uygulamaya dönüştüğü yer, hukuktur. Hukuk mesleğinde hukukçu, dili ne kadar iyi kullanır, bilgiyi üsluba uygun bir şekilde aktarırsa o kadar başarılı olacaktır. Bu da hukuk mesleğini icra etme yoluna girmiş bireylerin meslek ahlakı ve alan ile ilgili teknik bilgilerin verilmesi yanında onun bilgi ve muhakeme gücünü geliştirecek edebi eserlerin okutulmasına bağlıdır. Meslekte başarılı olunmak için eğitim öğretim döneminde kazanılmış olan okuma alışkanlığı sürdürülmelidir. Okunan kaliteli her eser okuyucunun duygu ve düşünce dünyasını geliştirecek, yazılı ve sözlü ifade gücünü kemale erdirecek, karmaşık olayların çözümü için yeni projeler geliştiren mesleğinin uzmanı hukukçular yetiştirecektir.

Çalışmamızda örnek olarak incelediğimiz edebi eserler, hukuk mesleğini icra etmek amacı ile Anadolu'nun değişik bölgelerine gönderilmiş eser kahramanlarının -adaleti tesis etme adına- çok güzel hayaller kurduğunu; ancak almış oldukları eğitimin yetersiz olduğunu göstermektedir. Bu konuda ideal insan yetiştirmek amacı ile giden kanun uygulayıcılarının eğitimlerinin yetersizliğini kişisel çabaları ile gidermeye çalışmış bazıları ise olaylar ile başa çıkamamış ve geri dönmüştür.

Hukuk mesleğini icra edenler, eserlere tam manasıyla olumlu tipler olarak yansımamıştır. Ya bütün bütün önyargılı olmuşlar ya da yasakçı bir zihniyet ile bilgisizliklerini kanun maddelerine sığınarak gizlemeye çalışmışlardır. Aka Gündüz'ün *İki Süngü Arasında* (1929) isimli romandan örnek verecek olursak "Kanunların, kuralların, usul maddelerinin içinde bunalmış, (...) çömleğe giren

öküzün kafasını kurtarmak için çömleği kırmağı zarar ziyan ve tazminat maddesine uygun bul[up] da öküzin boynunu kestikten sonra yine çömleği kırmağa mahkûm ol[makla]” (Aka Gündüz, 1929: 12) suçlanmış hukuk mesleği icracıları vardır.

Ülkemizde hukuk fakültelerinde verilen hukuk eğitiminin, öğrencileri hukuk bilgi ve terminolojisini öğretmenin ve teorik bilgi vermenin yanında, edebiyatın sunduğu düşünce ve hayal dünyası ile buluşturmanın faydaları vardır. Özellikle dili, üslubu ve konusu yönüyle zamana uygun edebi eserler, yeni bakış açıları sunacak, yeni çözüm yolları ile hukuk mesleğini icra edenlere/edeceklere birikim kazandıracaktır.

Konusu hukuk olan eserlerde, kahramanlar teorik bilgilerle yola çıkmış kanun uygulayıcıların ne gibi problemlerle karşılaşacağını ve bu problemlerin nasıl çözüleceğini gösteren bilgi birikimleri sunmuştur. Bu nedenle muhakeme yeteneğini geliştirecek uzun okumalar yapmanın uygun olacağı görülmektedir. Doğumdan, büyüüp meslek hayatına atılıp mesleği icra edene kadar, bilgi birikiminin kontrollü bir şekilde geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Ancak o zaman yanlış kararlar verme ihtimali azalabilir.

Dört yıl gibi kısa sürede hukuk eğitimini teorik bilgilerle tamamlamış bir hukukçunun teorik bilginin yanında estetik bilgiyi ve dil bilgisini edebiyat aracılığı ile tamamlaması elzem bir durumdur. Muhakeme yeteneği ancak bu bilgilerden sonra istenen seviyeye gelecektir.

Kanun maddeleri matematik mantığı gibi işlemez. Suçun cezası kanunen belirlense de hiçbir suç diğerine benzemez. Bu nedenle hukuk mesleğini uygulama veya öğretme şeklinde icra edenler daima yeni bilgilerle donanmalı, gelişmeleri takip etmeli ve hayal dünyalarını ve muhakeme yeteneklerini geliştirecek eserler okumalıdır.

Hukuk mesleğini icra edenlerin toplumun sorunlarını çözebilmesi için toplumun dilini, dilin yan ve mecaz anlamlarını çok iyi bilmesi gerekir. Bu nedenle edebiyat, dilin bütün imkânlarını okuyucuya sunmakta dilin imkânları yanında kültür ve bilgi birikimini de aktarmaktadır. Edebiyat mecaz dünyasının kapılarını açmaktadır.

Hukuk terminolojisinin öğrenilmesinin zorluğu yanında kavramların bulanıklığı, belirsizliği de bilinmektedir. Mesleği icraya yeni başlamış bireylerin kavramları tam manasıyla bilmesi oldukça zordur. Çünkü hak, adalet ve eşitlik gibi kavramlar soyuttur. Bu soyut kavramları öğrenmenin en güzel yollarından birisi de edebi metinlere başvurmak ve edebi metinlere yansımış hukuki sorunları okumaktır.

Edebi eserlerde “Toplumsal davranış kuralları ve düzenlemeler, adalet ve sosyal haklara ait kavramlar, eşitlik paradoksları, politik emirler, hukuksal yapı, toplum kuralları ve güç ilişkileri, hukuksal yargılama süreçleri, suç ve cezalarla birlikte insanlık tarihinin, geçmiş yönetim ve hukuk sistemlerinin mukayeseli anlatımı en çok önemsenen ve rağbet gören konulardır.” (Balkır, 2012: 6).

İnsanı, hayatı ve kâinatı anlamak için güzel sanatlarla başta da edebiyat ile ilgilenmek gereklidir. Edebiyat ruhun terbiye edilmesinde önemli bir göreve sahiptir. Görünenin ötesindeki manayı yakalayabilmek ve bunu uygulamalarla gerçekleştirmek, edebiyatın sunduğu imkânlardandır. Bu nedenle duygu inceliğini, düşünce inceliğini, üslup uygunluğunu yakalamada edebiyat ve edebi eserlerin yeri önemlidir. Hukuk, aklın ürünü ise edebiyat da mantık ve duyguların ürünüdür. Duyguların terbiyesi davranışların terbiyesini sağlayacaktır.

3.2.3. Hukukun Edebiyatı Sınırlandırması/Yönlendirmesi

Hukukun edebiyatı sınırlandırması/yönlendirmesi ifade özgürlüğü kapsamında incelenecektir. Bu nedenle ifade kavramının açıklanmasında fayda vardır. İfade, Türkçe Sözlükte; “1. Anlatım, 2. Değiş, 3. Bir duyguyu yüz aracılığıyla anlatan belirtilerin bütünü, 4. *Huk.* Mahkemede tanık ve sanıkların olay hakkında sözlü açıklamaları, 5. *Fel.* Dışa vurum” (Türkçe Sözlük, 1998: 1047) şeklinde tanımlanmıştır. İfade, dilimizde anlatım ya da anlatma olarak açıklanabilir (Önal, 2014: 14). Anlatım ve anlatma, mana ve çağrışım bakımından çok geniş kavramlardır. İfade; ifade edilen, ifade eden ve bu ikisinin alıcıda karşılık bulmasıdır. Bu yönü ile ifade iletişim içerisinde kabul edilir.

İfade, insan zihninde düşünce ile başlar, hayal edilir ve kelimelerle yazılı veya sözlü olarak aktarılır. Bir gülün rengi, kokusu, bulunduğu mekân ile münasebeti,

topraktaki suyun gülün dallarına yürümesi, yapraklarının zarıflığı, çağrışımları vb. yönleri, gerçekte var olduğı gibi, hayali olarak insan zihninde de canlanabilir. Gül ile ilgili duygu ve düşüncelerin kelimeler vasıtası ile aktarılması ifadeyi oluşturur. Estetik açıdan duygu ve düşüncelerin aktarılmasında yazılı ve sözlü anlatımdan birisi tercih edilebilir.

Bir insanın duygu ve düşüncelerini yazılı veya sözlü olarak aktarması, başkalarının bu duygu ve düşüncelerden etkilenmesini sağlayabilir. Böylece belirli amaçlarla insanlar yönlendirilebilir. İfadenin bireysel eyleme veya grup eylemlerine olumlu veya olumsuz olarak yönlendirme gücü vardır. İfade kavramı bu yönü ile düşünüldüğünde/incelendiğinde edebiyat ve hukuk disiplinleri için farklı anlamlar yüklenebilmektedir. Her iki disiplinin de malzemesi/sermayesi dil olarak düşünüldüğünde, her iki disiplin için yazılı ve sözlü ifade kaçınılmaz olacaktır. Yazar, şair veya kanun koyucunun düşünceleri estetik olarak ya da kanun maddesi şeklinde aktarılırken dinleyiciyi, okuyucuyu veya suçluyu harekete geçirecektir. Tepkilerin olumsuz, toplumsal düzeni yıkmaya veya bireysel hakların ihlaline yönelik olması durumunda hukuk kuralları yine insan davranışlarını sınırlandırmak veya yönlendirmek için devreye girecektir.

Yazar veya şairin yazılı veya sözlü ifadeleri toplumu bir eyleme yönlendiriyorsa birlik ve bütünlüğü bozuyorsa, maddi ve manevi olarak zarara uğratiyorsa burada ifade özgürlüğü ile ifade özgürlüğünün kapsam ve sınırları hukuk tarafından belirlenecektir.

Sanatçının özellikle sembolik açıdan önem taşıyan değerlere karşı toplumu kışkırtıcı yönde edebi türde eser vermesi, hem kendisinin hem de eserinin kanunlar tarafından sınırlandırılmasını gerekli kılar/kılacaktır.

“İfadenin yöneldiğı dış dünya, ifadenin içeriğı açısından bireylerin yaşamını; toplumsal yaşamı ve dolayısıyla siyasal sistemi etkilemektedir. Bu nedenle fiziksel ve ruhsal sağlığı bozan, mülkiyet kaybına neden olan, kamu düzenini bozan; yaralama, hakaret, iftira, tehdit ve terör eylemlerinin; bununla birlikte nefret ifadelerinin, ırk ayrımcılığının ve çocuk pornografisinin ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmeyeceğı konusunda genel bir kabul bulunmaktadır.” (Kamber, 2012: 9).

İfade özgürlüğü çok geniş anlamlar içeren bir kavramdır. Bu nedenle ifade özgürlüğünü edebi eserlere yansıyan fikirler aracılığı ile sınırlandırmak/yönlendirmek gerekmektedir. Düşüncenin edebi eser ile ifade etme şeklinde sınırlandırarak incelemenin çalışmamız açısından daha uygun olacağı düşünülmektedir. Duygu ve düşüncelerin kanunların sınırlarını belirlediği ölçüde edebi eserler aracılığı ile anlatılması söz konusudur.

Soyut ve somut varlığın etkisi ile meydana gelmiş/gelecek düşünce, yazılı ve sözlü olarak estetik bir kaygı ile anlatılmakta ve aktarılmaktadır. Anlatımın estetik yönü, edebi olmada kriter kabul edilmekte ve bunun dışında kanunlar önünde düşüncenin nasıl anlatıldığından ziyade toplum düzenine etkisi dikkate alınmaktadır.

Yazar ve şairin duygu ve düşüncelerinin kanunların ifade özgürlüğüne tanıdığı sınırları aşmaması, o sınırlar içerisinde kalması telkin edilirken bu sınırları aşan eserler ve eser sahipleri, çeşitli yaptırımlarla karşı karşıya gelmektedir. Edebi eserlerin ima yolu ile anlatma gücü, ifade özgürlüğünün sınırlarını aşabilmekte ve kanun uygulayıcılarını zora sokabilmektedir. Duygu, düşünce ve olayların anlatımında, insanın dışında canlı ve cansız varlıklara başvurulması, bir ideolojinin hayvanların dilinden anlatılması, belki de kurgunun imkânlarından faydalanılması, edebi açıdan ifade özgürlüğünün sınırlarını genişletmektedir.

Roman, hikâye, şiir, deneme, hatıra vb. şeklinde vücut bulmuş fikirler, hukuk tarafından ifade özgürlüğüne tanınmış sınırları daha da genişletebilmektedir. Çünkü yazar veya şairler yazdıkları edebi eserler tarafından hâkim karşısında çıkarıldıklarında kurgunun dünyasını kendilerini koruyucu kalkan olarak kullanmaktadır.

Her sanatçının duygu ve düşüncelerini ifade ederken mutlaka bir amaçları olduğu, her eserin bir amaca hizmet etme yönü ile ortaya çıktığı bilinmektedir. Bazı eserler düşünceleri estetik bir dil ile sunarken yani estetik kaygılar ön planda olurken bazı eserler ise toplumda istenmeyen davranış ve uygulamaları eleştiri amacı ile ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, yazarın niyetine göre ortaya çıkmış eserler, kanunların sınırlarının dışında düşünce özgürlüğünü göz ardı edebilmektedir.

Düşünceler eserler aracılığı ile başkalarına zarar vermediği ölçüde özgürce ifade edilebilir. İfade özgürlüğünün kanunlar aracılığı ile garanti altına alınması bireylerin kendilerini özgür bir şekilde gerçekleştirme amacını taşımaktadır (Kamber, 2012: 27).

Ülkemizde ifade özgürlüğü; Anayasa, Türk Ceza Kanunu, Terörle Mücadele Kanunu ve Basın Kanunun çeşitli maddelerinde düzenlenmiş ve ifade özgürlüğünün sınırları dışına çıkacaklara verilecek cezalar belirlenmiştir. Bu yönü ile yazar ve şairlerin kurgusal metinler oluştururken yasaları takip etmesi ihtiyacı doğmaktadır/doğmuştur.

1982 Anayasasının 25. Maddesi⁵² düşünce ve kanaat hürriyetinin sınırlarını belirtmektedir. Bu maddede özne ‘kimse’ olarak belirtilmiştir. Maddenin öznesi belli değildir. Yani hiçbir ayırım gözetmeksizin herkes her konuda düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz, açıklayan kişi de düşünce ve kanaatlerini yazılı veya sözlü olarak aktarmaktan dolayı kınanamaz ve suçlanamaz. Bu maddenin öznesi edebi eser sahibi olarak düşünüldüğünde, hiçbir yazar ve şair düşünce ve kanaatlerini kurgu yolu ile aktardığı eserlerinden dolayı kınanamaz ve suçlu bulunamaz yorumunu yapmak mümkün görünmektedir.

Anayasanın 26. Maddesi⁵³ ise düşünceyi açıklama, yayma hak ve hürriyeti ile ilgilidir. Yine bu maddenin öznesi de ‘herkes’tir. Herkesin düşünce ve kanaatlerini yayma hakkı 3/10/2001-4709/9 tarih ve sayılı kanunla sınırlandırılmıştır.

⁵² “MADDE 25- Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir.

Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz.”

⁵³ “MADDE 26- Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.

(Değişik: 3/10/2001-4709/9 md.) Bu hürriyetlerin kullanılması, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlandırılabilir.

(Mülga: 3/10/2001-4709/9 md.)

Haber ve düşünceleri yayma araçlarının kullanılmasına ilişkin düzenleyici hükümler, bunların yayımını engellemek kaydıyla, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin sınırlandırılması sayılmaz.

Anayasanın 28. Maddesinde⁵⁴ süreli ve süresiz yayınların sahipleri hakkında yapılabilecek işlemler belirtilirken bu yayınların belirlenen kurallara uymaması durumunda toplanabileceği vurgulanmıştır. Ülkenin bölünmez bütünlüğünü bozmaya çalışan, insanları isyana teşvik eden, bu türde yazı yazan ve dağıtanlar kanun önünde cezalandırılır. Burada edebi eserlerin kanunlara uygun olmayan içerikte hazırlanması durumunda kanunların uygulanabileceği yorumu yapılabilir. Hukukta edebiyat kapsamında hukukun, edebiyatı sınırlama ve eser sahiplerini cezalandırma yetkisine sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Anayasanın 64. Maddesi⁵⁵ kapsamında sanatçı ve sanat eserlerinin korunması, desteklenmesi amaçlanarak bir yönü ile devletin ideolojisine uygun eserlerin yazılması teşvik edilmiştir. Burada asıl vurgulanmak istenen/amaçlanan, kanunların belirttiği ölçüler dışına çıkmadan yapılmış her türlü ifade desteklenir. Kanunların dışına çıkıldığında ise fail, farklı yaptırımlarla karşı karşıya kalacaktır.

Türk Ceza Kanununun 215. Maddesi⁵⁶, inanç, düşünce ve kanaat hürriyetinin kullanılmasını engellemeye yönelik davranışların cezalandırılması hakkındadır. Bu maddede, işlenen suçu ve suçluyu överek kamuoyu oluşturma ve başkalarını tahrik etme düşüncesinden uzaklaştırma amacı güdülmüştür. Aynı zamanda TCK'nın üçüncü bölümü "Devletin Egemenlik Alametlerine ve Organlarının Saygınlığına Karşı Suçlar[ı]" kapsamaktadır. 299. Maddede, bir kişinin basın ve yayın yolu ile Cumhurbaşkanı'na hakaret etmesini suç saymakta ve ceza öngörmektedir. Bir yazar veya şairin kurgu yolu ile oluşturduğu ya da oluşturacağı bir eserde böyle bir hakarete veya imada bulunması, suç sayılmaktadır. Bir şair veya yazarın devletin egemenlik alametlerini, Türklüğü, Cumhuriyeti, devletin kurum ve organlarını yazılı ve sözlü olarak aşağılamasının engellenmesi için uygulanan yaptırımlar belirlenmiştir. TCK'nın 299. 300. ve 301. Maddelerinin öznesi kurguya dayandığı için sıradan bir vatandaş kapsayabileceği gibi bir yazarı veya bir şairi de kapsayabilmektedir.

(Ek fıkra: 3/10/2001-4709/9 md.) Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunla düzenlenir."

⁵⁴ "MADDE 28- Basın hürdür, sansür edilemez. Basımevi kurmak izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz."

⁵⁵ "MADDE 64- Devlet, sanat faaliyetlerini ve sanatçıyı korur. Sanat eserlerinin ve sanatçının korunması, değerlendirilmesi, desteklenmesi ve sanat sevgisinin yayılması için gereken tedbirleri alır."

⁵⁶ "MADDE 215 - (1) İşlenmiş olan bir suçu veya işlemiş olduğu suçtan dolayı bir kişiyi alenen öven kimse, iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır."(TCK)

İfade özgürlüğünün sınırlandırılmasına yönelik çıkarılmış maddeler, Terörle Mücadele Kanununda da yer almaktadır. Terörle Mücadele Kanunun 6. Maddesinde⁵⁷ açıklama ve yayma hürriyeti ile ilgilidir.

Edebiyatın kurguya dayalı dünyasında, düşünce ve olayları meşru gösterme yönü düşünüldüğünde, 6. Maddenin 11/04/2013 tarihli ikinci fıkrasında belirtilen şiddet ve tehdit içeren yöntemlerin meşru gösterilmesine yönelik yayınları basan ve yayınlayanlar cezalandırılmaktadır. Terör örgütlerinin uygulamalarını farklı mantık oyunlarına dayandırarak öykü, roman, tiyatro metni, şiir vb. türlerde kurgulayan ve basılmasını sağlayanlara yönelik müeyyideleri bu madde belirtmektedir. Gayrı meşru bir olayı meşru gösterme düşüncesi yazar ve şairlerin yazılı ve sözlü olarak rahatlıkla ifade edebileceği, kurgulayacağı, estetik bir dil ile sunacağı bir alandır. Kanunlar toplum düzenini sağlayabilmek için bu şekilde kurgulanmıştır.

Edebi eser sahiplerinin yazı faaliyetlerinin sınırlandırılması veya yönlendirilmesi bireyin birey ile ve bireyin devlet ile ilişkilerini düzenlemek amacı ile oluşturulmuştur. Devletin soyut yapısı, kanunlar aracılığı ile korunurken; bireylerin ifade özgürlüğü başlığı altında toplum düzenini bozmaya yönelik çalışmalarının engellenmesi amaçlanmıştır. Burada karşılaşılan en büyük problem; bireyin/yazarın veya şairin yasaklama alana girmesi ya da kanun uygulayıcıların yanlış ve usulsüz yöntemlerinin sanatçıları olumsuz etkilemesidir. Sanatçı, kurguladığı eseri zararlı olarak görmezken, kanun uygulayıcıların hayatı ve olayları algılayış farkından kaynaklanan uyuşmazlıklar ile eseri zararlı görmesi sık karşılaşılan sorunlardan biridir.

Yasaların usulüne uygun bir şekilde uygulanmayışı/uygulanamayışı sanatçının mağdur edilmesi ve mağduriyetinin giderilmemesi bunun yanında sanatçının cezalandırılması söz konusu olmaktadır. Yukarıda da ifade edildiği gibi, sanatçının eseri meydana getirirken suç olarak görmediği/kabul etmediği bir konu, yoruma

⁵⁷ “**MADDE 6** – İsim ve kimlik belirterek veya belirtmeyerek kime yönelik olduğunun anlaşılmasını sağlayacak surette kişilere karşı terör örgütleri tarafından suç işleneceğini veya terörle mücadelede görev almış kamu görevlilerinin hüviyetlerini açıklayanlar veya yayınlayanlar veya bu yolla kişileri hedef gösterenler bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(Değişik ikinci fıkra: 11/4/2013-6459/7 md.) Terör örgütlerinin; cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerini meşru gösteren veya öven ya da bu yöntemlere başvurmayı teşvik eden bildiri veya açıklamalarını basanlar veya yayınlayanlar bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”

açık olduğu için kanun uygulayıcılar tarafından suç olarak görülebilmekte ve sanatçı hâkim karşısına çıkarılabilmektedir. Sanatçıların ifade özgürlüğünün kısıtlanması kanun yapıcıların tereddütlerinden de kaynaklanmaktadır.

Sanatçının suç olarak görmediği; ancak kanun uygulayıcıların eserini toplattığı bir örneği konunun daha iyi anlaşılması için burada inceleyelim. Pınar Kür'ün *Asılacak Kadın* isimli romanı yasaklanmış ve yazar mahkemelik olmuştur. Mahkeme, konu ile ilgili yazardan savunmasını istemiştir. Pınar Kür'ün Ceza Mahkemesine gönderdiği savunma incelendiğinde, yazarın esere yönelik mahkemenin yapmış olduğu iddiaları reddettiği görülmektedir. Eser 1979 yılında ilk defa basıldıktan sonra farklı yıllarda ve farkı yayın evleri tarafından da yayımlanmıştır. 1986 yılında bir filme konu olması ile birlikte 1987 yılında Danıştay kararı ile gösterime girmiş bir eserdir (Kür, 2003: 130).

Yazar, savunmasında, romanı gerçek bir olaya dayanarak yazdığını iddia etmiştir. Ayrıca eserin “ahlakçı bir yaklaşımla yazıl[dığını] belirtmiştir. ‘Cinsel tahrik’le suçlanan eserini ve kendisini savunurken örneklere başvurmuş ve “savaş aleyhtarı bir romanda, cephelelerdeki perişanlığı, acımasızlığı, boşuboşuna ölmenin ve öldürmenin korkunçluğunu betimleyen sahneleri; savaşa kışkırtma olarak nitele[ndirmenin]” (Kür, 2003: 132) yanlışlığını ifade ederek eserini savunmuştur. Yazar, savunmasında, sanatçıyı ve okuyucuyu savunmakla bu tür suçlama ve cezaların yanlışlığını dile getirmiştir.

Yazarın savunmasından anlaşıldığı üzere kitaplara yönelik yasaklamalar politik kararlardır. Kanun uygulayıcıların ufuklarının darlığı nedeniyle hem sanatçılar hem de okuyucular problem yaşarken, adil karar verme işi ise sekteye uğramaktadır. Kanunların toplumu -maddi ve manevi manada- şekillendirme gücü vardır. Bu yönü ile edebiyatın da toplumu şekillendirme özelliği dikkate alındığında; hukuk, kendi kurallarına uygun hareket eden, ya da kendilerini destekleyen mekanizmaları desteklerken, uygun hareket etmeyen şair ve yazarları cezalandırma yoluna gitmektedir.

Yazarlar ve şairlerin kanunlar tarafından baskı altına alındığı, düşünce özgürlüklerinin sınırlandırıldığı dönemlerde edebi eserlerin içeriği, kanunları ve

uygulayıcıları eleştirmeye yönelmektedir. Yazarlara ve şairlere ceza verilmesi, eserlerinin yasaklanması, kanun uygulayıcıların keyfi davranışları olduğu düşüncesi ile eleştirilmektedir. Kanunların ideolojik olması ve bu ideolojinin dışında hiçbir ideolojiyi kabul etmemesi, her dönemde edebi eserler aracılığı ile eleştirilmiştir.

Edebiyatın toplumdaki aksaklıkları eleştirerek gündemde tutmasının yanında; toplumu yasalarla sınırlanan konulara yönlendirmesi, kamuoyu oluşturması, ayırıştırması gibi dil ve kurgudan kaynaklı bir gücü olduğu muhakkaktır. Toplum düzenini bozmaya yönelik her türlü düşünce/eser ve düşünce sahibi, yasalar tarafından sınırlandırılmaktadır.

14 Mart 2012 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren “Edebiyat Eserlerinin Teşvik Edilmesi Hakkında Yönetmelik” ve 25 Aralık 2013 tarihinde yürürlüğe giren “Edebiyat Eserlerinin Desteklenmesi Hakkında Yönetmelik”, edebiyat eserleri ve sanatçılar açısından önemli bir yere sahiptir. Bu yönetmelikler ile Türk edebiyatında özgün eserler ortaya çıkarmak isteyen sanatçıların desteklenmesi amaçlanmıştır.

Edebiyat eserlerinin teşvik edilmesi hakkında hazırlanan yönetmeliğin amacı; “MADDE 1 – (1) Bu Yönetmeliğin amacı; Kültür ve Turizm Bakanlığınca Türk edebiyatının geliştirilmesi çalışmaları kapsamında özgün edebi eser üretecek yazar veya yazarlara projeleri karşılığında maddi teşvik verilmesinin usul ve esaslarını belirlemek, Edebiyat Eserleri Teşvik Projesi Danışma ve Değerlendirme Komisyonunun oluşturulması ile çalışma usul ve esaslarını belirlemektir.” şeklinde tanımlanmış iken, eserlerin desteklenmesi hakkında hazırlanan yönetmeliğin amacı; “MADDE 1 – (1) Bu Yönetmeliğin amacı; Kültür ve Turizm Bakanlığınca Türk edebiyatının gelişimine katkı sağlayacak nitelikteki özgün edebiyat eserlerini üretecek veya bunları yayımlatacak yazarlara sağlanacak maddi destek ile destekten yararlanmaya ilişkin usul ve esasları belirlemektir.” şeklinde belirlenmiştir.

Edebiyat eserlerinin teşviki ve desteğinde yönetmeliklerin belirlediği sınırların olması bazı sanatçılar tarafından olumlu bazıları tarafından da olumsuz

karşılanmıştır. Maddelerin yoruma açık olması, teşvik verilecek yazarların hangi özgün kriterlere göre seçileceği açık ve net olmadığı için bu tür eleştiriler olmaktadır.

3.2.4. Hukukun Edebiyat Eserlerini ve Eser Sahibinin Haklarını Koruması

Edebiyatın hukuk tarafından korunması, fikri mülkiyet hukuku çerçevesinde garanti altına alınmıştır. Bilginin güç olduğu çağımızda, insan hayatını kolaylaştıran, insanın mutluluğunu sağlayacak fikirler üreten, sosyal, kültürel ve eğitim alanlarında yeni bakış açıları geliştiren sanatçıların haklarının korunması ve onların desteklenmesi ihtiyacı doğmuştur. Eserin ve eser sahibinin hukuken korunması geçmiş ve günümüzü yorumlayıp geleceğe ışık tutabilecek sanatçıların yetişmesini de sağlayacaktır/sağlamaktadır.

Ülkemizde, “fikir ve sanat eserlerinin korunması” (Suluk, 2004: 28) Tanzimat sonrası döneme rastlamaktadır. Teknolojinin gelişmesi, fikir ve sanat eserlerinin korunmasını hem zorlaştırmış hem de kolaylaştırmıştır. Eserleri korumanın zor olması, kopyalama ve çoğaltma sisteminin denetlenemez durumda olması, eser yayınlanmadan eser sahibinin dışında kimseler tarafından sahiplenilmesinden kaynaklanmaktadır. Eser ve eser sahibinin korunmasının kolay olması ise elektronik ortamda yazılan eserlerin/edebiyat eserlerinin/edebiyat çalışmalarının takibine yönelik denetim mekanizmasının gelişmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Ülkemizde fikir ve sanat eserlerinin korunmasına yönelik çalışmalar Batının etkisi ile 1850’li yıllarda başlamıştır (Suluk, 2004: 28). Kanunların veya düzenlemelerin hazırlanması ve ilan edilmesi ile bu kanunların uygulamaya konması her zaman farklı dönemlere rastlamıştır. “Fikrî mülkiyet haklarının ekonomideki payının büyümesine paralel şekilde hak arama girişimleri de hız kazanmıştır.” (Suluk, 2004: 29).

Eser sahibinin haklarından bahsedilebilmesi için başlangıçta eser basımının düzenlenmesi gerekmektedir. Hakların, basıma giden yolda denetim altına alındığı ve korunduğu bilinmektedir. Ülkemizde “Yazar hakkından söz eden ilk hukuksal metin, 1850’de çıkan Encümen-i Dâniş Nizamnamesi’dir.” (Ceyhan, 2013: 30). Bu

nizamname ile Türk diline telif ve tercüme eser kazandırmak amaçlanmıştır. Ayrıca dilimize eser kazandıracak sanatçılara mükâfatlar verilmesi planlanmıştır. Buradaki mükâfattan kasıt, para, telif ve tercüme hakkıdır (Çakmak, 2007: 205).

Encümen-i Dâniş Nizamnamesi'nde, yazar hakları hukuki olarak düzenlenmiştir. 1857 yılında ise Matbaalar Nizamnamesi ile yazarın izni olmadan matbaaların eser basamayacağı maddesi yer almıştır. Bu düzenleme ile basım ve yayım da kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda eser sahibine mali ve manevi destek verilmiştir.

Eser sahibinin haklarının hukuken koruma altına alındığı en kapsamlı çalışma 1857 tarihli Telif Nizamnamesidir. Bu düzenleme ile eser sahibi, eseri hakkında ömür boyu imtiyaz hakkı elde etmiş ve haklarını güvence altına almıştır. Kurallara uyulmaması durumunda müeyyide uygulanmasına karar verilerek ceza konusu da gündeme getirilmiştir. Nizamname ile devlet tarafından basılması gerekli kitaplar konusu da gündeme getirilmiş ve yazarın haklarının korunması amaçlanmıştır: "Devletçe tab'ı lazım geldikte kezalik müellifine ne miktar şey verilmesi münasip ise Meclis-i Maarif marifet[y]ile îtâ ettirilerek bastırılacaktır." (Çakmak, 2007: 217).

Telif Nizamnamesi yanında, 1870 yılında 35 maddelik Telif ve Tercüme Nizamnamesi düzenlenmiştir. Bu düzenleme ile birlikte, eser sahipleri yeni eserler için teşvik edilirken tercüme çalışmalarına katılacaklar da önemsenmiştir. Bu nizamname ile çocuk eğitime yönelik neşriyatın desteklenmesi amaçlanırken Türkçenin anlaşılır bir dil yapısına kavuşturulmasına dair düzenlemeler de eklenmiştir. Dilin sadeleştirilmesi ve anlaşılır hale getirilmesine dair çalışmalar bu kapsamda teşvik edilmiştir.

Eser sahibinin mali ve manevi haklarını korumaya dair en kapsamlı çalışma ise 1910 yılında hazırlanmış olan Hakk-ı Telif Kanunu'dur. Bu kanun fikir ve sanat eserleri kanununun çıkarılmasına kadar (1951) yürürlükte kalmıştır. Kanunda, eser sahibin sorumlulukları da belirlenmiştir. Hak sahibinin haklarını devretmede uygulanacak usul ve esaslar yanında hangi durumlarda intihal konusunun gündeme geleceği de maddeler arasında yer almıştır. Bu kanun uygulamada zayıf

kalmış, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (1951) kabul edilmesi ile birlikte yürürlükten kaldırılmıştır.

Fikri mülkiyet haklarının korunmasına yönelik çalışmaların hız kazanması ile birlikte, ülkemizde fikir ve sanat eserlerinin korunmasına yönelik kanun 13.12.1951 tarih ve 7981 sayısı ile hazırlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Her türlü fikri ürünü kapsamamakla birlikte eser ve eser sahibin korunması adına yapılmış önemli bir çalışmadır. Fikir ve sanat eserleri kanunu dönemin şartları ve ihtiyaçları dikkate alınarak 1983, 1995, 2001, 2004, 2008 ve 2014⁵⁸ yıllarında değişikliğe uğramış ve yeni cezai hükümler eklenmiştir.

Kanunun amacı: “Fikir ve sanat eserlerini meydana getiren eser sahipleri ile bu eserleri icra eden veya yorumlayan icracı sanatçıların, seslerin ilk tespitini yapan fonogram yapımcıları ile filmlerin ilk tespitini gerçekleştiren yapımcıların ve radyo-televizyon kuruluşlarının ürünleri üzerindeki manevi ve mali haklarını belirlemek, korumak, bu ürünlerden yararlanma şartlarını düzenlemek, öngörülen esas ve usullere aykırı yararlanma halinde yaptırımları tespit etmektir.” (Suluk, 2004: 219). şeklinde açıklanmıştır. Burada sadece edebiyat eserleri söz konusu edilmemiştir. Çünkü aynı kanunun ‘Tanımlar’ bölümünde “a) Eser: Sahibinin hususiyetlerini taşıyan ve ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanatlar veya sinema eserleri olarak sayılan her nevi fikir ve sanat mahsullerini, b) Eser sahibi: Eseri meydana getiren kişiyi⁵⁹.” (Suluk, 2004: 220) şeklinde tanımlanmıştır. Burada edebiyatın veya edebiyatçının ayrı bir madde olarak değil, genel tanım içerisinde yer aldığı görülmektedir.

⁵⁸ 1951 yılında hazırlanıp yürürlüğe giren Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’nda en son değişiklik 11.09.2014 tarihinde kanunun 47. Maddesinde yapılmıştır. Son değişiklikle birlikte madde şu şekildedir:

“Bakanlar Kurulu kararı ile memleket kültürü için önemi haiz görülen eserler üzerindeki haklar, hak sahiplerinin münasip bir bedel talep etme hakları saklı kalmak kaydıyla, eser sahibinin ölümünden sonra, koruma süresinin bitiminden önce, kamuya mal edilebilir. Bu hususta karar verilebilmesi için eserin, Türkiye’de veya Türkiye dışında Türk vatandaşları tarafından vücuda getirilmiş olması gerekir.

Bakanlar Kurulu kararında;

1. Eser ve sahibinin adı,
2. Hakları kullanacak makam veya müessese,
3. Hak sahiplerine, talep üzerine ödenecek bedelin nasıl belirleneceği ve bu bedelin hangi kurum tarafından ödeneceği,
4. Eserden gelir elde edilmesi hâlinde bu gelirin hangi gayelere tahsis edileceği, yazılır.

Bakanlar Kurulu kararında belirtilen eserin, topluma ulaşması sağlanacak şekilde yayımlanması zorunludur.”(Madde 47 – (Değişik: 10/9/2014 - 6552/87 md.)”

⁵⁹ “Kişiden” önce belirtilmiş olan “gerçek” ibaresi, 03.03.2004 tarihli ve 5101 sayılı Kanunun 28’inci maddesiyle metninden çıkarılmıştır.

Fikir ve sanat eserlerinin çeşitleri 7/6/1995 tarih ve 4110 sayısı ile ilim ve edebiyat eserinin tanımı “Herhangi bir şekilde dil ve yazı ile ifade olunan eserler.” (Suluk, 2004: 221) şeklinde tanımlanmıştır.

Fikir ve sanat eserleri kanununa göre, düşünülmüş ancak düşünce olarak kalmış, yani fiziki âlemde bir karşılığı bulunmayan düşünceler eser olarak kabul edilemez ve kanun korumasına tâbi tutulmaz. “İdrak edilebilir seviyede belirginleşen ya da dış dünyaya yansıyan fikirler objektif şartı karşılamış demektir.” (Suluk, 2004: 49).

Fikir ve sanat eserleri kanunu ile birlikte, zamanın ve şartların oluşturduğu ihtiyaçlar doğrultusunda eser ve eser sahibinin hakları hukuken garanti altına alınmıştır. Kanunun ilanından sonraki dönemlerde fikir ve sanat eserleri ile ilgili suç işleyenlere verilecek cezalar gözden geçirilmiş ve yaptırımlar ağırlaştırılmıştır.

Kanunun 71. Maddesinde suçlar, “manevi haklara tecavüz, mali haklara tecavüz ve bağlantılı haklara tecavüz” şeklinde genişletilmiştir. Fikir ve sanat eserleri kanununda, eser sahibinin hakları dört maddede düzenlenmiştir. Kanunun üçüncü bölümü ‘Fikrî Haklar’ olarak belirlenmiş ve eser sahibinin hakları şu şekilde açıklanmıştır:

Eser sahibinin manevi hakları “1- Umuma Arz Salahiyeti, 2- Adın Belirtilmesi Salahiyeti, 3- Eserde Değişiklik Yapılmasını Menetmek, 4- Eser Sahibin Zilyed ve Malike Karşı Hakları” (FSEK, 1951, m. 71) şeklinde sınıflandırılmıştır.

Umuma Arz Salahiyeti 14. Maddede bir eserin umuma arz edilme zamanını, arz edilme tarzını, eserin içeriği hakkında bilgilendirilmesini eser sahibinin yapabileceği belirtilmiştir. Bu maddede 2001 yılında büyük bir değişiklik⁶⁰ yapılmıştır.

⁶⁰ “(Değişik: 21/2/2001 - 4630/8 md.) Eserin umuma arz edilmesi veya yayımlanma tarzı, sahibinin şeref ve itibarını zedeleyecek mahiyette ise eser sahibi, başkasına yazılı izin vermiş olsa bile eserin gerek aslının gerek işlenmiş şeklinin umuma tanıtılmasını veya yayımlanmasını menedebilir. Menetme yetkisinden sözleşme ile vazgeçmek hükümsüzdür. Diğer tarafın tazminat hakkı saklıdır.” şeklinde değiştirilerek eser sahibinin itibarı ve şerefi de kanun maddesi ile korunmuştur.

Adın Belirtilmesi Salahiyeti⁶¹, kopyalama yoluyla çoğaltılan ve özellikle ticari yönü ile istismar edilen hakların korunduğu ve yetkinin eser sahibine verildiği bir husustur. Bu maddeye 1995 yılında bir ekleme yapılarak özellikle mimari yapılarda silinmeyecek bir şekilde eser sahibinin isminin yazılması kararlaştırılmıştır.

Eser sahibin mali hakları ise 20, 21, 22, 23 ve 24. Maddelerde belirtilmiştir. İşleme, yayma, temsil, işaret, ses ve/veya görüntü nakline yarayan araçlarla umuma iletim hakkı belirtilmiştir.

Eser sahibinin mali ve manevi haklarının korunması, onun daha verimli çalışmasını ve emeğinin hukuken koruma altına alındığı güvenini sağlayacaktır. Bir roman yazarının haklarının kanun tarafından korunması onun eser yazma başarısını etkileyecektir.

Teknolojinin gelişimi ile orantılı olarak sanatçı/yazar/şair haklarının daha iyi korunması, mali ve manevi yönden garanti altına alınması gerekliliği doğmuştur. Bir yazarın yayın evine göndermiş olduğu bir eserin gerçek sahibi adına değil de başka bir kişi adı ile yayınlandığı örneklerine rastlandığı günümüzde, konunun önemi daha da anlaşılmaktadır.

Teknolojinin eser hırsızlığında sunduğu imkânlar düşünüldüğünde kanunların eser sahiplerinin haklarını koruması için daha kapsamlı ve titiz düzenlenmesi gerekmektedir. Bilgisayar ortamında yazılmakta olan bir romanın eser sahibinden habersiz bir şekilde bilgisayara girilerek başka kimselerin eseri imiş gibi basıldığı haberlerinin yaygınlaştığı günümüzde, asıl eserin ve eser sahibinin haklarının her türlü korunmaya muhtaç olduğu görülmektedir.

⁶¹ **Madde 15** – Eseri, sahibinin adı veya müstear adı ile yahut adsız olarak, umuma arz etme veya yayımlama hususunda karar vermek salahiyeti münhasıran eser sahibine aittir.

Bir güzel sanat eserinden çoğaltma ile elde edilen kopyelerle bir işlenmenin aslı veya çoğaltılmış nüshaları üzerinde asıl eser sahibinin ad veya alametinin, kararlaştırılan veya adet olan şekilde belirtilmesi ve vücuda getirilen eserin bir kopye veya işlenme olduğunun açıkça gösterilmesi şarttır.

Bir eserin kimin tarafından vücuda getirildiği ihtilaflı ise, yahut her hangi bir kimse eserin sahibi olduğunu iddia etmekte ise, hakiki sahibi, hakkının tesbitini mahkemeden istiyebilir. (FSEK, 1951: md. 15).

3.2.4.1. İntihal ve Eser Sahibinin Hakları

İntihal, günümüzde eser sahiplerinin karşılaştığı problemlerin başında gelmektedir. Edebiyat araştırmalarında özellikle araştırmacının eser sahibinin haklarının sınırlarını bilmesi ve çalışmalarında bu durumu dikkate alması gerekmektedir. Dijital ortamlarda çalışma yapılırken kopyalama ve yapıştırma teknikleri ile farkında olarak ya da olmayarak yapılan küçük intihaller zamanla daha büyük intihallerin yapılmasına yol açmaktadır.

Mananın kısmen değiştirilmesi ile yapılan intihalin yanında manası değiştirilmeden, sadece kelimeleri değiştirilerek yapılan intihaller vardır. İntihalde kelimeler ile yapılan ‘selh’ denmiştir. Selh ise Arapçada ‘deri yüzmek’ manasında kullanılmaktadır (Karataş, 2004: 236).

Matbaa ve kopyalama yoluyla çoğaltmanın sınırlı olduğu dönemlerde intihal daha çok şiirde ve şiirde mısra üzerinden yapılmıştır. Günümüzde ise bütün edebi türlerle birlikte edebiyat araştırmalarında sıklıkla karşılaşılan bir problem haline gelmiştir. Bir eserin bölümünün, paragrafının cümle veya dizesinin kaynak gösterilmeksizin kullanıldığı durumlar da vardır.

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’nda intihalin suç teşkil ettiği belirtilmiştir. Kanunun 71. Maddesinde Manevi, Mali ve Bağlantılı Haklara Tecavüz⁶² başlığı altında

⁶² “**Madde 71 – (Değişik: 23/1/2008-5728/138 md.)** Bu Kanunda koruma altına alınan fikir ve sanat eserleriyle ilgili manevi, mali veya bağlantılı hakları ihlal ederek:

1. Bir eseri, icrayı, fonogramı veya yapımı hak sahibi kişilerin yazılı izni olmaksızın işleyen, temsil eden, çoğaltan, değiştiren, dağıtan, her türlü işaret, ses veya görüntü nakline yarayan araçlarla umuma ileten, yayımlayan ya da hukuka aykırı olarak işlenen veya çoğaltılan eserleri satışa arz eden, satan, kiralamak veya ödünç vermek suretiyle ya da sair şekilde yayan, ticarî amaçla satın alan, ithal veya ihraç eden, kişisel kullanım amacı dışında elinde bulunduran ya da depolayan kişi hakkında bir yıldan beş yıla kadar hapis veya adli para cezasına hükmolunur.
2. Başkasına ait esere, kendi eseri olarak ad koyan kişi altı aydan iki yıla kadar hapis veya adli para cezasıyla cezalandırılır. Bu fiilin dağıtmak veya yayımlamak suretiyle işlenmesi hâlinde, hapis cezasının üst sınırı beş yıl olup, adli para cezasına hükmolunamaz.
3. Bir eserden kaynak göstermeksizin iktibasta bulunan kişi altı aydan iki yıla kadar hapis veya adli para cezasıyla cezalandırılır.
4. Hak sahibi kişilerin izni olmaksızın, alenileşmemiş bir eserin muhtevası hakkında kamuya açıklamada bulunan kişi, altı aya kadar hapis cezası ile cezalandırılır.
5. Bir eserle ilgili olarak yetersiz, yanlış veya aldatıcı mahiyette kaynak gösteren kişi, altı aya kadar hapis cezası ile cezalandırılır.
6. Bir eseri, icrayı, fonogramı veya yapımı, tanınmış bir başkasının adını kullanarak çoğaltan, dağıtan, yayan veya yayımlayan kişi, üç aydan bir yıla kadar hapis veya adli para cezasıyla cezalandırılır.

intihal yapanlar hakkında hem para cezası, hem de hapis cezası hükümleri verilmiştir. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda, 71/4'te "32, 33, 34, 35, 36, 37, 39 ve 40. Maddelerdeki hallerde kaynak göstermeyen veya yanlış yahut kifayetsiz veya aldatıcı kaynak gösterenler hakkında özellikle hüküm konmuştur (Suluk, 2004: 262).

İntihal kelimesi 'çalıntı' kadar çağrışımı geniş olmasa da özellikle akademik araştırmalarda kullanılan bir kavram haline gelmiştir. Çalışmamızın sınırları içerisinde intihal eser sahibinin haklarını gündeme getiren bir durumdur.

Ülkemizde son yıllarda intihal giderek yaygınlaşmaktadır. İntihalin giderek yaygınlaşmasında sadece kişiler değil, bunun eğitimini vermeyen kurumlarının da payı bulunmaktadır. Çünkü intihali gerçekleştiren her kişi bunu bilinçli olarak yapmamaktadır. Neyin intihal olduğunu, neyin olmadığını bilmediği için de araştırmacılar yanlış yapmaktadır. Bilimsel bir eserin nasıl yazılacağı, doğru bir şekilde atfın ya da alıntının nasıl yapılacağı konusu da net olarak tanımlanamamaktadır. Bu da intihal ile ilgili bir dizi hatayı beraberinde getirmektedir.

İntihali engellemenin en güzel yolu öğrenciye bilimsel bir eser nasıl hazırlanmalı konusundaki eğitimin zorunlu olarak verilmesidir. Bu dersi alan öğrenci, en azından intihalin ne olduğunu bilecek ve bunun bir suç olduğunu anlayacaktır. Aşağıda intihalin ne olduğunu bile bilmeyen; ama hazırladığı yüksek lisans tezinde yer yer intihale bulaşan bir öğrencinin durumu üzerinden konu anlatılmaya çalışılacaktır.

X üniversitesinde A adlı kişi yüksek lisans yapmaktadır. Kendisi yüksek lisans ders aşamasında *Etik Kuralları ve Bilimsel Bir Eser Nasıl Hazırlanmalı?* konusunda herhangi bir ders almamıştır. A adlı kişi, tez çalışmasında B adlı bir öğrencinin Y adlı üniversitede hazırladığı yüksek lisans tezinden faydalanır. A adlı kişi, B adlı

Bu Kanunun ek 4'üncü maddesinin birinci fıkrasında bahsi geçen fiilleri yetkisiz olarak işleyenler ile bu Kanunda tanınmış hakları ihlâl etmeye devam eden bilgi içerik sağlayıcılar hakkında, fiilleri daha ağır cezayı gerektiren bir suç oluşturmadığı takdirde, üç aydan iki yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Hukuka aykırı olarak üretilmiş, işlenmiş, çoğaltılmış, dağıtılmış veya yayımlanmış bir eseri, icrayı, fonogramı veya yapıyı satışa arz eden, satan veya satın alan kişi, kovuşturma evresinden önce bunları kimden temin ettiğini bildirerek yakalanmalarını sağladığı takdirde, hakkında verilecek cezadan indirim yapılabileceği gibi ceza vermekten de vazgeçilebilir." (FSEK).

öğrencinin tezine yer yer atıf yapar; ama bazı yerlerde atıf yapmaz. Bu durumu fark eden B adlı öğrenci A adlı kişi hakkında, yüksek lisansı bitirdiği, görev yaptığı, doktora yaptığı üniversitelere ve YÖK'e durumu anlatan bir dilekçe yazarak şikâyetçi olur ve A adlı kişi hakkında soruşturma açılmasını ister.

B adlı kişi üç kurumda A adlı kişiden şikâyetçi olabilir mi? Şikâyet kayıtlara düştükten sonra hukuki süreç nasıl işler? Öncelikle bir kuruma intihalle ilgili bir şikâyet geldiğinde üniversite bunda kayıtsız kalamaz. Durumu YÖK'e bildirerek kişi hakkında bir ön inceleme başlatır. Esasen B adlı kişinin şikâyeti üzerine YÖK bir incelemenin yapılmasını ve bunun hangi kurum tarafından yapılacağını belirlemelidir. Ancak B adlı kişinin üç ayrı kuruma şikâyeti üzerine A adlı kişiye üç ayrı soruşturma başlatılır. Üç ayrı üniversitede yürütülen soruşturma neticesinde A adlı kişinin suçsuz olduğu kanaatine varılarak hakkında herhangi bir ceza öngörülmez. Ancak her üniversite farklı kararlar alarak bu sonuca varırlar. YÖK, intihalle ilgili davalarda profesör ve doçentin altındaki kadrolarla ilgilenmez. Bunun için bu davada kararı üniversitelere bırakır. Çünkü A adlı kişi Araştırma Görevlisi unvanına sahiptir.

A adlı kişinin çalıştığı üniversitede soruşturma başlatılmadan önce hakkında bir ön inceleme yapılır. Bu incelemede üniversite dışından üç ayrı profesörden oluşan bir komisyon atanır. Durumun objektif olarak incelenmesi için üniversite dışından üyeler seçilir. Komisyon iki tez çalışmasını inceledikten sonra A adlı kişinin yaptığı hatayı akademik beceriksizlik olarak değerlendirir. Ancak hukukta akademik beceriksizlik diye bir tabir yoktur. Komisyon intihali yapan bir kişinin intihal yaptığı eserine kesinlikle kaynakçaya koymayacağını düşünmektedir. A adlı kişi ise B adlı kişinin tezine hem metin içinde hem de kaynakçada atıf yaptığı için komisyonun bu düşüncesinden faydalanarak ceza almaktan kurtulur. Komisyonun bu düşüncesi, hukukta yeri olmasa da aslında doğrudur. Çünkü gerçekten intihali bilinçli yapan kişi, intihal yaptığı eseri kaynakçaya koymaz. Eğer atıf yapmış ve kaynakçaya eserin adını koymuşsa zaten bu intihal olmaktan çıkar. İntihalde esas olan alınan alıntının kaynağını belirtmeyip, kendisine mal etmesidir.

A adlı kişinin yüksek lisans yaptığı üniversiteden bir üye üniversite dışından ise iki üye seçilerek bir komisyon kurulur. Komisyon alıntılarının yapıldığı yerlerin giriş

kısmı olduğunu, birçok eserde aynı bilgilerin bulunduğunu belirterek A adlı kişinin alıntılarını intihal olarak değerlendirmez. Komisyon, tezin esas konusu ile ilgili bir şikâyetin olmadığını görünce bu düşünceyi haklı bulmuştur. Son olarak A adlı kişinin doktora yaptığı üniversitede ise şikâyet dilekçesi dikkate alınmamıştır. Çünkü öğrencinin işlediği suç farklı bir dönemde ve farklı bir üniversitede gerçekleşmiştir.

Peki, bütün soruşturmalardan aklanarak çıkan kişinin hiç suçu yok mudur? Elbette vardır. Kişinin en büyük suçu, B adlı kişiden yaptığı alıntıların kaynağını bulduğundan, ona atıf yapmasına gerek olmadığını düşünmesidir. Öncelikle A adlı kişi, tezden yaptığı hiçbir alıntıyı kendisine mal etmemiş mutlaka bir atıf yapmıştır. Ancak bilgileri B adlı kişinin tezinden alıp, atfı onun verdiği kaynaklara yapmıştır. Çünkü alıntıların doğrudan alındığını düşünerek, nasıl olsa bütün kaynaklarda aynı bilgiler verilir, ifadeler değiştirilmez şeklinde düşünmüştür. Sıkça karşılaşılan sorunlardan birisi, araştırmacıların okumadığı hatta hiç görmediği kaynakları görmüş gibi eserlerinde kullanmaları ve dipnotlar vermeleridir. A adlı kişinin yaptığı en büyük hata budur. Bu intihal midir diye sorarsanız intihaldir. Çünkü iyi niyetli intihal ya da bilinçsiz intihal diye bir şey yoktur.

A adlı kişi suçunun farkına varır, artık cümleleri kendi kuracak ve sadece gördüğü, incelediği kaynaklara atıf yapacaktır. Bir eserden alıntı yaparken birçok kişi alıntı yaptıktan sonra o alıntıyı aldığı yeri kaynak göstermesi gerekirken, alıntı yaptığı yerin dipnotundaki kaynağa atıf yapmaktadır. Kendince çalışması böyle daha orijinal ve özgün olacak, ayrıca ana kaynaklardan faydalanmış gibi görünecektir. Bu büyük bir hatadır. Kişi sadece gördüğü esere atıf yapar, onun kaynaklarına bakarak orada ne yazıldığını bilemez. İntihalden kaçınmanın en iyi yolu cümleleri kendi ifadeleri ile kurmak ve sadece gördüğü kaynağa atıf yapmaktadır.

Üniversitelerde bilimsel eser nasıl hazırlanmalı dersleri ya etik kurallarının öğretilmesi, intihalin bir suç olduğu sadece adli bir vaka olmadığı öğrenciye öğretilenirse kısmen intihal önlenir. Kısmen diyoruz, çünkü bazıları bunu bilinçli bir şekilde yapmaktadır. Bunları da önlemenin bir yolu *iThenticate*, *cross check* gibi intihal programların yayınlaştırılmasıyla olabilir.

İntihal olayıyla anılan bir kişi tamamen suçsuz olsa da diğer insanların gözünde şüphe ile yaklaşılacak bir insan olabilir. Bilinçsiz bir şekilde yapılmış bir işten dolayı vicdan azabı çekebilir. Kişi hırsız olarak anılabilir ve ne kadar başarılı çalışmalar meydana getirse de şüphe duvarlarının arkasında kalabilir.

Edebiyat fakültelerinde dört yıl lisans, iki yıl yüksek lisans ve yaklaşık dört/altı yıl doktora eğitimi verilmektedir. Bu eğitim verilirken edebiyat eserlerinin fikir ve sanat eserleri kanunu çerçevesinde korunduğunun bilinmesi de gerekmektedir. Ülkemizde edebi eser sahiplerinin yayın evleri ile eser hakkında problem yaşadığı bilinmektedir. Bunun yanında bir yazar veya bir şair, sanatçı olarak hangi haklara sahip olduğunu bilmelidir. Bu nedenle üniversitede en azından fikir ve sanat eserleri kanunun ders olarak verilmesi öğrencilerin birer vatandaş olarak görev, hak ve sorumluluklarının bilincinde olmayı öğretecektir.

Eser sahibinin mali ve manevi haklarının korunması için çıkarılan kanunlar, cezaların ağırlaştırılması vb. çalışmaların özünde insanların adil bir şekilde hak hırsızlığı, fikir hırsızlığı yapmadan yaşamını devam ettirmesi vardır. Daha fazla kazanma hırsının bütün değerlerin üzerinde olduğu bir dönemde, hak ihlalleri artacaktır. Hak ihlallerini asgariye indirmenin yolu da kolay değildir. Gelenek ve görenekler, kültür, iş ahlakı, eğitim, refah seviyesi, adalet mekanizması ve zihniyetin topluca etkin bir şekilde insana doğruyu ve ahlaki olanı göstermesi gerekmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

İnsanın insanla ve insanın eşya ile ilişkisinin hayat, insan ve varlık çerçevesinde düzenlenmesinde hukukun tek renkli dili, soyut oluşu, aklın ürünü olması hasebi ile sebep sonuç ilişkisini merkeze alması söz konusudur. Hukukçu soyut kuralların içerisine somut bir olayı yerleştirirken çok boyutlu düşünmek durumundadır. Bu nedenle hukukçunun empati yapabilmesini sağlayacak ancak edebiyattır. Hukukçu, matematiksel düşünürken edebiyat onu farklı bir atmosfere ulaştırabilir.

Sanatçının hayal dünyası, edebi eserlerde ete kemiğe bürünerek hukukçuya hassasiyet kazandırabilir. Edebiyat, hukukçunun yanında, okuyucuya hukukun tek renkli yüzünü çok renkli bir tabloda sunacak bir disiplindir. Adaleti sadece hukuk kurallarının sınırları içerisinde aramaya çalışmak, kuralların adaletini verebilecekken, edebiyatın adalet düşüncesinin oluşumu ve yayılmasında üstlendiği rol küçümsenmemesi gereken bir durumdur. Adaletin sağlanmasında hukukun kuralları yanında edebiyatın kurgusuna ihtiyaç vardır.

Evlilik konusunda medeni kanunun uygulanmadığı, aynı zamanda geleneksel evlilik kurallarının yazısız da olsa yaptırım gücünün olduğu bir konuyu, değerler üzerinden sorgulayan, aynı zamanda medeni kanunun evlilik konusunda vermiş olduğu yetkinin yanlış kullanılması sonucu dağılmış bir aileyi örnek vererek eleştiren bir yazar, bazen kanun koyucuların kolay fark edemeyeceği toplumsal bağları dil aracılığı ile kurgulayarak anlatabilir. Burada kanun koyucuların toplumu kılcallarına kadar tanınması, bilmesi ve ona göre kanun çıkarmasında, edebi eserin rolü ön plana çıkmaktadır. Sanatçı, içinde bulunduğu toplumu ne kadar iyi tanır ve eserine yansıtırsa o kadar etki gücüne sahip olur. Aynı zamanda kanun koyucu içinde yaşadığı toplumu ne kadar iyi tanırsa kanunların kabulü ve uygulanması o kadar rahat olur. Ülkemizde kan davalarının kanunlar ile önlenememesinin sebeplerinden birisi de kanunların çözüme yönelik hazırlanmamış olmasıdır.

Edebiyat, davranış kurallarının sunulmasında faydalı bir disiplindir. İki kilo elmanın mı yoksa bir tebessümün mü daha değerli olduğunu ya da hangi durumlarda hangisinin değerli olduğunu edebi eserlerin kurgusu içinde ifade etmek mümkün iken hukuk kuralları ile bir toplumda bu ikisinden hangisinin değerli olduğunu

anlatmak zordur. Aynı zamanda edebiyat toplumsal hafızayı canlı tutan önemli bir disiplindir.

Yazarın toplumu harekete geçirme özelliği vardır. Toplumun hislerini harekete geçirerek olay çıkarma, olaylara tepki verme gücü vardır. Yasaların sunduğu düzenin dışında başka düzenlerin olduğunu anlatma yönü vardır. İnsanın hisleri ile davranış kuralları arasındaki ilişkiyi en iyi gösteren, tasvir eden ve bunu insanların iyi, güzel, doğru ve ahlaki manada anlayışına sunan edebiyattır. Yasalar/kanunlar insanı aklanmış gösterebilir. Ancak suçlu ya da zanlının vicdanlarda aklanmış olması konusunu yazar yine insanların vicdanına sunar. Yazar, yüzyılların birikimini yeniden yoğunlaştırarak insanın mutlu ve huzurlu bir yaşam sürebilmesi için kurguya dayalı dünyalar oluşturabilir. Aynı zamanda farklı kültürlerin özelliklerini, yeniliklerini, devrim niteliği taşıyan fikirlerini topluma aşılama rolünü üstlenebilir.

Edebiyatın iyiye, güzele ve barışa yönlendirme gücü olduğu kadar, kötü olana, çatışmaya ve savaşa yönlendirme gücü de vardır. Bu nedenle iktidarlar/ülke yöneticileri edebiyatçıları desteklemiş, onlara bazı haklar tanımış ve ideolojilerini benimsetme adına sanatçılardan yardım istemişlerdir. Yazar, iktidarın sunduğu ideolojiye uygun eser verirse mükâfatlandırılırken bu kurala uymazsa eserleri zararlı görülmüştür.

Kanunlar hazırlanırken kanun koyucunun her muhtemel olay için çözüm üretmeye çalışması çok sayıda maddeyi gündeme getirmiştir. Her somut olay için bir çözüm önerisi düşünülmesi, kanun maddesi hazırlanması, çözümü zorlaştırmış ve sistemi hantallaştırmıştır. Bu nedenle günümüzde soyut kurallar istenmekte ve karşılaşılabilecek olay için kanunların yorumlanması ön plana çıkmaktadır. Yorum sayesinde hukuk, canlılığını korumakta ve hayatın karmaşık problemlerine çözümler sunulmaktadır.

Edebi eserlerin kurguya dayalı eserler olduğunu belirtmiştik. Sanat eserlerinin temel vasfı kurgudur. Her roman, hikâye, şiir, masal, destan, tiyatro metni, özünde kurguya dayalı birer metindir. Edebi eserlerde olay örgüsü, kişiler arası ilişkiler, zaman, mekân ve bütün unsurlar kurgu yoluyla birleştirilir. Amaç, anlatma ve

gösterme olunca, kurgu devreye girer. Yazar anlatmak istediği olayı anlatacak birini kurgular. Anlatıcı bütün unsurları kendi özelliğine göre sıralar ve yansıtır.

Edebi eserlerin kurgusunda asırdan asra değişiklikler olabilir/olmuştur. Tanzimat dönemi mahsulleri incelendiğinde bu dönem eserlerinin basit bir kurgu çerçevesinde oluşturulduğu görülecektir. 1960 sonrası eserlerde ise daha karmaşık olaylar kurgulanmıştır. İletişimin hızla gelişmesi, sanatçının ilgi alanını genişletmiştir. Böylece sınırlı olan zihin dünyası genişlemiş ve bir şehrin elektrik veya su sistemi gibi karmaşık hale gelmiştir.

İlk insandan günümüze kadar ses veya yazı ile oluşturulan bütün metinlerin iki gruba ayrıldığı ifade edilmektedir. Gerçek hayattan izler taşıyan, bu hayatla birebir ilişkisi olan metinler ve gerçek hayatla dolaylı olarak ilişki içerisinde olan metinler vardır. Bu metinlerden ilkinde kullanımlık, ikincisine de kurmaca metinler denmektedir/denmiştir. Kullanımlık metinler daha çok toplumların sosyal, siyasi, ekonomik, askeri, kültürel vb. hayatlarını kolaylaştıran veya düzenleyen metinlerdir. Bunlar içerisinde konumuzla doğrudan ilgili olduğu için hukuk metinlerini kullanımlık metinler içerisinde saymak mümkündür.

Kullanımlık metinlerin değişen şartlarla eskimesi, geçerliğini yitirmesi, geliştirilmeye ihtiyaç duyulması söz konusudur. Burada anayasa önemli bir örnektir. Anayasanın değiştirilmesi çalışmaları, kullanımlık metinlerin zamanla eskidiğini göstermektedir. Kullanımlık metinler de zamanın şartları dikkate alınarak kurgulanmıştır. Kurgusal metinler ise doğrulanmak zorunda olmadığından veya evrensel konuları ele alarak kurguya dayalı oluşturulduğundan klasikleşebilmektedir. Efsanelerden destanlara, masallardan komedi dram ve şiire, romanslardan hikâye ve romana hatta postmodern romana kadar bütün metinler kurguya dayalıdır ve eskimemektedir. Bu metinlerin bütün unsurları gerçeklikten izler taşımakla birlikte kurgudur.

Hukukta kurgu konusu, edebiyattaki kurguya benzemekle birlikte, ayrılan yönleri de vardır. Bir davanın, davacının lehine veya aleyhine sonuçlanabilmesi için yargıcın olayı zihninde kurgulaması söz konusudur. Bu çerçevede, avukata veya savcıya bu kurgunun şekillenmesinde bazı görevler düşer. Yargıç veya avukat,

olayın görgü tanığı olmadığı için davacıdan edinilen bilgilere ve diğer belgelere aynı zamanda tanıklara başvuracaktır. Avukat veya yargıcın elde ettiği bilgi davanın kazanılması veya kaybedilmesine yönelik bir kurgudur. Burada dilin önemli bir fonksiyonu bulunmaktadır. Dilin gerçekçi ve inandırıcı olması, ikna yönünün kullanılması, sonucu etkileyecektir.

Edebiyat ve hukuk, olması gereken dünyayı kurgular. Olması gereken dünyanın kurgulanması ve bu kurgunun gerçekleştirilmesine yönelik çalışmalarda edebiyat ve hukukun yöntemleri farklılaşacaktır. Hukuk, kurguladığı dünyayı gerçekleştirmeye çalışırken müeyyideye başvuracak edebiyat ise kurgusal dünyasında, olması gereken dünyanın hayallerine taraftar bularak, kamuoyu oluşturarak, bu yolla gerçekleştirme yoluna gidecektir.

Hukuk eğitiminde öğrencilerin soyutlama yeteneklerinin geliştirilmesinde kurguya başvurulması söz konusudur. Aynı zamanda hukuk eğitiminde edebiyat biliminden yararlanılması, hukukun edebiyatın kurgusundan elde ettiği bilgiler ile farklı bakış açıları geliştirebileceği söylenebilir. Bu durum hukuk öğrencilerine, öğreticilerine ve uygulayıcılara geniş bilgiler sağlayacaktır.

Dil iki disiplin için de ham maddedir. Bu ham maddeyi iki disiplin, farklı üsluplarla inşa eder. Edebiyat ve hukuk kendi alanlarını inşa ederken aynı zamanda sözcük bilgisinde farklar meydana gelmektedir. Sözcüklerdeki bu farklılık, terim konusunu gündeme getirmiştir.

Edebiyat, insanın endişelerini, acılarını, sevinçlerini, hayallerini, zorluklarla dolu hayatını ve diğer insanlarla ilişkilerini dillendirir. Anlatma ve gösterme(tiyatro) esasına bağlı olarak gelişir. Hukuk ise insan davranışlarına getirilmiş kurallar bütünüdür. Bu nedenle açık, anlaşılır ve sabit olmalıdır. Toplum içerisinde yaşayan insanın hangi kurallara uyması gerektiğini bilmesi, onun en doğal hakkıdır. Bütün bunlar her iki disiplinin gelişiminde toplum halinde yaşamının etkisini göstermektedir.

Doğal hukuk kurallarının nasıl oluştuğu ile ilgili farklı görüşler mevcuttur. Doğal hukuk kurallarının oluşumunda ahlak ilkelerinin, dinin, kültürel etkileşimin etkili

olduğu söylenebilir. Bu hukuk kuralları zamanla pozitif hukuk kurallarının oluşumuna etki etmiştir. Eser dönem ilişkisi dikkate alındığında hem edebi eserler hem de yasaların asır ve döneme göre şekillendiğini belirtmek gerekir.

Edebi eserler, yazar/sanatçı tarafından meydana getirilir. Yazarlar kurallara uymayı sevmezler. Sınırları bozmayı severler. Zaman zaman mevcut iktidar ile savaşırlar. Bazen de kalemlerini iktidarın emrine verirler. Bunun yanında bir ideolojiyi de benimseyebilirler. Bir ideolojiye veya toplumun değerlerine meydan da okuyabilirler. Bu nedenle edebiyatın kontrol edilmez bir yönü olduğu söylenebilir. Bu kontrol edilmez yön bazen çağları aşabilecek eserler ortaya çıkmasını sağlar.

Yazar, hayallerinin sınırları kadar serbesttir. Bazen dilin imkânları kullanılarak ortaya konan sanat eserleri toplumların ideolojisini, hayat felsefesini yansıtabilir. Hukuk ise her bireyin uymak durumunda olduğu kurallar bütünüdür. Kanun koyucunun hukuk kurallarını oluştururken amacı bellidir. Bireylerin ve toplumun düzenini sağlamak için kurallar konmuştur. Burada insan ilişkilerini düzenleme çabası vardır. Bu nedenle onun teorisi akılcıca ve mantıklıca olmalıdır. Hukuk, çatışmayı çözme yönünde oluşturulmuştur. Bu yönde oluşturulan kurallar sık sık değişmez/değişmemelidir. Kanun koyucunun/koyucuların ileriye çok iyi görme yetisine sahip olması gerekmektedir.

Edebiyatın toplumun kalitesini yükseltme ya da uyuşmazlıkları alevlendirme gücü sebebiyle her dönemde mevcut iktidar veya kanun uygulayıcılar tarafından kontrol altına alınmış veya alınmaya çalışılmıştır.

İncelediğimiz eserlerden hareketle, edebi eserlerin hukukun gözlemleme alanı olduğunu söylemek mümkündür. Kanun uygulayıcılarının adalet mekanizmasının düzgün çalıştırılmasında merkezi yönetimlerden gerekli desteği görüp göremediği, bürokrasi ile adalet sisteminin ilişkisini görmek mümkündür.

Eserlerde, kanun uygulayıcıların siyasetin etkisinden kurtulamadıkları, adaletin siyasetin gölgesinde kaldığı, kanunların uygulanmasının denetlenemediği sık sık vurgulanan konular arasındadır. Adli hataların varlığı ve boyutları yine edebi eserler aracılığı ile gündeme gelen konulardandır.

Edebi eserlerde suçun aydınlığa kavuşturulması için başvuru delillere müdahale edildiği görülmektedir. Örneğin *Kuyucaklı Yusuf* isimli eserde Ali'yi vuran silah başka bir silah ile değiştirilmiş ve delil ortadan kaldırılmıştır. Avukatlar adaleti tesis için değil suçluyu kurtarmak için vardır. Kanun uygulayıcıları kendi çıkarlarını adaletin üstünde tutmaktadır. Güçlünün her zaman haklı olduğu mantığının etkisi altında kalan kanun uygulayıcıları mevcuttur. Hukuk kuralları ve kanun uygulayıcıları zenginler ve yörenin söz sahibi insanları tarafından kontrol altına alınmaktadır. Hukuki meselelerin önemli bir konusu rüşvettir.

İncelenen edebi eser hakkında bazı tespitler:

- 1- Kanun adamları genellikle yalnızdır, insani ilişkileri zayıftır, aile düzenleri yoktur. Kendilerini kanunları uygulamaya adanmışlardır. Bu nedenle de ruhsal problemler yaşamaktadırlar. Necip Fazıl'ın *Reis Bey* isimli eserinde Reis Bey, Cevat Fehmi Başkut'un *Soygun* isimli tiyatro eserinde Ağır Ceza Hâkimi Salim Defterdaroğlu ve pek çok kanun adamı eserlere bu şekilde yansımıştır.
- 2- Hukukçulara yönelik eleştiriler erkek tarafından yapılıyorsa genelde farklı, kadın tarafından yapılıyorsa farklıdır. Eserin anlatıcısı kadın ise duygu ön planda, erkek ise fikir ön plandadır.
- 3- Hukukçuların ideal adalet anlayışları, ideal insan tipinin oluşumu için düşünülmüştür.
- 4- Hukukçular toplumu idealize etmek için çaba göstermektedir.
- 5- Toplumu zihniyet olarak eleştiren hukukçular yanında toplumun gelişmesi adına kendisini sorumlu hisseden hukukçular da mevcuttur. *Karanlık Dünya* isimli eserde Hâkim Ahmet, örneklerden sadece bir tanesidir.
- 6- Yazarlar hukuku, konu olarak edebi esere taşıırken, aynı zamanda hukuk terminolojisini taşımışlardır. Hukuk terminolojisinin edebi eserler aracılığı ile sunumu sağlanmıştır.
- 7- Eserlerde mevcut hukuk sistemine yönelik eleştirilerden birisi eski geleneği devam ettiren hukukçular ile Avrupa'da eğitim almış hukukçuların çatışmasıdır. Ayrıca her iki hukukçu tipinin de toplumu düzene sokmada başarısız olması söz konusudur.
- 8- Mevcut sistemde hukukçular güçlülerle mücadele etmek zorunda kalmışlardır.

- 9- Bazı hukukçular ise güçlülerin ağına düşürülmüştür.
- 10- İncelenen eserlerde 1933 yılında yazılmış *Şeriye Mahkemesi*'nden 1955'te yazılmış *Yeşilkaya Savcısı*'na kadar yalancı şahitlik söz konusu edilmiştir. Bu konuya özellikle hukukçuların göz yumduğu gözlemlenmiştir.
- 11- Cumhuriyetin ilk yıllarında yazılmış tiyatro eserlerinde eski hukuk sistemi eleştirilirken sık sık kadıların şehvet düşkünlüğü, çıkarlarına göre hükümler vermesi vurgulanmıştır.
- 12- Tiyatro eserlerinde, Osmanlının son dönem hukuk sistemi eleştirilirken alternatif bir hukuk sistemine değinilmemiştir.
- 13- Kadılar ikna yönteminde özellikle hurafelere başvurmuşlardır.
- 14- Eserlerde hukuk dilinin ağırlığı eleştirilmiştir.
- 15- Her yönden geri kalmış ülkenin gelişebilmesi için zihniyet değişimi gereklidir. Bunu da tek başına hukukçuların gerçekleştirmesi mümkün değildir.
- 16- Eserlerde Batı zihniyetinin ülkeyi hukuk alanında da ileriye götüreceği fikrinin yanlış olduğu belirtilmiş ve bu topraklarda doğmuş bir düşüncenin bu toprakları hukuk alanında da ıslah edeceği vurgulanmıştır.

Edebiyat ve hukuk disiplinlerinin toplumun davranış kuralları üzerinde önemli etkilere sahip olduğu söylenebilir. Bu nedenle amaçlarında bir ortaklık söz konusudur. Her iki disiplinin de temel sorunu; insan, varlık ve kâinatın anlaşılması ve insanın kendisi dışındaki varlıklarla münasebetidir. Her iki disiplin de imkânları çerçevesinde bu soruna çözüm yolları üretme gücünün yanında kargaşa ve çatışma çıkarma yönlerinin olduğu da unutulmamalıdır.

Edebiyat ve hukuk ilişkisi ülkemizde popüler tarzda gündeme gelmekte ve bu iki disiplinin akademik manada ortak yönleri, çalışma alanları, birikimleri, bilgi transferleri araştırılmamaktadır. Bu çalışmada, edebiyat ve hukukun dil, kurgu ve yorum temelinde birleştiği, her iki disiplinin de malzemesinin dil olduğu, eserlerin daha iyi anlaşılması için yorum metotlarına başvurulduğu, kurgunun sunduğu imkânlardan her iki disiplinin de nasıl istifade ettiği tespit edilmiştir.

Edebiyatta hukuk başlığı altında, ülkemizde yapılmış çalışmaların yüzeysel ve dağınık olduğu tespit edilerek eser inceleme yolu ile konu somutlaştırılmıştır.

Hukuk terminolojisinin edebi eserlere yansıma biçimi, hukuki ifade şeklinin edebi eserlerdeki yeri tespit edilmiştir.

Hukukta edebiyat ile ilgili ülkemizde akademik manada -yok denecek kadar- az sayıda çalışma yapılmıştır. Bu nedenle hukukta edebiyat konusu yasalar, kanunlar ve eğitim açısından incelenerek edebiyat ve hukuk disiplinin sınırları genişletilmiştir. Eser sahibin haklarının tespiti, kanunlara karşı sorumluluğu tespit edilerek hak ve sorumlukları gündeme getirilmiştir.

Edebiyat ve hukuk ilişkisi kapsamında Yeni Türk Edebiyatı'ndan döneme bağlı kalmadan, farklı türlerde tespit edilmiş ve incelenmiş eserler bu alanda çalışma yapacaklar için önemli bir yol haritası olacaktır. Hukuk fakültelerinde Türk edebiyatından konusu hukuk olan eserlerin okutulması, böyle bir listenin öğrencilere sunulması, öğrencileri hem kendi edebi eserlerimize yönlendirecek hem de estetik anlayışlarını geliştirecektir. Türk edebiyatında dünya klasikleri seviyesinde eserlerin mevcudiyetinin bilinmesi, hem edebiyatımız hem de özgüvenimiz için önemli bir konudur.

Edebiyat ve hukuk ilişkisi çalışmalarına hukukçuların daha fazla yöneldiği görülmektedir. Üniversitelerimizde seçmeli ders olarak lisans, yüksek lisans ve doktora programlarında yer alan 'edebiyat ve hukuk' derslerinin içeriği belirlenmemiştir. Bu çalışma üniversitelerde yaygınlaşan ve zamanla yaygınlaşacak olan edebiyat ve hukuk, edebiyatta hukuk, hukukta edebiyat vb. derslerin müfredatının oluşturulmasına ve geliştirilmesine katkı sağlayacaktır. Edebiyat ve hukuk eğitiminde müfredat geliştirilmesi durumunda hem edebi eserlerimiz yeniden, farklı bakış açısı ile gündeme getirilecek hem de iki disiplinin birikimleri birleştirilerek yeni fikirlerin gelişmesini sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Abacı, F. (Ocak 2011). Kim Suçlu?. *Varlık Dergisi* Yay., İstanbul.
- Abacı, M. T. (2001). *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*. Yapı Kredi Yay., C.1, İstanbul.
- Abacı, T. (2004). *Adı Senfoni Kalsın*. Kandil Kitaplar, İstanbul.
- Abacı, T. (Ocak 2006). Edebiyat ile Hukuk Davası, *Varlık Dergisi* Yay., İstanbul.
- Abasıyanık, S. F. (2011). *Mahkeme Kapısı*. Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- Ağaoğlu, A. (1996). *Toplu Oyunlar*. Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- Aka Gündüz (2012). *İki Süngü Arasında*. Toker Yay., İstanbul.
- Akal, C. B. (2012). *Burası Tanzanya mı Karanfil?*. Dost Kitabevi, Ankara.
- Akal, C. B. (2014). *Hukuk ya da Kukla Tiyatrosu*. (Edebiyat ve Hukuk Yazıları), Dost Kitabevi Yay., Ankara.
- Akal, C. B. (Şubat-2014). Dava Bir Hukuk Kitabı Değildir. *Güncel Hukuk*, İstanbul.
- Akbaş, K. (Aralık 2012), Hukukçunun Edebiyatçı Olarak Portresi. *Varlık Dergisi* Yay., İstanbul.
- Aksoy, Ö. A. (1964). *Anayasanın Dili*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Aktaş, Ş. (1991). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Akçağ Yay., Ankara.
- Aktaş, Ş. (2009). *Şiir Tahlilleri/ Teori ve Uygulama*. Akçağ Yay., Ankara.
- Aktaş, Ş. (2011). *Edebiyat ve Edebî Metinler Üzerine Yazılar*. Kurgan Edebiyat Yay., Ankara.
- Aktaş, Ş. ve Gündüz, O. (2005), *Yazılı ve Sözlü Anlatım*. Akçağ Yay., (7. Baskı), Ankara.
- Alver, K. (2004). *Edebiyat Sosyolojisi*. Hece Yay., Ankara.
- And, M. (1973). *50 Yılın Türk Tiyatrosu*. Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul.
- Aral, İ. (2008). *Kıran Resimleri*. Turkuaz Kitapçılık Yay., İstanbul.
- Atalay, A. H. (Aralık 2012). Hukuk ve Edebiyatın Güncelliği. *Varlık Dergisi* Yay., İstanbul.
- Aydın, M. B. (Aralık 2012). Anahtar Deliği: Özel, Somut, Subjektif. *Varlık Dergisi* Yay., İstanbul.

- Aydın, Ö. D. (2011). Edebiyat ve Suç. *Varlık Dergisi* Yay., İstanbul.
- Aydın, Ö. D. (2013). Şiir Gibi Ders Anlatmak: Anayasa Hukuku Profesörü Dr. Erdal Onar ve Dersleri. Prof. Dr. Erdal Onar'a Armağan, Ankara Üniversitesi Basımevi, C.1, Ankara.
- Balkır, Z. G ve Apaydın, E. (2012). Hukuk Eğitimi ve Edebiyat. *3rd Conferece On New Trends in Education and Their Implications*, Kıbrıs. (Sunulmuş, Yayımlanmamış.)
- Bardakoğlu, A. (1996). Fıkıh. *TDVİA*, C.13.
- Başkut, C. F. (2005). **Bütün Tiyatro Eserleri** (Soygun, Öbür Gelişte), İnkılap Yay., İstanbul.
- Bilen, O. (2002). **Çağdaş Yorumbilim Kuramları**. Kitabiyat Yay., Ankara.
- Bilge, N. (2010). **Hukuk Başlangıcı**. (Hukukun Temel Kavram Ve Kurumları), Turan Kitabevi, Ankara.
- Bilgegil, M. K. (1989). **Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belağat)**. Enderun Kitabevi, İstanbul.
- Bollinger, L. C. (2007). The Imagination of James Boyd White. *Michigan Law Review*, Paper.1387-1388.
- Boratav, P. N. (2007). **Zaman Zaman İçinde**. İmge Yay., İstanbul.
- Boynukara, H. (1997). **Modern Eleştiri Terimleri**. Boğaziçi Yay., İstanbul.
- Bulut, Ş. (1968). **Al Karısı**. Dergah Yay., İstanbul.
- Cardozo, B. (2010). **Law and Literature A Companion to Philosophy to Law and Legal Theory**. Wiley-Blackwell Publication.
- Ceyhan, N. (2013). **Edebiyat Sosyolojisi Açısından 12 Eylül Şiiri**. Kurgan Edebiyat Yay., Ankara.
- Chang, L. C. (2008). The Research of Comparison between Law and Literature: As Illustrated by Kafka's "The Trial", *National Taiwan University Law Review*, Volume: 3, Number 1, Taiwan.
- Cohn, D. (2008). **Şeffaf Zihinler -Kurmaca Eserlerde Bilincin Sunumu-**. (Çev. Ferit Burak Aydar), Metis Eleştiri, İstanbul.
- Crystal, D. (1987). **The Cambridge of Language**. Cambridge University Press, Cambridge.
- Çakmak, D. (2007). Osmanlı Telif Hukuk ile İlgili Mevzuat, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Selçuk Üniversitesi Yay., S. 21, Konya.

- Çataloluk, G. (2013). Kasvetli İlişkiler: Edebiyat, Sınıf ve Hukuk, (Hukuk Fakültesi 20. Yıl Özel Sayısı) Anadolu Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Eskişehir.
- Çataloluk, G. (Aralık 2012). Hukuk Hikâyeleri vs. Hukukun Hikâyeleri. *Varlık Dergisi* Yay., İstanbul.
- Çelik, B. (Ocak 2006). Hukuk ve Edebiyatın Yakınlığı/Uzaklığı, *Varlık Dergisi* Yay., İstanbul.
- Çetin, N. (2007). **Roman Çözümleme Yöntemi**, Öncü Kitap Yay., Ankara.
- Çetişli, İ. (2001). **Batı Edebiyatında Edebî Akımlar**. Akçağ Yay., Ankara.
- Çetişli, İ. (2009), Kurgusalılık/İtibarılık Bağlamında Edebiyat, *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 39.
- Çıkla, S. (2002). Romanda Kurmaca ve Gerçeklik, *Türk Romanı Özel Sayısı*, Hece Yay., S.65/66/67.
- Demir, G. Y. (2010), Edebi Bir Tür Olarak Hukuk, *HFSA*, (19. Kitap), İstanbul Barosu Yay., İstanbul.
- Demir, G. Y. (Aralık 2012), Edebiyatın İlham Ettiği Zayıf Düşünce: Hukuku Adil Kılmak. *Varlık Dergisi* Yay., İstanbul.
- Deniz, İ. (2008). **Cevat Fahmi Başkut'un Tiyatro Eserleri**. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- Devellioğlu, F. (2009). **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgât**. Ankara, Aydın Yay., İstanbul.
- Doğan, D. M. (2008). **Büyük Türkçe Sözlük**. Pınar Yay., Ankara.
- Doğan, M. (2010). **Türkçe Sözlük**. Pınar Yay., İstanbul.
- Doğan, D. M. (2011). **Büyük Türkçe Sözlük**. Yazar Yay., Ankara.
- Dolın, K. (2007). **A Critical Introduction to Law and Literature**, Cambridge University Press, s.25-26.
- Dorfman, A. (1990). **Ölüm ve Kız**. (Çev: Nesrin Kazankaya), Mitos Boyut, İstanbul.
- Dönmez, İ. H. (2011). Erken Cumhuriyet Dönemi Tiyatro Yapıtlarında İdeolojik İşlev. *Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), Erzurum.
- Dönmez, İ. H. (2013). **Bu da mı Gol Değil Hakim Bey?**. Elips Kitap, Ankara.
- Eagleton, T. (2012). **Edebiyat Olayı**. (Çev: Başak Yüce), Sel Yay., İstanbul.
- Eco, U. (1996). **Yorum, Aşırı Yorum**. (Çev: K. Atakay), Can Yay., İstanbul.

- Emre, İ. (2012). **Edebiyat Bilimi**. Anı Yay., Ankara.
- Enginün, İ. (1999). **Mukayeseli Edebiyat**. Dergah Yay., İstanbul.
- Enginün, İ. (2011). **Yeni Türk Edebiyatı Metinleri 3, Nesir 2**. Dergah Yay., İstanbul.
- Erdin, S. (2008). **Yasaların Dili**. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., Ankara.
- Erdoğan, A. Ö. (Ocak 2011). Üst Başlık Suç, Alt Başlık Ceza: Edebiyatın Adaleti. *Varlık Dergisi* Yay., İstanbul.
- Ergin, M. (2002). **Osmanlıca Dersleri**. Boğaziçi Yay. İstanbul.
- Ergül, T. (2006). Edebiyat ile Hukuk Üvey Kardeş Sayılabilir mi?. *Varlık Dergisi* Yay., İstanbul.
- Ertuğrul, Ş.(1938). **Şeriatçısı**. Devlet Basımevi, İstanbul.
- Eyrenci, Ö. (1981). Anayasanın Yorumlanması Yöntemlerine Genel Bir Bakış. *Amme İdaresi Dergisi*, C: 14, S.1, Ankara.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1941). Türk Hukuk Tarihinde Namık Kemal. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C.7, S.1, s.177-223, İstanbul.
- Gadamer, H. G. ve Nietzsche, F. (2002). **Edebiyat Nedir?**. (Çev. Şahbender Çoraklı, Ahmet Sarı), Babil Yay., Erzurum.
- Gözler, K. (1998). **Hukukun Temel Teorisine Giriş**. Us-A Yay., Ankara.
- Gözler, K. (2009). **Genel Hukuk Bilgisi**. Ekin Basım Yayım, Bursa.
- Güçlü, A. ve diğerleri (2003). **Felsefe Sözlüğü**. Bilim ve Sanat Yay., Ankara.
- Gültaş, V. (2009). **Kadı Burhaneddin'den Günümüze Hukukçu Şairler Antolojisi**. Bilge Yay., Ankara.
- Günay, V. D. (Ocak 1996). Bir Kavram Tanımlama Denemesi: Yapıntı. *Dil Dergisi/Language Journal*, Ankara Üniversitesi Yayınları, S.39, s.67-76, Ankara.
- Gündüz, O. (2007). **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı**. (Editör: Ramazan Korkmaz), Garifker Yay., Ankara.
- Güran, S. (2003). Hukuk Fakültelerinde Öğretim; Yönetimin Değerlendirilmesi, Program Analizi, Kadrolar Ve Öğrenci Profili, **Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun Eğitimi, Uluslararası Toplantı**. *Türkiye Barolar Birliği* Yay., Ankara. s.84-93.
- Güriz, A. (2011). **Hukuk Başlangıcı**. Siyasal Kitabevi, (13. Baskı), Ankara.

- Gürler, S. (2014). Hangisi Daha Trajik: Edebi Gerçeklik mi Gündelik Gerçeklik mi?. *Hukuk Kuramı*, C.1, S.1; s.1-12, Ankara.
- Gürsoy, H. (2011). *Hukuk Dili ve Adlî Yazışmalar*. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir.
- Hançerlioğlu, O. (1999). *Karanlık Dünya*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Işıktaş, Y. ve Metin, S. (2010). *Hukuk Metodolojisi*. Filiz Kitabevi, İstanbul.
- İbnürrefik A. N. (1933). *Şer'îye Mahkemesinde*, Hâkimiyeti Millîye Matbaası, Ankara.
- İslam Ansiklopedisi*, Aynaroz Maddesi, s.267-269.
- Kamber, S. (2012). *İfade Özgürlüğü*. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Kanık, O. V. (1951). *Bütün Şiirleri*. Varlık Yay., İstanbul.
- Kaplan, M. (2004). *Hikaye Tahlilleri*. (13. Baskı), Dergah Yay., İstanbul.
- Kaplan, M. (2008). *Tevfik Fikret, Devir-Şahsiyet-Eser*. Dergah Yay., İstanbul.
- Karaalioğlu, S. K. (1983). *Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü*. İnkılap ve Aka Kitabevi, İstanbul.
- Karabulut, K. (2005). 11 Teşrinisani 1942 Tarihli Varlık Vergisi'ne Genel Bir Bakış. *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Prof. Dr. Şinasi Tekin Özel Sayısı, S.27, s.325-339, Ankara.
- Karadeniz, B. (2012). *Mahkeme*. İz Edebiyat, İstanbul
- Karakaş, J. (2005). Hermeneutik ve Hukuk. *HFSA*, S.12, İstanbul Barosu Yay., İstanbul.
- Karakoyunlu, Y. (1990). *Salkım Hanımın Taneleri*, Öteki Yay., (9. Basım), Ankara.
- Karataş, T. (2004). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. Akçağ Yay., Ankara.
- Karpat, K. H. (2009). *Osmanlı'dan Günümüze Edebiyat ve Toplum*. Timaş Yay., İstanbul.
- Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve Eğitim*. Engin Yay., Ankara.
- Kemal, Y. (2010). *Teneke*. Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- Konyalı, B. Ş. (2011). *Rasim Özdenören Kitabı*. Rasim Özdenören'in 'Düşünsel Duruş'unda Hukukun Yeri Üzerine Bir Deneme. Kardeşler Ofset, s.325-328, Kayseri.

- Korcan, K. (1969). **Tatar Ramazan**. Ararat Yay., İstanbul.
- Korcan, K. (2005). **İdamlıklar**. Babil Yay., İstanbul.
- Kurt, M. (2001). İlhan Tarus'un Hayatı ve Eserleri Üzerine Monografik Bir Çalışma. *Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Kuşkonmaz, S. (Ocak 2006). Hukuk Edebiyatın İçinde mi, Üstünde mi?. *Varlık Dergisi* Yay., s.14-15, İstanbul.
- Kutlu, Ş. (1997). **Şinasi-Şair Evlenmesi**. Remzi Kitabevi, (3. Baskı), İstanbul.
- Kür, P. (2003). **Asılacak Kadın**. Everest Yay., İstanbul.
- Ledwon, L. (1996). **Law and Literature: Text and Theory**. Garland Publishing, New York.
- Li-Ching C. (2008). The Research Of Comparison Between Law And Literature: As Illustrated By Kafka's "The Trial", National Taiwan University Law Review. Volume 3, Number 1.
- Metin, M. (2010). **XIX. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Aynaroz Adası, Aynaroz Ruhbanları ve Rum İsyanları**. Kayseri Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
- Moran, B. (1999). **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**. İletişim Yay., İstanbul.
- Moran, B. (2004). **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1**. İletişim Yay., İstanbul.
- Moran, B. (2005). **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 3**. İletişim Yay., İstanbul.
- Muallim Naci (1995). **Lûgat-ı Nâci**. Çağrı Yay., İstanbul.
- Mungan, M., Ulay, F., Şafak, E., Oker, C. ve Kür, P. (2004). **Peşpeşe**, Metis Kitap, İstanbul.
- Musahipzade C. (1936). **Aynaroz Kadısı**. Kanaat Kitabevi, İstanbul.
- Naci, F. (1998). **Yaşar Kemal'in Romancılığı**. Adam Yay., İstanbul.
- Nussbaum, M. (1995). **Poetic justice: The literary imagination and public life**. Beacon Press, Boston.
- Oğuzman K. ve Barlas N. (2012). **Medenî Hukuk** (Giriş, Kaynaklar, Kavramlar). Vedat Kitapçılık, (18. Baskı), s. 69-73 İstanbul.
- Orwell, G. (2001). **Hayvan Çiftliği**. (Çev: Sedat Demir), Metropol Yay., İstanbul.
- Ökçesiz, H. (1997). **Hukuk ve Dil**. Çağdaş Hukuk Felsefesi ve Hukuk Kuramı İncelemeleri, *Alkım Yayınevi*, s.472-476, Ankara.

- Önal, M. (2008). Tanpınar'ın Abdullah Efendi'nin Rüyalari Adlı Hikayesine Getirilen Farklı Bakış Açıları. *80 Sonrası Türk Hikayesi Sempozyumu, Ümraniye Belediyesi Yay.*, s.274-289, İstanbul.
- Önal, M. (2008). **Yeni Türk Edebiyatı/ En Uzun Asrın Edebiyatına Teorik Bir Yaklaşım 1**. Akçağ Yay., Ankara.
- Önal, M. (2011). **Edebî Eserde İfâde**. Kurgan Edebiyat Yay., Ankara.
- Önal, M. (2011). **Edebiyat ve İletişim**. Kurgan Edebiyat, Ankara.
- Önal, M. (2012). **Edebiyat Sanatı**. Kurgan Edebiyat Yay., Ankara.
- Öntaş, H. (2004). Edebiyat ve Hukuk, *HFSA*, İstanbul Barosu Yay., (10. Kitap), s.55-71, İstanbul.
- Öntaş, H. (2005). **Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Alanında Alternatif Eğitim Metotları Öneren Bir Disiplin: Hukuk ve Edebiyat (ve Tiyatro)**. Doğu Akdeniz Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, KKTC.
- Öntaş, H. (2005). Hukuk ve Edebiyat Çalışmaları Çerçevesinde İncelenebilecek Bir Geçmişle Hesaplaşma Çabası Olarak Şili'den Bir Örnek: Ölüm ve Kız. *HFSA*, S.15, s.255-272, İstanbul.
- Öntaş, H. (2005). 'Katharina Blum'un Çiğnenen Onuru' Ekseninde Edebiyatın Hukuk Bilincine Etkilerinin İncelenmesi Denemesi veya Her İhtimale Karşı Sanvai, Sansanvai, Semangelof!. *HFSA*, S.13, s.26-35.
- Öntaş, H. (Ocak 2006). Hukuk Felsefesi ve Sosyolojinin Alt Dallarından Biri Olarak: Hukuk ve Edebiyat, *Varlık Dergisi* Yay., s.11-13, İstanbul.
- Öntaş, H. ve Bayrak, B. (2011). Muktedir Hukuk-Muhelif Edebiyat, Mehmet Akif Tutumlu ile Hukuk ve Edebiyat Üzerine Söyleşi. *Hukuk Gündemi*, S.8, s.212-215, İstanbul.
- Özay, M. (2007). **Deli Manda**, Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- Özdenören, R. (2010). **Düşünsel Duruş**. İz Yay., İstanbul.
- Özyıldırım, I. (2000). Hukuk Diline Bir Örnek: Sözleşmeler. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C: 17, S.1, s.43-60, Ankara.
- Parla, J. (2010). **Babalar ve Oğullar, Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri**. İletişim Yay., İstanbul.
- Parlatır, İ. ve diğerleri (2000). Sınır Üstündeki Ev, **Güzel Hikayeler, Yazılar 1**. Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
- Parlatır, İsmail ve diğerleri (2000). Tokat, **Güzel Hikayeler, Yazılar 1**. Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

- Paydaş, E. (2012). **Biyoiktidar Perspektifinden Hukukun Öznesinin Kurgulanma Biçimleri**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Posner, R. A. (2009). **Law and Literature**. (Third Edition), Harward University Press, London.
- Powell, J. A. (2010). **Criminal Justice in Literature: A Teaching Curriculum**. Master of Science in Criminal Justice, California State University, California.
- Sağlık, Ş. (2010). **Popüler Roman Estetik Roman**. Akçağ Yay., Ankara
- Sav, A. (2005). Hukuk Dili Olarak Türkçe. *Çağdaş Türk Dili Dergisi*, C.17, s.209.
- [Sekizinci], İbnürrefik Ahmet Nuri,(1924), **Ceza Kanunu**. İkbâl Kütüphanesi, İstanbul.
- Susam, A. (Ocak 2011). Suç ve Edebiyat İlişkisi Bağlamında Nesne ya da Özne Olarak Kadının Temsili, *Varlık Dergisi* Yay., s.26-31, İstanbul.
- Sümer, H. H. ve Ulukapı, Ö. (1997). **Hukuk Bilimine Giriş**. Mimoza Yay., Konya.
- Şafak, A. ve Bilgiç, V. (2006). **Hukuka Giriş**. Selim Kitabevi, Ankara.
- Şenel, E. (2001). **Hukuk Sözlüğü**. Seçkin Yay., Ankara.
- Tarus, İ. (1940). **Ceza Hâkimi**. Ulusal Matbaa, Ankara.
- Tarus, İ. (1955). **Yeşilkaya Savcısı**. Varlık Yay., İstanbul.
- Taşdelen, V. (2008). **Hermeneutiğin Evrimi**. Hece Yay., Ankara.
- Tatar, B. (2004). **Hermenötik**, İnsan Yay., İstanbul.
- Thompson, N. (2012). Follow The Reader: Literature's Influence on The Law and Legal Actors, University of Otago Press.
- Timuçin, A. (2011). **Estetikte Anlam ve Yorum**. Bulut Yay., İstanbul.
- Todorv, T. (2011). **Edebiyat Kavramı**. (Çev: Necmettin Sevil), Sel Yay., İstanbul
- Topçuoğlu, H. (1969). **Hukuk Sosyolojisi**. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., Cezaevi Matbaası, C.1, İstanbul.
- Tural, S. (1993). **Edebiyat Bilimine Katkıları**. Ecdâd Yay., Ankara, 1993.
- Tutumlu, M. A. (Kasım-Aralık 2011). Hukuk ve Edebiyat, *Özgür Edebiyat*, S.30, s.103-109, İstanbul.
- Türkbağ, A. U. (2003). İki Soruda Pstmodernizm ve Hukuka Yansıması, *İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C.LXI, S.1-2, s.175-183. İstanbul.
- Türk Dil Kurumu. (1998). **Türkçe Sözlük**. Ankara.

- Türk Dil Kurumu. (2009). **Türkçe Sözlük**. Ankara.
- Türk Dil Kurumu. (2010). **Türkçe Sözlük**. Ankara.
- Türk Dil Kurumu. (2011). **Türkçe Sözlük**. Ankara.
- Ulutaş, N. (2012). Hukukçu Yazarların Romanlarında İnsan Hakları ve Demokrasi, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.9, s.247-262, Adıyaman.
- Ulutaş, N. (2012). **Roman Ve Hukuk**. (Hukukçu Yazarların Romanlarında Suç ve Ceza). Akçağ Yay., Ankara.
- Uşaklıgil, H. Z. (2010). **Kırık Hayatlar**. Özgür Yay., İstanbul.
- Uygur, N. (2008). **Dilin Gücü**. Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- Uzun, E. (Aralık 2012). Düzenin Kollayıcısı Olarak Yargıç: Reis Bey Yaşıyor mu?. *Varlık Dergisi* Yay., s.17-20, İstanbul.
- Ülken, H. Z.(1953). Cemiyet ve Dil. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s.29-31.
- Ülken, H. Z. (2005), **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**. Ülken Yay., İstanbul.
- Üstün, K. (2013). **İbnürrefik Ahmet Nuri Sekizinci’nin Tiyatroları Üzerine Bir İnceleme**, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Velidedeoğlu, H. V. (1972). **1961 Anayasasının Dili**. Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
- Ward, L. (1995). **Law and Literature**. Cambridge University Press.
- Weisberg, R. H. (2009). Wigmore and The Law and Literature, *Cardozo Studies In Law and Literature*, 21(1), 129-145. University of California Press, California.
- Wellek, R. ve Warren, A. (1983). **Edebiyat Biliminin Temelleri**. (Çev. Ahmet Edip Uysal), Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.
- Wigmore, J. H. (1908). A List of Hundred Legal Novels, *Illinois Law Review*, Volume 2, USA.
- Wood, J. (2010). **Kurmaca Nasıl İşler?**. (Çev. Ekin Bodur), Ayrıntı Yay., İstanbul.
- Yalçın, A. (2008). **Çağdaş İnsan ve Edebiyat**. Akçağ Yay., Ankara.
- Yalçın, M. (2010). **Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi**. C.1, S.2, İstanbul.

Yavuz, K. (1976). **Reşat Nuri Güntekin'in Tiyatro ile İlgili Makaleleri**. Milli Eğitim Basımevi, 1. Baskı, İstanbul.

Yıldız, A. D. (2010). Edebi Eserlerin Oluşum ve Anlama Sürecini Etkileyen Bir Öge Olarak Estetik Bilgi, *Turkish Studies*, Winter, S. 5, s.1452-1467

Yılmaz, E. (2008). **Adli Yazı ve Yazışma Usulleri**. (2. Baskı), Yetkin Yay., Ankara.

Yılmaz, E. (2011). **Hukuk Sözlüğü**. (10. Baskı), Yetkin Yay., Ankara.

İnternet Kaynakları

İnternet: 1924 Anayasası, <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm> adresinden 14 Mayıs 2013'te alınmıştır.

İnternet: 1961 Anayasası, <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm> adresinden 10 Haziran 2013'te alınmıştır.

İnternet: 1982 Anayasası, <http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm> adresinden 10 Haziran 2013'te alınmıştır.

İnternet: Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, http://mevzuat.meb.gov.tr/html/7981_5846.html adresinden 23 Kasım 2014'te alınmıştır.

İnternet: Terörle Mücadele Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3713.pdf> adresinden 15 Aralık 2014'te alınmıştır.

İnternet: Türk Medeni Kanunu, <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4721.html> adresinden 10 Aralık 2014'te alınmıştır.

İnternet: Türk Ceza Kanunu, (28 Haziran 2014) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/06/20140628-9.htm> adresinden 12 Aralık 2014'te alınmıştır.

İnternet: Edebiyat Eserlerinin Teşvik Edilmesi Hakkında Yönetmelik, (14 Mart 2012), <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120314-2.htm> adresinden 25 Ocak 2013'te alınmıştır.

İnternet: Edebiyat Eserlerinin Desteklenmesi Hakkında Yönetmelik, (25.12.2013), Web: <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,85949/edebiyat-eserlerinin-desteklenmesi-hakkinda-yonetmelik.html> adresinden 6 Mayıs 2014'te alınmıştır.

İnternet: Hursh, John(2013), A Historical Reassessment of The Law And Literature Movement In The United States, [Www.Graat.Fr/1hursh.Pdf](http://www.Graat.Fr/1hursh.Pdf) adresinden 28 Temmuz 2013 23.38’de alınmıştır.

İnternet: Ceza Mahkemesi Tutanağı Örneği, <http://www.anayasa.gen.tr/kilic-09-tutanak-14-10-2014.pdf> adresinden 26 Aralık 2014’te alınmıştır.

İnternet: John Hengry Wigmore’un Roman Listesi: <http://www.blupete.com/Library/Law/Wigmore.htm> adresinden 23 Haziran 2013’te alınmıştır.

İnternet: Resmi Yazışmalarda Uygulanacak Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik, http://mevzuat.meb.gov.tr/html/25658_0.html adresinden 22 Ekim 2014’te alınmıştır.

İnternet: Öykü Didem Aydın, Hukukta Kurmaca-Kurmacada Hukuk, <http://edebiyatvehukuk.blogspot.com.tr/2009/05/hukukta-kurmaca-kurmacada-hukuk-hukuk.html> adresinden 14 Ağustos 2013’te alınmıştır.

EKLER

EK-1. Tezde incelenen örnek edebi metinler

ROMANLAR

İki Süngü Arasında	Aka Gündüz	1929	Roman
Kuyucaklı Yusuf	Sabahattin Ali	1937	Roman
Karanlık Dünya	Orhan Hançerlioğlu	1949	Roman
Yeşilkaya Savcısı	İlhan Tarus	1955	Roman
Teneke	Yaşar Kemal	1955	Roman
İdamlıklar	Kerim Korcan	1970	Roman
Asılacak Kadın	Pınar Kür	1979	Roman
Salkım Hanımın Taneleri	Yılmaz Karakoyunlu	1990	Roman
Adı Senfoni Kalsın	Tahir Abacı	2004	Roman
Gökdelen	Tahsin Yücel	2006	Roman

HİKÂYELER

Rüşvet	Ömer Seyfeddin	1919	Hikâye
Avukat	Reşat Nuri Güntekin	1927	Hikâye
Mahkeme Kapısı	Sait Faik Abasıyanık	1942	Hikâye
Vazifeye Müdahale	Mahmut Özay	1950	Hikâye
Tokat	İlhan Tarus	1950	Hikâye
Sınır Üstündeki Ev	Aziz Nesin	1956	Hikâye
Kutsal Hırsızlık	Şevket Bulut	1968	Hikâye
Tatar Ramazan	Kerim Korcan	1969	Hikâye
Özdemir	İnci Aral	1981	Hikâye
Mahkeme Hikâyesi	Bekir Karadeniz	2005	Hikâye

EK-1. (devam) Tezde incelenen örnek edebi metinler

TİYATRO METİNLERİ

Şair Evlenmesi	Şinasi	1860	Tiyatro
Ceza Kanunu	İbnürrefik Ahmet nuri	1920	Tiyatro
Aynaroz Kadısı	Celal Musahipzade	1928	Tiyatro
Şer'îye Mahkemesinde	İbnürrefik Ahmet Nuri	1933	Tiyatro
Şeriatçısı	Ertuğrul Şevket	1938	Tiyatro
Ceza Hâkimi	İlhan Tarus	1940	Tiyatro
Soygun	Cevat Fehmi Başkut	1951	Tiyatro
Evcilik Oyunu	Adalet Ağaoğlu	1961-62	Tiyatro
Reis Bey	Necip Fazıl Kısakürek	1964	Tiyatro
Kuzguncuklu Fazilet	Yılmaz Karakoyunlu	1997	Tiyatro

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : GÜLTEKİN, Sabahattin
 Uyuğu : Türkiye Cumhuriyeti
 Doğum tarihi ve yeri : 11.06.1982, Tut.
 Medeni hali : Evli
 Telefon : 0535 794 16 10
 Faks :
 e-mail : sabahattinmektekin@yahoo.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Doktora	Gazi Üniversitesi	2015
Yüksek lisans	Gaziosmanpaşa Üniversitesi	2010
Lisans	Gaziosmanpaşa Üniversitesi	2007
Lise	Anadolu Lisesi	2003

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

1.Uluslararası Hakemli Dergilerde Yayımlanan Makaleler:

1.1.Gültekin, S. (2012). 1928’de Yayımlanan Bir Taşra Dergisi: ‘İrmak’ Üzerine. *Gazi Türkiyat*, Güz 2012, s.179-199.

2.Uluslararası Bilimsel Toplantılarda Sunulan ve Bildiri Kitabında (Proceedings) Basılan Bildiriler:

2.1.Gültekin, S. (2011). Anlatıcısı Çocuk Olan İki Hikayede Dil ve Üslup İncelemesi. Süleyman Demirel Üniversitesi 2.Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu, (Dil ve Üslup İncelemesi), [2.Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu(23–26 Ekim 2012) Bildirileri Kitabı, Isparta, 2012, C. 2, s. 509-518]

2.2.Gültekin, S. (2012). Tanpınar'ın Raks Şiirini Tahlil Denemesi. Niğde Üniversitesi 1. Uluslararası Niğde Dil, Kültür ve Tarih Sempozyumu, 3-6 Mayıs 2012, Niğde. [1.Uluslararası Niğde Dil, Kültür ve Sempozyumu Bildirileri Kitabı, Niğde, 2013, C. 1, s. 16-21]

3.Ulusal ve Uluslararası Hakemli Dergilerde Yayımlanan Makaleler ve tanıtımlar:

3.1.Gültekin, S. (2009). Kitap İçinde Kitap: Katre-i Matem, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Eylül 2009, S.2, s.336-341.

3.2.Gültekin, S. (2010). Edebiyatın Toplumla Olan İlişkisi : Osmanlıdan Günümüze Edebiyat ve Toplum, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Şubat 2010, S.3, s.335-339.

3.3.Gültekin, S. (2013). Edebiyat Sosyolojisi Açısından 12 Eylül Şiiri. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(2): 245-249.

4.Yazılan kitaplar veya kitaplarda bölümler:

4.1.Gültekin, S. (2013). *Şahabettin Süleyman-Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye*. Yöntem Bilgisi Açısından Osmanlı Dönemi Edebiyat Tarihleri, Editör: Nazım H. Polat, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara, s. 49-61.

4.2.Gültekin, S. (2014). *Yıldırım Türk'ün 'Kilitli Parke Taşı' Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme*, Yaşayan Hikâyemiz, Editör: Necati Tonga, Kesit Yayınları, s.405-419.

5.Bilimsel Atıflar

5.1.İhsan Satış, "Esad Adil'in Kaleminden Bir Anadolu Beylerbeyi: İlyas Paşa", *The Journal of Academic Social Science Studies*, V/6, Aralık 2012, s. 1-9. [Yüksek Lisan tezine atıf]

6.Diğer Akademik Etkinlikler:

Alanı ile ilgili olarak panel, konferans, seminer, açıkoturum ve söyleşi gibi etkinliklerde konuşmacı ya da panelist olarak yapılan katılımlar.

6.1.Yazılı Anlatım Semineri 1, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Ankara, (10.09.2013)

6.2.Yazılı Anlatım Semineri 2, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Ankara, (20.09.2013)

6.3.Yazılı Anlatım Semineri 3, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Ankara, (26.09.2013)

6.4.Yazılı Anlatım Semineri 4, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Ankara, (02.10.2013)

GAZİ GELECEKTİR..

Gazi gelecektir...

